BARE POPARIĆ

GALIJOTI

ROMAN
IZ DOBA SENJSKIH USKOKA

Cijena: Dinara 40·—

ZAGREB 1939

TISKARA KUZME ROŽMANIĆA

NAKLADA PISCA

BARE POPARIĆ

GALIJOTI

ROMAN
IZ DOBA SENJSKIH USKOKA

ZAGREB 1939

TISKARA KUZME ROŽMANIĆA

NAKLADA PISCA

I.

ODLAZAK IZ LUKE

Ranim jutrom dneva 26. rujna godine našega Spasa 1583. momčad na mletačkoj galiji, »Gloria« dizala je pod Rogoznicom sidro, jer je imala da otplovi put Splita.

Rogoznica je ubavo primorsko selo, po prilici na po puta između Šibenika i Trogira. Sagrađena je u sigurnoj prirodnoj luci, koju zatvaraju dva rta, neznatno udaljena jedan od drugoga. Veći rt narod zove »Beli Rat«. U tu su se luku uvijek rado navraćali veći i manji jedrenjaci, bilo da prenoće, bilo da pribjegnu pred nevremenom. Ali, kad Božje vrijeme već preotme mah, pa je more vrlo uzburkano, nije ni danas baš lako brodu da se uvuče u tu luku, jer pred njom imade školja, a i opasna jedna pličina. Ti su školji zadnji ostrvići uz dalmatinsko kopno prije zloglasnoga rta Planke.

»Gloria« se je dan prije zarana zaklonila u tu luku, pa je mogla da mirno prenoći. Usidrila se gdje je dubljina najveća, pa je stoga morsko dno za sidro najpodesnije.

Gizdavo je ime nosila ta galija, jer g l o r i a znači slava, ali su je ipak ubrajali među slabije jedinice u floti Republike svetoga Marka, poradi njezine starosti. Nije doduše, što no riječ, još sijala čavle po morskom dnu, dapače mogla je proteći još koja godinica da ih počme sijati, ali pri koncu šestnaestoga stoljeća pomorci su smatrali starom svaku galiju, ako je na svakom veslu imala po jednoga veslača, dočim su tadanje »modernije« galije imale doista manje vesala, ali su na svakom bila po dva, kasnije i tri, pa i više veslača. Ti veslači, bili oni dobrovoljci, dakle »na plaći«, ili robijaši, općenito su se zvali »galijoti«.

Kao svaki stariji brod, tako je i »Gloria« imala svoju poštovanu prošlost, pa stoga i svoju malu povijest. Kako i ne bi, kad je u svojem dugom vijeku plovila po svim morima u koja su se u šestnaestom stoljeću zalijetali ratni mletački brodovi, da zaštite probitke podanika prejasne Republike

svetoga Marka. Tako je jednom ona dospjela i u priliku da sudjeluje u jednom okršaju onamo daleko u grčkim vodama, u kojima se je više puta pomiješalo mnogo krvi i hrvatskih sinova, otkad je ono, oko godine 1420., što milom što silom, zagospodovao na istočnoj obali plavoga našega Jadrana i na većem dijelu naših otoka krilati Lav. Doista, kruto se je osvećivala na potomcima kratkovidnost naših otaca kad su zapustili svoju mornaricu, pogotovu kad su divnu našu obalu podvrgli vladaru tuđe krvi, koji je stotine milja daleko od te obale stolovao, koji nije pravo znao ni da li je more slano, kamo li da bi imao ambicije da mu zastava leprša na jarbolima ratnih brodova.

Kako se općenito galije onoga doba, bile one starije ili novijega tipa, nisu, što no riječ, »sigurno« držale na uzburkanom moru, tako mu je i »Gloria« slabo odolijevala. Stoga nije čudo, što se je, ploveći u doba ekvinocijalnih oluja, morala da ugiba »debelomu« moru, zaklanjajući se sad u jednu, sad u drugu od onih nebrojenih luka, uvala, draga i dražica, i koje toj našoj obali osiguravaju za sve vijekove prednost pred njezinom zapadnom sestrom. Da je istočna obala našega Jadrana, kakva je njegova zapadna, ne bi ona nikad postala Parisovom »jabukom« među narodima!

»Gloria« se dakle spremala da otplovi iz luke. Tek je bilo zadanilo kad je trublja probudila njezinu momčad, pa je brzo bilo na njoj sve uređeno: paluba pomno oprana, topovi i svaki kovinski predmet osvjetlani, a veslači, mornari i vojnici svaki na svojem mjestu, spremni na zapovijed. Bio se dapače već provukao kroz »mačju luknju« u »koš« na velikom jarbolu mornar, koji je bio prvi na redu, da s one visine pretražuje okom po obzorju, ne bi li ugledao koje jedro, bilo prijateljsko ili neprijateljsko. Tada se je dalekozor istom rađao, pa je na brodu sve počivalo na oštrini vida mornara koji je stražio u košu.[1])

Vrijeme nije bilo povoljno, koliko ni pređašnji dan. Nebo je bilo zastrto teškim oblacima što no uvijek obilato navuče južni vjetar, koji u Jadranu duva od JI, a u Tirenskom moru od JZ. Nije bogzna kako duvalo, ali se je i u samoj luci, po nadimanju vode, moglo primijetiti da vani, što no riječ, »ima mora«, to jest većih valova.

---

[1]) Na primjerenoj visini »velikog jarbola« bila je stražarnica u obliku koša. U taj se koš ulazilo kroz luknju, koju su mornari nazvali mačjom, jer su se po njoj šuljali, plazeći poput mačke, kad hoće da u uskom prostoru ulovi plijen.

Na krmenom dijelu galije, odmah do kormila, na kupu smotanih užeta, sjedila su dva kršna momka. Bila su dva kormilara, na kojima je bio red. Jer je na galiji znalo biti i do osam kormilara, pa su se dva po dva izmijenjivala kod trudnoga onoga posla. U ono su doba samo čvrste mišice mogle da drže kormilo u »pravom« položaju, dočim danas, kad para nadomješta snagu ljudskih mišica u mnogočemu na brodu, dovoljna je snaga zdrava dječaka, da okreće kormilo i da ga podržava u »pravom« položaju, bilo to i na velikom parobrodu. Ona su dva kormilara bili vršnjaci. Jedan se zvao Marko, a drugi Božo; oba iz drevnoga Omiša na ušću rijeke Cetine, zloglasnoga Omiša, dok su se u njem gnijezdili gusari, strah i trepet i najbližim susjedima. Marko i Božo bili su sami, jer na krmu, izuzevši časnike, nije smio nitko bez posla, a i časnici su tada, izuzev »komesa«[2]), još spokojno spavali u kvadratu[3]). Komes se je međutim zadržavao na provi, gdje je upravljao manovrom, da se uredno izvuče sidro, pa su naši kormilari mogli da potiho razgovaraju:

— Je li, Marko, što misliš, hoćemo li se mi danas usidriti pod Splitom?

— Teško, Božo, budemo li plovili kao dosle. Vucarimo se kao kakva kornjača.

— Ja mislim, da bi nas i kornjača prestigla!

— Pravo kažeš. Jučer smo ranim jutrom krenuli iz Šibenika, a danas ćemo eto jedva iz Rogoznice. To ti je kao i ništa.

— Vjeruj mi, Marko, da bi čovjek toliko preplivao, za dobru okladu.

— I to ne bi bilo bogzna kakvo junaštvo — potvrdi Marko i pljune preko brodske ograde. A tada zavuče ruku u njedra, izvadi komadić baškota, pa stane griskati. Božo pak ustane, pogleda prema pramcu, pa će važno:

— Teško ide s tim sidrom, Marko. Bit će da im je zapelo za pećinu.

— To ne vjerujem. Ovdje nije takvo dno. Ali je znatna dubljina, pa je ljudima teško da na onako debelom užetu izvuku ono teško sidro. Kako »ima mora«, moguće je da je sidro »oralo«, dokle nije zapelo.

---

[2]) Komes: poslije zapovjednika galije, koji je nosio naslov »nadkomesa«, prvi časnik. Naslov pomorskog »kapetana« tada nije bio još u porabi.

[3]) Kvadrat: prostorija na krmi zajednička brodskim časnicima.

— A koliko može da bude ovdje dubljine?
— Čuo sam, da je mjestimice ima preko dvadeset sežanja[4]).
— To je vraški duboko!
— Nema luke, što bih ja znao, od Zadra do Omiša, koja bi bila toliko duboka.
— Dobro je zaštićena, pa je ništa ne zamuljuje.
U to se Božo opet nadigne da pogleda na prednji dio galije.
— Opet ti velju, Marko, da im je zapelo.
— Neka bude na tvoju. Izvući će već.
— Da imamo na brodu ronilca, išlo bi brže. Ali ronilca imade tek gdjekoja galija, i to od najvećih. To ti je vještina moj brate. Jedan jedini put sam gledao, kolikom se je brzinom, po užetu dakako, spustio ronilac na morsko dno i oslobodio sidro. Bog mi prostio, bio je nalik na vraga paklenoga, jer su mu prije namazali i ruke i noge, i čitavo tijelo, nekakvim crnilom, da ga u poslu ne smetaju opasne ribe, u prvom redu morski pas. Uz to je, prije spuštanja, napunio usta uljem, koje je polagano ispuštao. Ulje se je odmah javilo na površini, pa se je po tom znalo gdje se ronilac nalazi.
— Duše mi, i na tom kruhu imade sedam kora! Ali, nema pomoći: živjeti se mora, pa se svaki na svoj način borimo za tu bijednu koricu kruha.
Nakon kratke stanke Božo upita:
— Što misliš, Marko, koliko je odavle do Splita?
— Hm! ne znam pravo. Je i nije tridesetak milja. Kažu da je Šibenik na po puta od Zadra do Splita.
— Držim da su već nestrpljivi u Splitu.
— Ne bi bilo čudo, ako znadu kada smo imali krenuti iz Mletaka.
— Danas je, moj sokole, već osmi dan, što ne vidimo zvonika svetoga Marka.
— Osmi dan! — iznenađeno će Marko. — Pa da, tako je, osmi je dan, pravo veliš.
— Da je moguće pješice iz Mletaka u naše strane, evo moje glave, da bismo obadva bili već u Splitu.
— I da je cesta ravna kao površina mora! — nasmiješi se Marko. — Nego, reci, da smo već mogli biti u Splitu, da naši gospodari nisu, kako jesu, slabići na moru.

[4]) Mletački je sežanj imao 5 mletačkih stopa = 1·887 m.

— Barem ovi što s nama plove. Svega ti se plaše!
— Kao zečići!
— Je li zaprijeti »nevera«, dakle olujica, poigraju li se malo valići osuti srebrnom pjenom, primakne li se večernji suton, oni odmah bjež u luku!
— Nisu takvi naši Senjani! — dometne tiše Marko. — Ni stari Omišani ne bi mogli da se s njima takme!
— Senjani! Ono su ti, brate, sivi sokolovi! Oni u buri i oluji istom uživaju. Ne boje se ni crnoga vraga! Divota ih je pogledati i kad veslaju i kad jedre!
— A lukaviji su i od same Sotone!
— Pa to smo na vlastite oči vidjeli. Sjećaš li se, Marko, onoga sukoba s njima?
— Što se ne bih sjećao! Još se i danas od srca nasmijem, kad pomislim na dugi nos ondašnjega našega nadkomesa.
— Ali gdje se je ono dogodilo? — zamisli se Božo. — O da, sjećam se. To je bilo negdje u blizini Žirja.
— Da, da, među onim školjima — potvrdi Marko, tresući preko brodske ograde sa svoje mornarske košulje mrvice baškota. — Sjećam se, kao da je jučer bilo. Kako se je ono zvala naša galija?
— »Superba«, bolan ne bio! Ti slabo pamtiš.
— Da, da, »Superba«. Tražila je da uskočki brod pozdravi zastavu sv. Marka.
— Da su bila samo dva uskočka broda, ne bi se »Superba« usudila na Senjane.
— Bila bi zadovoljna da im se ukloni.
— Pa kad su Senjani uvidjeli, da nam ne mogu uteći, zaletjeli su se na poznatu im pličinu i ostali nasukani!
— A »Superba« da će za njima; pa se nasukala i ona na drugu pličinu!
— Senjani su »Superbu« tako zaveli. Znali su oni dobro, što će biti! Ta oni poznaju svaki pedalj našega mora, sve obale i otočiće, pa i sve grebene.
— Pod vodom i nad vodom!
— Oni znadu koliko ima palaca dubljine, i gdje brod može da se najbrže nasuče.
— Valja da su se od srca smijali, kad su nas gledali onako nasađene!
— Kako i ne bi, bolan ne bio! Nisu prošle ni dvije ure, a ono nadošla plima i njihov im brod lijepo nadigla, pa oni svoj put!

— A mi ni makac!

— Pa da je bilo samo ni makac! »Superbi« se probilo dno, pa smo se slijedeći dan prekrcali na drugu galiju, što je slučajno mimo plovila.

— Kazivali su, da se je »Superba«, onako nasađena na mjestu raspala.

— Bogu hvala, kad smo se mi spasili! Još i sad me trnci prođu, kad pomislim, da smo mogli poginuti od uskočkog mušketa, da je došlo do okršaja.

— Hvala mu budi i slava! — dometne Marko i dotakne se desnom svoje mornarske kape.

Nasta kratka stanka. Na pramcu su se još uvijek mučili sidrom.

Tad će opet Božo:

— Ja mislim, da će Senjani uvijek prevariti Mlečane na moru.

— Pa to je i naravski. Senjani su rođeni pomorci. Ljudi od zanata.

— Nisu kod njih plemenitaši prvi na brodu.

— Može, bolan, i plemenita roda čovjek da postane valjan pomorac. Ali ovi naši na brodu, kao da ne znaju, je li more slano!

— Ja se tomu ne čudim.

— Ne čudim se ni ja. Po Bogu brate, budimo pravedni! Ne vidiš li i sam, kako se vježbaju u pomorstvu ovi naši plemići od krme![5])

— Vidim, što ne bi vidio! Je li lijepo vrijeme, a more kao ulje, šeću po palubi; zanjiše li se malo brod, a oni bjež u kvadrat, pa se valjaju po dušecima.

— I tako ti se oni vježbaju da postanu, kad na njima bude red, komesi pa i nadkomesi!

— Pa da bježe iz luke u luku kao evo i mi!

Marko se sad opet izdigne da vidi, je li već sidro vani. Mornari su se znojili, ali je išlo teško. U ono naime doba nije bilo na brodu stroja, koji bi olakšao ljudima takav trud.

— Znaš što? — opet će Marko čučnuvši na užeta. — Meni se nekako čitava ova plovidba nekud ne sviđa.

— Ne sviđa se ni meni! — izvali Božo. — Komu bi se vraga mogao sviđati ovaj ropski život! Mi smo, doduše, na pogodbu. Kad mine ugovoreni rok, možemo se iskrcati. A šta bismo, molim te, kod kuće radili?

---

[5]) Plemići od krme (tal. nobili di poppa), isto što su danas kadeti na brodu.

— Ne mislim ja to — ispravi Marko. — Ova dva dukata što ovdje mjesečno zaradimo, ne bismo kod kuće spravili ni za godinu dana.

— Plaćaju nas dobro, priznati se mora; ali nas pritište i velika odgovornost, a i napor velik. Samo da nam ne odbijaju polovicu kad smo u luci!

— To ti je, brate, na svakom brodu.

— Pa što si onda rekao da ti se ne sviđa?

— Htio sam da rečem, da me, baš glede ove plovidbe, mori nekakva zla slutnja.

— Idi s milim Bogom, dragi Marko.

— A vidiš, ja nekako kao da slutim, da ne ćemo ovaj zadnji komad puta, do Splita, glatko proći.

— Ja ti do takvih slutnja ne držim baš ništa.

— A ja ti opet kažem, da me je slutnja rijetko kada prevarila.

— Pa daj, Marko, reci, što to slutiš?

— Što slutim? — ponovi Marko. — Ne znam ni sam. Više puta čujem svega i svačesa, a ni briga me. Ali ovoga puta, par riječi, što sam ulovio, kad smo se otiskivali na polazak, usjeklo mi se nekako u uho, pa mi ne mogu nikako iz glave.

— Pa što si to čuo, bolan ne bio?

— Vidiš. Naš brodski kapelan, koga za kratku plovidbu obično ne uzimaju na brod, te je ostao u Veneciji, kad se je s kraja pozdravljao s našim časnicima, na koncu im je dobacio, šaljivo bez sumnje, nekoliko riječi koje sam ti razumio i zapamtio.

— Što je to rekao?

— Hrvatski bi ti to bilo ovako: utorkom i petkom kani se putovanja i svatova, jer znade i jedno i drugo svršiti naopako.

— Pravo je rekao — potvrdi Božo. — Ostavili smo Mletke u petak, a danas je eto opet petak. Neka nas dragi Bog čuva od nesreće!

— Ne bojim se ja baš previše, — uvjereno će Marko — da bi nam se kraj ovolikog opreza mogao razbiti brod. Bože sačuvaj! Eto se veremo iz luke u luku, iz dražice u dražicu, da je skoro sramota. S te se strane ja ne bojim, samo da nas ne snađe koja druga nevolja. Vidiš . . . .

— Čini mi se — prekine ga Božo, pogledavši prema pramcu, — da su sa sidrom gotovi. Treba da ga još privežu. Ali znaš, što ću da ti rečem, u kratko. Meni bi bilo posvema

pravo da se ovako vucarimo do sudnjega dana, samo da nas puste na kraj, kad se usidrimo. Ali jok! Eto bili smo pod Zadrom, bili smo pod Šibenikom, pa čući na brodu kao pas na lancu! Dokle brod ne stigne, kuda mu je naređeno, ne vidiš kraja, da se posvetiš!

— I mene to boli — doda Marko.

— Ali za to — pobrza Božo — ako Bog da, te se danas usidrimo pod Splitom, eto me odmah kod »Tete Mande«. Kod nje ti je uvijek izvrsna kapljica! Zadnji put, što sam bio, ali tomu je već dugo, pošteno sam ti se nasrkao!

— Ta bili smo skupa! Kako ne bi čovjek znao za »Tetu Mandu«? Kad prođeš plokatu svetoga Lovre, odmah na desnu ruku, gdje je . . . . .

Marko ne doreče. Sidro je već bilo privezano na pramcu blizu topa pedesetfuntaša, a komes je dolazio hodnikom posred veslačkih klupa, da s krme upravlja manovrom.

II.

OKRŠAJ S GUSARIMA

Komes »Glorie« zvao se Beppo Bentivoglio. Čovjek onizak, crnomanjast i krupniji nego li bi trebalo. Bio je bliži petomu nego li četvrtomu križu. Noge su mu bile sabljaste, kao da je služio kod konjice, a kad je hodao, zibao se, da je na prvi mah davalo u oko. Inače dobričina, da mu je trebalo para naći. U svojoj je struci bio vrstan. Kao komes bio je odgovoran za plovidbu, za sve sprave na brodu, pa i za manovru, jerbo se je nadkomes bavio samo vojničkim poslovima, i određivao je kada se ima ploviti, i kad će se u luku i iz luke. Komesa je bilo lako prepoznati po srebrnoj fućkalici što mu je visjela o vratu. Tom je fućkalicom dapače on izdavao i neke zapovijedi i dozivao mornare. Premda je komes Bentivoglio bio u službi strog, ipak su ga na brodu štovali svi bez iznimke, a bili su mu ljudi i privrženi. Njega su općenito zvali šior Beppo.[6])

Kad je komes stupio na krmu, naši su kormilari bili svaki na svojem mjestu. Komes najprije ogleda sve naokolo i zafućka svojom srebrnom fućkalicom. Nasta grobna tišina. Tada dovikne:

[6]) Šior, od talij. signor, u mletačkom dijalektu znači gospodin. Na moru, kao da je taj naslov posvećen još i danas, ne samo kod Talijana, već i kod naših pomoraca.

— Spremni na kormilu!

— Spremni, šior! — odvrate skladno Božo i Marko.

— Lagano naprijed! — doda odmah komes prema glavaru veslača. Taj je na kraju hodnika, odakle je mogao vidjeti sve veslače, čekao na zapovijed.

Glavar se veslača zvao Mario Pocaterra. Po svojim vrlinama mogao je vršiti službu glavara veslača, sudjelovati u razbojničkom četovanju, i obavljati zvanje krvnika. U ono se doba mislilo, da glavar veslača, dakle »galijota«, mora da bude bez duše i srca, pa su takvi i bili, svi. Takav čovjek nije znao što je to lijepa riječ, blaga primjedba ili ukor. Nije ispuštao svog biča iz ruke ni kad je spavao; a njegov mač kao da se nije snalazio u koricama. Držao ga je gola pod pazuhom. Naravski, on sam za stotinu i pedeset veslača ne bi dospio, pa je stoga imao i dva pomagača, koji su u časti bili znatno niži, ali su mu inače bili usve i posve slika i prilika. Oni su bili osvjedočeni, da ne smiju biti manje okrutni od svoga »principala« kako su ga zvali. Ta i oni treba da steku koju zaslugu, da se popnu na više, da i oni jednom postanu principali! Inače, da se je s veslačima postupalo kao s ljudima, mogli su se uzobjestiti ti bjednici! A veslači su bili sami ratni sužnji i robijaši; jedni i drugi lancem okovani svaki za svoju klupu. Oni su najviše strepili pred svojim glavarom. Za najmanji propust, za najsitniju netočnost, zviždnuo bi njegov bič po njihovim golim leđima. Događalo se da su osjetili i mrzlinu njegova mača, kad bi on udarao pljoštimice. Glavar je za galijota bio sve na svijetu! Priziva protiv njega nije bilo. I on se ubrajao među gospodu, pa su ga zvali »šior kapo«. Nije bilo teško raspoznati ga po omašnom rogu, što mu je visio o vratu. Tim svojim rogom upozoravao je veslače na svoje zapovijedi.

Veslači su se dijelili u tri odjela. »Gloria« ih je imala u svakom po pedeset. Obično je veslao samo jedan odio, a tada bi druga dva počivala. Tako su se odjeli izmjenjivali, pa je bilo moguće ploviti na vesla neprekidno čitavi dan, a i noć, ako se nije noćevalo negdje na sidru. Kad je trebalo, uzveslala bi i dva odjela zajedno; a sva tri samo u rijetkim slučajevima, i to za kratko vrijeme.

Netom je komes zapovjedio »lagano naprijed«, kapov je rog odjeknuo u luci. Svi veslači kao da su se ukočili, a vladala je tišina, kao da ni jedan od onih bijednika niti ne diše. Ta tišina kao da je osobito godila »kapu«. Zadovoljno on zaokruži pogledom, ali uvijek mrka lica, pa zagrmi:

— Prvi odio na vesla!

U tili čas, koliko bi okom trenuo, stotina se mišica prihvatila vesala. Kad je pak kapo opet, sveudilj mrk, zaokružio okom, ponovno zagrmi:

— Pruži veslo!

U isti trenutak, ali samo za trenutak, odjekne štropot od pedeset vesala ispruženih nad morem takom pravilnošću, kao da ih sve jedna ruka podržava. Kapo odmah poviče:

— Veslaj!

I pedeset se vesala zadere u vodu, da se odmah sva zajedno izdignu. Kapo je stajao pred veslačima i rukom im davao znakove, u kakvim je razmacima trebalo da spuštaju i izdižu vesla iz mora.

Na prve udarce vesala »Gloria« kao da je ostala nepomična. Ali malo zatim more se počelo pjeniti i pred njezinim pramcem i oko bokova.

Komes, koji nije nikomu zamjerio ako ga je nazvao »šior« Beppo, napeto je pazio na svaki kret galije. Nije baš bilo teško izvesti je iz luke, ali je ipak trebalo pažnje. Malen, neznatan propust, u onako uskom prostoru, mogao je poroditi kakvu nezgodu. Stoga kad je krma dospjela do kraja rogozničkoga ostrva, koji je donekle trebalo obići, šior Beppo zapovjedi:

— Kormilo, desno!

— Desno, šior! — odvrate kormilari, a galija je lagano ispravljala svoj pravac, jer ju je kormilo sililo da zaokruži desno.

— Alla via[7])! — malo za tim će šior Beppo.

— Alla via, šior! — odvrate mu kod kormila.

Galija je tako sve po malo dospjela do izlaza iz luke. Tada će opet šior Beppo:

— Kormilo lijevo!

— Lijevo, šior!

Galija se sad ispravljala prema zapadu, kroz izlaz. Kad je pak dospjela do sredine izlaza, šior Beppo opet vikne:

— Alla via! — što su naši kormilari spremno ponovili u jedan glas.

Kapo je davao sad veslačima nešto brže znakove, pa se je i galija brže micala. Kad je pak ostavila Beli Rat, komes vikne:

---

[7]) Alla via znači: brod je sad u dobrom pravcu, neka tako ostane.

— Kormilo malo lijevo! — što su kormilari odmah izvršili, pa se je galija stala uvlačiti među spomenute školje. Komes je raskolačenih očiju pazio na njezino kretanje, a kad je mimoišla opasnu jednu točku, dade on znak rukom i zagrmi:

— Sasvim na lijevo!

— Sasvim na lijevo, šior!

— Alla via! — doda odmah šior Beppo.

— Alla via, šior! — spremno uzvrate Božo i Marko, a jaki se valovi počeli razbijati o pramac i bokove »Glorie«, koja je sad zaplovila otvorenim morem. —

Pomorci bi rekli da je bila prava gnjila jugovina, onakova, kakva se redovito javlja o ekvinociju, proljetnom i jesenskom. More se nadimalo, valovi se kotrljali bez prestanka i razbijali muklo šumeći o galiju, koja ne samo što je posrtala, nego se i stresla svaki put kad bi se spustila u udubinu između dva vala. Ubogi su se veslači napinjali iz petnih žila samo da im vesla bolje zagrabe. Češće se dogodilo, da vesla nisu ni zagrabila, kad je galija bila na vršku vala, a tad bi se ona čas uznjihala, kao da će izgubiti ravnovjesje, pa se survati u ponor. —

U to se pojavi iz kvadrata nadkomes Zuane Balbi, potomak stare venecijanske porodice. Bio je čovjek od oka: stasit i vitak, dugoljastih rumenih obraza. Maleni posve crni brčići lijepo su mu se skladali s crnom mušicom ispod donje usne. Nije bio pomorac od zanata, ali je u svojstvu nadkomesa mnogo plovio. U mlađim se godinama odlikovao vojujući protiv Turaka u grčkim vodama.

Šior Beppo propisno pozdravi nadkomesa, koji mu srdačno stisne ruku, pa ga upita:

— Gdje smo sada, šior Beppo?

— Blizu Planke, ekscelencijo.

— Ha, Planka, Planka! — ponovi Balbi kimnuvši glavom. — Tko bi zaboravio Planke! Makar svuda bila tišina, kod Planke se uvijek nađe, ako li ništa, barem bibavica.

— Čestoputa više nego li bi je trebalo.

Balbi se lijevom držao jednoga stupića, da ne padne kad galija posrne, te razgleda naokolo more i obzorje. Lice mu je odavalo da mu se ne sviđa ni jedno ni drugo.

— Ovo je prava ekvinocijalna jugovina, šior Beppo.

— Nije još ona prava. Mogla bi se još izleći prava, a mogla bi i popustiti. Jutros je rogoznička luka bila puna galebova; a kad su oni u luci nije baš dobar znak.

— Slabo napredujemo, kako meni izgleda.

— More je prejako. Ako zapovijedate, ekcelencijo, može uzveslati još jedan odio.

— Bilo bi bolje. Samo da čim prije minemo Planku. Izvolite narediti.

Šior Beppo dade znak kapu, kapov rog odmah odjekne. Tada kapo vikne:

— I drugi odio na vesla!

Zapovijed se odmah izvršila. Kapo tada doda:

— Pruži vesla!

Kad se je ravna stotina vesala ispružila nad vodom, pljesne on rukama i odreza:

— Prvi i drugi odio, veslaj!

Galija se pomicala sada nešto brže, ali je zato jače posrtala, i valovi su žešće o nju udarali. Kapo je sad držalom svoga biča udarao o željezni potporanj velikoga šatora. Taj je šator imao da štiti veslače od sunca i kiše, a razapinjao se samo kad je vrijeme dozvoljavalo. Danas je šator bio savijen.

— Izvrsni veslači! — primjeti Balbi, nakon što ih je neko vrijeme promatrao. Je su li svi sužnji?

— Sami sužnji i robijaši, ekcelencijo. Ovaki su veslači uvijek bolji od onih »na plaći«.

— Jer su jeftiniji.

— I jer nemaju prava, već samo dužnosti.

— Je li ono rt Planka? — pruži ruku Balbi.

— Da ono je zloglasna Planka. Starinom su taj rt zvali Diomedesov, jer priča veli, da je kod njega nastradao Diomed ilirski.

— Planka je dakle i u staro doba bila na zlu glasu?

— U staro, kao i u naše doba. Bit će Planka uvijek na zlu glasu.

— Kako to?

— Jer se od Planke za dobru milju proteže niz opasnih grebena, kakova pola sežnja pod vodom.

— A što se ono bijeli nad samim rtom?

— Ono je kapelica svetoga Ivana, trogirskoga biskupa. Pripovijeda se naime, da je jednom Svetac plovio iz Trogira put Šibenika, pa da mu se kod Planke razbio brod. U toj se nevolji on pomolio Bogu, pa su se odmah valovi pretvorili u tvrdu cestu, po kojoj da je Svetac s pratnjom nastavio svoj put.

— Pa su na uspomenu te bajke podigli kapelicu!

— Bog zna da li je to baš bajka, ekcelencijo!

— Do tih čudesa ja baš ništa ne držim, jer su naprosto nemoguća.

— Ja pak vjerujem, — uvjereno će šior Beppo, — da Bog može učiniti čudesa. Ima stvari daleko jednostavnijih, kojih ne shvaćam, a ipak moram vjerovati da su istinite.

— Vi pomorci vjerujete u koješta! Što svega nisam čuo od pomoraca!

— Pomorci doista pripovijedaju mnogo nevjerojatnih stvari, ali se ne može poreći, da se na moru i zbiva mnogo toga, što izgleda nevjerojatno.

— Valjda ne vjerujete i u »Libera nos«? — nasmiješi se Balbi.

— Što je pak to? nikad nisam o tom ništa čuo.

— Čudnovato, da kao pomorac toga ne znate. Meni su pripovijedali, da morem luta neprestano nekakav brod, zapovjednik da mu se zove »Requiem«, a momčad na tom brodu da su sami kosturi. Jedra da su crna, a na zastavi, dakako crnoj, da su naslikane same lubanje i mrtvačke kosti.[8])

— To mi je prva, što čujem.

— Ali nije to još sve, moj dragi komese. Na kormilu toga broda da je sami vrag pakleni, pa da će on upravljati brodom, doklegod ne uspije kojemu svećeniku da se popne na palubu i da ga križem protjera. Promislite, molim, kolika je to glupost!

— To je bajka, to se vidi na prvi mah. U takve bajke ni ja ne vjerujem. Čuo sam i ja svakojakih od pomoraca, ali nisu ni svi pomorci jednaki. Ima ih mnogo, kojima se može vjerovati, da su doista i doživjeli ono što pripovijedaju.

— I takvima treba da se mnogo odbije na račun ugrijane mašte. Ne zamjerite, dragi šior Beppo, ali uza sve poštovanje, što treba iskazivati pomorcima, dozvolit ćete da ih ima mnogo, kojima se ne može vjerovati više nego li lovcima. Što svega oni ne izmisle! Svaki pojedini bio je toliko puta u smrtnoj opasnosti, pa se je po čudu spasio! Koliko sam puta čuo pripovijedati s najvećim osvjedočenjem, kako ih je u mrkloj olujnoj noći val odnio s broda, kako su se dugo borili u vodi da ne potonu, kad ih je iznenada drugi val povratio na brod zdrave i čitave! A to je još ništa prema drugim svakojakim glupostima, kojih nisam zapamtio, jer ne

---

[8]) L i b e r a n o s, to su dvije riječi iz latinskog Očenaša, a znače: oslobodi nas; a R e q u i e m: iz molitve za pokojne, znači: pokoj.

vrijede niti da ih čovjek pamti, premda im se u prvi čas od svega srca nasmije.

— To stoji, ekcelencijo, jer sam i ja čuo krupnih, da ne mogu biti krupnije.

— Pa ipak, onaj koji pripovijeda prisiže, da je onako kako kaže, i da glavom jamči za istinitost svake riječi!

— Baš tako! Da čujete samo jednu!

Šior Beppo upozori kormilare da zakrenu malo na lijevo, jer se je galija previše udaljila od kraja, pa prihvati:

— Prije nego li sam stupio u službu prejasne Republike, bio sam, kako vam je poznato, ukrcan na tako zvanoj »Eskadri Indije i Oceana«. Ta se eskadra sastoji od dvanaest dubrovačkih brodova duge plovidbe, svaki na tri jarbola. Tu je eskadru složio dubrovčanin Juraj Ohmučević. On služi eto već dvadeset i šestu godinu Filipa II., kralja španjolskoga. Polovica tih brodova pravo je vlasništvo Ohmučevićevo, a ostalo je njegove rodbine.

— Koliko ste ono služili pod Ohmučevićem? Više se ne sjećam.

— Ravnih pet godina. Bile su na eskadri kakve tri tisuće ljudi. A Ohmučević je doista junak, da mu treba para naći! Prodičio se on u mnogo prigoda i dobio od Filipa II. najviša odlikovanja.

— Pa što ste to čuli pripovijedati?

— Evo. Jednom smo ležali na sidru pred Barcelonom. U jednoj smo se gostionici sastali nas nekoliko časnika, pa je jedan španjolac, naravski pri čaši dobra vina, stao pripovijedati, kako je brod, na kojem je bio ukrcan, imao da zaplovi prema marokanskoj obali i da dobro pretraži neke luke, jer se je bilo pročulo, da se onamo nadaju jednomu engleskom brodu. Na povratku, straža da je najednom ugledala, kako se iz mora izdiže golema životinja, grdna neman. Dva su joj krila bila raširena nad morem, kao dva najveća jedra. U prvi mah da su se svi zabezeknuli ne znajući što bi počeli. Ali kad su se donekle sabrali, da su prosuli živu vatru iz topova. Na prve hice da je neman ostala nepomična, koliko da mjesto taneta po njoj orasi skaču!

— Pa što su radili, kad im ni topovi nisu pomagali?

— Tada su pomislili, da bi tane moglo probiti barem krila te nemani. Naperili su dakle topove proti krilima, i dok je prvo tane probušilo jedno krilo, nakaza da je pobrzala prema Gibraltaru, proletjela kroz onaj tjesnac, i uz to tako zavijala, da su se obje obale tresle.

— Je li to sve što je onaj časnik pripovijedao?

— Nipošto! Sad dolazi ono najteže! Ta grozna neman da se je nasukala pod Valencijom i tu poginula. U njezinoj lubanji — ali da su mu to kasnije kazali, — da se je moglo udobno smjestiti sedam krupnih ljudi, a kroz njezin grkljan, da je mogao proći čovjek na konju!

— Šteta, što taj junak nije sve to i vidio, već samo čuo od drugih!

— I ja velju, šteta! — završi šior Beppo.

Galija je tek lagano odmicala, premda ju je stotina vesala naprijed tjerala. Balbi se čas zamisli, pa prihvati:

— Što kažete, šior Beppo, hoćemo li se mi danas s ovom prokletom jugovinom usidriti pod Splitom?

— Držim da hoćemo. More kao da popušta. Uostalom teško je nešto ustvrditi. Može more da i ojača.

— Ja bih, što se mene tiče, plovio i s gorim vremenom. Ali naš putnik! Jučer nije bilo bogzna koliko više mora nego li ga je danas, pa ipak Marko Barbarigo nije dao mira, dokle nismo zakrenuli u luku.

— Doista je preveć plašiv taj novi knez grada Splita.

— Sreća što je zatvoren u kvadratu, pa nije ništa čuo od pomorskih strahota, što smo netom pripovijedali. On bi bio protrnuo, pa bismo na koncu konca i danas morali bježati u koju luku.

— No toga bi nam još trebalo! — važno će šior Beppo. — Ja mislim, da je već doba, da ga iskrcamo u Splitu. Onamo će mu biti tvrdo pod nogama. Meni, ne mogu da zatajim, ovaki su mi ljudi mrski na brodu.

— Ni meni nisu ugodni. Ali, nije kud kamo, galiju mu je prejasni dužde dao na raspolaganje.

— Dobro je sve to; ali je i osmi dan što plovimo! Moram priznati, da ovakova putnika, kakav je taj Marko Barbarigo, nisam vidio otkad sam stvoren! Kako smo izašli iz Laguna, zavukao se u kvadrat, pa da se je samo pokazao na palubi! Ovakova plašljivca ne pamtim! Mora da je plašljiviji od zeca!

— Da, ali samo na moru, — dobaci Balbi.

— Ne znam; moguće da se varam; moguće da je na kraju bolji junak. Samo me je strah, da s ovakvim knezom grad Split ne će puno dobiti, a ne će baš strepiti pred njim ni Turci, kojima može da svaki dan s gradskih bedema nazove dobro jutro! —

Šior Beppo kao da je uživao, što može da se iskali na Barbariga. Možda ni Balbi nije trpio takova gosta, jer mu nije moglo biti baš svejedno, što se je na svaki Barbarigov zahtjev bježalo u luku.

— Pravo kažete — odvrati on svome komesu. — Marko Barbarigo kao da se plaši i svoje sjene. On nije slika ni prilika svojih predaka; u njemu kao da nema ni kapljice njihove junačke krvi. Ali, nadajmo se, da će ipak kao upravitelj grada odgovoriti nadama, što je Republika u njega postavila.

— Ne kažem, da ne će; moguće, da hoće — nasmiješi se šior Beppo —, ako se te nade odnose na galantne pustolovine. Ja sam o njemu čuo...

Komes ne svrši, jer u taj par straža iz koša vikne:

— Dva broda na vidiku!

— Dva broda! — usklikne Balbi. — Kojim smjerom plove?

— Plove s vjetrom — uzvrati straža.

— Dva broda! — ponovi sada i šior Beppo i protare dlanom oči. — Ova je nesretna jugovina zamutila čitavo obzorje, pa ne vidiš ni na dvije milje!

Šior Beppo pobrza vrzama[9]) glavnoga jarbola i dospije sve do koša, gdje je bila straža. Ova mu je rukom pokazala smjer u kojem je ugledala ona dva broda.

— Ha, eno ih, eno, sad vidim! — klikne šior Beppo i zagleda se u daljinu.

— Vidite li? — vikne nadkomes s palube.

— Vidim sasvim dobro — odgovori šior Beppo. — Samo teško razabirem kakvi su brodovi.

— Jesu li ratni? Trgovački? — opet će Balbi.

— Ako me oči ne varaju, sudeći po jedrima, oba su brigantini.[10])

— Naši?

— Teško da su naši. Ne, ne mogu biti naši — odvrati komes i pobrza vrzama na palubu.

— Dakle nisu naši? — zabrinuto će Balbi.

— Držim da nisu već stoga, što su dva skupa. Naši brigantini služe najviše za prijenos državnih pisama na bro-

---

[9]) Vrze su ljestvice od užeta, po kojima se mornari penju na jarbol.

[10]) Brigantin: od brigante, razbojnik, na moru gusar. Brigantini su bili jedrenjaci na dva jarbola. Imali su dvanaest stalnih i osam pomoćnih jedara. Stoga su bili prave brzoplovke, koje su ponajviše upotrebljavali i usavršivali gusari. Brigantin je kasnije bio pravi trgovački brod, koji su i oboružavali, da se može obraniti od gusara.

dovlje, kao i za prijevoz poslanika u bliže gradove. Naši, već zato, obično plove sami.

— Da nisu gusari?

— Gusari? — ponovi šior Beppo. — To bi moglo biti.

— Po čemu sudite?

— Sudim po tom, što je ovo doba godine najpovoljnije za gusarenje. Sa jesenskim ekvinocijem Berberski su se gusari često pojavili na Jadranu.

— Kako to?

— Vrlo jednostavno. Kad nastanu ekvinocijalna nevremena, naše se galije teško drže na pučini, te obično traže zaklona u sigurnim lukama, bilo uz kopno ili uz koji otok. Uslijed toga, naši trgovački brodovi, koji plove iz Levanta, — a ovako im je vrijeme u Jadranu pogodno, jer imaju vjetar u krmu, — ostaju bez zaštite. Gusari to dobro znadu, pa se okoriste gdje samo mogu.

— Dakle, ona bi dva broda mogla doista biti gusarska?

— Po svoj prilici. U ostalom pokušat ću da vam nešto točnije kažem.

Šior Beppo opet pobrza vrzama do koša, zagleda se u daljinu, pa se odmah naglo spusti na palubu.

— Gusari su, bez svake sumnje. Ovakih sam brigantina višeput vidio, u španjolskim vodama.

— Dakle, sigurno, gusari?

— Jamčim svojom glavom.

— Kršćani ili Saraceni?

— Saraceni, i to po svoj prilici iz Tunisa.

— Mislite li, da bi mogli navaliti?

— Ne znam. Sva je prilika da ne će, jer im je kod nas slab plijen, a stavljaju na kocku svoje glave. Ali, nosi ih i more i vjetar proti nama, a mi ne smijemo uzmaknuti za žive oči.

— Mi ćemo dakle na njih?

— Svakako, ako ne iskažu počast stijegu sv. Marka. A može se dogoditi da oni odmah navale na nas, ako primijete da im se ugibamo.

— Dakle?

— Pripremimo se za borbu!

— Neka bude! — odrješito će Balbi.

Šior Beppo zafućka i naznači kapu, neka veslači prekinu veslanje.

Kapov rog zatuli. Veslači kao da su se okamenili. Kapo odmah zagrmi:

— Prvi odio, povuci vesla!

Veslači povukoše vesla prema zapovijedi, dočim je drugi odio držao vesla ispružena za svaki slučaj, te da na razmake uzvesla, toliko da galija ne bude, što no riječ, na milost i nemilost valovlja.

Sad zapovjedi nadkomes:

— Oružje na palubu!

Mornari i vojnici počeli su smjesta odstranjivati sve što je na palubi bilo suvišno, a zatim su donašali strijelivo, priređivali topove i muškete. Iz oružane su vadili sablje, mačeve i bodeže, da se porazdijele među momčad, koja je već navlačila na se i oklope. Iznijeli su na palubu i nekoliko badnjića, koje su napunili vodom, da se u njoj rashlade puške i mušketi, ako bi okršaj dulje potrajao, a također da bude pri ruci voda, ako bi se nesrećom javio požar u samom brodu.

Dočim je momčad sve to priređivala, šior Beppo dobro ogleda sve naokolo, pa reče:

— Sad smo kod otoka svetoga Arkanđela, a oni su, koliko razabirem, na visini Drvenika. S ovakim vjetrom i morem s njihove strane, i kad bi samo jedan naš odio uzveslao, mogli bismo se sraziti već za jednu uru, ako li pak . . .

— Brodovi, izgleda, viju duge crne zastave! — javi straža iz koša.

— No, pogodio sam! Gusari su, i kao da nas se ne boje!

— Galija neka se ne miče dalje! Veslači neka je podrže na mjestu! — ozbiljno će Balbi. — Mi ipak trebamo vremena, da se priredimo. Ja idem čas u kvadrat. Pripazite, dragi komese, da bude sve najbrže i najtočnije izvršeno.

— To će biti moja briga — odvrati komes.

Sad su se mornari i vojnici požurili da podignu na palubi tako zvane »traverse«. To je bila neka vrsta barikada, kao zaštita protiv neprijateljskih hitaca. Obično su se podizale tri traverse: jedna na pramcu, druga kod velikog jarbola, a treća ispred krme. Ti su se, recimo, šancevi, sastojali iz dva reda dobrano razmaknutih dasaka. Unutrašnji prazni prostor između tih dasaka napunjao se starim užetima, starim jedrima, vrećama i svakojakim predmetima, koji su mogli da umrtve, ili barem da oslabe, neprijateljsko zrno.

Božo i Marko bili su sveudilj na kormilu. Gledali su oni sve te pripreme, pa će Marko svome drugu u uho, kad je nadkomes bio već u kvadratu:

— Božo, što sam ti ono rekao kad su se mučili oko sidra?

— Vidim i sam. Tvoja se slutnja obistinjuje.

— Pamti dakle: utorkom i petkom ni na put ni u svatove!

Traverse su bile brzo gotove, a i momčad se je hitro priredila. Topnici i mušketiri bili su već svaki na svom mjestu, i ogledavali napunjene već topove i muškete. Galija je imala svega devet topova, koji su se nazivali po težini taneta što su mogli da izbace. Jedan je top bio pedesetfuntaš[11]), dva dvanaestfuntaša i šest trifuntaša. Mušketa je bilo samo šest. Od četrdeset pušaka, više ih nije ni bilo, svaki je vojnik dobio svoju. Među mornare su razdijelili lukove i strjelice. U oružani je bilo toga dosta: oko pedeset lukova sa blizu tri tisuće strjelica. K tome svaki je mornar imao na sebi, osim oklopa, još i kacigu na glavi, a o pasu mač ili sablju.

Sve su se te pripreme obavile najvećom žurbom, dokle su gusarski brigantini bili još prilično daleko. Komes je također bio u oklopu. Nadkomes se u kvadratu isto tako opremao za borbu, pa naravski i plemići od krme. Jedini Marko Barbarigo, imenovani knez grada Splita, sjedio je u kvadratu prekrštenih ruku. Na sve Balbijevo nagovaranje da se oboruža, ostao je nepomičan na svome mjestu. Bijaše se sprijateljio s mišlju, da njegovo sudjelovanje u borbi ne bi itako spasilo galije, pa ako ona potone, i on će s njome u dubljine mora.

Kad je nadkomes Balbi izašao iz kvadrata u pratnji plemića od krme, već je na palubi bilo sve priređeno za borbu. Tek nesretni veslači, galijoti, bili su bez oružja i zaštite, okovani oni na desnom boku galije za lijevu, a oni na lijevom boku za desnu nogu uz svoje klupe. Njihove gole obrijane glave stvarale su tužan kontrast s kacigama što su imali svi ostali, kao da su osuđene da budu nišanom neprijateljskih strjelica i zrnja njihovih pušaka. Ta počme li kojom nesrećom galija tonuti, svi se ostali mogu nadati spasu, ako sretno doplivaju do bližnjega ostrva svetoga Arkanđela; samo nesretni galijoti ne mogu da goje nikakove nade u spas! Oni će svojoj tamnici ostati do kraja vjerni: oni će pratiti galiju sa svojim okovima na morsko dno . . . .

Nadkomes pozorno pregleda »traverse« i sve ostalo na palubi. Osokoli topnike i mušketire; a svima, to vojnicima to mornarima, preporuči da budu odvažni. I kad se je osvje-

[11]) Mletačka funta = 302 grama.

dočio da je svaka u redu, povrati se na krmu, pa će odanle jakim glasom:

— Plemići od krme! Razvijte bojni stijeg svetoga Marka!

Iz skupocjenog kovčežića plemići su izvadili veliku iz teške svile zastavu svetoga Marka, a u isti čas trubljač zatrubi prviput. Kad se je ta grimizna zastava počela izdizati na glavnom jarbolu, otkrile su se sve glave. A kad je pak ona dospjela do najviše točke na jarbolu, trubljač opet zatrubi, a tada su joj časnici, mornari i vojnici iskazali propisanu počast poklikom: »Viva San Marco«[12])

— A sad neka se svi okrijepe hranom i pićem — izreče Balbi.

Priređena je bila sila baškota na raznim točkama palube, a bilo je i omašnih vrčeva punih vina. I nesretni su se galijoti mogli okrijepiti kao i svi ostali, to vinom to baškotom do mile volje.

Kad se je momčad okrijepila, trubljač je treći put zatrubio, a plemići od krme najprije su stali razvijati pa izdizati na jarbol, ali samo do polovice, stijeg sa slikom raspetoga Spasitelja. To bijaše tako zvani »Stijeg Gospodina Našega Isusa Krista«[13]), a dočim se je taj sveti simbol izdizao, i momčad i časnici su pokleknuli desnim koljenom, a taj isti čas, na malenom tornjiću crkvice na ostrvu svetoga Arkanđela pojavio se pustinjak s Propelom u ruci. On je iz svoje samoće promatrao što se je to zbivalo na galiji, pa kad se je domislio da će se zametnuti borba s nevjernicima, požurio se na tornjić, da odanle blagoslovi kršćansko oružje.

Ostrvo svetoga Arkanđela zove se po kapelici, koja je koncem šestnaestoga vijeka bila još čitava, a posvećena svetomu Mihovilu Arkanđelu. Na jedinom njezinom oltaru bila je prastara grčka slika svečeva, pa su stoga grčki brodovi, kada su mimo plovili, pucnjavom pozdravljali taj maleni hram. U srednjem je vijeku uz to svetište postojao i maleni samostan redovnika svetoga Benedikta. Na ostrvu je u ovo doba boravio cigli jedan pustinjak.

Kad je na vjetru zalepršala Spasiteljeva slika, Balbi zapovjedi:

— Lagano naprijed, ali da budu spremni svi na veslu!

Kapov rog odjekne o bliže klisure. Veslači se ukočili svaki na svojoj klupi. Tad kapo zagrmi:

---

[12]) Slava svetom Marku!
[13]) Stendardo di Messer Nostro Gesù Cristo.

— Svi na vesla!

Tri stotine se mišica mašilo vesala.

Opet će kapo:

— Pruži veslo!

Sad je galija imala doista veličanstven izgled! Sa stopedeset svojih ispruženih vesala, nalikovala je na kostur najogromnije ribe, što čovjek može da si predoči. Kapo je davao znakove za veslanje u rastegnutim razmacima, toliko da se je galija, uz protivan vjetar i more, mogla održati u blizini ostrva. Šior Beppo je naime upozorio nadkomesa, da je probitačnije za brod ako se drži toga položaja, nego li da zađe u drvenički kanal, gdje bi po svoj prilici našli nepovoljnije more. Osim toga, kad bi zašli u taj kanal, moglo bi izgledati kao da se galija namjerava ugnuti neprijateljskim brigantinima, koji su se sveđ to više primicali, imajući vjetar u krmu. Kad su pak gusari dospjeli na topomet, nadkomes zapovjedi topniku pedesetfuntaša:

— Pucaj!

Top zagrmi, a svi ga na galiji pozdraviše sa: »Viva San Marco!«

Bio je u ono doba običaj na moru, da se najprije ispalî jedan slijepi hitac. To je značilo koliko i poziv neprijatelju, neka iskaže dužnu počast stijegu svetoga Marka. Ta se je pak počast sastojala u tome, da neprijatelj bezodvlačno spusti sva jedra. Je li se neprijatelj na taj poziv oglušio, značilo je da je odlučio ogledati se na junačkom mejdanu.

Gusarski brigantini nisu spustili jedra. Tada nadkomes zapovjedi, da se prospe najžešća vatra protiv njihova jedrilja, a istodobno su zaveslali svi veslači »Glorie«. Topnici su dobro gađali, dočim gusarski hici u prvom početku nisu donje niti dopirali. Kad je Balbi primijetio tu prednost, nastojao je da galija i nadalje podržava istu udaljenost od brigantina, a istodobno se je svom silom vesala napinjao da ih obiđe, ne bi li im tako osujetio djelovanje povoljnog vjetra. Brigantini su naime imali skoro sva jedra razapeta. Galija je stoga ne samo sipala jaku vatru, već je lagano i zaokretala desno. Kad su se gusari domislili toj osnovi, da uzmognu vraćati milo za drago, okretali su se i oni desno, koliko im je vjetar dopuštao. Ali su takvim zaokretanjem oni najedared dospjeli svojim desnim bokom preblizu galiji. Tad su jedni i drugi prosuli vatru ne samo iz topova i mušketa, već također iz pušaka, pa su i strijelci odapeli svoje lukove. Na galiji se je odmah srušilo pod klupe nekoliko veslača, koje su gu-

sari u glavu pogodili. »Gloria« je međutim brzo odmakla i zašla sasvim iza brigantina, kojima je prije povoljni vjetar sada postao protivan. »Gloria« je sad opet mogla da podržava udaljenost, koja je gusarima onemogućivala da joj naškode, dočim su njima njezini topovi nanosili velike štete. Pucnjava je prilično dugo trajala, dokle nije zgodan hitac iz pedesetfuntaša oborio jednomu brigantinu prveni jarbol, koji se je velikim štropotom srušio i nekolicinu na mjestu ubio.

To je izazvalo kod gusara metež. Vatra je s njihove strane prestala, i oni su se požurili da razapnu sva jedra, ne bi li čim prije umakli. Galija je sveudilj sipala za njima kišu hitaca, a oni su žurno ispružili i ono nekoliko pomoćnih vesala što su imali, samo da čim prije umaknu.

— Ne bismo li svom silom naprijed, da ih do kraja uništimo? — upita šior Beppo nadkomesa.

— Mi smo ih pobijedili, pa možemo biti zadovoljni — odvrati Balbi.

— Ali usuđujem se primijetiti, da možemo bez najmanje opasnosti za nas, ili potopiti ili zarobiti oba broda. Promislite na slavlje kojim bi vas na povratku iz Splita dočekali u Veneciji! Vrhovni je cilj Republike da Jadran bude čist od gusara!

— Ne vjerujem da bismo išta postigli bez velike opasnosti. Galija je jedna, a brigantina su dva.

— Ali naši topovi bacaju dalje od njihovih. Ne ovisimo od vjetra, a nismo izgubili nego pet galijota! Gusari su pak prisiljeni da računaju i s vjetrom, a taj je, kako vidite, znatno popustio. Ja, ne zamjerite mi, ne samo što ne vidim opasnosti za nas, već sam osvjedočen da ćemo sjajno uspjeti!

— Ne, ne treba. Mi smo svoju dužnost izvršili, a gusare će proći volja, da se i nadalje veru po ovom našem moru. Mi smo im činom dokazali, da je ovo more vlasništvo prejasne Republike! Da nastavimo proganjati ih, a oni nam umaknu, samo bismo izgubili vremena, a to bi bilo na uštrb ovoga našega sjajnoga uspjeha. Naložite kapu da galija stane.

Kapov rok odjekne, a veslači povukoše vesla.

Sad nekoliko mornara, na komesov nalog, pođe po pile. Kad su se njima opskrbili, zašli su među veslačke klupe, gdje su poginulim galijotima najprije prepilili okove, a tad su izvukli u hodnik pet mrtvaca obrijane glave.

Šior Beppo primijeti, da bi trebalo za onaj komad okova što se je držao noge onih bijednika privezati još komad že-

ljeza, da ne bi mrtva tjelesa nakon par dana isplivala na površinu mora. Kad je nadkomes to odobrio, mornari su na ostatak okova privezali još svakom mrtvacu komad starih veriga. Božo i Marko nijemo su promatrali taj prizor, pa kad su mornari na Balbijevu zapovijed, spustili jedno mrtvo tijelo za drugim u more, pobožno su se prekrižili i izlanuli »Bog im dao pokoj vječni!«

Po zapovijedi komesovoj jedan mornar donese metlu, priveže je na dugu motku, koju pričvrsti na provi. — To je u ono doba značilo, da je brod bio u kreševu, i da se vraća ovjenčan pobjedom. —

Taj se čas pojavi iz kvadrata blijedo lice Marka Barbariga, novoga kneza grada Splita. Nadkomes i komes jedva su suspregli smijeh, kad su ga ugledali.

— Hoćemo li noćiti u Splitu? — upita Barbarigo.

— Bez svake sumnje, i to kao pobjeditelji! — odvrati mu Balbi. — Sjajan je to početak za vaše djelovanje u Splitu!

Barbarigo kao da nije shvatio tu ironiju. On se opet povuče u kvadrat. Šior Beppo dade znak kapu, a dva su veslačka odjela odmah skladno uzveslala.

Kada je »Gloria« unišla u drvenički kanal, galijoti su složno zapjevali:[14])

Vozila se po moru galija,
U njoj sjedi okovan delija!

III.

KOD »TETE MANDE« U SPLITU

Teško da je na bijelom svijetu još koji grad, koji je nastao i tijekom se stoljeća razvijao, kako je nastao i razvijao se grad Split. Dosljedno tomu, uzalud ćeš tražiti na bijelom svijetu grada, koji bi bio nalik ovome biseru na hrvatskoj obali plave Adrije. Kao što je u svojoj osebujnosti jedan na svijetu Rim, jedan Carigrad i jedna Venecija, tako je i jedan na svijetu Split, i po vanjštini i po žiteljima svojim.

Jezgru Splita zaokružuju zidovi velebne palače jednoga od glasovitijih rimskih careva. Split se ponosi najbolje saču-

[14]) U osobitim zgodama, kao eto nakon izvojevane pobjede, a također i kod vrlo duge plovidbe, kad bi kapu dodijalo da znakovima ruke odmjeruje razmake veslanja, bilo je galijotima dozvoljeno da zapjevaju koju prikladnu popijevku.

vanim veličanstvenim spomenikom klasičnoga rimskoga graditeljstva, a to je carska palača i u njoj carski mauzolej. Split, uza sve to, pruža dojam izrazitoga hrvatskoga grada, kao možda ni jedan drugi na našoj obali.

Nigdje onakovih kontrasta između postanka i razvitka, između prošlosti i sadašnjosti, kako u Splitu. Pred tim se kontrastima jednostavno zapanji svaki stranac, bio on iz staroga ili novoga kontinenta. A kako da se ne zapanji, kad gleda splićanku u narodnoj osebujnoj nošnji ili splićanina sa hrvatskom crven-kapicom, kad se penju veličanstvenim stubištem negdašnjega carskoga mauzoleja, da se Bogu pomole u divnom onom hramu? Gleda ih stranac na veličanstvenom stubištu, nad kojim se izvio klasičan zvonik, djelo domaćih majstora iz kasnoga srednjega vijeka, nekoć sagrađen pretežno od mramora iz ruševina slavne rimske Salone, a na dohvat sada osamljenoj egipatskoj sfingi, što je jednom s drugaricom svojom na protivnoj strani bila ukras i nekakva straža na toj veličanstvenoj točki, gdje no se je tijekom vijekova složila u veleban sklad rimska, egipatska i hrvatska umjetnost!

Takovih kontrasta divno usklađenih ne nalazi čovjek pod Božjim suncem, do li u Splitu! Zametak je Splitu bio veličanstven; po svojim drevnim spomenicima Split je veličanstven još i danas; Split svakako čeka i veličanstvena budućnost, kad se ispune ideali hrvatskoga naroda! Jer — to treba da se osobito naglasi — s okolicom svojom bio je Split srce hrvatskoga kraljevstva u doba narodnih naših vladara; splitski je nadbiskup bio »primas cijele Hrvatske«, kako je kroz tisuću godina glasio njegov naslov; u onom se kraju još uvijek vade iz utrobe svete hrvatske zemlje najstariji i najznamenitiji spomenici stare hrvatske kulture; pa bi stoga bilo posve prirodno, da i opet nadođe vrijeme, kad će Split zauzeti nekadanje svoje časno mjesto u kulturnom političkom i crkvenom pogledu, u skupu zemalja, u kojima živi Hrvat.

Kako je postao grad Split?

Kad se je god. 305. car Dioklecijan odrekao carske krune, dograđivala se po njemu zamišljena sjajna njegova palača pri morskoj obali, nedaleko drugoga Carigrada, kako se je neko doba nazivala rimska Salona, od koje su nam bijes ljudi i zub vremena ostavili samo ruševine. I Dioklecijan, dotle gospodar rimskog svijeta, nije u čitavom poznatom tada svijetu našao prikladnijega, svome carskom veličanstvu bolje odgovarajućega položaja, da sagradi sebi zadnje zaklonište,

no što je položaj današnjega Splita. On se je u tom zakloništu i smirio, ostavivši baš nama Hrvatima baštinu, kakvom se ne može da pohvali ni jedan narod na bijelom svijetu.

Dioklecijanova palača imala je oblik pravilne pačetvorine, kakav je bio oblik utvrđena rimskoga tabora. Taj četverokut što nam se je uza sav neumoljivi razorni zub vremena sve do danas dobro sačuvao, bio je opasan jakim utvrdama. Na četiri glavna kuta izdizale se četiri jake kule. U palaču su vodila četvera vrata, po jedna u sredini svake stranice. Sva su ta vrata, izuzev ona na morskoj strani, bila utvrđena osmerokutnim kulama s desna i s lijeva. Između tih kula, te onih na uglovima, kočila se još po jedna manja kula, tako da je tu ogromnu palaču zaštićivalo ni više ni manje od šestnaest čvrstih kula.

Eto, u toj utvrđenoj palači, posred najraskošnijega nutarnjega uređenja, u divnoj samoći, provodio je car Dioklecijan svoje dneve. Najmilija mu je zabava bila vrtlarstvo, pa je možda baš stoga i dao sagraditi veličanstveni vodovod, koji još i danas opskrbljuje obilno vodom četrdeset hiljada splitskih građana kao i njihova brojna poduzeća. Vrtlarstva se Dioklecijan nije htio odreći ni onda, kad su ga prilike u carstvu silile, a vjerni podanici molili, da opet zasjedne na carsko rimsko prijestolje.

Kad je taj glasoviti car preminuo god. 313., sahranili su ga u mauzoleju, što je sebi za života podigao odmah do velebnih svojih odaja.

Tijekom čitavoga jednoga stoljeća, pošto se car bio rastao s ovim svijetom, njegovu su palaču, po gotovo njegovu grobnicu, poštovali i preživjeli njegovi podanici i njihovi unuci. Ali, kad su u petom stoljeću učestale provale, pravom ili nepravom nazvanih, barbarskih naroda, u onom sveopćem metežu i potpunom rasulu državnom što se je iza toga razvilo, ne ostade pošteđena ni palača ni grobnica velikoga cara. Tijekom vremena počeo se lomiti i krov na carskim zdanjima. I tako, kad je rimska Salona, u prvoj polovici sedmoga stoljeća bila opustošena, da na njezinom tlu nikne hrvatski Solin, i u njem dvorci i zadužbine hrvatskih vladara i velmoža, Dioklecijanova je palača bila i zapuštena i pusta.

Jesu li bjegunci iz rimske Salone mogli poželjeti zgodnijega i sigurnijega zakloništa od te puste carske palače? Doista, odmah ih se je znatan broj sklonio u to utočište, od kojega je tek stanac kamen bio čvršći i otporniji, a u doba, kada barutu još ne bilo traga! Između zidina te palače ti su

bjegunci počeli zidati svoje kućice prislonjene uz nutarnje njezine stijene, pa je bila doista sretna, makar i brojnija obitelj, kojoj je uspjelo da savije svoje gnijezdo u samoj jednoj negdašnjoj carskoj sobi. Ta, na svu sreću, ti baštinici solinske nadbiskupije nisu trebali da zidu niti svoje katedralke, jer su odmah pretvorili carski mauzolej, odstranivši iz njega smrtne ostanke zadnjega progonitelja kršćanstva, u velebnu kršćansku crkvu, koju su posvetili Blaženoj Djevici. Samo takva posveta mogla je da spasi u svojoj cjelini sjajni Dioklecijanov mauzolej: samo po toj se posveti može danas Split pohvaliti, da je u njemu najbolje sačuvani spomenik rimske arhitekture!

U početku valja da je solinskim bjeguncima bio prevelik prostor carske Dioklecijanove palače, jer se je grad Split dugi niz godina razvijao samo između njezinih zidina. Istom kad su se Hrvati iz okolice počeli nešto brojnije useljavati, ti su carski zidovi pučanstvu Splita otijesnili. Tada se je počeo do zapadnoga dijela palače razvijati novi grad, koji se u starom splitskom štatutu zove »Burgus«. Ali taj novi dio grada valja da se je sporo razvijao, kad su ga opasali zidom i zaštitili kulama istom pod konac trinaestoga stoljeća. Na zapadnoj strani Burgusa, gdje se je protegao kasnije Veli Varoš, tada je bila gradska šuma, i ona zidom opasana.

Kad je početkom petnaestoga stoljeća kralj Ladislav darovao Split velikomu vojvodi bosanskomu Hrvoju, ovaj je uzduž istočnoga zida Dioklecijanove palače, blizu jugoistočne kule, sagradio kaštel s tamnicama. Taj je kaštel poslije njegove smrti bio srušen. Nije stoga ispravno, kad nekoji nazvaše u Splitu Hrvojinom kulom kameniti toranj pri morskoj obali, na kojem se obično vije državna zastava. Taj je toranj pripadao kaštelu, što je u mletačko doba sagrađen na obranu grada s morske strane. A nešto prije nego li se sagradio taj kaštel, Mlečani su podigli na plokati svetoga Lovre, današnjem »Narodnom Trgu«, zgradu gotskoga sloga, da bude palačom mletačkih knezova, koje je Republika s tim naslovom slala na upravu grada.

U doba naše pripovijesti grad Split je zapremao ne samo prostor između zidova Dioklecijanove palače, nego i novi grad na zapadnoj njezinoj strani. Ali na cijelom tom prostoru koncem šesnaestoga stoljeća nije bilo više od tri hiljade duša. Doista, početkom toga stoljeća Split je brojio kakvih šest hiljada, dakle dvostruko, i to u sedam stotina kuća; ali ga je kobne god. 1527. opustošila kuga, koja je pokosila ravnu

polovicu stanovnika. K tomu strašan je požar uništio tada više od trećine kuća. Od toga se udarca nije Split oporavio tijekom čitavoga šestnaestoga vijeka, budući da su, uz česte kužne pošasti, bile nastupile takve jadne javne prilike, da prirasta nije uopće moglo da bude. Da nije bilo nijedne druge nevolje bilo je dovoljno ono malne neprekidno ratovanje s Turcima.

Gradsku je posadu Republika plaćala iz gradskih prihoda. Ta je posada, obzirom na turske susjede, bila doista neznatna, bit će poradi toga, što gradski prihodi ne bi dotekli za uzdržavanje većeg broja vojnika; a moguće i stoga, što svaki građanin, bio plemić ili pučanin, kad je ustrebalo, bio je obvezan, da pograbi oružje. Bilo kako mu drago, posada nije brojila više od četrdeset pješaka. Ti su se pješaci po redu izmjenjivali u stražarnicama na periferiji gradskoga teritorija. Takvih je stražarnica bilo više, ali je svakako bila najvažnija ona do Jadra, malene solinske rijeke, poradi prometa s Klisom i ostalim turskim posjedom. Oni pješaci, na kojima nije bio red da budu u stražarnicama, danju su čuvali gradska vrata, a u noći ih je nekoliko stražilo na plokati svetoga Lovre, pred kneževom palačom. Ne smije se premučati, da su noćnu službu obavljali i građani po stalnom redu.

Osim pješadije, Split je imao i konjaničku četu. Brojila je tridesetak ljudi, u dva odjela, svaki sa svojim kapetanom. Ta je četa bila prava narodna, pa se je i zvala »hrvatska konjica«, ili što je bio općenitiji naziv »stratijoti«. I ti su ljudi bili plaćeni iz gradskih prihoda.

Stratijoti su obilazili po redu, danju i noću, gradsko polje, granice i morsku obalu, da zaštite građane i njihovu imovinu od nenadanih provala turskih i martoloških s kopnene, a gusarskih s morske strane. Dočim su »stratijoti« bili domaći sinovi, hrvatska krv, pješadija se sastojala od stranih plaćenika, svake narodnosti, ponajviše talijanske. Ali i jedni i drugi, kad im je služba dopuštala, bili su revni gosti gradskih krčmica, između kojih se isticala ona »Tete Mande«, na uglu ulice, do samostana svete Marije, kad si onamo zaokrenuo s plokate svetoga Lovre.

Na večer slijedećega dana, pošto je »Gloria« iskrcala novoga kneza grada Splita, Marka Barbariga, sjedila su u krčmici »Tete Mande« cigla tri gosta. Dvojica su bila poznati nam kormilari Božo i Marko, da ne bi porekli jučerašnjega zavjeta; a njihov treći drug bio je mlad, ali stasit i krupan

čovjek, kojega su već mamuze odavale da pripada stratijotskoj četi. Nosio je odulju modru halju, što mu je sizala do koljena, modre uske hlače, a čizme do ispod koljena. Ječerma mu bila također modre boje, a zapeti je nije mogao, pa mu se je uvijek isticala bijela košulja na prsima. Na glavi je imao obični kalpak, a o bedru mu je visjela sablja. Bio je opasan širokim vunenim crvenim pasom.

Taj je stratijot bio rođeni splićanin, a zvao se Dujam Tvrde. Nije mu bilo više od trideset godina. Njegovu su porodicu dobro poznavali u cijelom gradu, jer je u kaptolu prvostolne crkve sjedio Dujmov stric, kanonik Andrija Tvrde, muž učen i velika ugleda. Kod njega je Dujam, još kao dječak, naučio pismo, ne samo latinsko, već i glagolsko, ili, kako se je u ono doba razložitije nazivalo: hrvatsko. Stric se je dapače nadao, da će jednom vidjeti svoga sinovca u službi oltara; ali je Dujam volio da paše sablju kao i otac, pa je stupio u stratijotsku četu rođenoga mu grada. Dujma su poznavali u gradu ne samo kao pismena čovjeka, nego i kao junačinu koji nikad ne uzmiče. Bio je vršnjak naših kormilara, rođenih Omišana, i već dugo njihov dobar znanac.

Kako se taj dan nije u Splitu o ičemu govorilo do li o okršaju »Glorie« sa berberskim gusarima, nije čudo, što su i gosti kod »Tete Mande« o tom raspravljali. Tako je cijeli Split zvao i krčmu i krčmaricu, staru udovicu, koja se je jedva prigibala, kad je trebalo da gostima natoči vina u zemljane vrčiće. Inače, nad vratima tete Mande bila je pričvršćena dugoljasta daščica, na kojoj je kiša pomalo isprala natpis »K bijeloj lastavici«.

Kad je teta Mande po drugi put natočila svojim gostima i pomnjivo useknula uljenu svjetiljku, što je o komadu žice visjela na čavlu jedne grede, povukla se u svoj običajni tamni kutić, da malko zadrijema, dokle je nova narudžba ili novi gost ne probudi. Naša tri znanca, makar su već ocijenila dobrotu kapljice, koja je možda bila bolja nego li je danas, ipak su potiho razgovarali, jer kojiput i zidovi čuju, a svakomu je mila na ramenu glava.

— I opet vam velju, — nastavi Dujam — galija je morala u potjeru za gusarima! Bilo je ludo, onako ih pustiti iz šake!

— Da je bilo na našu, — stisne Božo šaku — mi bismo ih bili do kraja smlatili! Je li tako, Marko?

— Bili bismo ih podavili kao miševe! Ne bi vragu jedan iznio živu glavu! — srdito potvrdi Marko.

— Meni nikako to ne može u glavu — opet će Dujam. — Neprijatelj je potučen, bježi glavom bez obzira, možeš ga uništiti, a ne ćeš!

— Bio bi komes; ali nadkomes ni da čuje o potjeri — prihvati Božo. — A morao je, ako ništa, barem stoga, što je znao, da će se oni za jučerašnji poraz već osvetiti na našim ljudima...

— I to još krvavije! — upade u riječ Dujam.

— Poznam ja, a pozna i Božo, cijeli onaj kraj od Žirja pa dalje do Kvarnera. Sami otok do otoka, a sve bez ikakve zaštite. Možeš upasti u sela sred bijela dana!

— Tako je, istina je živa! Vidite, braćo! Kako vjerujem u ovaj sveti znak — i Božo se prekriži, — tako vjerujem, da su gusari još noćas iznenadili koji naš bijedni otok, ili barem koje selo.

— Pa su, kako već običavaju, — doda Dujam — dijelom poklali a dijelom zarobili sve živo!

— Uz to oplijenili, ako nisu i spalili kukavne kolibe naših seljaka!

— I tako oni su — pridoda Božo — odmah zamijenili jučer izgubljene svoje ljude s našima, što su noćas zarobili, pa ih okovali na dnu broda...

— A naši nesretni galijoti, — bolno će Marko, — što su jučer poginuli ostat će neosvećeni u morskom ponoru...

— Srce mi se cijepalo, — prihvati Božo — kad su im ono privezivali za okove na nogama po komad starih veriga...

— A zašto? — upita Dujam.

— Da laglje potonu!

— Da brže potonu! — ispravi Marko.

— Zar su ti galijoti bili naši ljudi? — opet će Dujam.

— Naši, naši, sva petorica — odvrati Božo. — Ja sam se zanimao za njih.

— Zločinci?

— Da, tobože zločinci! — nastavi Božo. — Jedan je u svojoj šumici posjekao nekoliko stabala, da ne pogine od leda, a stabla bila žigom označena[15]); s njim na galiju!

[15]) Povjerenici Republike obilazili su sve šume, i privatne, pa su žigom označivali stabla, koja seljak nije smio da posječe prije nego li mu oblast to naloži. A kada bi primio taj nalog, bio je dužan posjeći i dopremiti drvo u bližnju luku, gdje su procjenitelji plaćali tako neznatnu otštetu, da seljacima nije bio nagrađen ni trud, kamo li vrijednost drva. To je bio glavni razlog, zašto su seljaci uništavali posječenomu stabalju i žile, pa su tako u mnogim krajevima nestale šume, jer su kiše

— Drugi, — dometne Marko — htio da osveti poštenje svoje sestre; s njim na galiju!

— Treći je — opet će Božo — braneći stoku pred Turcima, nehotice jednoga ubio; i s njim na galiju! Za druga dva, — znadeš li ti, Marko, što su oni skrivili?

— Ne sjećam se; ali, bit će, da su i oni počinili nekakve slične zločine!

Na Dujmu se opažao silan dojam tih riječi. Nakon kratke stanke on će ogorčeno:

— Braćo moja, eto vidim, da kako naši stariji, tako eto ni mi, ne nađosmo mira ni pokoja, nego tek onda kada nas ledina pokrije!

— Ako nas pokrije! — upade Božo.

— Ili, kad nas razderu zemaljske zvijeri! — dometne Dujam.

— Ili morske nemani! — upotpuni Marko.

— Tako je, pravo ste rekli! Promislimo, braćo, koliko naših ljudi, hrvatskoga roda i govora, umire na svome krevetu, koliko li ih zakapaju u našim crkvama?

— Rijetki su ti — uzvrati Božo. — Crkve su nam preširoke i za žive i za mrtve!

— Braćo moja, kao da nad nama lebdi nekakvo prokletstvo! Zamjeramo se cijelomu svijetu, bijemo se sa svakim, a za koga? Zar za sebe, da nam bude bolje?

— Za naše gospodare — tiho će Marko.

— Dobro si rekao: za naše gospodare, da učvrstimo jače njihovu silu nad nama! Nakon svakog uspjeha, što izvojujemo nad njihovim neprijateljima, oni nas jače pritisnu.

— Prokleta naša kob! Tri puta prokleta! A zašto? Jer mislimo, a čuo sam od pametnih ljudi, da su i naši stariji ludo mislili, — da nam bez tuđinca nema spasa!

— A taj tuđinac nas samo guli i muze! — upadne Božo.

— A nas uvjerava, i mi vjerujemo, da nas uzdržava! — doda Marko.

— I da smo samo po njegovoj milosti živi! A mi? . . . .

— Na to prisižemo! — lupne Marko šakom po stolu, da se je teta Mande prenula.

— Bože, Bože! — bolno zavapi Dujam. — Hoće li naši ljudi ikad progledati!

---

otplavile humus i tako je nastao goli pusti krš. Šume dalmatinske je zapravo uništila zdvojnost našega čovjeka, kao posljedica tuđinskoga nasilja.

Nasta časovita šutnja. Božo gucne iz vrča, obriše desnim dlanom usta i brkove, pa prihvati:

— Eto sam, Bogu hvala, desetak godina na moru. Vidio sam dosta svijeta. Ali nevolje kakva je naša nisam vidio nigdje!

— To ti vjerujem, Božo. Slušam ja kojiput kod strica kanonika razgovore pametnih ljudi. Čuo sam od njih, da se svaki Božji narod nečemu nada, da za nečim teži, da nastoji kako će mu biti bolje. A mi? Čemu se mi nadamo? Niti se čemu nadamo, niti za čim težimo. Koja li je jedina naša misao i čežnja?

— Kako da bolje ugodimo našim gospodarima! — dometne Božo.

— Kojima se naši koljenovići najviše ulagivaju, a ne bi trebali!

— Tako je — potvrdi Marko. — Pošten čovjek ne ulagiva se nikomu. Ide svojim putem.

— Nije samo to, braćo. Mi si razbijamo glave najviše time, da li su i s kim su naši gospodari u miru ili u zavadi. Jesu li u miru, taj mir mora da i nama bude svetinja; zavade li se s kime, moramo da po njihovoj zapovijedi prolijevamo svoju i tuđu krv. Eto, to vam je sve na što mi imamo prava!

— Da su bar ti naši gospodari junaci bolji od nas! — stisne šaku Božo.

— Vidjelo se jučer! — upadne Marko. — Nikad više onake prigode!

— Valaj bismo se veselili danas, da smo zaplijenili ona dva gusarska broda!

— I bradu bismo pošteno omastili!

— Dabome! ima ti kod gusara svakog Božjeg dara.

— Pa što bi od toga zapalo vas dvojicu? — upita Dujam.

— Što bi nas zapalo? — začudi se Marko. — Naš dio plijena!

— Tako? Zar se plijen na moru dijeli? Na kraju toga nema. Na kraju, ako si što ugrabio, to je tvoje, dokle ti zapovijednik ne otme.

— Na moru nije tako, — razjasni Božo. — To mi je dobro poznato, jer sam bio i ja u takvom dijelu.

— Zar ste bili zarobili gusarski brod?

— Da, bio je baš gusarski brod. Ulovili smo ga onamo dolje kod Krfa.

— Pa kako se je ono dijelilo, Božo? Ja sam već zaboravio.

— Oh ja ti to dobro pamtim. Najprije smo probrali sužnje. Plemenitije, za koje se je bilo nadati masnoj otkupnini, trebalo je brižno čuvati. Od onih drugih, odabrali su snažnije za galijote na našoj galiji. Plaćene veslače je zapovjednik otpustio, a nove, te sužnje, dao je okovati svakoga za veslačku klupu. Eto, tako su kukavci postali »okovani delije«!

— A ostale?

— Iskrcali smo ih na Krfu. Nekoliko su ih prodali, a što se nije prodalo, te su poubijali i bacili u more!

— Užasno je to! strese Dujam ramenima.

— Moj dragi Dujme, užasno je doista, ali to ti je po onoj: zub za zub! Tako i drugi postupaju s našima; i to ne samo Turci, nego i kršćani!

— Je li moguće? — začudi se Dujam.

— Moguće! I te kako! Mržnja pretvara ljude u zvijeri, i gore od zvjeradi! Čuo sam jednom od ljudi učenih, da su nekoč Mlečani sasjekli sve genoveške, a Genovežani opet sve mletačke sužnje.

— A ja sam dapače čuo, — umiješa se Marko — da su jednom prepilili nesretne sužnje, onako kako pilimo gredu!

— To rade samo gusari, — razjasni Božo — i to ne svi, vrlo rijetki.

— Pa kada ste probrali sužnje, što je bilo dalje?

— Kad smo probrali sužnje, sabrali smo na kup sve oružje, što smo našli na gusarskom brodu.

— Kako ste pak to podijelili?

— To se ne dijeli; to je »principovo«;[16] to se već zna.

— A je li bilo na brodu što novaca?

— Bilo je, bilo! Ne znam koliko, ali je novca bilo dosta. Najprije se je prebrojio taj novac, a onda se je procijenila ostala roba. Tad su razdijelili sve na deset jednakih dijelova. Desetinu svega dobio je nadkomes.

— Lijepo njemu! to je sjajan dio!

— Od preostalih devet dijelova, opet je »principa« zapala polovica; a što je preostalo, razdijelili su po glavama, koliko nas je bilo na galiji.

— Svakomu jednako?

— To ne. Komes i viši časnici dobili su po tri, niži časnici po dva, a mi, mornari i vojnici, po jedan dio. Eto, kako

[16]) Državno.

vam se to dijeli — završi Božo i gucne opet iz svoga vrčića.

— Kad je tomu tako, — prihvati Dujam — ne biste ni vi slabo prošli, da je bilo manje straha u vašega nadkomesa.

— Joj, joj, propustiti onakovu prigodu!

— Pa još kad smo ulovili pod krmu i more i vjetar! — dometne Marko.

— Šta more! i šta vjetar! — ljutito će Božo. — Kad imaš na palubi stotinu i pedeset veslača od zanata, dakle tri stotine čvrstih mišica, tad te je mala briga, da li duva, ili ne duva, i kako duva vjetar! Ta ne bi se veslalo do sudnjega dana! Za jednu, dvije ure, bilo bi sve gotovo!

— Uz to, vjetar je bio popustio, a gusari su mogli računati samo na vjetar. Bilo je, kako ono mi kažemo, više »mrtvo more«, kad je svršio okršaj. To mrtvo more, kraj toliko veslača nas nije moglo smetati, a gusarsku bi momčad bilo pomoglo pretvoriti u mrtvace.

— Da smo mi srećom udarili za njima, makar oni razapeli sva svoja jedra, pa da smo onako pošteno sipali vatru iz naših topova, evo moje glave da bismo se danas gostili!

— I po svoj prilici oslobodili više kršćanskih sužanja, jer tih imade na svakom gusarskom brodu.

— Ali, kad onakovi junaci zapovijedaju . . . . . .

— A ljudi ih i drže za junake! Slave ih dapače, a ne znam za što!

— Zašto? — važno će Dujam. — Jer što junačkoga izvedu, pod zastavom svetoga Marka, naši ljudi, sve se to pripisuje plemenitoj gospodi, sve ide u njihovu vreću!

— Dobro si rekao, Dujme, uvjereno će Marko — sad mi je sve jasno!

— U ostalom, — nastavi Dujam — ja se svemu tomu ni malo ne čudim. Poznam ja dobro te ljude. Vjerujte mi: bio sam, Bogu hvala, u više kreševa i sjekao sam nemilo dušmanske glave. Što ćete? Kad dođe do gusta, čovjek se prometne u divlju zvijer, Bože mi moj prosti, pa mlati i kolji s reda. Ali, kolikogod smo puta prevladali, nikad iz pobjede ne izvukosmo svu korist, koja nam se sama namitala.

— Da, da, izgleda mi — doda Božo, — da imade ljudi, koji se više boje ranjenoga nego li čiloga lava.

— Baš tako! — nasmije se Marko.

— Ne znam kako će biti pod ovim novim knezom, što je sinoć »Gloria« iskrcala; to Bog znade. Ali dosle, nisu ga je sinoć... se baš podičili pred našim turskim susjedima. Za Julija Bragadina, koji eto nije sjedio na kneževskoj stolici ni četiri mje-

seca, ne znam šta da kažem. Nije bilo prilike. Bit će da je doista čestit čovjek. Ali njegovi predšasnici! Za pet rana božjih! Turci su mogli, u mirno doba, da rade od nas što im drago; mi, dušu u se! a zašto?

— Da se ne pomuti mir.

— Kakav mir! — upade Božo. — Na granici se mira ne pozna! Na granici ne prođe dan bez kakve razmirice.

— U ostalom, braćo — nastavi Dujam nešto tiše —; ja mislim, da Turci ne napadaju nas poradi nas, nego poradi naših gospodara.

— Da, da, poradi naših gospodara! — naglasi Božo.

— Dapače, — još tiše će Dujam — ja držim, da bismo se mi i Turci lako nagodili.

— Kako to? — začudila se oba kormilara.

— Kako? . . . . . Recite mi kako govore Turci?

— Ovi naši? Hrvatski, — odgovori Božo.

— A naši gospodari? Govore li oni hrvatski? Nije to baš mala stvar, što mi i Turci hrvatski govorimo, jer to znači da nas jezik nekud blizu veže, da smo si blizu, ne samo kao ljudi. Znate li, što sam jednoć kod strica kanonika čuo, da se hrvatski divani i kod cara u Stambulu!

— U Stambulu! da se hrvatski divani?

— Pa što mislite, da ima malo naroda pod carem u Stambulu, koji hrvatski zbore? I bečki car šalje u Stambul na dogovore samo naše ljude, Hrvate. Druge kakve ne bi u Carigradu razumjeli! Pa što mislite, da je nama bolje, nego li našoj braći pod Sultanom?

— Kakvo bolje! — upadne Marko. — Čuo sam od naših Poljičana, da su odahnuli, otkad su Turci primakli svoju granicu do u splitsko polje.

— I ja sam čuo nešto takva — potvrdi Božo.

— Slobodno ti, rekli su mi Poljičani, da se moliš Bogu, kao i prije; znadeš koliko imaš da platiš; a sirotinji je Turčin milostiv.

— Nema glada, ne, u carevoj zemlji! — upade Božo. — A kod nas pod principom, taj je bič redovit gost! Pa je Turčin junak, nije kukavica!

— To je sveta istina — prihvati Dujam. — Nama gore ne može da bude! A svemu su krivi oni u Lagunama! Zar bi nas Turci ovako napastovali, zar bi po miloj volji upadali preko granice, da ne znaju kakvi su nam gospodari?

— Ja u to vjerujem kao u sveto Evanđelje! — važno će Božo.

— A ja prisižem! — dometne Marko.

— Nikad, nikad, moja braćo, ne mogu da zaboravim, da bi moj ubogi otac bio možda i danas živ, da nisu oni onamo kakovi su. A njegove su bijedne kosti istrunule već dugo, daleko daleko, u tuđoj zemlji, ako ga je uopće i pokrila crna zemlja.

— Kako to? — upitaju kormilari.

— Evo. Slušajte. Treba da znate, da je Princip imao daleko daleko, kako ono kažu, u Levantu, veliki jedan otok, kao kraljevinu. Taj se otok zove Cipar, a na njemu ima više lijepih gradova. Jedan se zove Famagosta. Moj otac, Bog mu dao sveti mir, bio je u mletačkoj vojsci, pa se, na svoju nesreću, našao u Famagosti, kad su na nju Turci udarili.

— Kad je to bilo? — upita Božo.

— Meni su tada nicali brčići. Ja mislim, da je već proteklo kakvih trinaest godina.

— Teško je izgubiti oca u prvoj mladosti!

— Pa zbog koga, i zbog čega! — doda Marko.

— Ali, čujte žalosti. Kažu da je u ono doba Turčin prebacio na onaj otok kakvih dvjesta hiljada ljudi.

— To nije bio sami turski vojnik — primijeti Božo.

— To se razumije po sebi — uzvrati Dujam.

— Bit će stoga da je prave vojske bio jedva četvrti dio.

— Ta znamo svi — nadoveže Dujam —, da tursku vojsku uvijek i svuda prate gomile martoloških razbojnika. A martolozi su od vajkada strah i trepet kršćanskoj sirotinji. Ti martolozi . . . . .

— To je i kod nas bič božji! — opet će Marko — . . . .

— Dok nanjuše da će Turci kuda na vojnu — nastavi Dujam — saberu se u nepregledne čopore, pa se razlijeću svuda pred turskom vojskom, te kolju, pale, otimlju, kradu i donose turskoj vojsci glasove o kretanju i osnovama kršćanskih četa.

— Svuda su martolozi pravi bič božji! — opet će Marko.

— Teško zemlji, gdje se oni udome!

— Imat će i Turci s njima okapanja, dok jednom prestane njihovo vojevanje.

Međutim, sada, — važno će Dujam — sve što te razbojničke čete izvedu pripisuju Turčinu na teret, jer ih Turčin trpi, a u ratu mu dobro dođu.

— Dakle, koliko je moglo biti prave turske vojske pod tim gradom? — upita Božo.

— Kakvih pedeset tisuća — odgovori Dujam.

— A u gradu?

— Što je moglo biti u gradu, po Bogu braćo! Ako se dobro sjećam, što mi je stric pripovijedao, kad smo ono dobili smrtovnicu pokojnoga oca, a ta je došla nakon više godina, u gradu Famagosti nije bilo više od sedam hiljada ljudi pod oružjem.

— Premalo! — uzdahne Božo.

— Pa što mislite, kakova je bila opsada? Naš se Split ne bi održao ni tri dana, a Famagosta je odbijala juriše kakova četiri tjedna!

— To su bili junaci! — klikne Marko.

— Kao oni naši Zrinovića bana! — doda Božo.

— Ne, tako, braćo! Zrinović je bio jedan na svijetu! Njega eto slavi i malo i veliko, a ime mu se pronosi svuda, gdje se hrvatski pjeva. Bio sam momčić, kad je ono Zrinović poginuo, pa ga eto već u pjesmi pjevaju, a i sami Turci s poštovanjem njegovo ime spominju.

— To je istina! — potvrdi Božo. — Samo ne znam je li istina da ga je izdao car Maksimilijan, koji je mogao, jer je imao na okupu silnu vojsku, da mu u pomoć priteče, a nije htio, već je žrtvovao najvećega kršćanskoga junaka. A zašto? Neka dragi Bog znade, ali Zrinović je najveća dika od Hrvata! Ali, bilo je junaka i u Famagosti! Promislite, stric kanonik mi je kazivao, da su Turci sasuli u taj nesretni grad preko stopedeset hiljada taneta!

— Strašan broj!

— A ona je šaka ljudi ipak odolijevala!

— Odolijevali su jadnici, doklegod nije počeo harati glad, i dokle im nije ponestalo praha i olova. Tad su istom počeli pomišljati na predaju.

— A Turci?

— Turci su im dozvolili, da pod oružjem ostave grad.

— Bogme su i zaslužili!

— Je li otac tad već bio poginuo?

— Nije. Ali kad je trebalo izručiti Turcima ključeve od grada, nastade nesporazumak.

— Zbog čega?

— Toga vam ja ne znam. Samo znadem, da su tu priliku ulovili i izrabili martolozi, pa su zametnuli kavgu s našima. Iz kavge se porodila tučnjava, a ova se izvrgla u pravu bitku; a tad su ti razbojnici sasjekli veći dio kršćana. Eto, tada je zaglavio i moj ubogi otac.

Nastade kratka stanka. Kormilari ponikli glavama, a Dujmu se oborila niz garavo lice krupna suza. On je otare dlanom, pa nastavi:

— Još nisam svršio. Što ću da vam sada kažem, to je glavno. Kakovi su naši gospodari kod nas, takovi su oni svuda. Dočim se je Famagosta junački branila, odrezana od svijeta, pod Kandijom je ležalo silno mletačko brodovlje.

— Bio sam jednom u Kandiji — primijeti Božo.

— Bili smo skupa — upotpuni Marko.

— Pa zašto nije to brodovlje krenulo u pomoć?

— Zašto? Tko bi to znao! Stric mi je samo to kazivao, da su mletački vojvode pod Kandijom Bogu dane krali i raspravljali, bi li ne bi li u pomoć Famagosti krenuli, te hoće li ne će li Cipar i sam odoljeti. A međutim?

— Famagosta je pala!

— Kao ono Siget Zrinovića bana!

— I Princip je tako sramotno izgubio čitavi onaj otok — završi Dujam.

— Žalosno, stoput žalosno!

— Eto, braćo. Takovi su nam naši gospodari! Oni puno mudruju, i uvijek samo mudruju, kao da ratna sreća o mudrovanju ovisi. U ratu treba raditi brzo, oduševljeno, junački! Pravo imaju Turci, što ih preziru, kada vide, da previše mudruju a malo djeluju.

— A kraj toga, mi plaćamo račun.

— Jer tako mora da bude — dometne Božo. — To ti je po onoj našoj: teško magaretu...

— Preko koga se dva biju...

— Jer svi udarci padaju na magarca — zaključi Dujam.

— Zar bi nam pod Turčinom bilo gore?

— Ja mislim — prihvati Dujam — da bi nam pod svakim bolje bilo.

— I ja tako mislim. Kroz to sam kojikrat s Božom razgovarao.

— Pa to je i naravno, braćo moja. Jer, imali mi koga mu drago za gospodara, taj nam ne bi mogao oteti više nego nam je oteto. Što mi zapravo uživamo?

— Niti ne znamo, što je uživanje! — dobaci Božo.

— Jesmo li u ičem slobodni?

— Eto, da slobodno dišemo božji zrak! — ogorčeno će Marko.

— To i ništa više! U svemu ostalomu mi smo tužno roblje! Ali, što ćemo? Dušu u se! Ne znam, kako je po osta-

lim našim gradovima. Vidim samo, kako je u Splitu. Možda bi nam bolje bilo, da smo svi u gradu jedne misli. Ali na žalost, toga nema! Mnogi naš gradski plemić iskrivio je sam svoje staro hrvatsko ime da se ulaska tuđinu; mnogi se stidi naše stare hrvatske nošnje, pa je zamijenjuje tuđom, kao da je ta otmjenija! A kada to gledam srce mi krvari.

— Sramota je to!

— Sramota i grehota!

— Vidite; ja sam siromah, stratijot, u službi Principovoj; ali, imena mi moga, da stratijoti ne nose našu narodnu nošnju, smjesta bih otišao! Po gotovu su mi smiješne neke naše plemenitašice! Te su se također počele nositi po tuđinsku, a ne znaju ni beknuti, osim hrvatski.

— Što će biti, ako se to zlo proširi? — upita Marko.

— Što će biti? — kimne važno Dujam. — Malo po malo nas će nestati! Pretvorit ćemo se u tuđince. Tada s Bogom naš jezik, naša nošnja, naši običaji!

— Ja bih, prije toga umaknuo u Turke! — živo će Božo. — Ni u grob ne bi s onima koji se stide naših svetinja!

— Nemoj tako glasno — ukori ga Marko. — Ne znaš, brate, kako ono guslar pjeva, da su riječi letilice!

— A ni zidovi nisu uvijek gluhi! Znam ja sve to; ne boj se. Ali kada u čovjeku prekipi...

— Naše Turke i ja volim. Oni su nam, kažu, po krvi najbliži. Uživam kako oni lijepo zbore. Da znadem, da će ih sutra biti pred gradom, na sajmištu, valaj bi se do njih prošetao, da s kojim onako malo prodivanim. Dolaze li oni svaki dan na pazar?

— Bude ih svaki dan po koji — odvrati Dujam. — Ali ih je najviše ponedjeljkom i četvrtkom, kad su pravi sajmovni dani. Međutim, zadrži li se vaša galija još koji dan, sva je prilika da vidite čitavu četu Turaka, pa i samoga kliškoga sandžaka.

— Je li to, što se inače kaže, dizdar? — upita Božo.

— Da, dizdar. To je pravi naslov turskoga zapovjednika tvrđave. Ali mi ga običavamo nazivati sandžakom.

— Pa što, zar i on dolazi kada u grad? — opet će Božo.

— Ne dolazi inače nikad. Ali sada bi mogao doći. Da ga samo vidite u njegovoj bogatoj nošnji! Pa onu njegovu četu što ga prati! Divota!

— A čemu on pridolazi u grad? — upita Marko.

— Ta znate: po starom običaju. On, ja držim, jedva dočeka, kad će se izmijeniti knez u gradu. Tada on dolazi po običajne darove.

— Zar se je to darivanje održalo i poslije zadnjega rata? — opet će Marko.

— Dakako. Mlečani bi se rado odrekli toga običaja, ali ne će dizdar.

— Polazi li dizdar i trogirskom knezu u pohode?

— Pobire on darove i od trogirskoga kneza; ali sam u Trogir više ne ide. Išao je sve do otrag malo vremena. Ali ti posjeti kao da se nisu baš sviđali trogirskoj vlasteli, što su uzduž obale podigli svoje kaštele, jer se je kod njih dizdar rado odmarao!

— Da, da, kod njih se je odmarao — dobaci Božo, — ali bit će da je to njegovo odmaranje onoj maloj vlasteli bilo preskupo.

— I te kako preskupo. Stoga dizdar više ne polazi u Trogir, jer da mu je predaleko! Ta od Klisa do Trogira imade obilatih dvanaest milja! On se sada spusti s Klisa u Solin, i tu dolaze na dogovoreni dan poslanici trogirskoga kneza s darovima.

— I to, kažu jedni i drugi, da je darivanje! — nasmije se Marko.

— Kažu, a na oko i izgleda tako. U istinu vam to darivanje biva posve nalik na ono uboga dužnika prema bezdušnu vjerovniku, ili kmeta prema zločestu gospodaru. Prvi dariva, da mu vjerovnik ne otkaže duga; a drugi, da ga gospodar ne otjera sa zemlje.

— Boje se, — dometne Božo; — pa darivaju oba!

— To ti je već u ljudskoj slabosti, — doda Marko.

— Koliko je u tom iskrenosti, lako se je domisliti.

— A ja bih ipak rado vidio to darivanje — opet će Marko.

— Je li dizdar bio u gradu i prošloga svibnja, kad je ono preuzeo upravu grada knez Bragadin?

— Dakako, da je bio. To vam je, ljudi moji, bilo nešto za oko! Slušajte. Dizdar odabrao krasnu četu, tridesetak najstasitijih i najokatijih svojih ljudi. Milota je bila pogledati. Na njima i ruho i oružje bogato. A istom dizdar! da ste ga vidjeli! Ma rekao bi čovjek, to ti je paša ili vezir! Čizme onako po našu sa srebrnim mamuzama; crvene čakšire, kako ono Turci zovu hlače; pa ječerma[17]) i ćurak[18]) srebrom ukra-

[17]) Ječerma — prsluk. Taj se naziv još i danas čuje u mnogim krajevima Dalmacije.

[18]) Ćurak: haljinac obično opšiven bijelom kunovinom.

šeni; a đeba[19]) mu pod vratom pozlaćena. Na glavi mu zerdanlija[20]) opšivena bijelom kunovinom, a na njoj od zlata čelenka. K tomu pak svilena poša ili povijač oko glave i oko pasa. Tkanica od ćorde fino pozlaćena. Kažem vam divota!

— Kakova je pak konja jašio? — upita Marko.

— Dorata, braćo, kakova dotle ni vidio nisam! Na doratu pozlaćena haša, kako oni zovu konjski pokrivač, a na haši sedlo prebogato. U kuburluku, to se već zna, pozlaćene kubure; a kolankinja ćorda, što no visi za pričuvu, sva se sjala od zlata i dragog kamenja.

— Bit će se sletio cijeli grad, — primijeti Marko — da se nagleda toga sjaja i bogatstva.

— Kako ne bi! I malo i veliko, i staro i bolesno, sve je bilo na okupu pred gradskim vratima. Kažem vam: i sve živo u gradu! Da si prosa prosuo, ne bi ga zrno palo na zemlju! Sve glava do glave! Dizdar je jašio ispred svoje čete.

— A gradski knez? — upita Božo.

— Knezu je dizdar pohod najavio, pa ga je on i pričekao kako je bolje mogao. Svi smo bili na okupu u svečanim odorama: i mi stratijoti i talijanski pješaci. Na bedemu su bili nabiti topovi, pa kad se je dizdar pojavio, a ono zagrmili na pozdrav topovi, a četa nam turska iz kubura uzvratila. Kada su se pak sastali, dizdar je sjašio pa se s knezom rukovao, kao da su prijatelji od starine! Malo za tim izmijenili darove. Knez dizdaru sve žute dukate, a on njemu vranca i sablju demeškinju.

— Krasno, zbilja, samo kad bi bilo i iskreno, — primijeti Božo.

— I kad bi se u vrijednosti darovi izjednačili! — doda Dujam.

— Kako to? — upitat će Marko.

— Tko je slabiji, — važno će Dujam — taj mora da obilatije dariva. To je tako svuda u svijetu. Prosudite sami: knez dizdaru trista dukata; a on za uzvrat vranca i običnu demeškinju!

— Je li pak s time sve svršilo? — upita Božo.

— Sve, — završi Dujam. — Mi stratijoti odpratili smo goste do naše granice, do mosta solinske rijeke. S nama su bila oba naša kapetana; i to s prvom četom kapetan Petar Tomić, a s drugom kapetan Ivan Celić. Ja sam u prvoj četi.

[19]) Đeba: izgleda kao toka. Masivno srebro nalik oklopu pod vratom.
[20]) Zerdanlija: visoka kapa nalik kalpaku.

— Kako ste se na granici s dizdarom alalili? — opet će Božo.

— Ispalili smo kubure mi i Turci, u znak pozdrava i oproštaja.

— Kakvu nošnju imaju vaši kapetani? — upitat će Marko.

— Našu, hrvatsku, vitešku. A bili su, duše mi, jedan ljepši od drugoga.

— Šteta samo, što ćemo po svoj prilici jednoga od njih izgubiti.

— Kako to?

— Kapetan Ivan Celić hoće da se ženi. I to skoro.

— Pa prosto mu! Može valjda i oženjen da služi.

— Može, ako oženi Mlečanku, t. j. ženu koja je mletački potomak.

— A on će uzeti?

— Našu djevojku, krasoticu kojoj para na daleko nema. A to je sestra njegova pobratima, kapetana Petra Tomića.

— Pa što? Zar kao oženjen s našom djevojkama ne smije da služi?

— Podnipošto. Mletački zakon izričito veli, da tko je na plaći principovoj, taj smije uzeti samo mlečanku.

— Ako ipak uzme našu djevojku?

— Mora da se odreče službe.

— A Mlečanin? — upita Marko — da li on smije, ako ovdje služi, uzeti našu djevojku?

— Ne smije ni on!

U to se oglasilo zvono s tornja prvostolne crkve, znak, da treba zakračunati kućna vrata, dobro zapretati vatru i ugasiti svijeće, jer će sada noćobdije obilaziti svakom ulicom. Krčme je pogotovu trebalo zatvarati, pa su se stoga i naši gosti požurili, da izravnaju svoj račun s tetom Mandom, koju je također glas zvona bio probudio. Tada je svaki upalio svoj fenjerić, da se snađe u tamnom labirintu gradskih ulica i uličica.

Na izlazu su sva tri nazvali laku noć teti Mandi, na što im je ona uzvratila:

— Laku noć, djeco, i do viđenja!

— Ako Bog da! — odvrate joj skladno.

Odmah zatim kormilari se izgubili u tami prema obali, a Dujam zakrenuo preko plokate svetoga Lovre u onu mrežu gradskih uličica do sjeveroistočne kule, gdje su noćevali stratijoti, na kojima nije bio red da straže.

IV.

U POLJUDU

Zgodnom cestom, što no se sjevero-zapadnim smjerom izvija iz Splita preko jednoga brežuljčića, nakon ugodne šetnje, dospijevaš u Poljud. Tako se zove niska, krasna udolica, koja je uvijek obilovala vrtovima i plodnim vinogradima. Pred tom se udolicom prostire lijepa, protiv bure dobro zaštićena luka, otvorena prema zapadu.

Gdje je poljudska udolica najprisojnija i od vjetra najbolje zaštićena, podiže se stari sumorni samostan časnih otaca Franjevaca. Uz samostan se prislonila crkva, a do nje se izvio zvonik. Crkva je građena u doba hrvatsko, a posvećena je Blaženoj Djevici od Milosti.

Poljudski samostan nije bio uvijek franjevački. Nije ni mogao da bude, jer je davniji od osnovanja Reda sv. Franje. U njemu su najprije bili benediktinski redovnici, sve do petnaestoga stoljeća, kad su benediktince zamijenili franjevci. Ovima su Splićani oko godine 1450. utvrdili samostan za obranu od Turaka, koji su poslije pada Klisa redovito provaljivali u solinsko pa i u splitsko polje. Tada su pobožni Splićani proširili i crkvu u Poljudu. Oni su po svoj prilici tada sagradili onu kulu sa kruništem, čvrstu još i danas, što no se izvila odmah do niskoga ulaza u samostansko dvorište. Međutim, izgleda, kao da je ta kula bila suvišna. Oko nje, kako predaja hoće, nije nikad ni došlo do sukoba s Turcima, jer su proti njima imali poljudski redovnici daleko moćniju zaštitu, nego li je mogla biti ta kula s kruništem.

Poljudska crkva imade sijaset svetih slika, od kojih nekoje predstavljaju veliku vrijednost. Posjetniku crkve na prvi mah upada u oko lijepi oltar sa slikom Neporočnoga Začeća. Teško je odrediti doba, kad su pobožni ljudi podigli taj oltar. Slika na tom oltaru predstavlja Blaženu Djevicu i glavnije pisce, što su ikad o njezinom neporočnom začeću pisali. Svaki od tih pisaca drži u ruci svitak, a na njemu po jednu od značajnih svojih rečenica. Između ostalih nalazi se tu i Muhamedova slika s jednom od njegovih rečenica iz Korana. Predaja pak hoće, da, kada su Turci prviput provalili do pod grad Split, a to je bilo odmah poslije prvog pada Klisa u njihove ruke, mogli su oni lako uništiti i poljudski samostan s crkvom. Niti kula sa kruništem, niti šačica branitelja, ne obraniše tada poljudskoga samostana, nego ga je obranila ta Muhamedova slika na spomenutom oltaru. Kad

su se naime Turci osvjedočili da u toj crkvi doista postoji Prorokova slika, smjesta su se povukli. Eto tako su poljudski redovnici mogli da bezbrižno spavaju i onda kad bi se raspalio rat između Republike i Turaka.

Sunce je bilo još visoko na zapadnom dijelu obzorja, kad su poljudski fratri, na zadnji dan mjeseca svibnja 1584. svršili večernjicu. Tada su se nekoji razišli po samostanu, a nekoji po prostranoj bašći, što no se proteže na istok i jug samostanske crkve. Tek je jedan stari fratar ostao zadnji u koru iza glavnoga oltara. Neko je vrijeme klečao u žarkoj molitvi, podbočivši sijedu, napola ćelavu glavu, na obje ruke.

Kad se je starac pridigao, oprezno je sišao iz kora, upirući se o omašnu priprostu palicu. Teškim je korakom došao pred glavni oltar i zaustavio se do grobnice trogirskoga biskupa Tome Nigra, negdašnjega vikara bana hrvatskoga biskupa Petra Berislavića. Nad tom je grobnicom prignuo glavu kao da moli kratku molitvicu, a tada se je okrenuo i upravio svoje korake prema glavnim crkvenim vratima. Tu se je opet okrenuo i pokleknuo, prekrižio se te izašao u prostrano samostansko predvorje, što no se pruža sve do puta, koji vodi u grad Split. On je, svaki dan, pod večer šetao tim predvorjem. I na toj je šetnji on molio, te dočim se je desnicom upirao o priprostu svoju palicu, ljevicom je pobožno prebirao krupna zrna dugačke svoje krunice.

Kad se je stari redovnik našetao i prestao prebiranjem zrnja svoje krunice, spustio se je na kameno sjedalo, što se sa kamenim stolom još i danas nalazi odmah do skalina, po kojima se može iz predvorja spustiti na onaj put, što no vodi u grad.

Na tom se je sjedalu starac često u to doba dana odmarao, uživajući pri lijepom vremenu veličanstveni prizor, što no pruža kaštelanski zaliv, kada se Božje sunce sprema na počinak, onamo daleko iza grada Trogira. Starac je tada često zaronio mišlju u prošle daleke dane i događaje.

Otac Mikula, kako ga je u gradu zvalo malo i veliko, imao je doista o čemu da razmišlja. Tek su minule dvije godine otkad je prevalio sedmi križ. Svi su ga zvali otac Mikula, ali u matici krštenih njegove župe, kod njegova je krštenja bilo zabilježeno ovako: Ivan, zakoniti sin Petra i Marije Barić.

Ali, kad je to bilo, što se je on zvao Ivan? Davno, vrlo davno. To je bilo još u ono doba, kad se je nad tvrdim Klisom, tim stoljetnim čuvarom i predstražom grada Splita,

vijala zastava hrvatskoga bana; dočim je sad već bilo proteklo blizu pola stoljeća, što je bansku zastavu zamijenila turska, i što je sva zagorska Dalmacija, koju su onda Hrvatskom nazivali, potpala pod cara u Stambulu, pa se je mjesto vojvode hrvatskoga kraljevstva banio u tvrdom Klisu turski dizdar.

Otac Mikula sjetio se i sada svega toga, pa su se za ovom počele u njegovoj glavi nizati davne, vrlo davne uspomene.

A sjeća se otac Mikula svega potanko. Ta bio je u cvijetu mladosti kad je obnašao čast pobočnika kapetana Petra Kružića, do danas žalibože zadnjega zapovjednika hrvatskoga u kliškoj tvrđavi. Sjeća se on dobro, kako su već prve godine carevanja silnoga Sulejmana, padali jedan za drugim hrvatski gradovi i tvrđave u turske ruke. Kakav se je krasan niz hrvatskih gradova izvijao prije toga uz Savu i Unu, pa preko Une do tvrdoga Klisa! Bilo ih je pedesetak, a sve su redom onda Turci osvojili, ili su ih sami branitelji zapalili ili razorili, kad nisu mogli da ih obrane, samo da se u njima Turci ne ugnijezde! Tada su se proslavili nebrojeni junaci, ali su nebrojeni i pali na polju slave. Kružićevi su junaci ipak najdulje odolijevali, i samim tim otporom zadavali su Turcima trista jada. Uz to su oni više puta nenadano navalili na Turke i odnašali silan plijen! Ali, koliko je mogla da odolijeva ta šačica ljudi pobjedonosnom polumjesecu, koji je već bio zatjerao strah u kosti čitavom kršćanskom Zapadu? Sulejmanove su vojske obarale prijestolja i države, pa kako da im se dugo opre Kružićeva četa? Turci su se najzad primakli i tvrdomu Klisu. Junački Kružić i vjerni njegov pobočnik Ivan Barić odbijali su nebrojene turske juriše, a kadagod su provalili iz tvrdoga svoga grada uvijek su se sretno natrag povratili, sve do onoga kobnoga dana, kad se je na solinskom polju zametnula odlučna bitka.

Kod ove zadnje uspomene namrštilo se čelo sijedomu redovniku. Da, koban je bio onaj dan i Klisu i njegovim braniteljima! Bilo je, doduše, prispjelo nešto carskih i papinskih četa, ali mjesto da budu od pomoći, one su možda pospješile propast Klisa. Ljut se tada zametnuo boj na solinskom polju, a Kružić je s Hrvatima svojim zadivio i same Turke. Kad najedared, nečijom spletkom, kod carevih i papinskih vojnika zavladao bezumni strah, te su nagnuli u bijeg glavom bez obzira! Badava se trudio Kružić da ih zaustavi! Ostala je na bojištu četa Hrvata, ali kad su se konačno i oni smeli i nagnuli u divlji bijeg, našao se junačina

Kružić skoro osamljen! Uz njega se je borio kao lav još jedini Ivan Barić, dokle pod njim ne pogibe konj. Nesretni se Ivan strovalio pod konja, pa su ga Turci lako zarobili! Tad je istom i sam Kružić nagnuo u bijeg, ne bi li stigao do solinske rijeke, da se spasi na kakvoj brodici. Ali su i Turci srnuli za njim u potjeru, pa su ga dostigli baš u času kad je htio da skoči u lađu, koja, jer prekrcata, slabo je niz rijeku plovila. Tako pade slavni taj Hrvat, kojemu su Turci na mjestu glavu odsjekli i poslali je na dar Amuratu, paši bosanskomu. Istom kad su Turci pokazali preostaloj četici u gradu Kružićevu glavu, Klis se je predao. Predao se doista pod časnim uvjetima, ali Klis je bio izgubljen!

Tužni je Ivan čamio sada u teškim okovima u izgubljenom Klisu. Nisu Turci poštovali u njemu junaka, a nisu htjeli ni da ga smaknu, jer su se nadali dobroj otkupnini. Ali, tko da za njega otkupninu plati? Turci su tražili, ni više ni manje, pet stotina zlatnih dukata, a Ivanov je rod bio siromašan, pa kako da pošalje toliku otkupninu? U toj ljutoj svojoj nevolji Ivan se zavjetovao, da će Bogu svoj život posvetiti, da će poći u redovnike, ako ga Bog oslobodi sramotnog sužanjstva.

U ono se doba običavalo, ako rod nije mogao da otkupi sužnja, da za jamca pošalje člana obitelji, a Turci su sužnju dopuštali, da sa halkom oko vrata obilazi milostive ljude, dok sabere cijelu otkupninu, ili, kako se onda govorilo, »glavno dugovanje«. Nije li sužnju uspjelo da naprosi koliko je trebalo, na određeni se dan morao vratiti u sužanjstvo, ili pak dovesti još jednoga jamca. Ne bi li se do roka sužanj povratio, njegov je jamac već slijedeći dan na kocu dušu ispustio.

Kad je tužni Ivan o spasu svome već zdvajao, osvane u Klisu mlađi mu brat Nikola. Taj se Turcima ponudio za jamca, dokle Ivan ne naprosi glavno dugovanje. Turci su jamstvo veselo prihvatili, pa Ivanu dozvolili, da sa halkom o vratu krene u bijeli svijet i do tri mjeseca donese glavno dugovanje, ni više ni manje od pet stotina žutih dukata.

Teška je srca Ivan u Klisu ostavio rođenoga brata, pa se zaputio u bijeli svijet, da pokuca na svačija vrata, ne samo kršćanska, nego i turska. Ovakim su sužnjima ljudi tada milostivi bili, pa im darka nitko uskratio nije.

Obilazio je Ivan milostive ljude puna dva mjeseca, zaogrnut sinjom kabanicom, koju bi prostro na zemlju, prije nego li bi darak zamolio. I nije bio loše sreće dotle, jer je

bio dvije trećine glavnoga dugovanja naprosio. Ali, kad se je tužan nalazio baš u tvrdom Šibeniku, gdje bi lako preostalo naprosio, ošinula ga kao grom iz vedra neba vijest, da je mlađani Nikola naglo u Klisu obolio i još pred dva tjedna preminuo.

Bratova je smrt riješila Ivana obveze da se vrati u tursko sužanjstvo, ali ga je i ljuto potresla. Više dana je za njim gorke suze prolijevao; pa da ga i nije vezao sveti zavjet, on bi sada i naprošeno glavno dugovanje i svoj život bio Bogu posvetio. Bez duga razmišljanja stupi u Red časnih Franjevaca, i tom zgodom zamijeni svoje krsno ime s bratovim, postade časni otac Nikola, po pučku: Mikula.

Eto, takve su se tužne uspomene iz mladih dana nizale u glavi časnoga redovnika, a međutim je sunce zapadalo onamo daleko iza grada Trogira, oblivši čitavu onu stranu neba žarkim rumenilom.

Starac se zagledao u taj prizor. Bio bi on možda i opet zaronio u davne uspomene, da ga iz snatrenja nije probudio konjski topot. Starac naćuli uši, kao da je po topotu konjskih kopita mogao da se domisli nenadanu gostu. Ali prije nego li bi dlanom o dlan, stvorio se pred ulazom u samostansko predvorje kršan mlad vitez, visoka stasa, plećat, crna oka i kovrčaste vrane kose. Vitez je pred ulazom skočio iz sedla i privezao konju uzde za najbliže stablo. U dva skoka našao se do sijedoga redovnika, pa mu nazva:

— Hvaljen Isus! i dobar večer, dragi ujače!

— Na sve vijeke, moj Petre, — odvrati starac pružajući došljaku ruku, koju ovaj velikim poštovanjem primi i poljubi. — Koja mi te dobra sreća nosi u ovo doba među ove svete zidove?

— Da li je dobra, ili nije, sreća, toga, dragi ujače, sada još ne znam. Bog dao, te bila dobra.

— Uhvajmo uvijek u dragoga Boga, moj Petra. Tko u Boga uhva, ne kaje se. Kako vidim, ti bi rado sa mnom govorio.

— Domislili ste se, dragi ujače, samo da nas tko ne zateče. Radi se o vrlo važnoj stvari, za me, to se zna.

— Dobro, sinko. Pođimo u samostansku knjižnicu. Onamo u ovo doba ne zalazi nitko.

Starac teško ustane s one kamene klupe, pa se s gostom uputi predvorjem prema dvorištu. To je dvorište posve nalik običnim sredovječnim dvorištima samostanskim pri Jadranu. Sredina mu je malo izdignuta i obrubljena niskim zidom, na

kojem počiva nekoliko kamenih četverouglastih stupova. Ti stupovi podržavaju krov, kojim je u ono doba bio natkrit istočni i južni dio dvorišta, pa si mogao pod natkritim trijemom poći najprije do pobočnoga ulaza u crkvu, onda u riznicu, pa u knjižnicu, i konačno u sami samostan. U sredini dvorišta bila su dva zdenca s lijepo izrađenim krunama.

Otac Mikula otvori knjižnicu i uvede svoga gosta.

— Dakle, o čemu se radi? Izgledaš mi nešto uzrujan i blijed. Zamišljen sam već od prvog časa kad si sjašio.

— Dragi ujače, moje će vas riječi, to znam, neugodno iznenaditi, ali se i tješim da nisam tome ni malo kriv.

— Hvala dragom Bogu, sinko. Otvori mi svoje srce, ne bismo li, Božjom pomoću, doskočili svemu zlu. Dakle, o čemu se radi?

— Evo, kazat ću vam sve potanko. Kliški Mehmet-aga, poznat na daleko sa svojega jugunluka, izazvao me na mejdan junački, i već sutra mi je s njime mejdan dijeliti kraj solinske rijeke, na livadi koja nije ni naša ni turska. Stoga sam, dragi ujače, evo došao k vama, da me blagoslovite i da vam preporučim svoju siroticu, milu moju sestru Jelku, kojoj, poginem li, vi ostajete i otac i majka.

Dobri se starac možda prije smrti nadao, nego li ovakvoj vijesti. Lice mu je odavalo i golemo iznenađenje i užasnu tjeskobu. U prvi čas nije smogao riječi, već je nijemo buljio u nećaka. Kad se je pak donekle sabrao progovori mu ozbiljno:

— Mejdan, sinko, sveta naša vjera zabranjuje, bilo s kime, pa i s nevjernicima. Vojnik paše sablju, da mu bude za obranu, navali li tko na njega ili mu ugrozi rođenu grudu. Zlo si, sinko, uradio, što si dopustio da do toga dođe.

— Tomu ja nisam, dragi ujače, nimalo krivac.

— Dobro. Vjerujem, da ti nisi krivac. Ali ipak ne shvaćam, kako je moglo doći do toga, da te ni kriva ni dužna Mehmet-aga izazove?

— Kako je moglo doći? Ni sam ne znam. Ja o agi nikad ni sanjao nisam. Vi znate, a znadu i svi kod nas, da je aga poznat na daleko kao smutljivac i kavgađija.

— Neka bude. Ali, kad te je izazvao ili ti izazov poručio, sigurno je nešto tomu i dodao. Nečim ti je on svoj postupak sigurno i opravdao.

— Ničim, dragi ujače. Moji su ljudi jučer rano bili kraj solinske rijeke, gdje je ono naša stražarnica. Bili su petero na konjima. Najedared eto na mostu Mehmet-age, pa do-

vikne prvoga od njih, i to baš Dujma Tvrdu, koga i sami poznajete kao momka čestitoga.

— Poznam Dujma. Tko njega ne pozna? Poznaje ga malo i veliko!

— Mehmet tad izvuče sablju iz korica, pa mu vikne, posprdno dakako, jesi l' bolan od čete junačine Petra Tomića?

— Što je njemu, naravski, Dujam potvrdio — doda stari redovnik.

— Tad će njemu istim glasom aga: Deder kaži svome kapetanu, junačini Petru Tomiću, ako ga je porodila majka, neka meni na mejdan izađe. Ako ne će na mejdan izaći, nek mi za se pošlje mejdanđiju; ako pak ne može mejdanđije naći, tad mu reci da mi pošalje sestricu Jelicu, a ja ću njemu za uzvrat preslicu!

— Tako ti je aga poručio?

— Tako, dragi ujače. I još mu je aga dodao, da će čekat do trećega dana, dokle sunce do tri koplja poskočilo bude.

— A što mu je Dujam uzvratio?

— Ništa, ujače dragi. Ta što bi on uzvratit mogao! Mislio je da ja s agom imam razmiricu. Stoga on je hitro konja okrenuo, da mi donese tu Mehmetovu poruku.

— A ti, Petre, što si ti na to?

— Mene je, moj ujače, ta poruka više iznenadila nego li su ovaj čas moje riječi iznenadile vas.

Staromu se redovniku čelo namrštilo. Prigne glavu i časak zaroni u misli. A kad je glavu opet uspravio, zagleda se u Petrovo lice, pa prihvati:

— Sinko Petre, očito je samo jedno. Mehmet-aga se je razljutio na te.

— Ali ja mu povoda nisam dao! Nikad na njega ni mislio nisam!

— Onda te je pred njim netko ocrnio!

— To je, i ništa drugo, po srijedi. Na tu sam misao i ja došao. Ali, bilo kako mu drago, meni premišljanja nije bilo.

— Valjda nisi odmah prihvatio agin izazov?

— Ja sam njemu, moj ujače, po istom poslaniku odvratio, da njegova izazova ne shvaćam, jer ne znam da sam ga bilo kako skrivio. Ali, ako on dvoji, da u meni junačko srce bije, pa me posprdno junačinom nazivlje, neka me čeka, kako je poručio.

— Možda si se prenaglio, sinko. Možda bi se s dobra stvar izravnala, pa do mejdana ne bi niti došlo.

— Ne mislim tako, dragi ujače. Ja što dulje o stvari razmišljam, uvijek do istoga zaključka dolazim.

— A taj bi bio?

— Da je netko spleo paklenu spletku, a meni ne preostaje već da biram: ili mejdan, ili pak sramotu!

— A tko je mogao da se dade na takav odurni, pakleni posao?

— Tko? To još sada samo dragi Bog znade! Moguće je, da sam kada koju nepovoljnu izustio o Mehmet-agi, pa se našao doušnik, kojemu sam možda ja na putu, pa se je požurio, ili čekao na zgodu, da to agi priopći, u nadi da će me se tako najlaglje i najbrže riješiti.

— A ne sumnjaš baš na nikoga?

— Na nikoga, ujače moj dragi.

Stari se redovnik opet zamislio i nijemo se u pod zagledao. A kada je glavu pridigao, zagledao se u nećaka, pa će mu važno:

— Moj dragi Petre, kraj svega toga ti nisi smio zaboraviti, da si kapetan stratijota, i da si u službi principovoj.

— Nisam, dragi ujače, toga zaboravio. Ta ja to znadem, žalibože, vrlo dobro! A to je znala i ona crna duša, koja je sve to splela.

— A ne znaš li, moj Petre, da se Mlečani ugibaju svemu, što bi moglo da pomuti tobožnji mir s našim vajnim susjedima, s nevjernim Turcima?

— Znadem i to, moj ujače. Ako pravedno prosudimo, moramo priznati, da su Mlečani na to prisiljeni, jer su nas Turci stisnuli oda svih strana, kao željeznim obručem!

— Pravo si rekao, sinko. Stisnuli su nas kao željeznim obručem! Eh, nema više Klisa, naše uzdanice, da brani ovaj kraj. Sada Klis, jer turski, prometnuo se u našu ljutu ranu! Solin, Mravinci, Kamen, sve je to tursko! Naše straže, ti znadeš najbolje, kako su porazmještene.

— Možemo reći, da su pred vratima samoga grada!

— Naši težaci, uz poljski alat, nose uvijek i oružje sobom, jer nikada sigurni nisu, ne će li Turci nenadano provaliti, njih pobiti i sve im oteti.

— Živa je istina, dragi ujače.

— Vidiš: što ja znadem, ni Zadar, ni Šibenik, pa ni Trogir, nijedan naš primorski grad, nad kojim se vije stijeg svetoga Marka, nije tako grdno stisnut od Turaka, kao tužni

naš Split. Stoga nije kudkamo: opravdan je strah Mlečana, da im njega Turci ne osvoje.

— A to im baš ne bi bilo teško.

— Dapače i u ovom divnom zalivu, u kojem se ogleda zvonik našega samostana, Turci imadu komad primorja, ali na sreću, koliko dosiže solinsko polje. Mi smo dakle prava oaza u turskoj pustoši. Nije stoga za zamjeriti Mlečanima, što se oni ljuto boje, da ne bi koja sitnica pomutila mira s tako opasnim susjedima.

— Sve to ja priznajem, dragi moj ujače.

— A kada se sve to dobro promisli, zar se ne mogu potpuno shvatiti njihove oštre zabrane protiv izazivanja turskih podanika na mejdan...

— Ali, ja, dragi ujače, nisam izazvao, niti kanio izazvati!

— Znadem i vjerujem da nisi. Ali te se zabrane protežu i na prihvaćanje izaziva s njihove strane.

— Toga ja nisam znao. To je prestrogo! To nas, ujače, osramoćuje!

— Osramoćuje! Neka bude na tvoju. Ali te zabrane, moj Petre, nisu od jučer. Ima tomu četrdeset godina što je dužde Lando izdao oštru zapovijed, kojom zabranjuje, u svim mletačkim posjedima, svaku zadjevicu sa susjednim Turcima. Tu zapovijed proglasuju redovito u svim našim gradovima još i sada gradski knezovi i poglavari, što nam šalju iz Mletaka, kada preuzimaju upravu gradova i tvrđava.

— Tu je zabranu prošle jeseni proglasio i Marko Barbarigo, sjećam se vrlo dobro. Dapače, i toga se sjećam, popratio ju je posebnim vrlo oštrim odredbama. Ali, ja sam uvijek to shvaćao, da se zabrana proteže na zadjevice s naše strane. Inače, mi ćemo biti uvijek osramoćeni, grdno osramoćeni, ako koji Turčin, bez naše krivnje, nas izazove.

— Ipak je tako, moj Petre. Zabrana se mletačka proteže na svaki mejdan s Turcima, skrivili ga oni, ili naši ljudi.

— Dobro. Neka bude! Ja, dragi ujače, vjerujem, da je sveta istina svaka vaša riječ. Ali, treba uvažiti i to, da je vojniku čast nada sve! Da sam odbio agin'a izaziva, ne bi živa duša rekla, da sam dobro uradio, jer sam se pokorio mletačkim zakonima. Svi bi rekli, naprotiv, da sam kukavica, i da sam se sakrio iza principovih i kneževih zabrana!

— Našlo bi se i takvih zlobnika, to priznajem. Ali . . . .

— Sad, molim vas, ujače moj dragi, da li bi ja, kapetan Barić, smio i dalje da pašem sablju junačku i da se postavljam na čelo svojoj četi! A prije nego li žrtvujem svoju čast, ja ću vrlo rado, bez premišljanja, staviti na kocku svoj život. Ne, dragi ujače, makar me života stalo, ja dopustiti ne mogu, da se o meni ni časak pomisli, da sam kukavica!

— To je sve lijepo i dobro, moj Petre. Ja se dapače samo ponositi mogu, što u tebi junačko srce bije. Ali, stresem se na pomisao samu, što bi moglo da bude od tebe, pogubiš li sutra Mehmet-agu!

— Vidim i sam, da dobro biti ne će. Ali ne vidim drugoga izlaza! Tu izbora za me nema! Ta kako bih ja mogao da pogrdim uspomenu oca svoga! Otac mi je poginuo u obrani ove svete grude, a majka mi je malo zatim u grob pala. Ostali smo na životu dvije sinje sirote: ja još dječak; a sestra Jelka, čedo u kolijevci. Tada nas je vaša ljubav, dragi naš ujače, ogrijala. Tom ljubavi ograjani odrasli smo: ja do konja i sablje junačke, a Jelka je od oka djevojka, da joj para na daleko nema. Kako pak, dragi ujače, da vam se odužim na ljubavi, osim da slijedim vaše stope, dokle ste ono pasali britku sablju na obranu svete zemlje naših pradjedova? Ne, od mejdana odustati ne mogu, pogotovo kad je već cijeli grad za to doznao! Sve ću žrtvovati za obraz, ali obraz ni zašto!

— Stvar je dakle već javna? — iznenadi se otac Nikola.

— Za to znade malo i veliko, kako mi je jutros Dujam kazivao.

— Nisu li možda tvoji ljudi nesmotreno o tom glas prosuli?

— Meni su moji ljudi i preveć odani, da bi koji od njih niti riječi o tom proslovio. Dujam me je baš i upozorio na to, da se nekomu prohtjelo da o tom prospe glas u gradu.

— To mi je zagonetno! Da se o tom već javno u gradu govori?

— Posve javno. Dapače se već i to znade, da će dizdareva posada s Klisa saći, da se momci nagledaju mejdana.

— A od naših? Hoće li tko od naših poći?

— Ja ću svoje ljude svakako odvesti, a tako će i kapetan Celić svoje, da ne bi Turci kakvu silu na narodu učinili, otpane li agi sa ramena glava. A naroda će se zgrnuti mnoštvo ne samo iz grada već i okolice.

— Zar se i to već unaprijed znade, da će se kod solinske rijeke zgrnuti mnoštvo naroda oda svih strana! . . . . Sad se ja još manje snalazim . . . . Čitava mi stvar postaje daleko sumnjivija . . . .

I starac nasloni obje ruke, jednu povrh druge, na držak svoje palice, pa se zamišljeno zagleda u zemlju. Petar je također zamišljeno buljio preda se. Nije niti najsitnijom kretnjom htio da smeta ujaka u razmišljanju. Tako je prošlo nekoliko časova. Najedared starac prihvati:

— A što veli na sve to gradski knez? Nisi li ti izvijestio o stvari svoga starješinu, Marka Barbariga?

— Nisam jošte ni mislio na to. Toliko sam smeten . . . .

— Nije li ti se i sama namitala misao, da je tvoja dužnost da kneza izvijestiš?

— Nije mi došio ni na kraj pameti. Promislite, molim . .

— Dakle, knez po svoj prilici nema još ni pojma o događaju što se sprema?

— On to znade, svakako već znade! Što je već svakomu u gradu poznato, kako da on ne bi za to doznao! Doznao je, možda još prije nego itko! Ta on po svojim doušnicima dozna i za ono što se nikad zbilo nije, kamo li ne bi doznao što već svako dijete u gradu znade.

— Pa ipak, premda ne dvojiš da Marko Barbarigo znade za tvoj sutrašnji mejdan, on te nije ni prizvao, niti ti je išto poručio?

— Ni jedno ni drugo, dragi ujače. U ostalom, ja se do ovoga časa nisam mogao ni nadati takvom pozivu ili opomeni od njegove strane, jer sam tvrdo vjerovao da ne kršim nikakvih zakona, kad nisam pružio Mehmet-agi nikakova povoda da me izazove.

— Taj knežev muk meni je pogotovo sumnjiv. A postaje mi još sumnjiviji, kad se sjetim, da je Barbarigo poznat kao oštar čovjek, kao guja, kao krvnik, koji bi uživao kad bi mogao prebaciti komu konopac oko vrata. Po onom što čujem, Marko Barbarigo ne pozna većega uživanja do onoga, kad mu se pruži prilika, da nekoga uništi.

— Čuo sam, dragi ujače, i ja koješta o njemu, ali . . .

— Zapamtio sam, dragi Petre, više tih pijavica, što nam iz Laguna šalju kao gradske knezove, te bajne naše usrećitelje i skrbnike; ali, po onom što čujem o Barbarigu, moram priznati, da takav nije bio ni Ivan Falier, ni Marko Korner, niti ijedan od njegovih predšasnika.

— Sve je to sveta istina, dragi ujače, ali . . . . .

— Reci ti meni, Petre, na kakvoj si ti nozi s Barbarigom? Bit će bilo prilike da se i prema tebi iskaže ta guja, kao što se je i prema drugima kojiput dovoljno iskazao.

— Nemojte se začuditi, dragi ujače, ali čast mi nalaže, da, što se mene tiče . . . .

— Zar je s tobom Barbarigo prijazan?

— On je dugo bio prema meni ravnodušan. Ali, ne smijem premučati, da je on od neko doba sa mnom osobito ljubezan.

— Što? Je li moguće! Zar samo s tobom?

— Sa mnom, a također i sa kapetanom Celićem. Izgleda, da smo mi, stratijotski kapetani, Barbarigu osobito srcu prirasli.

— Tako? Barbarigo je prema tebi ljubezan! Kako ti to tumačiš? Je si li ti kada razmišljao, da se domisliš otkuda ta njegova ljubeznost?

— Razmišljao sam. Dapače sam i s pobratimom Celićem kojiput o tom razgovarao.

— Pa ste došli do zaključka?

— Nikakova. Stvar nam nikako nije išla u glavu. Sada pogotovu ne mogu da se snađem. Ne mogu nikako!

— Tu doista staje ljudski mozak, moj Petre! Barbarigo je s tobom prijazan, a pušta da se zapleteš u stvar, koja ti u svakom slučaju može da postane kobnom! Po mojem sudu, baš ta njegova prijaznost morala ga je sklonuti, da ti zabrani izlaziti na mejdan protiv Mehmet-age.

— Da se vi, dragi ujače, možda ipak ne varate glede strogosti mletačkih zakona?

— Ne varam se, Petre! Makar da bi tako bilo! Bili bismo oba sretni da se varam! Ali, žalibože, predobro mi je poznato što u tom pogledu zakon zabranjuje. Ja ti kažem, izneseš li živu glavu, da će te Barbarigo sigurno pozvati na odgovornost, ako ne želi da sam odgovara za te.

— Ali Barbarigo znade i to, da nisam dao povoda mejdanu.

— Znao on to, ili ne znao, on ne će odgovarati za te.

— A komu, dragi ujače?

— Senatu mletačkomu.

— Senatu? Kako?

— Jer, pogine li sutra Mehmet-aga, Turci će se pritužiti ravno u Mlecima; a Republika će žrtvovati bilo koga da im pruži zadovoljštinu i da ne nastane kakav veći spor.

— Zar tako?

— Tako i drugčije nikako, moj Petre. Barbarigo znade sve to bolje od mene. Eto, sad i sam uviđaš, da taj muk, i ta

ravnodušnost njegova za sutrašnji događaj, nikako ne može da bude čist posao.

— Pa što da uradimo, dragi ujače?

— Što da se uradi? Ni sam ne znam, kako bih ti odgovorio. Hm! Barbarigova mi je prijaznost prema tebi čudna, neshvatljiva! On te nije ni prizvao, niti ti je poručio, da se kaniš mejdana . . . Znaš kakva mi se misao mota u mozgu?

— Da čujem, ujače!

— Da u tom poslu imade svoje prste, makar kroz devetu ruku, baš on, knez Marko Barbarigo!

— Barbarigo da ima tu svoje prste! — usklikne Petar.

— Da, da, on, Barbarigo! To mi moj zdravi razum kaže. Jer, reci mi, molim te, da nisu po srijedi njegovi prsti, zašto ti on ne bi zabranio nešto, poradi čega bi baš njega mogli iz Mletaka pozvati na odgovornost?

— Moguće je, da se on nada, da ću ja sutra podleći.

— On se doduše može nadati, ali samo dragi Bog može znati tko će sutra podleći. Pa i u tom užasnom slučaju, da baš ti podlegneš, opet nije isključeno, da ga iz Mletaka na odgovornost pozovu, ako se onamo dozna za taj dvoboj. Shvaćaš li sada, zašto mi je crna sumnja pritisla razbor i pamet, i da ta crna sumnja nije bez svakoga temelja.

— Priznajem, ujače.

— Ta napokon, zar može biti teško knezu Marku Barbarigu da zapovjedi kapetanu Petru Tomiću, da sutra ne smije uopće iz grada izaći? Zašto pak on to propušta?

— Za dobro moje, nikako!

— Eto, vidiš, sad se slažemo. Samo što ću ja da ti to još malo razjasnim. Barbarigova ti je prijaznost, moj Petre, hinjena, licemjerska. On, ja tako sudim, moj dragi Petre, čezne, Bog znade zašto, da te uništi! Vjeruj ti meni! Ispao sutra mejdan kako mu drago, za tebe će ispasti naopako! Bilo da raniš, bilo da pogubiš Mehmet-agu, Turci će se pritužiti ravno u Mlecima, a ti ćeš biti žrtvom njihova izravnanja. Pogineš li, ne dao Bog, moj Petre . . . . .

Dobri starac ne doreče, jer ga nešto u grlu sapelo, a niz nabrano mu se lice skotrljala krupna suza. Petar se također snuždio i desnicom podbočio lijepu glavu na naslon stolca, dočim mu je lijeva na balčaku sablje počivala. Starac izvadi iz širokog rukava veliki modri rubac, obriše suzu, pa nastavi:

— Žalibože, naše nam osvjedočenje ništa ne pomaže, kad ne smažemo dokaza, da je po srijedi Barbarigov prst; ali je ipak dobro, što smo uopće došli do takova osvjedočenja. Bogatiji smo za jedno iskustvo!

— Ako li smo se ipak prevarili u našem umovanju?

— Nismo, žalibože nismo, moj dragi Petre! Poslovica jedna kaže: »Tko te mazi više nego li treba, ili te je prevario, ili prevariti vreba«. Stara je to poslovica, koja ne vara! Sam si priznao, da je Barbarigo prema tebi prijazan!

— To stoji. Dapače napadno prijazan.

— Dobro. Sada, molim te, složi tu prijaznost s njegovim licem, s njegovim pogledom, s njegovim najsitnijim migom! Nije li sve u njemu odvratno ?Ne odaje li sve u njemu opasna čovjeka? Oni blijedi iscijeđeni obrazi; one upale skoro ugasle oči; one plavkaste brazde po glavi; njegova crvenkasta brada i kosa; pa njegovo općenito postupanje s ljudima, ne odaje li sve to opaku dušu u nakaznom tijelu?

— Ne poričem, dragi ujače.

— Ja sam Marka Barbariga vidio samo par puta, ali od prvoga mi se časa usjekla u glavu i srce nekakva odvratnost prema njemu. Čudnovato, doista! Cigli jedanput sam bio kod njega u poslu našega samostana, pa dok sam ga ugledao, pojava je njegova proizvela na me grozan dojam, i onaj čas mi je sjeknula glavom misao poput munje: to je stvor kadar svačesa! I koliko sam se trudio kasnije, da taj dojam izbrišem, bojeći se da bih mogao u svojoj duši biti prema njemu nepravedan, nije mi uspjelo. Dapače, nerazdruživo od onoga dojma, svakiput sam se sjetio tebe, i u duši sam svojoj požalio, što moraš pod njim da služiš. Ne misli da govorim pod dojmom sutrašnjega događaja; ne, nipošto! Ja ti samo ispovijedam svoje utiske o tom čovjeku, jer će sutra biti svemu kraj, i ne dao Bog da on bude zatornikom našim i našega doma!

I starac udari palicom o pod. Petar je zobao svaku njegovu riječ, i čim mu je vrijedni redovnik dalje dokazivao, on je sveđ to više rastvarao oči, koje je najzad čvrsto upiljio u starčevo lice, te poslije kratke stanke prihvati:

— Meni, ujače, sve to više puca pred očima opravdanost vašega suda. Barbarigo bi doista mogao imati po srijedi svoje prste. Ali kako i zašto? Ne mogu da nađem odgovora.

— Po srijedi je paklena nekakva spletka, i gore nego paklena! To stoji, sinko.

— Ali ja se Barbarigu nikad i ničim nisam zamjerio. Do ovoga časa ja sam držao, da on svojom prijaznošću hoće u neku ruku da nagradi moju doista besprikornu službu.

— Da mu nisi u bilo čemu na putu?

— Ja, njemu na putu? Kako da ja, neznatni kapetan stratijota, budem na putu tolikom i toli moćnom gospodinu? Ja, njemu na putu!

— Da ne namjerava podijeliti tvoju kapetaniju komu drugomu?

— To on može, a da nikoga ne pita. To je njegovoj vlasti, a da se ne treba bojati prigovora odnikale. I same se generale može skidati od danas do sutra! Tako je to u vojsci i vojničkoj službi. Kako da ja njemu budem na putu! Tu valja da je po srijedi grdna spletka, za koju mi ne doznasmo, kako je spletena, nikad ili posve kasno. A mene ta spletka može da glave stoji! Pravo ste rekli, ujače: Ispalo sutra kako mu drago, ja sam upropašten! Oh te opake spletke . . . . .

— Uvijek su sinko, bile strašne; a čim se bile tajnije, tim su bile strašnije! Ja sam ti bez sumnje već kazivao, ali se valjda ti ne sjećaš, pa hoću da ti opet pripovijedim, kako su se u mojoj mladosti Mlečani himbeno ponijeli prema zadnjemu zapovjedniku naše krvi u Klisu, prema slavnomu Petru Kružiću.

— Nešto se sjećam ali kao u magli.

— Dobro: poslušaj. Mlečanima su dugo vremena rasle zazubice za Klisom pa su pokušali sve moguće načine, da ga dobiju u svoje ruke. Nisu se zgražali pred nijednim sredstvom, da privuku Kružića na svoju stranu, da izda svoga kralja i da im preda tvrđavu. Kad im pak to nije uspjelo milom, oni su posegnuli za silom. Stali su otimati na moru njegove brodove, a na kopnu imanje, samo da mu dodiju, da ga sasvim ozlovolje, pa da im se u naručaj baci, i Klis izda. Sve su to oni lukavo obavljali, da Republika, kao takva nije ništa znala; dapače, u javnosti je ona osuđivala svako zlodjelo protiv Kružića i obećivala da će krivce, pronađu li se, strogo kazniti. Pa kad im se je izjalovila i zadnja nada, Mlečani su pripomogli, da u odsudnoj bitci mi budemo potučeni i da Klis padne u turske ruke. Bilo im je daleko milije, da nad Klisom leprša turska, nego li zastava našega hrvatskoga bana. Sad eto čuju svaki dan kukurikati turskoga pijevca i pijetlića, pa im može biti pravo!

— Tako je, dragi ujače. Ali ti turski pijetlići ne kukuriču samo njima već i nama!

— Na žalost i nama skupa snjima. Samo što to kukurikanje njima može malo da škodi. Oni su preko mora. Ali dok ga slušamo mi i oni zajedno, dotle nas bijedne sve to jače stišće svojim šapama krilati Lav svetoga Marka.

— A taj je stisak meni, dragi ujače, dozlogrdio, te sam već razmišljao ne bi li stresao na koji način te okove i postao slobodan čovjek.

— Ti si o tom već razmišljao?

— Jesam, više puta. Ali konačno se odlučiti nisam mogao, jer imam obveza, koje zahtijevaju od mene, da se i nadalje žrtvujem u mrskoj službi naših gospodara. Tu je moja sestra Jelka; ja ne mogu da je zapustim, akoprem i glede nje same ne vidim na koncu konca čestita izgleda.

— Kako to?

— Znate, da je već dugo vjerena za moga pobratima kapetana Ivana Celića.

— Poznam ga. Momak od oka, i kažu mi, vrlo čestit!

— Ali, dok je Ivan na plaći principovoj, ne smije da je vjenča!

— Znadem, vrlo dobro znadem, jer Mlečani taj zakon strogo provađaju.

— Da je Jelka opskrbljena, ne bih časa počasio, da im se na kapetaniji zahvalim i ostavim svoj dom i grad.

— Pa kuda bi onda?

— Onamo, kamo me već dugo srce vuče! Išao bih k braći, k našim junačkim senjskim Uskocima. Da mi je osigurati Jelku, ne bih časa počasio!

Na te se je riječi staromu redovniku počelo vedriti dotle tmurno lice.Usnama mu je strelimice preletio sitan smiješak radosti. Zadovoljno ponovi on zadnje Petrove riječi:

— Ti ne bi časa počasio?

— Ne bih, ujače, tako mi Bog pomogao! Vi ste se u svojoj mladosti mačem u ruci borili uz oca naših uskočkih sokolova, slavnoga Petra Kružića, a ja ću, ako Bog da, uz bok njegovim osvetnicima! Samo da mi je sretno umaći! Ne treba mi odore mijenjati! Ovaj kalpak s perom, ova modra dolama, ječerma s tokama, ovaj svileni pojas, pa teška zavinuta sablja, koju paše i duždeva straža, to je sve naše, hrvatsko. Tako se nose i uskočki poglavice. Mlečani se pak puno ne brinu kako se tko nosi, samo ako se lavski bori za slavu njihova svetoga Marka!

— A štit? primijeti smiješeći se otac Mikula. — Što ćeš sa štitom?

— Sa štitom, što ću? Da, istina je, ne bih ga mogao upotrebljavati, jer je na štitu lik svetoga Marka, pa bih ga rado ostavio za uspomenu makar i knezu Marku Barbarigu! — završi Petar iskrenim zadovoljnim smiješkom.

— Te su tvoje osnove lijepe i plemenite — preuze otac Mikula opet ozbiljnim glasom. — Međutim još nismo ništa odlučili, a treba da ipak, obzirom na sutrašnji dan i zlosretni mejdan, nešto odlučimo. Vidim sada i sam da odustati nisi mogao.

— Radujem se tim vašim riječima, dragi ujače.

— Uzmimo sada, ne misleći na gore, da Bog dade te sutra pobjediš Mehmet-agu. Što tada?

— Barbarigo će me pozvati na odgovornost.

— To stoji. O tom ne smijemo ni časa da podvojimo. U njegovoj je vlasti, koju će ti kaznu odmjeriti. Kazna će biti blaža ili stroža, prema tome da li aga bude ranjen ili pogine.

— Uzmimo, da ga samo ranim.

— U tom će te slučaju Barbarigo koju godinicu u progonstvo, a možda i u dno kule.

— To bi bilo najgore. Volio bih u progonstvo.

— Što da odlučimo za taj slučaj?

Otac Mikula prigne glavu, a čelo mu se opet namrštilo. Sve pomalo zaklopi oči, a kažiprstom desne ruke ovije krupni nos. Petar je nijemo buljio u zemlju i sustezao dah. On je shvaćao golemu važnost ovoga časa, pa nije htio da niti najsitnijom kretnjom pomuti svečane tišine i razmišljanja časnoga redovnika.

Otac Mikula razmišljao je prilično dugo. Najedared se pak trgne, podigne glavu, desnom rukom poklopi lijevu, što je počivala na dršku palice, pa uzdigne oči k nebu i važnim će naglasom svome nećaku:

— Putevi, sinko, Božje providnosti otvoreni su i dokučivi svakomu, koji je s Bogom. Razveselila me, iskreno ti kažem, tvoja odluka, da stupiš među naše junačke senjske Uskoke, ako sutra izneseš živu glavu. Netom si mi tu svoju nakanu otkrio, skoro sam se u isti mah domislio, kako bi ti tu nakanu mogao i ostvariti, i tako umaknuti opakim namjerama Marka Barbariga. Ne ću da ti sad otkrivam čitave svoje osnove, koja bi se, prema okolnostima, mogla i preinačiti. Što ti kažem, to je: pouzdaj se u Boga i u ljubav svoga ujaka. A sada dobro zapamti, a nikomu ne povjeravaj što ću da ti kažem.

— Slušam, dragi ujače.

— Dade li Bog, kao što se od Njegove milosti pouzdano nadam, te sutra izneseš živu glavu, treba da i ja to čim prije doznam. Stoga, kad se sve svrši kraj solinske rijeke, otpremi dio svojih ljudi prema istočnoj granici, a s ostalima se zaputi

solinskom cestom prema gradu. Svakako nastoj da zaostaneš za svjetinom, što će se poslije mejdana vraćati u grad. Kad izgubiš s vida svjetinu, ostavi glavnu cestu, pa s ljudima svojim zakreni desno, projašite skupa poljskim puteljcima sve do one veće drăge, koju zovemo Luka. Tu se zaustavi i ljudima naloži, neka nastave svoj put dalje zapadnim smjerom, neka presjeku put koji vodi na sućurašku brodaricu i zađu u oputinu, koja vodi našemu samostanu. Kod samostana se oni ne smiju zaustaviti, već proslijediti putem, kojim si ti večeras k meni došao, dalje, prema gradu. Kad ih ja ugledam, to će za mene biti znak, da si na mejdanu iznio živu glavu.

— Bit će sve na vlas izvršeno. Ja ću im tako sve podrobno naložiti.

— Kad ti vidiš, da su tvoji ljudi zašli u oputinu, koja vodi našem samostanu, obrni konja prema pustoj crkvici presvetoga Trojstva. Ključ je te crkvice pohranjen kod nas u samostanu. Pred crkvicom ćeš naći čovjeka, koji će ti prihvatiti konja i otvoriti na crkvici vrata. Sjaši žurno, ogledaj sve naokolo, i stupi unutra. Neznanac će hitro za tobom zatvoriti vrata i odvesti tvoga konja. Tebi je poznato, što se o toj crkvici pripovijeda.

— Znadem, ujače, ali ja se toga ne plašim.

— U tom svetom zatvoru budi miran i moli se Bogu da moja osnova uspije.

— Hoću, dragi ujače.

— Onamo te Marko Barbarigo potražiti ne će, jer mu to zabranjuje povlastica svetih mjesta. A ni njegova njuškala ne će slutiti, da si skriven baš na mjestu gdje se u noći tobože dusi i sablasti javljaju.

— Tamo ću biti najsigurniji. Sigurnijega zakloništa nema mi u cijelom splitskom polju.

— Pred oltarom ćeš naći hrane za više dana; premda ja se nadam, da to tvoje neobično tamnovanje ne će dugo potrajati. Kad pak čuješ, a to će biti svakako u noći, tri udarca na vratima, znaj, da su to prijatelji koji će te odvesti, kuda ne dosiže ni vlast ni zloba Marka Barbariga. Drži dobro u pameti što sam ti eto rekao, i prepusti se volji Božjoj.

— Svaka vaša riječ, moj predobri ujače, usjekla mi se sve do srca — odgovori krasni momak i prihvati starčevu desnicu. Zatim klekne i prinese onu suhu navoranu ruku k svojim usnama. Otac Mikula teškim naporom ustane, prisloni palicu uz stolac, lijevu položi na prsa, pa će, zagle-

davši se u veliko Raspelo, što je na protivnom zidu visjelo, svečanim glasom:

— Bog vojska, neka te, sinko moj, prati! Kad već mora da bude, neka se Božja vrši! Idi, i ogledaj se s Turčinom! Pratit će te molitva tvoga ujaka. Možda je ovo zadnji put, što me, sinko, vidiš. Pritisle me godine, pa ne može biti daleko čas, kad ću leći, uz ostalu redovničku braću, na vječni počinak ovdje u miloj mi samostanskoj crkvi. Ali, pamti sinko, da će se i na drugom svijetu, pred prijestoljem Svemogućega Boga moliti za tebe tvoj ujak. Ustani, sinko, da te još jednom, možda za zadnji put, zagrlim! To mi je ipak velika milost Božja! Bog Svemogući bio ti uvijek u pomoći, a ne zaboravi nikad u životu lozinke, koje se je tvoj ujak uvijek držao: Sve za obraz, a obraz ni za što!

Ujak i nećak živo su se zagrlili, a obojici se orosilo lice toplim suzama. U to se sa poljudskog zvonika oglasila »Zdrava Marija«, pa se je kapetan stratijota požurio iz samostana prije nego li će se zatvoriti na dvorištu vrata.

Odmah za tim, konjski topot oglasi, da se gost poljudskoga samostana vraća u grad.

V.

JELKINA TAJNA

Blizu sjeverozapadnoga kuta bedema novoga dijela grada Splita na osami se podizala čedna jednokatnica, kojoj se danas, naravski, ne vidi traga. Pred njom se prostirao još čedniji vrtić, ali ukusan i uredan, u kojem su bile tri četiri voćke, dvije tri lije za povrće i više grmova krasnih ružica. Čistoća i red u tom vrtiću odavali su na prvi pogled, da mu brižna ženska ruka posvećuje ustrajnu pažnju. Sve naokolo vrtića bio je nizak zidić, a na njem također niska drvena ograda na rešetke.

Vrtić je imao i svoja vratašca s bravom, a od njih je pijeskom posuta stazica vodila u kućicu. Prozorčići su gledali u vrt, prema podnevu. Premda vrlo jednostavna, kućica se također doimala svojom urednošću. Prizemlje se dijelilo u dvoje. Na jednoj su strani priproste drvene stepenice s pričem vodile na sprat, a na drugoj je bila kuhinja s drvarnicom. U kuhinji je bilo dosti prostrano ognjište, a do njega, desno i lijevo, dvije poviše klupe, na kojima se zimi ugodno

sjedilo i grijalo. Da čovjek zasjedne na te klupe, trebao je da se popne na rubove ognjišta. Kuhinja, naravski, bila je ujedno i blagovaonica preko cijele godine. Istom kad bi nastali pasji dani, blagovalo se u vrtiću, na stolu, kojemu su noge bile zabite u zemlju. Premda je taj stol bio u sjeni, ipak se je u vrtiću samo večeralo. Drvarnica je bila u tamnom dijelu kuhinje. Pod stepenicama, ograđena s nekoliko dasaka, bila je čedna pivnica. Na jedinom spratu bile su dvije malene sobe i veća jedna prostorija, a u njoj dvije omašne škrinje: u kojima se je čuvala rubenina, odjeća i zimska pokrivala. U većoj prostoriji visjelo je po zidovima više svetih slika u jednostavnim crno oličenim drvenim okvirima. U svakoj je sobici bio po jedan uredan krevet, nad kojim je također visjela sveta slika, a do nje posudica za blagoslovljenu vodu i već osušena grančica masline. Ta je grančica donešena iz crkve na Cvjetnicu, poslije službe božje. Na grančici je bilo još malo lišća, jer kadagod se je onoga proljeća javila »nevera«, otrgnulo se po koji listić s blagoslovljene grančice, zapretalo ga se na ognjištu, da blagoslovljeni dim, što se iz toga lišća izvijao kroz dimnjak, zaštiti kućicu od strijele i groma. U većoj prostoriji, među onim brojnim svetim slikama, isticala se poveća slika Bogorodice, malko nagnuta nad dugom daščicom pričvršćenom za zid. Na jednom kraju te daščice gorio je žižak, a na drugom je bila staklena posuda s raznolikim cvijećem, najviše ružama. Bio je svibanj, mjesec posvećen Nebeskoj Kraljici, pa je žižak pred slikom Bogorodice gorio cijeli taj mjesec, a cvijeće se u posudi svaki Božji dan izmijenjivalo svježim.

Ono isto popodne, kad je kapetan Petar Tomić odjašio do poljudskoga samostana, pred tom svetom slikom klečala je ljepota djevojka, mlada kao kaplja. Svoje prebijele ruke imala je podbočene na niskom orahovom sanduku, što no još uvijek u Splitu škrinjom nazivlju, kakvih se još i danas viđa ne samo po seoskim već i po varoškim kućama u dalmatinskom primorju.

Djevojka je bila goloruka s visoko zavrnutim rukavima bijele košulje. Uski, sve naokolo dosta otvoreni prsluk stezao joj je tanki struk, ističući još bolje prirođenu vitkost stasa, kao i sniježnu bjelinu vrata i grudiju. Prsluk je bio skrletan, zarubljen šarenom vrpcom, a zakopčan omašnim srebrnim pucetima, što je djevojka od svoje pokojne majke naslijedila. Inače odjeća je na njoj bila jednostavna, narodna, kako su u ono doba nosile u Splitu i »plemenite« i »neplemenite«

žene: prve, uz rijetke iznimke, a druge, t. j. pučanke, sve bez razlike. Suknja je bila tamno-modre boje, od domaće čvrste tkanine, namrskana onako, kako to još danas svijesne varošanke običavaju. Pregača je sizala do ispod koljena. Haljinac, koji se ljeti u kući nije nosio, jedva je sizao do pasa, a usko je pristajao uz struk. Sprijeda se nije mogao zakopčiti, pa se je stoga uvijek isticao skrletni prsluk.

Na licu ljepote djevojke odrazivala se golema tuga. Svojim velikim sjajnim crnim očima zagledala se u lik Bogorodice; i dočim joj se niz savršeno lijepo punano pravilno lice ronila suza za suzom, usne su joj se tek zamjetljivo micale, izgovarajući svete riječi žarke molitve. Krasna bujna vrana kosa najedared joj se oborila u dva jaka prama niz ramena na djevičanske grudi, zaokružujući krasno njezino lice i podajući mu time čaran sanjarski izražaj.

Svoju je molitvicu krasna djevojka dugo vremena šaptala, neprestano roneći biserne suzice. Na razmake bi često i duboko uzdahnula. Ali, najedared, kao da je nutarnja bol u njoj nešto prelomila, usne su joj se časkom najprije ukočile, pa su grozničavo zadrhtale i suze presahnule, te svladana provalom čuvstva, sirota je zalomila rukama i glasno zaridala:

— Presveta Bogorodice! Majko sirota! Smiluj mi se nesretnoj! Spasi mi, spasi mi jedinoga brata, svu moju nadu i jedino moje uporište na bijelome svijetu! Nedaj, Majko Marijo, da mi on sutra pogine na krvavom mejdanu! Evo moga života, ali njega, Petra, brata moga, spasi! Smiluj se!

Kad je te riječi izrekla, nesretna je djevojka klonula tako, da joj je lijepa glava počivala na rukama što su se grčevito upirale o pokrovac sanduka, da se sasvim ne sruši na pod. U tom položaju nije mogla da dugo ostane, pa je gornje tijelo lagano spustila na pete i naslonila lijepu glavu na lijevu ruku, što no se upirala na vanjskom bridu pokrovca.

Tu je sad zaronila u misli, pa se u njoj javio onaj neodoljivi nagon, koji u nepogodama života sili ljude na razmišljanje, na nekakvo ispitivanje vlastite savjesti, ne bi li takvim ispitivanjem pronašli uzročnu vezu između svoga života i nevolja, što nas salijeću. Takvo razmišljanje donosi često puta melema ožalošćenoj duši, jer teško da ima čovjeka, koji ne bi, razmišljajući o svojoj prošlosti, naišao makar na sitnicu, koja ga tišti i prekorava, pa se ipak utješi, kad se osvjedoči, da je Providnost imala za što da ga iskuša.

Pokoravajući se tome neodoljivom nagonu, tužna je djevojka sada zaronila mišlju u prošlost, hitro prebirući po njoj svojim duhovnim okom. Ali, njezin prošli život, otkad je odrasla, tekao je bistar, kao najbistriji gorski potočić. Njezina duša, čitavo njezino biće tijekom godina nalikovalo je više biću anđela, nego li ljudskoga stvora. Njezino je nebo bilo uvijek bez oblačka, jer je živjela za svoga brata i za svoga vjerenika, koji joj je opet bio više brat, nego li vjerenik. Između brata i vjerenika bilo je podijeljeno njezino srce. Pa kako i ne bi, kad su joj oba, brat i vjerenik bili vezani svetom pobratimskom vezom, što je imala da se učvrsti i posveti njezinim vjenčanjem? Brat i vjerenik bili su njezin čitavi svijet; ona je živila za njih, kao što je vjerovala da oni oba žive za nju.

Ali, na kristalnu vedrinu njezine duše kao da se bijaše slegao nekakov dašak koji ju je djelomice zastirao. Na njezino nebo kao da se je izvio doduše sitan, ali ipak takav oblačak, koji joj je časovito poremetio blaženi duševni mir. I kad se je sjetila sada toga oblačka, njezina se misao kod njega zaustavila, pa ju je spopao nekakav strah, te joj se pričinjalo kao da čuje nekakav nutarnji glas, koji je prekorava: — Ne čudi se što su te snašle kušnje! Ti si to izazvala, kada si nastojala da ušutkaš svoju savjest! Uzaludno si se naprezala! Tvoja duša nije više onako čista i vedra kao što je prije bila! —

Na tu se je pomisao nesretna djevojka na prvi mah kao osupnula. Nije mogla da shvati, kako je njezina duša mogla da izgubi svoju običajnu vedrinu i čistoću, pa je stala prekapati po uspomenama zadnjih dana, koji su joj doista više od jednoga puta očemerili dušu. I tako joj je iskrslo pred očima zadnje Dujmovo. Taj je blagdan bio pred cigla tri tjedna. Tada je Split slavio uspomenu svoga nebeskoga zaštitnika, mučenika za kršćansku stvar. Taj joj je dan doista bio svanuo zlosretan i koban!

Evo čega se je ona taj čas sjetila.

Kad je ono poslije podne svršila večernjica u prvostolnoj crkvi, s ostalim je vjernicima izašla i ona iz Božjega hrama. Bila je u društvu kume Ivke Celićeve, majke svoga vjerenika. Najprije su prošle sajmištem, gdje je još sve vrvjelo od naroda iz okolice, a tad su obje krenule obalom, dok su konačno zakrenule na plokatu svetoga Lovre. Tu su, po starom običaju, na taj dan, u to doba, pred kneževom palačom varoške djevojke kolo igrale. Na plokati se zgrnulo mnogo naroda: netko da u kolu poskoči, a netko opet da se

gledanjem naslađuje. U blizini kola zaustavile se i one dvije, da pogledaju malo iz prikrajka. A kolo je sve veselije igralo, da su se zažarili momci i djevojke. Bila bi se i ona uhvatila s vršnjakinjama, ali kao da joj srce nije dopuštalo. Nekakva slutnja, što li, kao da ju je odvraćala da se odazove nagovaranju svojih drugarica. Ali, kako njihovo nagovaranje nije prestajalo, konačno joj je i sama kuma Ivka rekla:

— Zašto se ne bi i ti uhvatila s njima! U tom nema zla nikakova.

Nagovoru kume Ivke, koju je poštivala kao drugu majku, nije mogla da odoli, pa se je, sve preko volje, i ona uhvatila, a u isti čas je kolo zaorilo:

Igra kolo, igra kolo na dvadeset i dva!
Igra kolo, igra kolo na dvadeset i dva!

Sad je istom nastala na plokati ona prava stiska, a prozori okolnih zgrada, pa i oni kneževske palače, krcati znatiželjnoga svijeta. Svak je htio da se nagleda te narodne igre, pa je najzad i sami gradski knez, u pratnji dvojice gradskih sudaca, izašao iz palače, da na plokati, iz bližega, pogleda taj prizor. Tad je baš kolo zaorilo:

U tom kolu, u tom kolu lijepa Jelka igra!
U tom kolu, u tom kolu lijepa Jelka igra!
Kakve Jelka, kakve Jelka lijepe oči ima!
Da me hoće, da me hoće pogledati njima!

Kolaši su htjeli da tim umetkom pozdrave djevojku, da joj izraze svoje veselje što je pristupila k njima; ali ona, sirota, što od kola, što od toga pozdrava, kojim se je opća pozornost na nju svraćala, bila porumenila kao živa vatra, pa je taj čas bila ljepša od najljepše ruže.

Kad su se kolaši odmarali, slučajno se ona našla u najbližoj blizini gradskoga kneza, koji zaustavi na njoj svoj pogled, pa će pod glas jednomu od svojih pratilaca:

— Poznate li možda tu krasnu pučanku?

— To je na glasu ljepotica, ekcelencijo, — odvrati mu jedan nešto glasnije.

— Ne znate li, kako se zove?

— Jelka Tomićeva, ekcelencijo.

— Naša sugrađanka?

— Rođena sestra kapetana Petra Tomića. Inače, sirota bez oca i majke.

— Sestra kapetana stratijotske čete?

— Na službu, ekcelencijo.

— Doista je krasna! I Mleci bi se njome ponosili! — završi Marko Barbarigo i ode dalje sa svoja dva pratioca.

Sirotica je bila u takvoj blizini da joj nije izmakla ni jedna kneževa riječ. Razumjela je ona i mletački govor. Knez je pak zadnje riječi tako naglasio, kao da je baš želio, da ni jedna ne izbjegne njezinu uhu. Susjedi nisu ništa primijetili, jer je u ono doba talijanski bio sasvim tuđi jezik nižim slojevima pučanstva po našim gradovima. Jelka je bila u tom pogledu rijetka iznimka, jer je zauzimanjem ujaka redovnika nešto bila naučila, ne bi li joj u životu moglo poznavanje tuđega jezika koristiti!

Ubogu je Jelku oblio sada pravi plamen po čitavom tijelu; zatim se je stresla, kao da su je srsi prošli; a najzad je naglo problijedila. Htjela je, da se odmah trgne iz kola, da potraži kumu Ivku, pa da se požuri kući, ali od toga ju je odvratio nekakav osjećaj, kojega zapravo ni sama shvaćala nije.

Što se je to najedared desilo u njezinoj duši? Jesu li joj godile one laskave riječi Marka Barbariga? Na takav upit ona ne bi znala što da odgovori. Makar su joj Barbarigove riječi bile u prvi čas dosta neugodne, osvojilo ju je kasnije protivno čuvstvo, pa je u neku ruku bila zadovoljna, što je svratila na se pozornost toli moćnoga gospodina, koji zapovijeda cijelomu gradu, te pod kojim služe i brat i vjerenik njezin. Ali se to čuvstvo ugodnosti brzo rasplinulo, kad se je nehotice ogledala, da vidi, kuda je knez zakrenuo. Nesreća je htjela, da su se u tom trenutku sastali njihovi pogledi, a Barbarigov je bio takav, da se je sirotica sva stresla. Pričinilo joj se, kao da joj je onaj pogled prosvirio srce! Počela je isti čas osjećati nekakav čudni strah i slutiti nekakovu nesreću . . .

Jedva je dočekala da se kolo raziđe, pa je odmah krenula s kumom Ivkom kući. Putem je bila sjetna, što kumi Ivki nije izbjeglo, pa će joj onako ljubezno:

— Što ti je, dušice, da si najedared nujna. Kao da ti se je u kolu nešto desilo. A i blijeda si mi, dušice.

— Nije mi ništa, draga kumo. Izmorena sam, a znate i sami da se nisam baš rado uhvatila. Ne osjećam se cijeli dan dobro.

— Večeras legni ranije, dušice, pa će ti sve proći.

— Hoću, draga kumo, netom Petar dovečera.

— Ako ne dođe s njim moj Ivo!

— Da, ako ne dođe Ivo s njime.

— Tako, tako, dušice. Ostaj mi s Bogom. Moram se i sama žuriti. Eto te na, kod tvoga vrtića. Zadržala bih se još s tobom, ali kod kuće čeka posao. Teško je, teško, kad pod krovom nemaš zamjene. Ali, bit će i to, kada Bog da! Zar ne dušice!

— Kada Bog da, kuma Ivko.

— Dakle s Bogom, Jelko!

— Bog bio s vama, i laka vam noć, draga kumo!

Kuma Ivka pobrza kući, a Jelka žurno prođe preko vrtića, zatvori za sobom kućna vrata i popne se u svoju sobicu. Bilo joj je ugodno, što je napokon sama. Sjela je na niski tronožni stočić, prekrižila na krilu ruke, oborila glavu i zaronila u misli.

— Bože dragi, što se to zbiva sa mnom sirotom? — nesvijesno je prošapnula nakon kratka razmišljanja. — Zašto sam kumi Ivki zatajila pravu istinu? Ne, nisam lijepo uradila! Morala sam joj kazati sve! Ona nije čula ništa, a da je i čula, ne bi razumjela... Sada... je prekasno...

Njezina se duša snuždila. Nutarnji neki glas kao da joj je neprestano predbacivao: zašto si kumi zatajila istinu? Eto, to nije čist posao! —

Neko je vrijeme nijemo buljila u pod. Ono prijašnje čuvstvo kao da je tad otupljivalo, dok nije onaj nutarnji glas konačno umuknuo. Tad je ona, već po nagonu ljudskom, počela da u svojoj duši opravdava svoje postupanje. Konačno je uvjerila samu sebe, da nije baš nikakvo zlo, što je kumi Ivki zatajila stvar, dapače, da je to pametno uradila. Bog zna, kako bi kuma Ivka sve to shvatila? Pa napokon... što je ono rekao knez? Par riječi, koje su doduše laskave, ali mogu biti i nedužne. Dapače... jesu nedužne, svakako su nedužne!... Ali onaj pogled?... Da, onaj njegov pogled bio je neobičan; to jest, njoj se je pričinio neobičan, a možda i nije... Pa napokon, bio kakav mu drago, bio je slučajan... Barbarigo je sigurno sve već zaboravio... On sada ni ne misli na nju... Ludo je uopće što i sama nije već sve zaboravila... Da, da, nije nikakvo zlo, što je ona kumi Ivki stvar zatajila, već je zlo, što je takvoj sitnici podala toliku važnost... To nije čedno... Ali, ona će zaboraviti sve, odmah, netom dođe njezin Ivo... Oh, kako joj je on dobar! Kako je njezin Ivo obziran, kako je s njom ljubezan! Svaki je Božji dan iznenađuje novim dokazima svoje žarke, bezgranične, neodoljive ljubavi! Pa će i ona, da se u tom s njime natječe! Da, tako će ona odsele postupati, pa će se

nemili današnji slučaj sasvim izbrisati iz njezine pameti... Jer, ona svoga Ivu ljubi!... Ona ga ljubi svim žarom svoga djevičanskoga srca, svom vatrom prve ljubavi!... Ljubi ga ona kao svoga rođenoga brata, kao svetu uspomenu svoje majke! I ona će ga uvijek tako, baš tako ljubiti!... Ona će ga, ako je moguće, ljubiti još zanosnije, još vatrenije, nego li dosle! Ona će podvostručiti svoje osjećaje, svoju nježnost prema njemu, jer on to sve u najobilnijoj mjeri i zaslužuje. Posve je moguće, da on i večeras dođe s Petrom. Ta oni često, vrlo često skupa dođu, pa zašto ne bi on došao baš večeras? Doći će, doći, i skupa će večerati... Ona ide da sve priredi.

I doista je te večeri došao s Petrom i njezin Ivo. Netom ga je ugledala, srce joj je stalo da naglije kuca, a u prsima kao da ju je nešto stezalo. Osjećala je u duši, kao da je nešto skrivila. Tu će joj krivnju i sam Ivo pročitati na čelu, pa će joj suditi! Trebala je ona stoga velika napora da skrije taj svoj nutarnji nemir. Kolikogod se je za to napinjala, ipak ju je morila misao, ne će li njezin Ivo opaziti na njoj nešto neobična, ne će li joj staviti kakav upit da joj se uzburka sva duša. Te se je večeri razgovaralo o svačem, pa naravski, i o kolu na plokati svetoga Lovre. Ona je pripovijedala o svečanosti, opisala je sve, pa i to, kako se je, na nagovor kume Ivke, i sama u kolo uhvatila. Ali samo dotle, i dalje ništa... Kad je svršila svoje pripovijedanje nastala je stanka. Bila bi se čula i mušica kako leti. A njoj se je ta tišina pričinila sumnjiva. Bojala se, ne će li sad na, ili jedan ili drugi, primijetiti nešto, na što ona ne će znati, ili ne će moći da odgovori. Na svu sreću nitko nije ništa primijetio, a malo zatim pobratimi su se oprostili. Čudnovato! kad je njezin Ivo otišao, ona kao da se je poveselila njegovu odlasku, kao da je to jedva dočekala! Takva šta nije još nikad osjetila! Što se je to desilo u njezinoj duši?

Kako joj je bilo teško one noći! Dugo nije mogla da zažme očiju; a kad je konačno usnula, kakve sanje, kakav li nemir, koliko li se je puta trgnula i probudila! A tada? Samo se je javljao onaj nutarnji glas, koji ju je prekoravao sad i za to, što je zatajila čak i vjereniku svome one riječi Marka Barbariga, koje su mogle biti nedužne, kako je ona i mislila, dok je pogled njegov eto mogao biti i slučajan, pa je mogla tim laglje da očituje sve! Nedužnih i slučajnih stvari čovjek ne treba ni da se stidi, ni da ih se boji! Zašto je dakle zatajila istinu? Zašto se je ona sinoć prviput u ži-

votu bojala svoga vjerenika? Zašto je jedva dočekala da sinoć ode, a inače ga je uvijek zadržavala, da otide kasnije?

Slijedeći joj je dan bilo već laglje. Vrijeme, kaže se, da je najbolji liječnik, pa i ono nekoliko sati što je noću proteklo bilo je dovoljno, da donese melema njezinoj ranjenoj duši. Što je bilo, to je prošlo, — rekla je sirotica, — a ponovit se ne će, jer ne može... Knez, sva je prilika ne će je nikad više ni vidjeti... Ona će se vješto uklanjati svakoj prigodi, ne će izlaziti iz svoga vrtića, a tu, pogotovo u njezinoj kućici, ne će je doista potražiti. Sad ipak može da bude mirna, pa joj ne će biti više tjeskobna prisutnost njezina Ive; ona će ga sad opet nježno zaustavljati, kada se digne na polazak. Doista, nije lijepo što je istinu zatajila; ali, napokon, nije li možda bolje, što nije sve kazala, jer, samo dobri Bog zna, kako bi to bio shvatio i brat i vjerenik... Na stvari, konačno, nije bilo ništa. Ona će i one Barbarigove riječi i onaj njegov pogled duboko zakopati u zaboravi, pa će time biti svemu kraj, a njezina će duša uživati najljepši mir...

Tako je prošlo par dana. Nije nikamo izlazila, nije nikoga do li svoje viđala, pa se je bila sasvim primirila.

Ali, podvečer jednoga dana u tom istom tjednu, baš kad je poslije sparnog dana zalijevala svoje mile ružice, da joj budu ljepše pred slikom Bogorodice, iznenada se pojavio pred njezinim vrtićem Marko Barbarigo, na povratku sa šetnje u gradskoj šumici podno brda Marjana. Prolazeći mimo, Babarigo je pogledao u vrtić upravo u čas, kad se ona ispravila, da zalije drugi ružin grm. Njihovi su se pogledi i ovoga puta sastali za trenutak. Barbarigo kao da se je htio zaustaviti, ali je ipak proslijedio svoj put. Njoj je bilo pri srcu, kao da ju je munja ošinula. Ona je ostala kao ukočena i onda kad je knez zamaknuo drugom ulicom. Sva joj je krv stinula. Činilo joj se, kao da će se nà otvoriti zjalo, koje će je živu progutati! A onaj stari dušmanin, onaj unutarnji glas bržebolje opet se javio, opet ju je stao prekoravati, opet joj je donio pred oči vjerenika, te joj je opet predbacio, kako ne će smjeti da mu kaže, da je mimo njezina vrtića prošao gradski knez, jer bi joj on odmah na licu sve pročitao. Da, on bi je mogao upitati, kako joj je to moglo da zapne u oko, što je mimo vrtića njezina prošao gradski knez?! Ne smije li zar da svaki građanin mimo prolazi? A što bi mu ona na to odgovorila? Morala bi mu i opet zatajiti istinu, ili priznati sve! Bila je ona, i osjećala se je nedužna, ali Bog zna kako bi

sve to njezin Ivo shvatio. Sad je sirotica bila još više uzrujana nego li ono na Dujmovo. Zaklonila se žurno u svoju sobicu, da se u samoći isplače.

— Bože moj dragi, što je to? Što se to dešava sa mnom? — pitala je samu sebe roneći gorke suze. — Kakva je to obmana? Zašto u svemu tomu ne vidim nego zlo, nesreću? Zašto nisam ravnodušna za sve to? Rekao je onda na plokati par laskavih riječi: pa neka je rekao! Što bi se pak Mleci ponosili sa mnom! Tko božji u Mlecima znade da sam ja sirota uopće živa? Sreće ti moje, da nisam razumjela ono nekoliko tuđih riječi!... Pa onda me je pogledao; a pogledao je i malo prije! Pa neka gleda; ta gledaju me toliki!... Zašto me takve gluposti uzrujavaju? Za Boga miloga, ta ja ne ljubim Barbariga, niti sam se ničim, ni mišlju samom, iznevjerila svome vjereniku! Ako bi me moglo nešto da obveže prema knezu, to bi mogla biti vrlo sitna zahvalnost za one lijepe riječi, koje on meni niti nije izravno upravio... — Ali ja ni toga osjećaja ne primjećujem u sebi. —

Na svu sreću toga se dana Ivo nije navratio k njoj, pa se je već slijedeći dan opet primirila. Na večer je došao njezin Ivo s Petrom. Ona ih je dočekala vesela kao uvijek. Razgovarali su mnogo i o svačemu. Konačno su navrnuli govor i na gradskoga kneza. Taj čas kao da joj se je zamaglilo pred očima. Sjeća se ona dobro, kako se je razgovor razvijao. Počeo je Petar:

— Ja ti ne shvaćam našega kneza. Meni je on čudan čovjek. Otkad je preuzeo upravu grada nije se nikad sjetio da imade na svijetu stratijota, već me je jednostavno dao dozvati k sebi, te mi je suhoparno nalagao, što je imao da naloži. A danas, molim te, promisli: došao je u moju vojarnu.

— Bio je i kod mene, baš jučer — javi se Ivo. — Nisam imao zgode da ti rečem.

— Je li ti sve pregledao?

— Sve potanko, i tražio je da ga u sve uputim i o svemu izvijestim.

— Tako je bilo i kod mene.

— Našao je, to se zna, sve u najboljem redu, pa je izrazio svoje zadovoljstvo.

— Kod mene također. Pohvalio je red i čistoću, pa i moje ljude, a meni je naglasio da je vrlo zadovoljan.

— Ali da znadeš Ivo kako je bio ljubezan sa mnom! Čovjek ne bi rekao, da je to on, onaj strašni, nemilosrdni Marko Barbarigo, pred kojim svi division dršću!

— Ja nikako ne shvaćam zašto toga čovjeka nitko ne trpi! Svi ga opisuju najcrnije što se zamisliti može.

— Dapače ga mnogi nazivlju zlotvorom! Prisižu da gorega kneza nije bilo u palači na plokati svetoga Lovre! Što kažeš na to, Ivo?

— Što ćeš da kažem? Poslovica naša veli, da se još nije rodio, tko je svemu svijetu ugodio!

— Meni je preporučio, neka pripazim, da se služba obavlja uvijek točno. Dodao je, da su stratijoti bili uvijek ponos Republike, pa se on nada, da će moji ljudi znati održati taj lijepi glas. Konačno je i meni polaskao, da se ne čudi što je sve tako lijepo i uredno, jer da o meni nije čuo do li same pohvale.

— Tako se je nekako izrazio i meni, prije nego li je ostavio vojarnu.

— Sad, molim te, reci mi, da li može biti istina sve što se o njemu pripovijeda?

— Eto to je ono, glede čega ne mogu da se snađem ni ja! Kako je to, da smo mi dva iznimke kod Marka Barbariga? I to baš mi, kapetani stratijota! Zašto bi mi bili iznimke? Bit će da ljudi brbljaju više nego li bi smjeli.

— Pravo kažeš: ljudi pretjerivaju, kako u svemu, tako i u tomu.

— U ostalom; mala nas briga! Meni nije neugodno što je nama dobar i prijazan.

— Nije niti meni! — završi Petar.

Jelka je pozorno slušala čitavi taj razgovor. Zarezala joj se u pameti svaka izuštena riječ. Ona je kasnije htjela, naprezala se da sve zaboravi, ali nije uspjela. Dapače, poslije toga razgovora, u njezinoj su duši i one Barbarigove riječi kod kola na Dujmovo, i oni njegovi pogledi, sve joj se to javljalo u posve novom značenju. A to joj se značenje na prvi mah prikazalo strašnim! Ta iznimna kneževa prijaznost prema njezinu bratu i njezinu vjereniku! Zašto? Kako? Čemu? Pa one njegove riječi, da bi se i Mleci ponosili s njom sirotom! Svega toga nije pravo shvatiti mogla ni onda, pa ni sada. Bože sačuvaj, ako se ta dobrota i prijaznost Marka Barbariga ima pripisati samo tomu, što mu se ona pričinila lijepom... Bože! to bi bilo strašno!... Ne, nije moguće!... Bit će nešto drugo po srijedi...

Koliko se ona više naprezala, da onu misao otjera, ona joj se sve jače namitala.

— Bože! Bože moj! — nehotice je kliknula sirotica, kad je iste večeri legla na počinak. — Kako bi sve to moglo biti u nekakvom savezu sa mnom? Ne, nije moguće; što si ja to utvaram! Možda je sve to bio puki slučaj! Knez je s Petrom i s Ivom dobar i prijazan, jer su i oni oba dobri i vrijedni, pa je s njima zadovoljan. Drugi mu valjda ne znaju ugoditi kao oni. Barbarigo je strog, to svi u gradu kažu, ali bit će da je i pravedan, pa se osjeća dužnim da im izrazi svoje zadovoljstvo. Barbariga psuju: bit će stoga što je strog, ali nije od nikoga čula, da bi bio i nepravedan. Da, da, tako stoji ta stvar: on nagrađuje svojom prijaznošću samo vrijedne ljude, a takvi su baš njezin brat i zaručnik.

Slijedeći je dan, sjeća se ona točno, opet pod večer zalijevala svoje ruže, kad eto kneza nenadano, sa šetnje, pred njezinim vrtićem! Dolazio je, kao i prvi put, iz gradske šumice. Za čudo, nije bilo blizu žive duše. Knez se je zaustavio, pogledao je u oči, pa joj rekao:

— Vi ste vrijedna vrtlarica! Vaše su ruže — doista krasne! Prekrasne!

Ona se ukočila kao okamenjena. Niti je disala, niti je smogla cigle riječi da izusti. Njezina zabuna nije izmakla Barbarigu, pa da je riješi neprilike, brže doda:

— Zar mi ne ćete pokloniti jednu?

Premda su je te riječi do kraja smele, bila je sretna što su je riješavale ukočenosti, pa se je stoga žurno prignula, ubrala najljepšu ružu i pružila mu je kroz rešetku na ogradi. On, primajući cvijet, nježno joj stisne prstić, učtivo zahvali i nastavi svoj put.

Sirotica je bila do kraja smetena. Stresla se kao u groznici. Ali na svu sreću, odmah je promislila, da eto živa duša nije vidjela, kako ona odurnomu i omraženomu Barbarigu ružu pruža. A onaj stisak prsta: što bi to imalo da znači? Možda je to kod gospode običaj, kad nekome oni hoće da izraze kakvo priznanje... A ona mu je ubrala doista najljepšu ružu! — Tako se je sirota tješila.

Na večer su opet došli zajedno: Ivo i Petar. Ali, da je vidjela kneza, pogotovo da mu je na zahtjev ružu darovala, nije ni natuknula. Ona je tako umovala: Kad sam u prvom početku sve zatajila, ne preostaje mi već da tajim i dalje sve što se kneza tiče. Nečega se je bojala; ali čega, toga nije ni sama znala. Bila je odlučila, da ne će o knezu nikad nikomu ni slova povjeriti, pa je eto tu svoju odluku dosljedno i provađala. Sad joj je bilo jasno zašto je knez prijazan s nje-

zinim bratom, pa i sa zaručnikom; ali — ovako je mirila svoju savjest — još u tome nema nikakova zla, ako im je dobar, što nju smatra lijepom i što je rado pogleda. Pa bude li on njima prijazan jedino stoga, što mu je ružu poklonila, Bože dragi, ako baš u tome nema ništa dobra, nema niti zla! Ta čula je na svoje uši, kako je i Petru i Ivi ugodno, što on s njima prijazno postupa; pa kad oni u tom uživaju, i kad se je Barbarigo zadovoljio s ciglim jednim cvijetom i s nedužnim jednim pogledom, zašto da tako i dalje ne ostane?

Takvim je umovanjem Jelka nastojala da primiri, kad ne može da uspava, svoju savjest. Na koncu konca, osobito kad je proteklo više dana, a da nije ni vidjela gradskoga kneza, nije više niti žalila, što se je ono na Dujmovo u kolo uhvatila, niti što je kasnije dvakrat knez mimo vrtića prošao, pa ni što mu je ružu poklonila. U tom se je duševnom raspoloženju bila ona tako ustalila, da joj je konačno bilo milo, što se je sve ono slučilo, te što će Petar i Ivo uživati i nadalje kneževu zaštitu i prijazno postupanje. Ona će dapače biti zadovoljna što je sve to samo njezina zasluga: ali, ipak, ni za žive oči, ne će odati slova ni jednomu ni drugomu.

Tako se je eto razvijalo njezino duševno raspoloženje do onoga časa, kad je doznala da će se Petar ogledati na mejdanu s kliškim Mehmet-agom. Sad su se sve te uspomene počele nizati pred njezinim duševnim očima u nasitnijim potankostima. Ali zato, svaka joj se ta potankost sad pričinila težom i težom. Sad je ona bila prignuta i poništena pred slikom Bogorodice. Obračunavala je sa svojom nježnom savjesti. Uviđala je da je onaj njezin duševni mir bio samo prividan. Ona je sad sebe uvjeravala, da je sve, počamši od kola na plokati svetoga Lovre, pa do one ruže što ju je pružila knezu, bilo grješno, i da Bog hoće da taj grijeh kazni, pa je stoga dozvolio mejdan kraj solinske rijeke. Nije joj sada parala srce samo ljubav za rođenoga brata, već i svijest vlastite krivnje, ako on sutra...

Sirotica se u taj par stresla. I tko zna koliko bi još vremena ona ostala onako skršena, pred slikom Bogorodice, da nije čula po vrtiću poznate joj Ivine korake. Hitro je tada ustala, obrisala suze i naravnala kosu, kako se je bolje dalo.

Kapetan stratijota Ivan Celić bio je potomak stare splitske porodice, koja je u zadnje doba, uslijed raznih nepogoda, bila skoro u nevolju pala. U toj tjeskobi, i na nagovor svoga pobratima i vršnjaka Petra Tomića, stupio je on u službu Republike i postao također kapetanom stratijota. Bio

se zagledao još kao golobrado momče u Jelku Tomićevu, pa ju je nedavno i isprosio. Ali, na putu njihovoj sreći bio je poznati mletački zakon, te je, po naputku kanonika Andrije Tvrde, bio podastro svijetlomu duždu od Mletaka poniznu prošnju za iznimnu dozvolu vjenčanja. Odgovora na tu prošnju nije još bilo.

Ivo Celić bio je visok, stasit mlad čovjek, plave rudaste kose i brčića. U njegovim se modrim očima odrazivala sva plemenština njegove duše. Općenito je bio cijenjen i ljubljen, koliko i njegov pobratim. Obadva su nosili jednaku vitešku odoru hrvatsku. Danas je Ivo stupao lagano, a u vrtiću je dvaput popostao. Na kućnim se je vratima okrenuo, opet popostao, pa se onda lagano penjao stepenicama.

— Dobar večer, Jelkice! — nazove on djevojci još na vrhu stepenica.

— Bog dao dobro, Ivo! Ljubljeni, mili, moj jedini Ivo! — i živo ga ogrli netom je koraknuo sa zadnje stepenice. Usne im se odmah spojile u vrući dugi cjelov, a zatim je djevojka spustila svoju lijepu glavu na njegovo rame i briznula u plač.

— Bog s tobom, draga Jelkice! Kakve su to suzice? Što bi to imalo da znači? — reče Ivo i primi joj nježno lijepu glavu, koju prinese pred svoje lice, pa se živo zagleda u njezine divne crte.

— Reci mi, dušo draga, što bi imale da znače te suzice? — opet će Ivo, i utisne joj na čelo žarki cjelov.

— Oh, dragi moj Ivo! Ne znače ništa. Ta sve je u Božjim rukama! Bog dragi neka sa svima nama upravi!

— Da tko će, ako ne će Bog, dušo moja draga! —

Ivo se sad spusti na najbliži stolac, a nju posadi na svoje koljeno. Lijevom joj obavije vitki struk, a desnicom joj stade gladiti kosu i lice. Ona je časkom bila zamišljena i nijemo buljila u pod. Konačno počme:

— Nadala sam ti se s Petrom.

— Nisam ga vidio, golubice moja, čitavo poslije podne. Znaš i sama: služba je služba. Ti si se nadala, da ću doći s njime, a ja sam pak držao, da ću ga naći kod tebe.

— Izašao je odmah poslije objeda. Rekao mi je, da ima štošta da uredi, a onda, da će odjašiti u Poljud, do ujaka. Znaš, moj Ivo, on želi da ga ujak bla-go-slo-vi — jedva izreče sirotica i brizne u grčevit plač.

— Nemoj, dušo, tako! — nježno će joj Ivo, naslanjajući njezinu lijepu glavu na svoje lijevo rame. — Dragi Bog će

dati, da će sutra sve dobro ispasti. Petar je poznat kao junak; on će se sutra proslaviti na mejdanu.

— Na mejdanu, Ivo, ne odlučuje samo junaštvo, nego i sreća. Promisli, dragi moj Ivo, da se sutra Petru što dogodi! Bože! Bože! ne smijem ni pomisliti na to!

— To je najbolje, kad je čovjeku moguće, Jelkice moja. Treba da i ti i ja upremo iz svih sila, da sačuvamo vedrinu duha. Večeras je naša jedina zadaća da sokolimo Petra. On treba da pođe na mejdan vedar, a ne zamišljen. Dobro duševno raspoloženje njemu će pomoći do pobjede. — A za takvo njegovo raspoloženje mi možemo doprinijeti mnogo, premnogo.

— To stoji. Pravo veliš, Ivo.

— Promisli samo, kakvo će to veselje biti, kad on sutra svlada Mehmet-agu!

— Ali bi mnogo bolje bilo, da do toga mejdana nije oupće došlo. Mene, dragi moj Ivo, mori glede toga grdna slutnja.

— Mani se toga, dušo. Tko ne bi volio da nije došlo do ovakova šta? Ali, kad već mora da bude, neka se Božja vrši!

— Mora da bude! Zašto mora da bude? Nije li mogao Petar jednostavno odbiti izazov? Zar čovjek mora da stavlja na kocku svoj život, kad se kojemu smutljivcu to prohtije?

— Nije, draga moja dušice, nije mogao; podnipošto nije mogao.

— Ali, ako nije dao povoda tome zlosretnome Mehmet-agi?

— Kažem ti, da nije mogao, premda nije dao agi nikakova povoda. Petar je vojnik, a vojniku je čast nada sve! Toga ti ne smiješ zaboraviti.

— No, to ja znam. Ali, ipak ne shvaćam, kako bi vojnik morao da se bije, kad se komu snije!

— To stoji; ali u ovom je slučaju izazov bio takav, da ga je morao Petar prihvatiti.

— Morao! zašto bi morao? Taj mi tvoj morao nikako ne ide u glavu.

— A ja ti, dušo, i opet kažem, da je morao. Morao je ne samo poradi sebe, već i...

Ivo ne svrši. Očito: bio se zaletio. Ali Jelka, koja je drhćući slušala svaku njegovu riječ, to je odmah primijetila, pa je skočila s njegova koljena, pala mu oko vrata, obasula ga cjelovima, i kliknula:

— Svrši, svrši, Ivo! Ako Boga znadeš!

— Ne, ne mogu! Ne znam! Zaletio sam se!

— Svrši! — živo će opet djevojka, tresući se grozničavo. — Reci, zaklinjem te, zašto je još Petar morao da prihvati izazova!? Ti mi nešto tajiš, a to, što mi tajiš, možda je najstrašnije!

— Ne misli na zlo, dušo moja mila! Umiri se! Sjedni opet lijepo, evo ovdje na moje koljeno, pa ću ti kazati sve!

Djevojka mahom posluša. Ivo je opet obujmi ljevicom, pa nastavi:

— Rekao sam ti, da ne misliš ništa zla, jer na stvari nije baš ništa. Petar je, kako sam ti već rekao, morao da prihvati izazov...

— To si rekao i dodao si: ne samo zbog sebe, već i...

— Zbog tebe, dušo!

— Zbog mene! — prestraši se sirotica. — Zbog mene! — Govori, dalje, Ivo! Govori!... Zaklinjem te našom ljubavi!... Govori, Ivo, reci mi sve!

— Eto sam ti rekao: zbog sebe i zbog tebe. To ti je jasno rečeno!

— Jasno! Kako bi to bilo jasno? Zbog mene?... Kako zbog mene?... Govori, Ivo, jer će me bol ubiti!

— To je jednostavno, a ipak ne možeš da shvatiš! Reci mi, molim te: nisi li ti, dušo, jedina rođena Petrova sestra?

— Bože moj! Pa onda?

— A Petar ne će i ne može, da bilo komu pruži povoda, da ti se naruga, da ti predbaci, kako ti je brat kukavica! Eto, zašto mora da dijeli mejdan i zbog tebe.

— Ne, nije, to ne može biti pravi razlog! Ivo! Ne govoriš mi iskreno!

Djevojka mu se sad živo zagleda u oči, pa nastavi:

— Ne, Ivo! U očima ti čitam: nisi iskren! Molim te, zaklinjem te, reci mi golu istinu, jer sam zdvojna. Srce hoće da mi pukne! Reci, Ivo, sve mi reci!

— Zdvojna! — ponovi Ivo i zamisli se. — Sada pak ja ne mogu da shvatim tvojih riječi! Zdvojna! Zašto bi bila zdvojna? Ako sam rekao, da će se Petar ogledati s Mehmet-agom i zbog tebe, to još ne znači, da si ti uzrokom njihovu mejdanu.

— Bog zna! Možda i jesam! Zaludu se prenavljaš, dragi Ivo, kad ti u očima čitam, da mi nešto tajiš! Ti mi tajiš nešto strašna! Reci mi, Ivo; ljubljeni moj Ivo, reci mi sve, ako želiš, da tvoja Jelka dočeka sutrašnju zoru! Govori, Ivo!

Nesretna mu se djevojka sad ovila oko vrata tolikom snagom, da je i sam počeo drhtati. Neko je vrijeme kolebao, a međutim ga je ona obasipala žarkim, divljim cjelovima u potoku suza, da je konačno ipak odlučio, da joj točno navede, riječ po riječ, Mehmet-aginu poruku, samo da je umiri.

— Mila moja Jelkice, zaklinjem te, umiri se! Nije po srijedi ništa baš tako strašna; a prisižem ti, da ti ni slova zatajiti ne ću. Aga je Petru poručio, neka mu izađe na mejdan junački, ako ga je porodila majka. Ako pak ne smije na mejdan izaći, neka mu za se pošalje mejdandžiju; ako li pak ne može mejdandžije naći...

Ivo opet zapne i pogleda Jelku u oči.

— Svrši, Ivo! Obećao si! Prisegao si! Ne muči me tako okrutno, Ivo! Ne kidaj mi srca, mili moj Ivo!

— A što sam ono rekao?

— Ako li ne može mejdandžije naći...

— Da, da; sad se sjećam. Ah, ludov, besramni ludov...

— Dakle?

— Ako li ne može mejdandžije naći, neka mu pošalje tebe, dušo! Promisli, molim te, koliko je glup taj aga!

— Mene?! Kako je to poručio? — upita djevojka ukočivši na Ivi svoj pogled.

— Tebe, da, tebe! Poručio je ovako: ako li ne može mejdandžije naći, neka mi pošalje sestricu Jelicu, a ja ću njemu, po zasluzi, preslicu! — Eto, to ti je gola golcata istina — zaključi Ivo s dubokim uzdahom.

Jelka je na te riječi protrnula. Mrtvačko joj se blijedilo prosulo po licu, i bila bi se srušila na pod, da je nije Ivo snažno pridržao. Ivo se u prvi mah prestrašio; ali se je brzo i sabrao, podigao djevojku u naručaj i prenio je u sobicu na krevet. Tada je skočio po vodu, da joj poškropi i protare čelo.

Djevojka se pomalo vraćala k sebi. Ivo je stojao nad njom, ukočen, kao da je u njem krv stinula. Istom kad je ona lagano počela otvarati svoje divne oči i obratila svoj pogled k njemu, povratio mu se život. On je primi za ruku i utisne na nju žarki cjelov. Tad će mu ona bolnim glasom:

— Ivo!

— Dušo!

— Vjeruješ li, Ivo, da mene slutnja ne vara?

— To se tebi, dušo, tako samo pričinja.

— Ne pričinja mi se, Ivo. Vidiš: ja sam slutila, da sam uzrok sutrašnjem mejdanu.

— Ti da si uzrok! Ti se varaš, moje milo srce! Kažem ti: ljuto se varaš. Ti misliš, što te je aga spomenuo u svojoj poruci, da si ti uzrokom mejdanu. Nipošto, dušo! Ja ću da ti to odmah razjasnim.

— Kako? Da čujem!

— Ako junak, koji na mejdan izaziva, dvoji, da li će mu se protivnik odazvati, tada naumice uplete u izazov ime osobe protivniku najmilije, znajući da će ga time u živac ubosti, pa će mu se sigurno odazvati. Eto, po tom vidiš, da ti nikako ne možeš da budeš uzrokom mejdanu. Ti si spomenuta onako usput, a Petar bi se i bez toga sutra ogledao s Mehmet-agom.

— Dobro bi bilo, kad bi tako bilo, moj mili Ivo! Ali, ja se bojim, da tako nije!

— Nego, kako? Reci, dušo!

— Ja vjerujem, da je sve to po Božjem dopuštenju.

— Sve biva, dušo, po volji dragoga Boga.

— Znaš li ti, zašto je Bog dozvolio sutrašnji mejdan?

— Zašto? Da čujem.

— Da mene kazni.

— Da kazni tebe?!

— Da, da, da mene kazni! Oh, moj Ivo, ti ne pojmiš koliko sam ti nesretna!

— Tvoja te mašta ljuto vara, Jelko! Tvoja je mašta bolesna. Stvar je onako, kako sam ti ja naveo, i nikako drugačije!

— Varaš se, Ivo; kruto se varaš! Tvoj je brat, dapače, sav sretan, što će sutra, uz Božju pomoć, kazniti agu, što je u izazov onako nedostojno upleo tvoje ime. On je dapače sretan, kažem ti, sretan i veseo, što mu knez nije zabranio mejdan.

Kad je Ivo spomenuo kneza, djevojka je raskolačila oči, i kao da je sva protrnula. Spustila se s kreveta i nijemo se zagledala u vjerenika, kao da želi pročitati u njegovim očima, ne krije li se možda u njegovim riječima koji drugi smisao. Nekoliko je časaka ostala u tom položaju, ne znajući, od uzbuđenosti, što da misli. Izgledala je koji čas, kao da će joj um potamnjeti, jer će Ivo, ako je već ne zna, eto sad doznati njenu tajnu. Ivo ju je stoga začuđeno promatrao, kad ona odjednom počme kao nesvijesno:

— Ivo, što si ono čas prije rekao? Petar da je sretan! Zašto bi bio on sretan?

— Već sam ti rekao. On je sretan, što mu knez nije zabranio mejdana.

— Veliš... da mu knez nije zabranio da se pobije... Dakle mu je dozvolio?

— Nisam rekao, da je dozvolio, nego da mu nije sve do ovoga časa zabranio.

— Do ovog časa?... Rekao si... Dakle je moguće, da mu knez još ipak zabrani...

— Nije nemoguće; ali ja ne vjerujem...

— Zašto ne vjeruješ?

— Tako. Meni se čini, kad mu do ovoga časa nije zabranio, da mu više i ne će.

— A da mu ipak zabrani?

— Opet ti kažem, da mi je to teško vjerovati.

— A zašto, molim te?

— Jer bi time obružio Petra za uvijek.

— Kako to? On bi obružio Petra za uvijek? Dokle je živ!

— Da, tako je. Da Petar sad, u zadnji čas uzmakne, svi bi ga smatrali kukavicom. Nikako on ne bi više smio da paše sablje junačke.

Djevojka se zamisli. U njezinoj glavi i u njezinom srcu sad su se izmijenjivale čudne misli i čuvstva. Uz to su joj strašne dvojbe cijepale dušu. Kako je već bilo polutamno u sobi, ona primi Ivu za ruku i odvede ga do prozora. Tu svaki zasjedne na svoj stočić. Ona ga primi sad i za drugu ruku, živo mu se zagleda u oči, pa mu reče:

— Dragi moj Ivo, hoćeš li biti sa mnom iskren?

— Bog s tobom, Jelkice! Uvijek sam ja s tobom iskren! Moram ti primijetiti, da ja tih tvojih riječi uopće ne shvaćam!... Da li ću biti iskren!

— Oprosti, dragi Ivo! Istina je, ti si dosle bio uvijek sa mnom iskren. Molim te, reci mi, a nemoj se uvrijediti, da li ćeš i ostati takav sa mnom?

— Ponavljam ti, Jelkice, da tih tvojih riječi ne mogu da shvatim. Ja uopće ne mogu da pojmim, zašto da ti i nadalje ne ostanem iskren...

— Dakle ćeš mi iskreno odgovoriti na ono što te budem pitala?

— Čudno mi zvuče, draga dušo, takve tvoje riječi. Zar sam ja...

— Ne ljuti se, Ivo! Dozvoli mi, da te nešto upitam.

— Dobro! da čujem.

Djevojka se na stočiću nekako bolje namjesti, pritegne zaručnika k sebi bliže, pa mu se živo zagleda u oči, i počme:

— Što ti misliš, Ivo, kako li ti tumačiš to što Barbarigo nije Petru mejdan zabranio?

— Što ja mislim! kako li ja tumačim!

— Da, molim te, zaklinjem te, Ivo, što misliš, zašto Barbarigo nije zabranio?

— Prisižem ti, da o tom nisam jošte ni razmišljao...

— Ali, ipak, nešto o tom misliš! Nije moguće da ti se ne nameće nijedna misao!

— Ja ne znam! Ne mogu da si glede toga stvorim nikakvo mišljenje.

— Dobro. Vjerujem ti. Ali sad bih rado da te nešto drugo upitam.

— Da nije i opet mišljenje?

— Jest, pogodio si. Reci mi, molim te, što misliš, da li bi Barbarigo i drugima dopustio, da se ogledaju na mejdanu s Turčinom?

— Ne vjerujem.

— Ne vjeruješ?

— Teško da bi privolio na to... Ne... ne bi; sigurno ne bi!

— Dakle ti misliš da bi drugima zabranio?

— Ja tako mislim.

— Sad, molim te, promisli malo, pa mi reci svoje mišljenje. Zašto je Barbarigo propustio da sada to Petru zabrani? Promisli, zaklinjem te, pa mi reci.

— Ja uopće ne znam što da mislim! — nestrpljivo će Ivo. — Ne znam...

— Ne znaš, što da misliš! Reci mi, molim te, da li zakon zabranjuje mejdan s Turcima?

— Da, zabranjuje — suhoparno će Ivo.

— Dakle, zakon zabranjuje. Sad mi reci, kako je to, da knez Barbarigo dopušta, to jest propušta Petru nešto, što zakon zabranjuje? Kako ti to tumačiš?

Ivo je šutio kao zaliven. Ona mu se još bliže primakne, tako da su im se glave skoro doticale, pa nastavi:

— Ivo dragi, glede toga propusta ti ipak nešto misliš! Nije to sitna stvarčica, da ne bi ništa mislio. Eto, sad kad ja na tebi primjećujem, da nešto misliš, reci mi to što misliš?

— Valaj si čudna, Jelkice! Što bih mislio? Barbarigo ne će da kvari Petru veselja! I sama se sjećaš, kako smo

jednom razgovarali, da Barbarigo i s Petrom i sa mnom ne samo što nije strog, već je dapače blag i prijazan.

— To znači, da Petar ne bi mogao dijeliti s agom mejdan, da nije knez kakav je?

— Držim, da ne bi!

— Oh, jadna li sam ti i nesretna! — zarida gorko Jelka i zdvojno zalomi rukama, dočim su joj se iz očiju prosula dva potočića suza. — Jadna li sam ti i nesretna ja sirota! Bože!... Ipak je to strašno! Užasno je to!... Zašto sam na svijetu, nemila sirota! Zašto me nije smrt pokosila netom sam Božje sunce ugledala!... Nesreća se je sa mnom rodila! Time, što sam na svijet došla, zadala sam smrt ubogoj majci našoj!... Sad ću, nesretnica, zadati smrt jedinomu bratu svomu!... Ivo moj, bježi!... Bježi, Ivo, od nesretne Jelke tvoje!... Bježi, Ivo moj,... dobri, plemeniti Ivo!

Ni munja ne bi bila Ivu ošinula silnije od tih riječi. Pričinilo mu se kao da ga bijedna pamet ostavlja, jer nije shvaćao razloga takvim riječima svoje Jelke. On je držao, da Jelka ipak cilja na agin izazov, pa joj obujmi glavu, nasloni je na svoja prsa, pa će je tješiti:

— Dušo, Jelko, primiri se! Silno si uzrujana. Tvoja je mašta raspaljena, i ne možeš pravo da prosudiš stvari. Primiri se, a hladno razmisli što sam ti netom kazao. Osvjedočit ćeš se odmah, da tu po srijedi, nema, i ne može da bude ni sjenke kakve tvoje krivnje...

— Kriva sam, kriva sam, Ivo moj! — zarida opet djevojka. — Ja sam svemu kriva!

— Molim te, Jelko, što bi ti kriva bila, da te je Mehmet-aga upleo u svoju poruku! Ti si tomu kriva baš toliko, koliko sam i ja! Već sam ti razjasnio, a sad ti ponavljam, da nekoji tako običavaju, jer kada protivnika u živac ubodeš, neboj se, da će ti ni mejdana ni bilo česa odbiti! Eto zašto je, i samo za to je aga upleo tebe u svoju poruku. Ti znaš, koliko te Petar ljubi! On bi za te navalio na četu Turaka, kamo li se ne bi ogledao s Mehmet-agom! Umiri se, dušo, jer Petar može svaki čas da dođe, pa promisli, kako bi na njega djelovalo, da te nađe zaplakanu.

Ivo zamukne. Jelka, licem naslonjenim Ivi na prsima, samo je jecala i suze brisala, dočim joj je on gladio kosu i vrat. On bi joj rado bio još govorio, da je posvema osvjedoči, da joj svaku sumnju rasprši, ali je bio toliko smeten i potresen da nije smagao riječi. Jelka se pomalo primirila,

pa, kao da je nešto odlučna smislila, najedared ispravi glavu, pa će onako iz oka iz boka:

— Misliš li, dragi moj Ivo, da bi Barbarigo mogao i večeras zabraniti Petru da izađe sutra na mejdan?

— On to može, ako samo hoće.

— Dakle, može i još večeras?

— On može izdati zabranu ne samo večeras, nego i sutra rano, prije nego li krenemo put Solina. Dapače, on to može, ako hoće, i u samom Solinu da izda, prije mejdana. On je uvijek na vrijeme. Ali, kad nije dosle, teško da on izda tu zabranu večeras, kamo li sutra.

— Ali, ako on o tom nesretnom mejdanu ne zna još ništa?

— Tko? Barbarigo da ne zna! On čuje, kako trava raste, kamo li ne bi znao to, što već znade i zadnje dijete u gradu!

— A možda ipak ne zna!

— Umiri se glede toga. Znade on, znade, i više nego li bi trebalo.

— Ali, ja ipak nisam sigurna da znade!

— Pa onda?

— Ja bih pošla do njega, da mu razložim stvar, pa da ga zamolim, da zabrani Petru polazak u Solin! Što misliš, bi li tada knez zabranio?

— Što mislim? Prije svega, golubice moja, ja mislim da se ne pristoji, da ti u ovo doba potražiš kneza Barbariga.

Djevojka obori oči; ali ih brže i podigne k Ivi, te izlane:

— Pravo kažeš, Ivo, ne bi se pristojalo. Ne, nikako, oprosti mi.

— Ne samo, što se ne bi pristojalo, već ti ne bi toga smjela uraditi nikako bez Petrove privole.

— Možda bi Petar...

— Ne bi ti on toga nikad i nikako dozvolio. On bi se time daleko više obružio, nego li da mu knez bez ičijega poticaja mejdan zabrani, i da se on tomu pokori. Obružio bi se i pred knezom i pred gradom i pred Turcima!

— Vidim i sama, da je tako.

— Drago mi je, što sam te osvjedočio. Tako valja. Vidiš, sada si ti opet ona moja pametna Jelkica!

— Molim te, reci mi još samo jedno. Što se govori po gradu, da knez nije zabranio Petru da izlazi na mejdan?

— A što bi se govorilo? Ništa. Takova je gospodska kneževa volja! Tu nema nitko riječi.

— A je li drugima u gradu ugodno, što će sutra Petar mejdan dijeliti?

— Dapače. Sprema se sila svijeta sutra u Solin, i svi žele Petru sreću junačku...

— A znadu li ljudi, kako je aga izazvao Petra?

— Sve točno. Doslovce!

— I da je aga mene u izazov upleo?

— Znadu i to.

Djevojka zamukne. Bio se već spustio mrak. Ivo se nagne k prozoru, jer mu se pričinilo, kao da čuje nečije korake. U sobi se je vidjelo tek toliko, koliko je mogao da rasvijetli onaj žižak na daščici pred slikom Majke Božje. Tada se je pojavio Petar na ulazu u vrtić. Ivo to brže priopći Jelki, a ona se požuri da napali svijeću i priredi stol.

Petar je kod večere hinio najveći duševni mir. U tom pogledu kao da su se svi troje natjecali. O svome posjetu u Poljudu nije kazao drugo, već da je imao važna razgovora s ujakom. Barbariga nije spomenuo nitko. Jelka se uopće nije uplitala u razgovor. Bila je odlučila, po Ivinom naputku, da ne smućuje brata uoči velikoga događaja. Ali je zato u njezinoj duši bjesnio užasan boj. S jedne strane, strah i strepnja za bratov život, a s druge, duboko uvriježeni ženski stid; s jedne strane strašne dvojbe, a s druge bojazan, da bi te dvojbe ipak mogle biti neosnovane.

Žalibože, rijetko komu da se ne nametne u životu koja tajna, koje čovjek nikome na svijetu povjeriti ne može, a čestoputa i ne smije. S takvom tajnom u duši čovjeka obično i ledina pokrije!

VI.

SPLETKARI I ZLOČINCI

Otkad su naši gradovi na istočnoj jadranskoj obali dospjeli pod mletačko gospodstvo, a to je počelo god. 1420. i trajalo do 1797., svaki je dobivao iz Mletaka svoga vrhovnoga poglavara. Taj je pouzdanik Republike svetoga Marka nosio i naslov, prema važnosti, trgovačkoj ili strateškoj, dotičnoga grada. U Trogiru n. p. bio je samo knez »conte«; u Zadru i u Splitu »knez i kapetan«; u Kotoru »rektor« i »providur«; u Hvaru pak »knez i providur«. Zapovjednici tvrđava uživali su samo naslov »providura«. Ti pouzdanici

Venecije nisu mogli ostati u svojoj službi dulje nego li je zakon određivao, a i to je bilo prema važnosti grada kojim su upravljali i njegovoj udaljenosti od Laguna. U Zadru je trajanje te službe iznosilo dvadeset i četiri, a u Splitu trideset i dva mjeseca. Razumije se samo po sebi, da dotičnik nije morao ostati baš toliko vremena na svome mjestu. Ako je državni razlog zahtijevao, Republika je opozivala te svoje pouzdanike mnogo prije, kao što je godine 1583. bio slučaj u gradu Splitu, kamo je već u rujnu prispio zamjenik knezu Juliju Bragadinu, koji je tek u svibnju bio preuzeo upravu grada.

Gradski je knez bio zastupnik Republike u svim granama uprave, a također i sudac, to u građanskim to u kaznenim stvarima. Vlast mu je doduše bila zakonom omeđena, te se je moglo protiv njegove presude prizvati u Mletke; ali u ono doba ne bi se lako bio odlučio svaki podanik Lava sv. Marka na taj korak. Kako su u jednom dijelu hrvatskih zemalja ljudi govorili: »Bog je visoko, a car daleko«, — tako se je i na hrvatskoj obali Jadrana moglo reći: »Bog je visoko, a svijetli dužde daleko!« Obzirom na to, može se vjerovati, da je u našim primorskim gradovima mletački knez bio gospodar života i smrti povjerenih mu podanika sv. Marka.

Mudra Republika, iako je dozvoljavala toliku moć tim gradskim knezovima nad svojim podanicima, pobrinula se je također, kako se oni ne će uplitati u prihode državne blagajne. Knezu je bilo prosto da se, što no riječ, p o t k o ž i, ali nikako na štetu Republike. Za odmjerivanje i utjeravanje raznih carina i poreza imala je država u svakom gradu svoga pouzdanika, koji se zvao »camerlengo«, komornik. U svojoj je službi camerlengo bio sasvim nezavisan od kneza, kojemu je on na određene rokove isplaćivao beriva. Splitski je knez primao u ime beriva šest stotina dukata u tromjesečnim obrocima, iz gradskih prihoda. Ali od toga je imao da plaća svoga tajnika, ili, kako ga se onda zvalo, kancelara, pa ostalo uredsko osoblje, i još k tomu da uzdržava petero služinčadi i četiri konja. Razumijeva se po sebi, makar je u ono doba bila besprimjerno veća jeftinoća nego li ikad, da je knezu šest stotina dukata jedva moglo doteći za sve izdatke i za vlastito uzdržavanje. Ali, premda Republiku nije za to boljela glava, knezovi su si već znali, u svome djelokrugu, pomoći!

Kancelar gradskoga kneza mogao je biti samo rođeni

mlečanin. Zakon je naime izričito branio da netko drugi obnaša tu čast. Niže službe mogli su i naši ljudi obavljati, ali uz taj uvjet, da ostanu neženje, ili da ožene mlečanku. Dok bi takav činovnik uzeo ne-mlečanku, iz kojega mu drago našega primorskoga grada, ili inače naše krvi, smjesta je gubio svoju službu, koju je mogao natrag dobiti, ako se s takvom ženom raskrsti.

U kaznenim je stvarima gradski knez krojio pravdu sasvim nezavisno. Tek kad je imao da sudi u građanskim parnicama, bio je obvezan da sasluša mnijenje gradskih sudaca. Ali nije bio obvezan da to mnijenje i uvaži.

Gradske je suce biralo gradsko vijeće. Bila su trojica, a mogli su biti samo plemići. Građani i niži puk imali su svoj posebni zbor. Gradsko vijeće nije biralo samo suce, već i razne druge gradske časnike, kao: zapovjednike, istražitelje, procjenitelje, upravitelje općinskih prihoda, općinske odvjetnike, mjernike, nadziratelje gradskih cesta i ulica, blagajnike, samostanske prokuratore, upravitelje solana, ovršitelje osuda, nadzornike zdravstva, te konačno gradskoga liječnika i ranarnika. I građanski je zbor birao nekoje časnike, ali ti su imali neznatnu vlast, i još neznatniji djelokrug.

Kako su gradski knezovi imali za svoj uzor uredbe glavnoga grada, ono što danas kažemo, središnje vlade, tako nisu oni propustili da uvedu u naše primorske gradove i omraženi sustav špijunstva. Dapače, izgleda, da nije špijunstvo, za čitava stoljeća, nigdje tako cvalo, kao što je to bilo u Veneciji. Na tom je sustavu počivao najveći dio mudrosti mletačkoga senata, kojemu je uvijek svrha opravdavala svako sredstvo, pa stoga nije čudo, što su i gradski knezovi nastojali da upravljaju istim metodama. Dakako, među domaćim ljudima nisu oni lako nalazili dovoljan broj nesretnika, koji su čeznuli i za takvim službama, pa su tu nestašicu obično pokrivali iz kontingenta doseljenika. Bit će da su za to ovi bili i sposobniji od naših ljudi. Uživali su, naravski, neograničeno povjerenje svojih gospodara. Takvi nesretnici nisu služili samo za »državne«, već i za privatne, »svakovrsne« svrhe. —

Takovu propalicu doglavnika imao je i knez Marko Barbarigo. Takovu prilično poznajemo. Taj špijun Marka Barbariga nosio je doista nedužni naslov »oficijala« njegove ekcelencije gradskoga kneza. Inače se je zvao Luka Kolubrin. Prezime mu odaje mnogo toga. Otac mu se doselio

prije četiri decenija u Split. Ponajprije bio je vojnik, a kasnije je postao svakojaković. Luka, očev jedinac, u punoj je mjeri baštinio i čak usavršio očeve vrline. Svoja prirođena odurna nagnuća odao je on odmah u prvoj mladosti, a ta nagnuća, nikad ničim neukroćena, stvorila su od Luke Kolubrina ne samo uhodu i doušnika, već i zločinca, spremna na sve, ako je samo mogao slutiti, da će na bilo koji način ugoditi svome gospodaru, i time izvući materijalne koristi. A Barbarigo, red je da se prizna, bio je sretan u izboru svoga »oficijala«. Dapače se je on sam morao kojiput diviti Lukinoj prepredenosti. I nije Barbarigo trebao da se uvijek potpuno i opširno povjerava svome oficijalu: ovaj ga je odmah, kod prvih besjeda, potpuno shvaćao. Eto tako je, naravski, Luka znao za sve najintimnije stvari i osnove Marka Barbariga, kneza i poglavara grada Splita. —

Marko Barbarigo bio je potomak odlične patricijske porodice mletačke. Po godinama, moglo se je reći, da je bio u najljepšoj muževnoj dobi, budući je istom pasao četrdesetu; ali njegova se vanjština potpuno podudarala s opisom časnoga oca Mikule. Barbarigo je bio, što no riječ, pravo čedo svoga vremena, pravi mlečanin druge polovice šestnaestoga stoljeća. Među Lagunama tada je najbujnije cvala raskoš i razuzdanost u svim slojevima gradskoga pučanstva. Općenito se je provađalo načelo nametnuto od same države: »živi po miloj volji, uživaj koliko samo možeš, samo se kani uplitanja u bilo kakve političke stvari«. Posve je prirodno, što su samo plemenitaši mogli da provode svoj život u smislu toga pravila, ali samo dotle, dokle bi protepli imetak, što su im ga stariji stekli mlateći razna mora i trgujući po svim obalama poznatima tadanjim pomorcima. Kad su pak sredstva za raskošan život presušila, Republika je slala takve izmoždene mlade starce kao svoje predstavnike, kako se je onda govorilo, »u provinciju«, bilo u svojstvu općih providura, ili kao poglavare na čelo pojedinih gradova. Nije se pak teško domisliti, kakvi su mogli da budu ti poglavari, koji su imali u rukama svu vlast, koji su imali da budu čuvari prava i pravice, a ostavili su Lagune, u prvom redu, da se potkože na račun podanika svetoga Marka. Za novac se je moglo dobiti od njih sve! Tko je više nuđao, redovno je dobivao i pravo. Zakonik građanski u provinciji bila je glasovita »sprtica«, u koju čim si više usuo, tim si više oslabio pravo svoga protivnika. Tä: »Bog je visoko, a prejasni dužde daleko«, pa tko će do njega, da mu se potuži! —

Taj dan je Marko Barbarigo bio neobično uzrujan i zamišljen. Veći dio jutra šetao je iz jedne u drugu odaju svoje kneževske palače, koja se je isticala na plokati svetoga Lovre. A čim se je više primicalo podne, kao da je i njegova uzrujanost rasla, pa je popostojao čas kod jednoga, čas kod drugoga prozora: nagnuo se, pogledao na plokatu, pa se opet uzšetao gore dolje. Vidjelo se očito, da nekoga očekuje. —

Još je zvonilo podnevno zvono na zvoniku svetoga Dujma, a za njegovim prvim glasom odmah su se javila zvona sa svih tornjeva i tornjića, samostanskih i varoških crkava i kapelica u gradu Splitu, kad su se s hodnika otvorila vrata sobe u kojoj je taj čas bio knez Marko Barbarigo. Na ulazu se je pojavio sav zaprašen, onizak, mlad, koštunjav čovjek, dugoljastih obraza, na kojima je stršila rijetko koja dlaka. Sitne zelenkaste oči nemirno su mu igrale, a na jabučici, ispod lijevoga oka, kočio se golem madež, poput najružnije mrlje. Visoki ovratnik mu je zastirao nekoliko brazgotina na vratu. O bedru, prema tadanjem običaju, visio mu je obični mač.

— Ljubim vam ruke, ekcelencijo — propenta došljak klanjajući se, dok mu je zadovoljni smiješak lebdio na usnama. — Napokon sam tu! Ipak je daleko od Solina do Splita, ako čovjeka ne nose tuđe noge, pogotovu kad na žegi vjetar vije prašinu.

Barbarigo se ustuboči na sredini sobe i omjeri došljaka, kao da bi mu rado nešto na licu pročitao.

— To si ti, Luka — odvrati mu. — Već sam bio nestrpljiv. Je li prošlo sve u redu?

— Izvrsno, ekcelencijo, da bolje nije moglo. Ja se doista ponosim, kako...

— Hm! Ti se ponosiš! A čime se to ti ponosiš?

— Usuđujem se misliti, ekcelencijo, da je sve prošlo u najboljem redu. Tek se jednoj stvari nisam mogao da domislim.

— Ja te, Luka, ne shvaćam. Govori jasnije!

— Nisam mogao da se domislim, što bi se vašoj ekcelenciji bolje dopalo: da na mejdanu odnese vrag njega ili Mehmet-agu!

— Zar su oba živa i zdrava?

— U prvom bi slučaju sve ostalo tajno. Ali ni ovako nam ne će ptičica pobjeći.

— Govori jasno, Luka. Zar je jedan poginuo?

— Ako nije već izdahnuo, držim, da Mehmet-aga omrknuti ne će. Silu je krvi izgubio, a ranarnika ni blizu. K tomu i konj mu je učinio svoju.

Barbarigo se zamisli. Složi ruke otraga, korakne nekoliko puta zureći u pod. Tad se opet zaustavi pred Lukom, zagleda mu se u lice, pa reče:

— Ipak bi mi bilo milije da je Mehmet-aga ostao živ i zdrav. Turci će se sad pritužiti u Mlecima, a to bi mi ipak moglo zadati brige.

— Neka mi ekcelencija dopusti, da je upozorim, da je ona svoju dužnost izvršila!

— Ali, možda to nije dosta.

— Za taj slučaj imademo žrtvu već pripravljenu.

— Znadem, Luka. Ali ipak onako bi bila stvar jednostavnija i ne bi bilo dosađivanja iz Mletaka.

— Molim, ekcelencijo, da nešto primijetim. Makar se čovjek i s vragom bratio, kao što se bratim ja, ipak ne može da predvidi, kada se dvojica na mejdanu biju, koga će od njih vrag odnijeti. Ja sam vam u svoje doba predložio ovo sredstvo, jer mi se je činilo najprikladnije, da djevojku osamimo na svijetu, ispao mejdan ovako ili onako. Vi ste, ekcelencijo, odobrili moj prijedlog, dapače, sjećam se, rekli ste: pogine li Tomić, on je vražji, a djevojka naša; ne pogine li on, on je naš, pa i ona!

— To stoji. Meni se je tako cijela stvar pričinjala. Ali, to je bilo onda...

— Da sam ja makar slutio, da vaša ekcelencija želi, da njezin brat pošto poto prestane gledati zvijezde na svodu nebeskom, bio bih ja izveo sve to mnogo laglje. Ali, u tom bi slučaju zlobni ljudi mogli ipak svesti u savez njegov nenadani nestanak s vašom ekcelencijom, obzirom na djevojku.

— Misliš li, Luka, da smo ovako sigurniji?

— Svakako. Ta koji bi vrag mogao ikad da sanja, da je knez Barbarigo, koji je izdao onako oštru zabranu, ipak upleten u izazov kliškoga Mehmet-age!

— Sanjati ne bi mogao; ali bi mogao doznati.

— Doznati? Možda bi — nasmija se Luka Kolubrin — mogao gospodin aga doznati pravu istinu na drugom svijetu; ali na ovom, jok valaj!

— Ipak je Luka Kolubrin kojiput naivan!

— Luka Kolubrin naivan! Nikad! Neka mi vjeruje vaša ekcelencija. Luka Kolubrin nije još nikad bio naivan!

— Dakle, ti, Luka, misliš, da onaj tvoj posrednik — kako se ono zove...

— On se je zvao Cicvarko!

Barbarigo nije primijetio, da je Luka naglasio riječi »se je zvao«, pa dometne:

— Da, Cicvarko. Ti dakle misliš, da će jedan Cicvarko za ono par žutaka, što si mu dao da zamiješa ovu kašu kod age, da će on šutjeti do sudnjega dana? Zar misliš, da ne će i on, kad vidi kako se budu stvari razvijale, bio priprost koliko mu drago, doći do spoznaje, da si ti bio moje, kao što je on bio tvoje ratilo? Opet ti velju, da mi se cijela ta stvar nekako ne dopada... Bilo je daleko sigurnije, da smo mi Tomića onako jednostavno...

— Maknuli u bolji svijet! — naznači Kolubrin rukom prema nebu.

— Dakako! Bolje bi bilo i sigurnije. Pa i ona ne bi mogla nikad da posumnja na nas. Ovako...

— Ako vašu ekcelenciju ne mori nijedna druga briga, može biti zadovoljna kako se dosle stvar razvija. Vaš preodani Luka mislio je na sve...

— Bilo bi premalo, ako je samo mislio...

— Mislio je Luka na sve i osigurao i vašu ekcelenciju i sebe protiv svakog iznenađenja.

— Kako to, Luka? Da čujem.

— Evo kako. Kad je ono Miško Cicvarko onako sjajno odigrao svoju ulogu kod Mehmet-age, premda mi je najsvečanije prisegao da će čuvati tajnu naše spletke do zadnjega daha, ipak sam počeo dvojiti, da li takav lopov može uopće pojmiti, što je to svetost prisege.

— Tvoja je bojazan bila opravdana. Ipak je Luka Kolubrin pronicav čovjek!

— Stao sam razmišljati, kako bi se dalo udesiti, da onakav razbojnik ipak ostane vjeran svojoj prisezi. Mogu vam, ekcelencijo, ponosno potvrditi, da mi je osnova u tom obziru divno uspjela! Miško Cicvarko ne će moći da nikad nikomu izda naše tajne!

— Ja tako ne mislim, Luka, jer ne mogu da vjerujem čovjeku koji lako proda dušu za par žutaka. Dokle on bude gazio koru ove naše zemlje...

— On je — nasmija se Luka, — tu koru već izgazio. Ne će je više gaziti...

— Ti si ga...

— Maknuo, kako ono kažu, iz ove suzne doline, u drugi bolji svijet...

— Kako to, da se nije ništa pročulo? Nitko ni da bi pisnuo...

— A molim, ekcelencijo, tko da se brine, da li je, ili nije na svijetu jedan Cicvarko!

— Razjasni, Luka, kako si to izveo?

— Kako sam izveo? Jednostavno sam pomogao Cicvarku da održi svoju prisegu! A ta je prisega glasila da će šutjeti kao grob... I on je sada...

— U grobu?

— Nije baš u pravom grobu; ali je još dublje nego li u grobu.

— Ti si vražji svat! Da čujemo!

— Ekcelenciji je vašoj poznato, da mi je najmilija zabava, kad me drugi važni poslovi u vašoj službi ne sprečavaju, i kad su dulji dani, kao sad u ljetno doba, da se podvečer provezem malo po moru. Neizmjerno mi godi ona tišina i samoća, kad se otisnem u čamcu. Tada razmišljam o raznim zadaćama, što mi vaša ekcelenicaja povjerava, kako da ih riješim na potpunije vaše zadovoljstvo...

— Samo dalje, Luka. Da čujem sve!

— Tako sam i ovom zgodom proveo u čamcu više od jedne večeri, daleko od luke, i još dalje od gradske buke. Obično veslam ja sam, ali ovoga sam puta htio da budem »gospodskiji«, pa sam uzeo sobom našega Cicvarka!

— Pa onda?

— Prve večeri, u onoj blaženoj tišini, podalje od sustjepanskog rta, Cicvarko mi je sve potanko pripovjedio, kako mu je uspjelo osvjedočiti kliškoga Mehmet-agu, kako njegova čast i ugled zahtjevaju, da, poradi uvreda izrečenih u krčmi, izazove stratijotskog kapetana Tomića na mejdan junački. I dočim mi je o tom raspredao, obadva smo griskali ono što sam sobom ponio. Moj je veslač bio prezadovoljan, što je eto dočekao, da nešto založi u društvu oficijala kneza grada Splita! Pogotovu je bio sretan, kad sam mu ponudio da gucne iz moje ploske. Kad smo se vratili u luku, ja sam mu po stoti put stavio na srce, neka ne povjerava nikome ništa za žive oči, pa će biti prilike da i opet zasluži koji žutačić. Na to će mi on s velikim zadovoljstvom: — Ovih dvanaest, što ste mi dali, držim uvijek u njedrima zavezane u rupcu. — Samo tako, Miško dragi! — odvratim mu. — Samo ih drži uvijek kod sebe. Dokle su žutaci u njedrima, nije

straha da promijene gospodara. A sutra — dodam —, bude li vrijeme povoljno, opet ćemo malo čamcem, u isto doba.

— I Cicvarko je sigurno bio točan! — nasmija se Barbarigo.

— Čekao me je na obali, pa smo opet zaveslali složno, da su vesla škripala. Ali, ovoga smo puta zašli malo dalje, tako da se je već lovio mrak, kad smo povukli vesla da založimo. Donio sam samih slanih riba, neka moj Cicvarko jače ožedni. Izvučem ja najzad dvije ploščice. Veću pružim svome veslaču.

— Evo ti, Miško, veću. Ti možeš da jače potegneš! — rečem mu šaljivo.

— Hvala, milostivi gospodine!

— Kakva hvala, Miško, nagni, pa pij! — a ja nagnem iz moje prvi.

— Ma da je u njoj otrov, ispraznit ću je u vaše zdravlje!

— Samo ne naglo, Miško, još treba da veslamo na povratku , , , Ali, moj je Miško nagnuo, što no riječ, pošteno! A kad je plosku odložio, i rukom otro brkove, ja ću mu onako bezazleno: — Sad ćemo natrag, Miško, ali snažno, jer je već kasno! — I Miško moj nekoliko puta zavesla, pa klone. Upitam ga, što mu je, a on mi se siromah potuži, da osječa nekakvu slabost u žilama, i da su mu nekakve maglice pred očima. Odmah sam priskočio k njemu, da mi se ne sruši u čamac i da ne izbljuje napitak. Nije prošlo dugo, kad se moj Miško odreče za uvijek ovoga svijeta. Zaveslam pod sustjepanske hridine, te za jednu izbočinu privežem čamac, da mi se ne prevrne. a tada najvećim oprezom prevalim moga Miška preko ograde, u more.

— Vidim, da je oficijal Luka Kolubrin vraški dosjetljivac!

— Neka mi vjeruje vaša ekcelencija da nije bio baš lak posao! Jedva jedvice sam mu gornje tijelo do preko pasa izvukao preko krme, pa kad sam primijetio, da će gornji dio pritegnuti donji, otskočio sam na provu, da mi se čamac ne zaduši. Moj je Cicvarko najedared ispružio noge u vis i nestao za uvijek!

— Opet ti velju, da si vraški dosjetljivac!

— Moguće da i jesam. Eto, Miško Cicvarko ne će nikad izdati našu tajnu, a sva je prilika, da ni Mehmet-aga više ne divani. Eto ni on ne će moći da komu oda kako je došlo do dvoboja s kapetanom Tomićem. Što se te dvojice tiče, može vaša ekcelencija da spava s uha na uho.

— Dobro si sve to obavio, Luka. Doista te moram pohvaliti.

— Ja sam vrlo sretan, što vidim da sam ugodio vašoj ekcelenciji. Ali, kao čestit čovjek, prije nego izvijestim o mejdanu, moram da još nešto dodam.

— Glede Cicvarka?

— Da, glede vrijednoga Miška. Prije nego li sam mu potpisao putnicu za Neptunovo carstvo, htio sam se osvjedočiti, da li su mu žutaci doista u njedrima.

— Pa si ih našao?

— U potpunom broju, zavezane u nekakvoj krpetini, ali sve, netaknute. I Luka posegne u džep, izvuče zamusanu krpu, što je predstavljala Cicvarkov rubac, razveže, pokaže dukate i strese ih na stol. — Barbarigo se lecne.

— Ne bi li bila od Boga grjehota — nastavi Luka — da sam ih utopio s njime? Eto, tu su, pa neka vaša ekcelencija raspoloži.

— Bilo bi pravo, da ih podijelimo. Ali eto neka budu tvoji, Luka. A kad sretno privedemo sve kraju, dobit ćeš ih još toliko.

— Ljubim ruke, ekcelencijo. A sad da pređem na drugo.

— Da, da, Luka. Da čujem kako je to prošlo danas kod solinske rijeke?

Barbarigo sjedne, podboči se laktima o stol i upre svoj pogled u Luku. Ovaj otare znoj sa čela, pa počme:

— Našao sam se kraj solinske rijeke među prvima. Sunce još nije bilo poskočilo ni za cijelo koplje; a znao sam da je mejdan zakazan, kada sunce za tri koplja poskoči. Malo pomalo počela je pridolaziti svjetina, to s naše, to s turske strane. Turska je posada prispjela na određenu livadu kad i naši stratijoti. Ja tu četu, ekcelencijo, ne volim nazivati, kako je u gradu zovu: hrvatska konjica. Sa obih cesta vijao se velik oblak prašine. Bila je sila naroda, ne samo s Klisa i Poljica, nego i s Neorića, a da ni ne spomenem, da je u gradu ostala manja polovica Splićana. Ljudi su se zanijeli time, što vaša ekcelencija nije zabranila mejdan kapetanu Tomiću, pa su držali, da je mejdan dozvoljen. Kad se je pak doznalo, da će se i turska posada spustiti s Klisa, da prisustvuje tome dvoboju između Krsta i Nekrsta, naši su imali opravdanu izliku, da izvedu do solinske rijeke i svoje konjanike. Meni je to . . .

— Ostavi sada to, pa mi reci, jesi li, i kako si izvršio moju zapovijed?

— Točno, u najtanje tančine, kako je to moj običaj, ekcelencijo. Netom sam primijetio, da su se jedni i drugi smjestili na određene im strane, vojnici i narod, stupio sam pred kapetana Tomića, te sam mu čvrsto i razgovijetno rekao: Dolazim po nalogu njegove ekcelencije Marka Barbariga, kneza i kapetana grada Splita, da vam saopćim, da zabranjuje svaki mejdan sa podanicima velikoga gospodara, otomanskoga cara, i to pod prijetnjom smrtne kazne na vješalima i nemilosti njegova gospodstva!

— No, — lupne Barbarigo šakom po stolu — to nije glasilo baš premudro! Kako je mogao Luki Kolubrinu izmaći takav nesmisao, takva glupost! Najprije prijetim smrću na vješalima, a onda istom svojom nemilošću! To je moglo doista izgledati do kraja glupo svima, koji su slušali tu moju poruku!

— Uviđam, ekcelencijo — skrušeno će Luka. — Izrazio sam se doista vrlo nespretno; ali to sam preuzeo iz starijega jednoga spisa, gdje je neki gradski knez zabranio nešto pod prijetnjom smrtne kazne, i onda pod prijetnjom nemilosti. Ja iz svoje glave nikad...

— Da, da, ti, Luka, da bi ti iz svoje glave nešto pametna izažeo! — nasmija se knez.

— Neka mi vjeruje vaša ekcelencija, da nisam u onom svečanom času primijetio na ičijem licu, da je ona moja zabunica pala komu u oko. To je i posve prirodno. Jer, neka se vaša ekcelencija udostoji uvažiti, da su svi oni, koji su slušali poruku, bili pod dojmom prijetnje smrti na vješalima, a u takvom trenutku čovjek ne istražuje, da li se jedan izraz slaže ili kosi s drugim. Moram pak na svoje opravdanje dodati još i to, da je prijetnja »nemilosti« postala nekakav posvećeni službeni zaglavak svih naredaba što se pišu i čitaju. Meni je pak ta službenost tako u krv prešla, da mi je onaj izraz o nemilosti izmakao a da nisam ni primijetio...

— Neka bude, neka bude tako — prekine ga Barbarigo. — A što je na tu moju poruku izjavio kapetan Tomić?

— Saslušao me je do kraja, posve hladnokrvno, tako da sam se iznenadio. Da sam barem na njegovu licu mogao primijetiti kakav dojam! Ali baš ništa! Kakva je to danas pokvarenost, pa kod jednog vojnika! On časnik, u službi Republike!...

— Dobro, dobro. Da čujem dalje, što je odvratio taj gospodin kapetan stratijota? —

— Kazao je jednostavno, da ne priznaje naredbe, ako nije pisana i pečatom providena, jer da mu sve izgleda kao nekakva golema spletka. Dodao je također, da je bilo vremena jučer i prekjučer da mu se zabrani mejdan.

— A ti? Što si mu na to ti, moj pametnjakoviću? Valjda nisi i opet...

— Zaprijetio vašom nemilošću? — nasmije se Kolubrin. — Ja sam mu smjesta odbrusio zašto se nije sam pobrinuo za dozvolu. Ekcelencija se nije mogla domisliti, da li će se, ili se ne će odazvati izazovu gospodin kapetan Tomić! Nije se stoga mogla ni jučer ni prekjučer izdati zabrana. A on će mi na to kratko: Sad je prekasno, — pa se je jednostavno okrenuo na drugu stranu. Mjesto da na očinskoj zabrani...

— Dobro, dobro; što je bilo dalje?

— Tomić je tada pristupio k Jerku Papaliću i Jurju Maruliću, te ih zamolio, neka budu sudijama i djeverima od njegove strane. Ti su odmah prihvatili taj poziv, i pristupili k sudijama Mehmet-age, da urede što treba.

— Tko su bili Mehmetovi sudije?

— Mislim, da su bili age, kao i on. Imena im se ne sjećam, niti sam ih kad vidio u gradu. Valja da su iz Cetinske krajine pridošli.

— Što su pak ti sudije imali da urede?

— Najprije su izmijenili pozdrave i utanačili, da pobijeđeni, ne bude li smrtno ranjen, može otkupiti sebe, konja i oružje za dvadeset i pet dukata. Tada su zarezali granice mejdanu na sve četiri strane, a narodu su strogo zabranili, da se nitko ne usudi prekoračiti te crte. Međutim, ta je zabrana bila suvišna: na ovoj su strani naši, a na turskoj su kliški vojnici čuvali red.

— Dakle, naroda je bilo mnogo?

— Sva sila, koliko da je blagdan ili sajam. Neki su posjedali na travu, drugi su se naslonili na poljske zidane ograde. Dječurlija se popela, gdje je samo mogla, pa i na same mladice, budući da pravoga stabalja ni nema, otkad je ono, kako mi je pokojni otac pripovijedao, prejasna Republika dala posjeći sve po polju, i same mladice, da obrani ove barbare od turske poplave. Pravom se je mislilo, što bi Turci išli osvajati pustu zemlju, gdje nema ni paše za njihove konje...

— Samo dalje, Luka, o mejdanu; mene samo mejdan ovaj čas zanima.

— Dočim su sudije to sve uređivali, kapetan Tomić i njegov protivnik Mehmet-aga mirno su čekali svaki na svojoj strani, dabome na konju. Kad su ih pak sudije pozvali k sebi, obadva su sjašila i pristupila k njima. Svaki je napose, na svoj način prisegao, da će se boriti na mejdanu viteški, to jest, da se ne će varkom poslužiti, da na sebi nema ni čudotvorna zapisa ni kakve čarolije na oružju, te da ne će upotrijebiti u borbi nikakve druge do li svoje prirođene snage. Te njihove izjave ponovili su sudije da su ih svi mogli čuti, a tada su se borci povukli svaki na svoju stranu. Narodu se je strogo zabranilo, da nitko, dokle mejdan traje, ne smije očitovati svoje osjećaje niti glasom niti kakvim znakom.

— Bilo je dakle sve tiho?

— Vladala je na obje strane prava grobna tišina. Tad su borci zajašili konje od mejdana i pograbili koplja i štitove. Nije trebalo, već da se još trubljač do tri puta oglasi. Napetost je na obje strane bila na vršku, a bila bi se čula i mušica da leti. Ne mogu zatajiti, da je i mene bilo obuzelo neko čudno čuvstvo...

— Gle, gle, tko bi rekao, da se i Luka Kolubrin može raznježiti! Luka, pa nježan...

— Hm! Nježan! Neka bude! Ali, neka mi vjeruje vaša ekcelencija...

— Dalje, dalje, Luka, o mejdanu!

— Kad je trubljač dao treći znak, borci su potjerali svoje vatrene konje. Oh, to je bio prizor! Da ga je samo mogla vidjeti vaša ekcelencija! Tko može da sve opiše!... Dugo su nasrtali jedan na drugoga; ali, junaci jedan drugomu dorasli, pa ne mogli jedan drugomu da nahude. Kad su im se koplja prelomila, oni tad izvukli sablje iz korica! I nastalo sijevanje i zveka sabalja! Na obje strane, to se već zna, gledaoci do kraja napeti! Sad bi čovjek rekao: pobijedit će aga! Sada opet: ode aga do vraga! I kada je sveopća napetost na vrhuncu bila, naš kapetan, to jest kapetan Tomić, nekako sretno zamahnuo, a moj se aga odmah zakolebao i srušio u travu zelenu! Odsječe mu naš, to jest, kapetan, to jest Petar Tomić, desnu u ramenu!

— No to je bio sretan udarac! Dugo će trebati da se oporavi.

— Ali je aga još i gore sreće bio, jer mu noga o stremen zapela, a ljuti se konjić uzvirio, pa je agu dugo vucario, sve dokle nisu sudije bijesna konja zaustavili. Sad su i Turci brže bolje priskočili, da nesretnom agi budu od pomoći.

Jedva jedvice, nekako su ga na konja posadili, da ga u Klis prenesu.

— Kako se je sad držao kapetan Tomić?

— Dočim su se Turci agom bavili, ja sam njega dobro promatrao. Stojao je postrance, donekle snužden, držeći svoga konja za uzde. Kad se je turska povorka uputila put Klisa, alalio se je sa sudijama i pristupio k narodu.

— No, sad će biti palo poklika! Poznam ja ove ljude: rado galame!

— Nitko ni da bi pisnuo! Izgledalo mi je, da su svi bili svijesni težine Tomićeva prestupka. Tiskalo se, doista, malo i veliko, da mu stisne junačku desnicu; ali bez riječi! Ja sam tada tobože gledao, kako se Turci put Klisa vraćaju, ali sam i držao do kraja napeta oba uha, da čujem što će Tomić reći, kakve li će naloge svojim ljudima dati. To mi je sad bilo najvažnije. A kad su se stratijoti u red postavili, pristupio je on k svojima, a isto tako i kapetan Celić k svome odjelu. Tomić je odaslao dio svojih ljudi prema istočnoj granici, a Celić ih je nekoliko ostavio kraj solinske rijeke da propisanu stražu straže. Konačno je Tomić rekao Celiću: — Vratimo se, Ivane, sad u grad! Bit će što Bog dade! — To je meni bilo dosta. Rekoh sam sobom: ptičica nam ne će i ne može uteći; ptičica se sama u krletku vraća! Bit će što Bog dade! Smiješno! Bit će onako, kako bude htio knez i kapetan Marko Barbarigo, ti glupa stratijotska glavo!...

— Opet si, Luka, zastranio. Govori dalje, ali o stvari. Tvoje me misli ne zanimaju.

— A što bih mogao da još kažem, ekcelencijo! Kad sam se osvjedočio, da oba kreću u grad, umiješao sam se i ja među narod, jer je Tomićeva četa zadnja stupala. Ja sam se pak žurio, kao da me krila nose, samo da čim prije izvijestim vašu ekcelenciju.

Luka završi i s velikim zadovoljstvom izvali dugi uzdah, dok mu se na licu odrazivalo, da očekuje zasluženo priznanje. Ali, kao da se Barbarigovo raspoloženje nije slagalo s tim Lukinim očekivanjem. Barbarigo je ustao, prošetao se par puta gore dolje, pognute glave, stisnuvši bradicu desnom šakom. Bilo je očito, da ga Lukin izvještaj nije posve zadovoljio. Najedared stane, okrene se prema Luki, podigne glavu, pa će mu ozbiljno:

— Ti si, Luka, osvjedočen, da je dosle sve u redu i da će nam osnova uspjeti. Meni se pak čini, da je još sve labavo. Ja ti kažem, da bih volio, da je aga Tomića preživio!

— Ja sam, što se toga tiče, vašoj ekcelenciji...

— Da, da, ti si svoje kazao. Znadem što si kazao. Ali stoji i to: da je Tomić poginuo, Turci se ne bi nikako pritužili, jer ne bi imali zašto. Ja pak, s mojom službenom zabranom, koju si onako pametno zaglavio, bio sam pred senatom pokriven, lijepo da bi se onamo što i doznalo. A konačno, što je ipak najglavnije, bio bih danas sutra s izrazom najveće boli prošao preko onoga dragoga vrtića, stupio u onu čarobnu kućicu, naglasio kako sam s izdanom zabranom htio da joj spasim brata, pa bih joj izrazio svoju najdublju žalost nad gubitkom svoga najodličnijega vojnika i časnika. U isto doba, opet s izrazom najveće boli, požalio bih, što se je kapetan Celić nesmotreno iskazao prema meni neposlušan, jer, mjesto da makar silom dade provesti moju zabranu, on je sa svojim ljudima ostao na licu mjesta, da uživa gledajući kako se starije naredbe nogom gaze. Djevojka bi se davila u suzama, vjerovala bi mojim riječima, začela bi, po prirodnom nagnuću, pouzdanje u me, osvjedočena da govorim iskreno, a ja, nakon stanovitog oklijevanja, konačno bih se smekšao i obećao, da ću Celiću suditi najblaže što bude moguće. Djevojka bi se tada još jače rasplakala. Ja bih Celića ipak dao zatvoriti, ona bi sama došla k meni da opet plače, da moli milost i... bila bi moja! Ovako bi se stvar razvila, da je Tomić poginuo. Dočim sada?

Barbarigo preuzme opet šetati gore dolje. Luka je samo buljio u pod. Konačno Barbarigo prihvati:

— Sad je stvar daleko zapletenija! Tko zna, ne će li nam se još sva osnova rasplinuti!

— To nije moguće, ekcelencijo — usudi se Luka i podigne glavu. — Glavno je, da je naša ptičica ili, kako vi volite kazati, ribica u mrežici. Sad treba postupati u smislu postojećih propisa protiv jednoga i drugoga. To je onaj pravi smisao Tomićevih riječi: — Bit će, što Bog dade! — Kad ih vaša ekcelencija dade oba zatvoriti, da, onda će biti što Bog dade! Djevojka će doći jednako rasplakana; sami će je nagon dopratiti pred vaše noge, a tada... eto, tad će biti što Bog dade! Bit će vaša, ekcelencijo! — veselo usklikne zločinac.

— Bit će moja! Samo kad bi se to obistinilo!... To kažeš samo ti, a ja nisam naivan kao što je Luka Kolubrin!

— Naivan!... Luka Kolubrin naivan!

— Da, da, naivan! Tko ti jamči, moj pametni Luka, da su se oni uopće u grad povratili, predosjećajući, što ih čeka!

Nije li kapetan Tomić navlaš izustio one riječi poradi tebe, kad je primijetio da si naćulio oba uha da nešto uloviš, a želio je da zametne svaki svoj trag?

— To mi je teško vjerovati, ekcelencijo... Ne može on zamesti svoj trag!

— Ti si, moj Luka, trebao da ostaneš zadnji. Meni bi bilo mnogo ugodnije, da si i kasnije došao, samo da si mi mogao reći: eno, sad, ovaj čas; ili, malo prije su Tomić i Celić ušli u grad. Jer, ako nam je ptičica odletjela?

— Ako je ptičica odletjela? — začuđeno ponovi Luka. — Kuda? usuđujem se pokorno upitati. K Turcima? To je isključeno. Tomića bi kod njih dočekao kolac! A kuda drugdje?

— Toga ti ja ne znam; ali slutim, da nije Tomić tako glup, da bi se, nakon očite nepokornosti prema mojoj naredbi, koja je uključivala prijetnju smrti na vješalima, jednostavno stavio meni na raspolaganje da mu sudim. Ja ne mogu ni časkom pomisliti, da je kapetan Tomić, onako daroviti mladi čovjek, toliko glup!

— A kuda bi nam on mogao umaknuti? Ja ne vidim kuda!

— Opet ti, kuda! Kad se radi o koži, čovjeku može da dođe nadahnuće, kojemu se nitko na svijetu ne bi nikad i nikako domislio.

— Ne poričem, ekcelencijo. Samo se usuđujem dodati, da, ako je Tomiću uspjelo, u što ja nikako ne mogu da ni u snu vjerujem, da umakne, možda je to za našu svrhu još bolje.

— Kako? Ti bulazniš, Luka!

— Turci nam ne će zanovijetati poradi njega... Lako ćemo naći izgovor...

— Idi, idi, budalino jedna! Kao da će se Turci pritužiti poradi Tomića! Briga njih za kapetana Tomića! Oni će se pritužiti poradi pogubljenog age; a ja ću biti pozvan na odgovornost, bio ne bio Tomić tu u gradu.

— Oni su oba u gradu! Neka si vaša ekcelencija ne razbija za to glavu. Oni su tu, evo moje glave, da su tu oba, i oni čekaju, kako je Tomić rekao, što će Bog dati! Ha, ha! Straže će ih dovesti, kadagod to zapovjedi vaša milost.

— Dobro, neka bude na tvoju. Ti odgovaraš!

— Ponavljam: glavom, ekcelencijo!

— Ako je tomu tako, kako me uvjeravaš, držim, da bi bilo uputnije, da se uhitbena zapovijed izvrši u noći, nečujno, bez najmanje buke.

— Svakako, vaša milosti. Oni će još noćas ležati na dnu kule, a ja ću već pronaći način, kako će već sutra djevojka plakati pred koljenima vaše ekcelencije.

— To ti tako misliš, naivni moj Luka!

— Nije, da ja mislim, nego ja vjerujem. Vaša će ekcelencija popuštati njezinim suzama onako, kako ona bude popuštala vašim željama.

— Na primjer?

— Prvi njezin popust može da se nagradi obećanjem, da ćete Tomiću smrtnu kaznu na vješalima zamijeniti doživotnom robijom! Povesti ćemo protiv obojice istragu, koju ćemo zavlačiti po miloj volji. Ona će sigurno svaki čas dolaziti, da moli i zaklinje da popustite od strašne nakane. A vi ćete... već prema prilikama. Malo danas, malo sutra, ali uvijek ustrajno u strogosti; pa kad se ona osvjedoči, da samo o njoj ovisi život i sloboda brata i vjerenika, postat će mekša nego li je gnjila kruška; a na koncu konca, kad je se zasitite, vaša će ekcelencija proglasiti osudu, kakvu bude htjela! Tko će protiv nje prosvjedovati?

— Lijepo ti to kažeš, Luka. Ali, koliko sam ja mogao čuti od drugih, ovaj je narod čudan. Ovaj narod drži do nekakve svoje časti! Za čast žrtvuje sve! Tko tebi jamči da će ona, makar i za slobodu svoga brata i vjerenika, žrtvovati tu čast?

Luka se zamisli. Barbarigo stane opet šetati gore dolje, pa kad se je opet zaustavio pred Lukom, ovaj se usudi uzvratiti. — Doista, ekcelencijo, narod je ovaj čudan! Eto je minulo preko stopedeset godina, što ga svojim imenom i svojom moći zaštićuje silni mletački Lav, pa ipak zazire od stranaca, kako ono krste nas, svoje gospodare, od preko mora. Pa ta njihova razvikana čast! Zar nije gotovo smiješno, kad se promisli, što smo sve morali poduzeti, kakvu li smo kašu morali skuhati, samo da omogućimo običnoj pučanki da dospije u zagrljaj vaše milosti. Svuda po svijetu, ovake bi si djevojke prste lizale, da ih pomiluje, kamo li ogrli, ruka gospodina, u čijoj je ruci život i sreća svakoga građanina. To je doista surovost i divljaštvo! To je puka tvrdoglavost ovoga divljega naroda! Bilo bi doista strašno, da nakon tolikoga naprezanja, tolikoga mozganja, konačno nam ne uspije stvar bez sile!

— A tko ti jamči, da će nam uspjeti, da je i silom slomimo?

— Ekcelencijo, ovi ljudi vele, da sila i kola lomi, kamo li ne bi jednu djevojku!

— A da se ovaka djevojka prometne u lavicu?!

— Gore po nju! Mi bismo lavicu u krletku radi... pokušaja umorstva!

— Ti si, Luka, vrag i sotona! Uzmimo, dakle, da će ići sve glatko. Poslije podne napiši uhitbenu zapovijed, a istodobno i nalog kapetanima Petru Tomiću i Ivanu Celiću, da se imaju smjesta predstaviti našemu gospodstvu. Razumijeva se po sebi, ako se oni odmah pokore nalogu, onda je uhitbena zapovijed bespredmetna. Ne pokore li se smjesta nalogu, onda se vrši uhitbena zapovijed. Imadu se okovati i okovani zatvoriti u dno kule. Ja ću potpisati i naloge i uhitbenu zapovijed, pa ćeš na oba spisa udariti moj pečat, kad oni bez toga moje vlasti ne priznaju!

— Komu imam da uručim uhitbenu zapovijed?

— Kapetanu talijanske pješadije Aleksandru Zuliani. Neka on između svojih plaćenika izabere dvanaest najboljih momaka. Kad zamrači, ponijeti ćeš u stan Tomićev pa u Celićev moj nalog. Ako se oni do ponoći ne pokore nalogu, onda neka uređuje kapetan Zuliani. Ti ćeš ga pratiti. Lupat ćete na vratima, dokle ne otvore. Držim, da se opirati ne će. Zuliani će ih okovati. Jesi li me razumio, Luka?

— Od slova do slova!

Barbarigo se opet uzšeta gore dolje. Kad se je nekoliko puta okrenuo, ustuboči se, stisne bradicu u šaku, zažmiri u Luku, pa prihvati:

— Reci mi sad Luka, što ćeš poduzeti, ako ih ne nađeš kod kuće?

— Pozvat ćemo njihove ukućane u ime zakona, neka oni kažu, gdje se nalaze i zašto ih nema kod kuće.

— Dobro. Ali ako ukućani ne budu znali kazati ni jedno ni drugo?

— Oni to moraju znati.

— Ali, ako djevojka ne bude htjela to znati?

— Ja ću joj toliko govoriti i dokazivati, da će ona morati znati, gdje joj je brat.

— Eto, ja se pouzdavam u tvoju spretnost. Nadam se, da nisi ipak sve pokvario. A sada slušaj, što ću ti reći.

— Na službu ekcelencijo!

— Noćas je pod gradom spustila sidro galija »Stella«. Dugo se zadržati ne će, dva do tri dana. Možda nam je i ona u dobar čas stigla, jer ću moći jednoga ili drugoga predati na galiju, a da ipak javnost bude mislila da su oba na dnu kule. Dakle, pođi na »Stellu«, izruči moj pozdrav Alfonsu Bovini, njezinu nadkomesu, i zamoli ga, da mi dođe večeras u goste. Stari smo prijatelji. Vojevali smo mi dugo skupa...

— Toga nisam znao, ekcelencijo!

— Nismo mi, ludove, vojevali na kakvom bojištu, već onamo gore, među Lagunama...

— Tako već! To sam se domišljao! — usklikne Luka.

— Naravna je posljedica toga vojevanja bila, da su njega učinili nadkomesom, najprije u eskadri od Levanta, pa u ovoj Jadranskoga mora, a što mi kažemo Gulfa. Protekla je koja godinica, što se nismo vidjeli. On će rado primiti moj poziv.

— Vjerujem, ekcelencijo!

— Kada to obaviš, napisat ćeš ona dva naloga i uhitbenu zapovijed.

— Na službu, ekcelencijo!

— Jesi li sve dobro zapamtio?

— Od riječi do riječi.

— I glede nadkomesa?

— Na službu, vaša milosti! Ja se nadam...

— Što se nadaš, Luka?

— Da će kokoti u jutro kukurijekati na dnu kule!

— A grlica?

— Ona će... to se već zna!

— Ali... istom sutra!

— Sutra, svakako!

— U tom su slučaju za te žutaci pripravni. Ako si mi pak pomrsio račune...

— Vaša milosti!

— Teško tebi, Luka! —

Oficijal kneza i kapetana Marka Barbariga ponizno se nakloni i ode.

VII.

USKOČKE VEZE

U povjesnici hrvatskoga naroda Uskoci zapremaju više časnih stranica. Djelovanje se njihovo ne može prosuditi

kako treba, ako se ne uvaže i političke i gospodarske prilike doba u kojem su oni vojevali na kopnu i na moru. Poslije pada Klisa u turske ruke g. 1537. poziv im je bio četovanje, to jest osvećivanje Turcima. To im je bio zavjet, koji su oni ustrajno vršili svih osamdeset godina, što su protekle od propasti Klisa, do kraja t. zv. uskočkoga rata i mira u Madridu god. 1617. Uskoci se nisu ni za čas iznevjerili tome zavjetu, kamo li da bi se oni s Turcima kada sporazumijevali protivu kojega drugoga svoga neprijatelja. U tom pogledu dosljednost je njihova bila uzvišena! Oni su naprotiv, kad je to kršćanska stvar zahtijevala, zaboravljali svoje teške sporove s Venecijom, i njoj su pomagali uvijek kad ih je Venecija pozivala u boj za kršćansku stvar. Takav postupak senjskih Uskoka oprovrgava za sva vremena svako pakosno ocrnjivanje njihove uspomene od strane tuđinskih pakosnika, kao i domaćih naših farizejskih neznalica. Uskoci hrvatski, prognani od Turaka s rođene grude, proganjani od Mlečana kadagod je sv. Marko živio u miru s carem u Stambulu, napušteni, jer neshvaćeni, od plitkih svojih gospodara u Beču i Gracu, sačuvali su uvijek svoju vedrinu i odanost zavjetnoj misli, tako da su oni bili u svojim brodicama na moru ono što su braća njihova u čardacima bila Hrvatskoj domovini na kopnu.

Jasno je svakomu, koji svrne pogled svoj na geografsku kartu XVI. i XVII. stoljeća, da Uskoci nisu mogli vršiti svog zavjeta, osvećivati se naime Turcima, bez povrede mletačkoga teritorija, budući da je Venecija u to doba posjedovala gotovo svu dalmatinsku obalu i sve naše otoke. Slobodan je bio samo onaj dio obale što je spadao Dubrovniku, koji, malen i izložen udarcima s više strane, nije mogao ni smio zaštićivati naših Uskoka, koji su samo preko zemljišta sv. Marka mogli da provaljuju u tursku zemlju dolje na jugu. Kod tih svojih provala oni su uvijek poštedili kršćanske podanike mletačke, koji su dapače s njima prijateljevali i pomagali im u svakom poduzeću koliko su samo mogli.

Iz turske zemlje Uskoci su se redovno vraćali s velikim plijenom, koji nisu samo između sebe dijelili, već su darivali i svoje pouzdanike i pomagače, pogotovu pak svoje zaštitnike i zagovaratelje iz roda Zrinjskih i Frankopana. Njih je kojiput uzeo u zaštitu i sami carski gubernator grada Rijeke; ali imali su pokrovitelja i daleko od morske obale, u nutrašnjosti habsburških posjeda. A jer ti pokrovitelji nisu

bili baš nesebični, to su im Uskoci slali skupe darove, da si sačuvaju njihovu sklonost i da ih u najvišim krugovima zagovaraju protiv objeda brojnih javnih i potajnih protivnika.

Kad se je dijelio plijen nisu Uskoci zaboravljali ni svetih hramova ni samostana, u kojima su boravili redovnici njihovi prijatelji i pouzdanici. Eto tako je kojiput prispio koji njihov darak i za samostansku crkvu u Poljudu, gdje je boravio svoje stare dane časni otac Mikula, koga su oni smatrali najstarijim Uskokom, svojim pravim pravcatim drugom. —

U prvom početku nisu Mlečani spriječavali Uskoke u njihovom vojevanju protiv Turaka, pogotovo kad bi se raspalio rat između Republike i silnoga otomanskog cara. Ali kad je poslije ratovanja zavladao mir, kao n. pr. poslije krvavoga ciparskoga rata, i kad su Mlečani htjeli da uz svaku cijenu održe taj mir, stali su zahtijevati od Uskoka da ne provaljuju, preko njihova teritorija, u tursku zemlju, i da ne smiju plijeniti na moru turske brodove; a Uskoci nisu ni mogli ni htjeli da se pokore takvom mletačkom skrbništvu nad sobom, pa su tako nastajali najprije hladni odnošaji, koji su se postepeno pretvarali u neprijateljstvo. Ipak su u Carigradu predbacivali Republici da je ona s Uskocima sporazumna, i da se samo na oko s njima u javnosti ne slaže.

Nisu Turci imali baš krivo, kad su nešta takova predbacivali Republici, jer ako nije ona, recimo, javno i službeno pomagala Uskocima, pomagali su im na svaki mogući način njezini podanici hrvatske krvi, pravi pravcati tajni njihovi ortaci. Tih ortaka bila je sva sila ne samo uzduž dalmatinske obale, već i po svim otocima. Ovi otočki ortaci imali su tu zadaću da obavješćivaju Uskoke o kretanju turskih i mletačkih brodova u našem arhipelagu. Danju se je dojavljivalo dimom, a noću vatrom, na vrhuncima ili ispod vrhunaca naših otoka, tako da se je čestoput u Senju znalo već nakon 24 sata, da je koji turski ili mletački brod s bogatim teretom isplovio iz Korčule ili mimoišao otok Hvar.

Kad nije pomagalo Mlečanima ni prijateljsko nagovaranje kod Uskoka, pa ni posredovanje najviših krugova u Gracu i Beču, oni su se laćali odlučnih mjera da prisile Uskoke na poštivanje mira sklopljena između Republike i Visoke Porte. Tada je znatan broj golemih mletačkih galija običavao zatvarati sve prolaze između kvarnerskih otoka; ali ni to nije uvijek pomagalo. Jer kad bi se uzbjesnili elementi i strašna bura zaurlala, a more čitavo zadimilo, mletačke su se galije morale žuriti u najbliže luke i zakloništa, a tad su Uskoci, prkoseći bijesu boga Neptuna, nesmetano izlazili iz Kvarnera i postavljali se u određene zasjede, a da ih Mlečani iz svojih zakloništa ne bi ni primijetili. A da su ih i spazili, ne bi se usudili da im zakrče put. Mletački nadkomesi na galijama u Kvarneru kojiput su bili osvjedočeni, da su Uskoci negdje u lukama hrvatskog primorja, kad tamo oni su u to doba već opljačkali koji trgovački mletački ili turski brod onamo dolje daleko na jugu, ispod otoka Visa, gdje kršna bura prestaje, a njoj protivan vjetar nastaje. —

U doba, kojim se bavimo, nekoji vođe Uskoka ostavili su veliko ime u povijesti Jadrana po svome junaštvu i neustrašivosti. Nekoji od njih zadavali su strah i trepet Mlečanima i u samim njihovim Lagunama. Tako Đuro Daničić i njegova tri sina ostaviše vječnu uspomenu u spisima mletačkoga senata. Uskoci, u njihovo doba, zadavali su Veneciji toliko jada i brige, da je gdjekoji senator ozbiljno počeo razmišljati, ne bi li bilo najuputnije, i za Republiku najprobitačnije, da se ona nagodi u Uskocima, te da se obveže da će im plaćati svake godine dvadeset do dvadeset i pet tisuća dukata, uz jedini uvjet, da puste na miru mletačke pomorce, koji su bili prisiljeni da plove duž naše obale, premda su je posjedovali Mlečani. Ali kad je takav prijedlog bio iznesen pred Vijeće, većina je senatora bila osvjedočena, da bi takav zaključak o obvezi plaćanja te vrsti danka sasvim oborio ugled i dostojanstvo Republike sv. Marka. Ako je Venecija čitavo deseto stoljeće plaćala hrvatskomu vladaru stanoviti danak za slobodnu plovidbu našim arhipelagom, to je razumljivo, budući da su tada i naša obala i taj arhipelag bili u vlasti hrvatskoga vladara, dočim u doba, kojim se bavimo, i nad tom obalom i nad tim arhipelagom vladao je krilati Lav sv. Marka.

Između tajnih i najtajnijih ortaka senjskih Uskoka na mletačkom zemljištu nije bio zadnji naš časni otac Mikula. Imao je on nekoliko pouzdanih prijatelja koji su mu redovito dojavljivali sve što bi moglo zanimati Uskoke, a imao je i pouzdanih glasonoša i dogovorenih znakova, pomoću kojih je on te vijesti Uskocima priopćivao. Svoje je glasonoše obično slao pouzdanicima u trogirskoj i omiškoj krajini, a prema prilikama i izravno na uskočke brodove, kad je znao, da će u noći mimo proći, jer su Uskoci ponajviše noću plovili s ugašenim fenjerima.

Svaki saobraćaj između uskočkih pouzdanika obavljao

se u najvećoj tajnosti, pismeno nikad, te Republika, uza sav svoj široki sustav uhoda i špijuna rijetko je kada mogla da nešto obazna. A i pojedine mletačke galije rado su se uklanjale sukobu s Uskocima i njihovim brzoplovkama, koje su se danju zadržavale na pučini, a noću su isticale kakvo svijetlo kao ugovoreni znak, kad se je trebalo sporazumjeti s kojim ortakom. Ovi su pak običavali na stanovitim visovima upaliti jednu ili dvije vatre, koje su, već prema dogovoru, čas pritajivali, da ih opet rasplamsaju.

One iste večeri, malo poslije odlaska kapetana Petra Tomića, nakon razgovora s časnim ocem Mikulom, pokucao je na vratima poljudskoga samostana prosjak. Fratri su taj čas večerali. Samostanski sluga skoči u dvorište, da vidi tko kuca; a kad je prepoznao tobožnjega prosjaka, otvorio mu je vrata. Prosjak uniđe i prišapne slugi, da bi rado govorio s časnim Mikulom, koji na taj glas ustane i požuri se u dvorište rasvijetljeno jednom jedinom uljenicom.

Nije se teško domisliti da je taj prosjak bio jedan od uskočkih glasonoša. Otac Mikula odmah ga je prepoznao, po gotovu kad ga je pozdravio:

— Hvaljen Isus i dobra vam večer, časni oče Mikula!

— Na sve vijeke i Bog nam dao svima dobro, dragi moj Mirkoviću. Nosiš li mi što dobra?

— Samo glas, časni oče. Šalje me vaš prijatelj iz Trogira, da vam kažem, da će, bude li Božja volja, slijedeće noći, od sutra na prekosutra, proći splitskim kanalom šest brodova naše senjske braće put Neretve.

— Od sutra na prekosutra? — ponovi redovnik.

— Da, časni oče, to sam dobro upamtio, jer mi je prijatelj te riječi tri puta naglasio.

— Hvala ti, dragi Mirkoviću. Imaš li još koji glas da mi isporučiš?

— Nikakav, časni oče. Vraćam se odmah, jer mi je tako naloženo. Čamac iz Slatina, koji me je prebacio na rt Marjana, čeka me za povratak.

— Pozdravi naše u Trogiru, i Bog bio stobom, dragi Mirkoviću! Dobro ti pristaju ti dronjci, ne bi te nitko prepoznao!

— Bog nam bio svima u pomoći, časni oče, i Blažena Djevica!

Prosjak krene prema vratima dvorišta, a za njim pobrza samostanski sluga, da ih zatvori. —

Kakogod je starac po prijašnjim vijestima slutio, da bi tih dana mogli biti na prolazu senjski brodovi na putu u Neretvu, ipak, sada, kad je o tom bio siguran, poradovao se silno, pa je legao na počinak mnogo mirnije, nego li je i slutiti mogao nakon razgovora s nećakom Petrom. U prosjakovoj je vijesti pobožni redovnik nazreo odmah prst Providnosti, pa je počeo vjerovati u spas ljubljenoga svoga Petra. —

Čitavo slijedeće jutro, kobno doista jutro, kad je Petar kraj solinske rijeke dijelio mejdan s Mehmet-agom, pobožni je starac proveo u samostanskoj crkvi. Na razmake bi molio, pa bi se zadubao u razmišljanje o svemogućnosti i milosrđu Božjem, i o velikoj istini koju mu je još majka, kao nestašnom dječaku, utuvljivala u pamet i srce: »Kad je nevolja, sinko, najveća; pomoć je Božja najbliža«! — Starac je istom oko podneva izašao pred crkvu, da šeta onim predvorjem, koje je južni zid još prilično zaštićivao od sunca. Tu je samostanski sluga, po naredbi oca Mikule, cijelo božje jutro cijepao drva, pa će ga časni otac upitati:

— Nije li tko prolazio od otrag jednu uru?

— Ni živa duša, časni oče!

Akoprem je već sunce pripicalo, sijedi je redovnik nastavio svojom šetnjom gore dolje, zaklanjajući se koliko je mogao u sjeni onoga povišenoga zida, što je dijelio predvorje od samostanske bašće. Nije ni sada prestao da prebire krunicu. Čim se je više primicalo podne, bio je doduše sve uzrujaniji, ali njegova duboka vjera u Božju providnost nije ni za vlas malaksala. Pa i onda, kad je samostansko zvono oglasilo podne, ostali su se redovnici žurili u blagovalište, a otac je Mikula nastavio i svoju šetnju po predvorju, i svoju žarku molitvu. Srce mu je sad doista jače kucalo, jer je neizvjesnost trajala dulje nego li je računao, ali je za to njegova vjera bila jača. U taj par se oglasio od sjevero-istočne strane konjski topot. Kako se je taj topot sve to bliže javljao, zaklonio se starac za pritvorenu desnu vratnicu samostanske crkve, a odmah zatim projašilo je ispred predvorja nekoliko stratijota. Netom ih je časni otac ugledao, okrenuo se prema glavnom oltaru, uzdigao svoje zahvalne oči prema nebu, dočim mu se vinuo iz prsiju dubok uzdah, kao kad se čovjeku svali težak kamen sa srca. Tada on zatvori glavna crkvena vrata, da ne prodre kasnije odraz vrućine u crkvu, pa se kroz pobočna požuri u blagovalište. U času kad je prekoračio njegov prag, redovnik, na kojemu je bio red da čita preko objeda, izgovarao je iz

Svetoga Pisma divne Spasiteljeve riječi: »Zaista vam kažem: ako imate vjeru i ne posumnjate, te ako i gori ovoj rečete: digni se i baci se u more, bit će. I sve što uzištete u molitvi, vjerujući, dobit ćete.«

Iz blagovališta su se redovnici razišli, po običaju, na počinak. I otac Mikula se povukao u svoju ćeliju. Ali, kako-god je njegovo srce bilo donekle zadovoljno, jer je vjerovalo, da će mu Bog i nadalje štititi miloga mu nećaka, dugo nije mogao da s njim oblada san. Konačno je ipak čvrsto usnuo, pošto je prije dobro promozgao daljnju svoju osnovu.

Istom kad je zvonce drugiput pozivalo poljudske redovnike u crkvu na večernjicu, otac Mikula se probudio. Samo je protro oči i požurio se u kor, gdje je on inače bio uvijek prvi. Ali taj put mu je večernjica bila duga, tako da je jedva dočekao da svrši. Što inače nije nikad uradio, ovoga je puta on prvi izašao iz kora i požurio se u samostansku bašću. Tu je kod zdenca našao staroga vrtlara Lovru, svoga pouzdanika. —

Vrtlar je Lovro bio suh, nizak, pognut, potpuno obrijan starac, koji je cijeli svoj vijek dvorio poljudske redovnike. Nijedan mu nije znao prezimena. Zvali su ga Lovro, kako su čuli davno prije od drugih, pa su se time zadovoljavali svi. Netom je on ugledao oca Mikulu, nazva mu:

— Hvaljen budi Isus i Marija, časni oče Mikula!

— Na sve vijeke, dragi moj stari Lovro.

— Sve je, hvala dragomu Bogu, prošlo u najboljem redu, časni oče!

— Znadem već, dragi Lovro. Moj je nećak, Bogu budi stoput hvala, iznio živu glavu kraj solinske rijeke.

— I prispio je sretno do crkvice presvetoga Trojstva. Tu je bilo obavljeno sve po vašem naputku, časni oče!

— Sve, baš onako, točno, kako smo se sporazumjeli?

— Na vlas onako, časni oče!

— Bogu hvala i slava!

— Tu je ključ od crkvice.

— Samo ga čuvaj, dragi Lovro. A sad mi pripovjedi, kako si ti to sve obavio.

— Kad sam došao do crkvice, ogledao sam se svuda naokolo. Ma nigdje žive duše, kao da je sve vuk pojeo. Tad sam oprezno otključao vrata i stupio unutra Položio sam hranu na određeno mjesto, pritvorio sam vrata, a tada sam se žarko Bogu pomolio, da sretno dočekam gospodina kapetana.

— Je si li dugo čekao, moj Lovro?

— I nisam i jesam. A kad sam čuo da se približava konjski topot, oprezno sam otvorio vrata. Gospodin je kapetan u isti čas sjašio pred vratima. Odmah mi je prepustio konja i stupio bez riječi u crkvicu, koju sam u tren oka zatvorio i zaključao.

— Hvala budi milostivomu Bogu!

— Tada sam još jednom ogledao sve naokolo. Pa i tada nigdje traga živoj duši. A kako da i bude, kad su mi jutros u gradu rekli, da se je sve živo otpremilo u Solin. Sve polako, niz onaj puteljak, odveo sam konja do morske obale, skinuo mu ormu, izuo se, pa s povišega jednog grebena bacio sam sve u morsku dubinu.

— Je li sve odmah potonulo?

— Kao da je od olova, časni oče. Tad sam se obuo i odveo konja u kućicu, što je u vinogradu vašega prijatelja Dvornika, i tu sam ga začas zatvorio. Ubogo je živinče bilo izmoreno. Nije šala: mejdan! Ali sam mu napripravio trave za tri dana, a i vode pun veliki kabao!

— Hvala Bogu, dragi Lovro, A hvala i tebi, i neka ti dobri Bog naplati!

— Svojom milošću, časni oče! — doda Lovro pružajući redovniku ključ.

— Ključ, dobri moj Lovro, neka ostane kod tebe. Noćas ćeš ga opet trebati.

— Na vašu zapovijed, časni oče. Vaš stari Lovro, dokle bude živ, služit će vas kao rob, a šutjeti će kao grob!

— Neka ti sve, moj Lovro, naplati Bog i Majka Marija! A sad, čuj me, Lovro!

— Slušam, časni oče.

— Ti ćeš sada odmah krenuti obalom do brda Marjana. A kad dođeš do brda, požuri se puteljcima, kojima rijetko tko prolazi, do rta sv. Jurja.

— Pomogao nas sv. Juraj vitez!

— Odanle se lijepo najkraćom stazicom popni do špilje svetoga Jeronima.

— Našega zaštitnika!

— Ti znadeš tko boravi svoje stare dane u postu i molitvi u onoj špilji?

— Kako ne bih znao? Znade ga cijeli Split i okolica! Vaš prijatelj, pustinjak Ilija.

— Ti si već bio kod njega, toga se ja dobro sjećam.

— Bio sam ja više od jednoga puta, časni oče; samo sam dolazio s druge strane.

— Pustinjaku Iliji nazovi Božju pomoć i milo mi ga pozdravi.

— Na službu, časni oče!

— Tada mu potanko pripovjedi sve što se je danas dogodilo i što smo mi poduzeli. Onda dodaj, ali točno, da će noćas mimo proći šest brodova naše uskočke braće. Oni plove put Neretve, da utjeraju dužni im danak. I odmah mu spomeni, da našim Uskocima treba pokazati znakove.

— Kakve znakove, časni oče?

— Pustinjak to već znade; ali treba da i ti znadeš. Noćas, mislim, mjesečine nema.

Ne će je biti cijele Božje noći!

— Kad dobro zamrači, treba upaliti jednu vatru pred špiljom svetoga Jere, a drugu koji sežanj niže. I to je poznato mome Iliji.

— Bit će po vašem naređenju.

— Kod pustinjaka Ilije, ako ičega, uvijek ima dosti goriva. On se domišlja svemu.

— Pa ne bude li dosta drva, lako mi dva naberemo granja.

— Sad dobro zapamti, što ću da ti kažem, a to i mome prijatelju napomeni.

— Slušam, časni oče!

— Kad s one visine ugledate, da se je na moru pojavilo crveno svijetlo, koje će se redom na razmake, do tri puta javiti, pa onda će ga nestati, požuri se, da smjesta zemljom zaspeš donju vatru.

— A gornju, odmah pred špiljom?

— Ta neka gori i dalje. Glavno je da oba budnim očima pazite na more.

— Ne trebate se brinuti. Pazit ćemo obadva skupa.

— Ali uvijek jedan najbudnije što je moguće, jer se i oči mogu lako izmoriti, pa bi vam mogao izmaknuti kakav znak s brodova.

— Pravo kažete, časni oče. Izmijenjivat ćemo se kao da smo na straži.

— Tako, tako, moj Lovro. Kad zaspete donju vatru, oni će na brodovima razumjeti što to znači, pa će se požuriti, da, ili brodom ili čamcem, nekoliko njih pristanu uz obalu ispod Ilijine vatre, koja treba da i dalje gori.

— Sve sam zapamtio, časni oče!

— Pazi: jer sad dolazi glavno. Oni će vam s brodova dati znak, koji je Iliji poznat, a tada se ti spusti ravno k moru, i tu pri moru mirno čekaj dokle oni doveslaju.

— Ni disati ne ću!

— Kad vidiš da su se toliko primakli, a udarci će ti vesala to odati, da čuju tvoj glas, dovikni im lozinku: Sveti naš Nikola Putnik!

— A što će oni odvratiti?

— Bio nam u pomoći! — To ćeš, Lovro, lako upamtiti!

— Kako ne bih, časni oče, kad je to vaš sveti imenjak!

— Kad oni pristanu uz obalu, ili, bude li zgodno, kad nasuću čamac na žalu, skoči ti k njima i zamoli ih neka te prevezu na brod svoga vojvode, koga ćeš od moje strane milo i lijepo pozdraviti.

— To bih izvršio, da mi niste ni rekli.

— Vojvodi ćeš najprije reći, da je pod gradom usidrena galija »Stella!

— Vidio sam je jutros na svoje oči, kad sam pošao da nabavim u gradu sve što će trebati našemu sužnju u crkvici sv. Trojice.

— Vojvoda već znade, koliko mu se je bojati toga broda. Još mu reci, ali dobro zapamti, da sam dobio pouzdan glas, da se u Neretvi sprema na polazak veliki jedan trgovački brod turski, ali da su pred ušćem rijeke usidrene i dvije mletačke galije.

— Koliko ja dosižem, ni te dvije ne će im, časni oče, zadati puno brige.

— Kada sve to isporučiš, u kratko razloži, što se je danas zbilo, i da moj nećak, kapetan stratijota, očekuje od njih svoj spas.

— Zapamtio sam sve, časni oče, da bih vam mogao od riječi do riječi ponoviti. Pouzdajte se vi u staroga Lovru. Sve će on u potpunom redu obaviti.

— Tako, tako, dobri moj Lovro. Ti ćeš, kad vojvoda odluči, poći s njihovim čamcem da pokažeš put; ali ne u ovu našu uvalu, već ravno u Luku, ispod svete Trojice.

— To se već po sebi razumije. Znao bih ja zavezanih očiju dovesti brod onamo!

— Kad budete prolazili mimo ove naše uvale, pazi na plićinu!

— Bit će moja briga, časni oče, da je obiđemo.

Na četiri vesla, kakvi su oni veslači, za dobra pola sata bit ćete na cilju.

— I ja se tako nadam. Ja ću kormaniti, to će mi oni prepustiti.

— Ti znadeš, gdje je najzgodnije da se pristane. Tu se iskrcaj, pa žurno k crkvici.

— U dva ću se skoka stvoriti kod nje!

— Putem, nadam se, ne ćeš sastati ni žive duše.

— Za to bih se mogao okladiti, časni oče. Nema u gradu muškarca koji ne vjeruje, da se u blizini sv. Trojice javljaju u noći sablasti!

— Ne zaboravi pokucati na vratima do tri puta, da moj nećak pozna prijateljski znak. Tako sam ja njega upozorio.

— Kako mi zapovijedate, tako ću izvršiti.

— Tada otključaj, izvedi moga sužnja, pa s njim ravno na obalu, k braći u brodicu. Ali, da nisi ostavio vrata otvorena!

— Ne bojte se, časni oče.

— Kad se čamac otisne, a ti krišom u Dvornikov vinograd i pusti konja da luta po miloj volji. Već u rano jutro netko će na konja nabasati, prepoznat će ljudi živinče, prosut će se gradom bogzna kakva glasina, a mojemu će se nećaku međutim zamesti svaki trag.

— Bog će dati, da će se tako desiti, časni oče!

— A kad sve to obaviš, uputi se k našem samostanu. Preskoči ogradu gdje je najniža, dobaci koji kamenčić u moj prozor, a ja ću se požuriti da ti otvorim.

— Sve sam dobro zapamtio. Ne preostaje mi već put pod noge!

— Samo pametno, dragi moj Lovro!

— Budite bez brige, časni oče. Koliko je do mene, makar poginuo, izvršit ću sve po vašoj zapovijedi, a i dragi će nam Bog pomoći!

— Neka te Božji blagoslov prati, dobri moj Lovro!

— I Blažena Djevica, zaštitnica našega samostana!

Lovro se požuri iz samostanskog vrta, da se opremi i da krene obalom prema brdu Marjanu.

VIII.
GOSPODSKA VEČERA

Godine 1584. eskadra jadranskog mora sastojala se od šest galija. Glavna joj je zadaća bila, da štiti trgovinu i brodove mletačke. Neko su vrijeme bile te galije na okupu, a

onda su se odijelile na razne strane. Jedna je ostala pod Visom, dvije su otplovile prema jugu, da krstare između Krfa i Boke, dvije su stražile pred ušćem Neretve, a šesta je imala da krstari uzduž cijele obale, od Kvarnera niže. Ta se je šesta galija zvala »Stella«. Bila se usidrila pod Splitom, a treći je dan imala da nastavi put između nizova sjevernih naših otoka.

Nadkomes »Stelle«, Alfonso Bovini, bio je još mlad čovjek, kakvih pet godina stariji od Barbariga. Visoka stasa, donekle pognut, dugoljasta lica, zelenkastih očiju, bio je već dobrano ćelav. Oči su mu neprestano nesigurno igrale. Na vanjštinu je svoju pomno pazio, pripisujući baš toj pažnji velik dio svojih brojnih uspjeha kod kćeri republike svetoga Marka. Bio je prilično i načitan, a doživio je svega i svašta, pa mu je razgovor bio zanimljiv. Ne bi se moglo reći, da je bio zanešen za morem, pa se stoga nije rado primio zapovjedništva na »Stelli«, koliko niti njegov prijatelj nije rado došao u Split; ali, što no riječ, sila kola lomi, pa je i on nekako od nevolje postao prvi na ratnom mletačkom brodu. Naravski, u svojstvu nadkomesa nije se dalo bogzna kako potkožiti, jer »sprtice« na galijama nije bilo, ali ipak, bilo je tu uzdržavanje broda, pa hrana časnika, vojnika, mornara i nesretnih galijota. Bilo je dakle načina da se zaštedi u svoti, kojom je nadkomes raspolagao tijekom godine. Samoga baškota trebalo je svaki mjesec 11—12 tisuća komada. Za potrebe galije, ne računajući uzdržavanje njezina korita, trebalo je svakog mjeseca kakvih osam stotina dukata. Od te je svote otpadalo na plaću nadkomesa ciglih dvadeset dukata. Kad se s jedne strane to uvaži, a s druge ako se ne zaboravi, da se doznačena svota za uzdržavanje galije nije smjela prekoračiti, ali da nije o njoj trebalo niti računa nikomu polagati, nameće se sama po sebi misao, da su nadkomesi već po prirodi stvari bili upućeni na svoje vrste »štednju«, da ne ostanu kod golih svojih dvadeset mjesečnih dukata! —

Još se nije bio počeo loviti mrak, kad je uz splitsku obalu, uz mali muo, pristao čamac »Stelle«, iz kojega je iskočio, ali ne baš lagano, nadkomes Alfonso Bovini. Na mulu se okrenuo prema svojim ljudima, te im je mrka lica kratko odrezao:

— Prije pola noći čekajte me na istom mjestu!

Momci su ga iz čamca pozdravili i odmah se otisnuli prema galiji. —

Marko Barbarigo, prema vladajućoj ceremoniji, dočekao

je svoga gosta na ulazu u palaču, okružen dakako od par namještenika i svoje služinčadi. Prijatelji su se srdačno rukovali i sami krenuli u blagovaonicu, gdje je bio prostrt stol krcat svakoga Božjega dara.

Marko Barbarigo mogao je i znao je raskošno udesiti svoja gošćenja, a uživao je također glas gostoljubiva čovjeka. Uistinu pak to nije bila nikakova njegova vrlina, nego u prvom redu zadovoljenje njegove sebičnosti i taštine. On, kao da bi jedva dočekao priliku, da se, u ma čijem društvu, što no riječ, naljoska; pa je radosno pozivao i zaustavljao kod svoga stola znana i neznana, ako je samo dolazio taj pridošlica iz Mletaka, iz nezaboravnih Laguna, te ako je bio njegovih epikurskih nazora. U samom Splitu teško je nalazio takova društva; a nije se trudio ni da ga potraži, budući da je pred onim građanskim »krdom« — kako je običavao povjerljivo se izraziti u četiri oka —, trebalo da uvijek, i u sitnicama spasava dostojanstvo gradskoga kneza i kapetana. Povrh svega, pridošlice iz Mletaka, pri čaši vina bi istresli sve novice iz glavnoga grada, kojih inače nije mogao doznati, jer novine bijahu u ono doba još prava nepoznanica; a njega, mletačko dijete, zanimale su i najsitnije stvarce, najneznatniji događaji u Veneciji. Naravski, za političke stvari nije puno mario; ali su ga zato tim više zanimale bilo kakve pustolovine, galanterije i pikanterije mletačke gospode.

Bovini je bio večerom vrlo zadovoljan, preko svakoga svoga očekivanja. On je i spadao u kategoriju ljudi koji uživaju čim više i čim dulje kod tuđega stola, ali uzvraćati ne vole. Bovini je pohvalio svako jelo, i kovao je u zvijezde kuhara. Ali treba i priznati da je, prema ukusu onoga doba, bilo doista sve savršeno priređeno. Zakusaka i poslastica bilo je; kako pomorci običavaju reći, more; a osim toga počelo se je redati iz kuhinje i peto i šesto, sve po mletačku, »alla veneziana«. U prvom su redu donešene kamenice, što no cijeli svijet cijeni pod imenom oštriga. Za njima juha, ali sladorom posuta; pa golem zubatac, i taj posut sladorom; onda lijepa mlada kokica pečena na ražnju, ne samo sladorom već i zlatnim praškom posuta, jer se je u ono doba vjerovalo, da zlatni prašak srce jača, a kad je srce jako čovjek može da i gucne bolje.

Da su uz ova i druga razna jela prijatelji također i pili junački, razumije se samo od sebe. Barbarigo je savjesno upozorio svoga gosta na razne vrste domaće kapljice:

— Ovo ti je, moj dragi Bovini, omiški muškat; ovo je

bračka vugava; a ovo je splitski prošek! Sve je izvrsno! Kušaj od svake vrste, pa izvoli birati, ja ću ti pokorno natakati.

Bovini se pokorio nagovoru, okusio od svake vrste pomalo, pa se konačno odlučio za muškat. Barbarigo se naprotiv držao vugave i prošeka: prva, reče, razblažuje mi dušu, a drugi mi pomlađuje srce.

Kapljica je vrijedne prijtelje lako udobrovoljila, pa su brzo počeli odgaljivati jedan drugomu dušu i postavljati na dlan srce. Uslijed toga i Barbarigo je odmah zaboravio na svoje dostojanstvo kneza i kapetana, a Bovini na svoje nadkomeštvo i svoju galiju; dapače, a to je najvažnije i najznačajnije, jer in vino veritas, počeli su posve iskreno rešetati državne propise i mudre uredbe stare Republike sv. Marka.

— Moj dragi Marko — počeo je Bovini —, da nisam, kao što jesam tvoj gost, dakle smo si naizmjence personae sacrae; pa da nas ne veže, kao što nas već dugi niz godina veže naiskrenije prijateljstvo; i k tomu, da ne uživam, kao što u istinu uživam, sve ove Božje darove, što su već došli, što no lijepim redom pridolaze, i što će još doći na tvoj stol; pa da sam, kao što nisam, član vijeća »desetorice«, pogotovu onoga »trojice«, ti bi bio unesrećen za sve vijeke!

— Kako to, za ljubav Božju, Alfonso! Što ti to na um pada?... Reci mi, molim te, da li se ti ne šališ?

— Šala? Kakva šala? Stvar je dapače vrlo ozbiljna... Radi se o gaženju najfundamentalnijih zakona prejasne republike krilatoga lava!

— Deder, Alfonso, razjasni mi sve to potanje, jer mi tvoje uzvišene riječi nisu na dohvatu... Samo te molim da uvažiš, da ti, Bogu hvala, još nisi član ni vijeća »desetorice« kamo li onoga »trojice«... Sama ta pomisao sili me da sav uzdrhtam... od smijeha! Alfonso, član »desetorice«! dapače »trojice«! Ha, ha, ha!

Barbarigo doista prasne u smijeh.

— Ti se, moj dragi Marko, smiješ! Dobro. Poslušaj što ću da ti kažem!

— Slušam, Alfonso! Znam već sve unaprijed!... Ali prije, dotaknimo rubove ovih divnih čaša i njihove sadržine...

— Prihvaćam! Objeručke prihvaćam i kličem živio!

— Živio! Živio! budući član vijeća »dei dieci«!

— Najprije »dei dieci«, pa onda »dei tre«!

— Dakle i »trojice«!

Kad su prijatelji ispraznili čaše, Barbarigo, jedva susprežući smijeh, tobože ozbiljno dometne:

— Sad, Alfonso, imaš riječ, da nastaviš optužbe!

— Eto — počme Bovini, ližući usne prije no što će ih obrisati, — moj dragi Marko, ti u punoći, to je premalo! ti, u poplavi prijateljskog osjećaja za tvoga staroga Bovini-a, sasvim si zaboravio, dapače svrgao si s uma, a to je ono najstrašnije! da spadaš među tako zvane »čuvare zakona«!

— Ja, da sam svrgao s uma! ja da sam zaboravio da spadam među čuvare zakona! Moj zlatni Bovini, kako se samo varaš! Ti ćeš se okameniti, kad ti ja i dokažem, da se kruto, najkruće varaš!

— Van s dokazima! da čujem! baš sam radoznao!

— Zakon o postupku prema prijatelju — gostu strogo zabranjuje da čašice budu prazne, osobito kad se sastanu ovako vjerni i odani prijatelji, pa stoga, kao savjestan čuvar i vršitelj zakona, evo odmah tebi natačem divnoga nektara, iz našega skromnoga Omiša, glasovitoga gnijezda negdašnjih gusara, koji nisu kojiput neprijateljima ostavili ni toliko vinove loze, da bi mogli iscijediti onoliko kapljica koliko ih treba svećeniku u kalež samo kod jedne službe božje, — a sebi, moj jedini druže i prijatelju, prst vugave... znaš vugava je ipak ženskoga roda, a ja sam tomu rodu odan dušom i tijelom!... Šta veliš na to, Alfonso! Ne znam li ja čuvati i opsluživati zakonske propise!

— U tom pogledu, svaka ti čast. Ali to nije baš državni zakon!

— Državni! Užasna je to riječ!... Državni!... Na samu tu riječ mene oblije smrtni znoj... Državni! Alfonso moj...

— I može da te polije znoj!... Slušaj, Marko!... Ti si knez i kapetan ovoga drevnoga grada, kojemu je temelje položio veliki jedan car, koji je svoje najbliže dao smaknuti jer nisu poštovali državne zakone, pa ti kao... nije to nikakva šala!... kao pravni nasljednik toga mrtvoga cara, pozvan si prvi, da najstrože opslužuješ sve, što su ikad naši premudri stariji, onamo gore, među Lagunama, zaključili i zakonom proglasili... jer to su oni pravi, oni mudri zakoni...

— Što se tih zakona tiče, moja je savjest čista kao zlato!

— Polako, Marko. Meni se čini da se kruto varaš...

— Pa, molim te, daj kaži mi povjerljivo, koji sam ja to mudri zakon prekršio?

— Koji zakon? Vidim, da tebi zakoni naše drevne prošlosti nisu nimalo poznati! Ti, na primjer, nemaš ni pojma o premudrom zakonu, kojim se zabranjuje potrošiti na svoga gosta više od pola dukata svetoga Marka!

— Pa kako bi se nešta takova moglo smatrati zakonom!

— Onako kako je Car Klaudije proglasio zakonom način kako treba prirediti bačve za novo vino; i još k tomu, kako da se čovjek liječi od ujeda zmije!

— Polažem oružje, to su doista porazni dokazi! Sad izvoli dalje!

— Eto, priznaješ, da zakon propisiva da se ne smije prekoračiti pola dukata troška kad je gost u kući, a ti si, moj dragi Marko, moj divni čuvaru zakona, potrošio više na same zakuske! Je li tako, Marko?

— Nisam! ne stoji! poričem! Na zakuske bit će da sam potrošio pola dukata, ali na tvoj dio, kao moga velecijenjenoga i predragoga prijatelja, koliko otpada? No, što veliš na to?

— Dobro si se preda mnom izvukao! Neka bude na tvoju. Ali, ti, moj Marko, ni ne slutiš da si se još teže ogriješio o propise jednoga drugoga zakona!

— Oho! Iz zla u gore! To će biti, dopusti mi da rečem, nešto užasna!

— Da, da, dobro si kazao: nešto užasna! Ti si, moj divni prijatelju, baš nogama pogazio još jednu premudrost naših predaka, jednu državnu svetinju, ili, da se točnije izrazim, dvije premudrosti, za njihove repove privezane, naših premudrih otaca među Lagunama!

— Za repove! — prasne Barbarigo u smijeh. — Za repove privezane!

— Ti se, Marko, smiješ! Vidim, da ni pojma nemaš, kako od tih dviju premudrosti jedna natkriljuje drugu!

— Moguće! ne znam! ne poričem!... Evo, Alfonso, više se ne smijem!... Ha, ha, ha!

— Jest, vidim, ti o svemu tomu ni pojma nemaš! Inače, oblio bi te smrtni znoj! Eto, pogledaj: meni skoro naviru suze na oči na samu pomisao, kakovoj si se katastrofalnoj opasnosti izložio, samo da iskažeš svoju ljubav prema mojoj malenkosti...

— I meni, Alfonso, naviru suze, pa da se ne obore niz junačka lica, ispraznimo najprije čašice u slavu našega prijateljstva, a onda neka se rone suze našega prijateljskoga osjećaja... Da, utješimo se!... Pijmo!

— Živilo naše iskreno staro prijateljstvo!

— Živilo! A sada, kad smo se donekle oboružali protiv bujice prijateljskih osjećaja... sad, Alfonso dragi, možeš nastaviti; ali, molim, samo ozbiljno... jer sam večeras raspoložen samo za ozbiljne stvari! Ha, ha, ha!

— Sjećaš li se, Marko, kako smo, i jedan i drugi, najprije kidali meso s onoga golemoga zubaca, člana dinastije, koja u ovom dijelu našega mletačkoga mora suvereno kraljuje?

— Pa što je u tomu zla, Alfonso?

— Ništa, Marko, ne predleže doista znakovi kakova prekršaja. Ali, ti si potpuno zaboravio, da se je poslije zubaca kočila na stolu ona prekrasna, pretečna, kano ambrozija božanstvena kokica ili purica, ne znam pravo!

— Nisam zaboravio, Alfonso! Kako da to zaboravim, kad eno onamo ostanci i zubaca i divne pečenkice... Kad nam se opet javi tek, mi ćemo nastaviti!...

— A ne znaš li, moj Marko, da je skrb naših mudrih otaca, gore u Lagunama, u svoje doba stvorila zakon, najpremudriji, kojim se baš vama, upraviteljima i zastupnicima vrhovne vlasti u provinciji, pod prijetnjom globe od četiri stotine zlatnih dukata, ni više ni manje, zabranjuje, da ne smijete iznijeti pred svoga gosta, poslije ribe meso, i obratno?

— Priznajem svoju neupućenost, dragi Alfonso, glede tih premudrih zakona! Da nije ništa drugo stvorila, već sami taj zakon, osigurao bi se Republici naslov »premudre« za sva vremena! — prasne Barbarigo u smijeh. — Koji bi vrag mogao da ni u snu pomisli, da bi mogao nekakav zubatac, ili obratno, pečena jedna purica, tako upropastiti svoga zakonitoga gospodara, jedino stoga, što ih je iznio na stol pred svoga gosta pri istom obroku! Pa onda, molim te lijepo: ni više ni manje nego ravne četiri stotine zlatnih dukata globe! Očito je, da su premudri naši predaci, kad su stvarali taj premudri zakon, imali pred očima kneza i kapetana grada Splita, kojemu godišnji »službeni« prihod jedva dosiže četiri stotine dukata sv. Marka! Ne, dragi moj Alfonso, to već nije ni premudrost; tu se ispoljuje gotovo bezdan, ili bolje, nebeska visina premudrosti naših otaca među obožavanim našim Lagunama! Misliš li ti, da ne će buduća pokoljenja znati ocijeniti kolika se premudrost cakli u tim našim zakonima! Ja osjećam, to ti mogu prisеći, neizrecivo uživanje, što ti, moj Alfonso, nisi još postao član ni »desetorice«, ni »trojice«, već lijepo mirno obadva opslužujemo onu divnu

lozinku: d e D e o p a u c a, d e r e g e n i h i l, o Bogu govori malo, o državi ne pisni!

— Živio! Tako je! Pijmo brate, da se okrijepimo, jer ono što moram još da ti kažem, možda je najstrašnije!

— Za Boga, što si to rekao, Alfonso. Treba da se unaprijed ogradimo protiv toga najstrašnijega što ima da sad nä dođe! Dopusti mi, da opet napunim nektarom naše čašice. Makar se u državi našoj, u slavnoj Republici sv. Marka vlada pomoću ona tri kobna »f«, a to znaš: »fame«, »farina«, »forca«, dakle gladom, koritom i vješalima, ipak kod ovake božanstvene kapljice, sve se to zaboravlja, pa neka se i potomci nasmiju, kakvi su glupani stvarali stanovite »zakone« u Vijeću među Lagunama! Dakle, molim te, Alfonso, što si to htio da jošte rečeš.

— Moj dragi Marko: prvi si se put stresao, kad sam ti spomenuo zakon od pola dukata troška na gosta; onda onaj o oboritoj ribi i finoj pečenki pernatoga stvora, i obratno; a sad ćeš čuti kako glasi treći zakon, koji vrijedi za sve provincijalce bez razlike!

— Da čujem!

— Da si ti, moj ljubljeni Marko, poslije zubaca dao iznijeti na stol obično kakvo meso, bilo to goveđe, svinjsko, teleće, janjetinu, ovnovinu, ili nešto slično, još, još! Ali, ti si dao nemilosrdno zaklati, i na ražnju ispeći, te na stol donijeti nešta nalik purici, a time si prekršio još jedan zakon, što je poput iskre vrcnuo iz premudrih glava naših otaca među Lagunama, upravo onako, kako je, kažu, nekoč iz Jupitrove tikve vrcnula božica mudrosti! A taj zakon, — šala na stranu! — izričito zabranjuje svima vama u provinciji, uživanje fine peradi, koju i nabraja, a to su: fazani, pauni, purice i purani, te svi ostali plemeniti njihovi srodnici!

— Do vraga, Alfonso, s tako temeljitim poznavanjem mletačkih zakona, ti si bio dostojan katedre na našem paduanskom sveučilištu!

— Nisam ti ja sveučilišta ni vidio! U ostalom, zar misliš, da su nešto bolji od nas oni, koji su u Padovi grijali klupe u doba kad smo mi u Veneciji udvarali lijepim i bogatim gospođama?

— Tako je, Alfonso, ja se potpuno slažem s tobom! Ali je ipak šteta, što se ona lijepa i prebogata tvoja »Flama« nije dala na lijepak! Šteta, golema šteta! Ne bi te sada, oni koji vedre i oblače, bacali amo pa tamo! Nasuprot, naši bi uspjesi...

— Ne govorimo o tom! Još i sada za njom uzdišem kadagod je se sjetim; a uzdisat ću dokle budem živ! Takve su mi uspomene u ovom času neugodne...

— Pa dobro. Samo sad ti meni, Alfonso, reci, kako su vraga mogli ljudi, kao što su mletački senatori, stvarati i proglašivati zaključke poput onih, što si mi malo prije naveo? Ne mogu da si protumačim takvu premudrost!

— Ne možeš da protumačiš, a ipak je to jednostavna stvar. Uzmimo zadnji onaj zakon, što sam spomenuo. Ključ premudrosti, koja je na sramotu našega zakonodavstva rodila one propise, sastoji se u tome, što, kad bi se ljudi u provinciji mogli gostiti po miloj volji, i kad bi im bilo slobodno žrtvovati napomenutu plemenitu perad, ne bi uopće dolazilo nešto takova na mletačko tržište! Eto, to ti je ključ njihovoj premudrosti! Nisu tu po srijedi bili nikakvi plemeniti razlozi, već puka sebičnost!

— Ja se, dragi moj Alfonso, samo divim tvome oštroumlju i lakoći, kojom si taj ključ našao. Vrijedi da i opet pijemo u tvoje cijenjeno zdravlje. Živio Alfonso!

— Živio Marko! Dao Bog, da se i opet skoro sastanemo pod ovim tvojim gostoljubivim krovom!

— Vrlo rado! Ali, u interesu tvoga i moga ugleda, bilo bi poželjno da nešto ovakova udesimo jednom i na tvojoj galiji. Znaš, ljudi su ljudi, pa rado sumnjiče...

— Jest, pravo veliš! Ja ću te već pozvati! Oh, ja te moram pozvati!... Svakako te moram pozvati! Ali, vidiš, ja ovako divne večere, ne bih ni znao ni mogao da ti priredim na brodu! Ti, i tvoja družina razumijete se u to kao pravi majstori...

— Ne treba, Alfonso, bogzna što! Toliko da zatučemo zajedno jednu večer...

— Znam, shvaćam te ja dobro. Ja te dapače već sada pozivam za onaj dan, kad će moji mornari, jer itako nemaju drugoga posla dok smo na sidru pod gradom, izvući iz utrobe morske kakvu oboritu plemenitu ribu. Vrše su već u moru!

— Valjda se ne nadaš da će plemenitu ribu privući u vrše guba, koju stresaju svako jutro tvoji galijoti!

— Bog s tobom, Marko! Nisu vrše odmah do galije. One su spuštene podalje, izvan luke... A ja te ozbiljno pozivam već sada, i ti ćeš me uvelike počastiti, ako dođeš... Imam vrijedna kuhara na »Stelli«. Ali, kad će to biti, zavisi o prilikama, u prvom redu o lovu...

— Dobro, dobro, Alfonso. Glavno je da imaš plemenitu namjeru!

— To je izvan sumnje, izvan svake sumnje, moj dobri prijatelju! Pijmo! Živio!

— Živio Alfonso! Živilo naše prijateljstvo! naše staro prijateljstvo!

Prijatelji su sad bili dobro ugrijani plemenitom kapljicom, osobito Barbarigo. I Bovini je bio crven, ali njega ne bi ni rijeka napojila! Na njemu nisi mogao poznati, da li je ili nije pripit; dočim se je Barbarigu pomalo i jezik pleo. Razgovor je, kako je bilo i za očekivati sada prešao na glasovite mletačke »kurtizane«. Bovini je u tom predmetu pružio svome prijatelju najopsežnije obavijesti. Pohvalio se, kako je baš posredovanjem jedne kurtizane stekao prijateljstvo mlađega duždeva sina, koji mu je pak više puta obrekao, da će se, iz zahvalnosti, zauzeti za njega kod svoga oca kadagod mu ustreba.

— To je vrlo lijepo — primijeti Barbarigo, — ako se samo gospodin otac dugo održi na duždevoj stolici! Ali, pustimo obične kurtizane; pa mi radije pripovijedaj ob onom, što se u zadnje doba pronosi o glasovitoj Blanki?

— Blanki Cappello?

— Pa da, to je jedina, što bih ja znao, glasovita Blanka, premda mi njezin životopis nije u tančine poznat.

— Početak valjda ti je poznat? Nije moguće da ga ne bi znao!

— Hm, znam nešto. Znam da je krasna, ali vražja žena. Nešto sam još čuo; ali potankosti mi nisu poznate. Ti njezinu historiju sigurno poznaš podrobnije, pa bi rado da mi je pripovjediš. Ona je, to znam, kao djevojka s nekim bila pobjegla.

— Da, pred više godina bila je nestala s jednim siromašnim mladićem iz Firenze. Zvao se taj mladić Pietro Bonaventuri. Pobjegli su ravno, kako se je i predmnijevalo, u mladićevu otadžbinu.

— Da kamo će! Vidiš, to je bila prvorazredna pustolovina! U ovakim bi pustolovinama ja uživao!

— Oni su, moj dragi Marko, uživali kratko vrijeme. Možeš se lako domisliti, kako je planula čitava patricijska porodica Cappello, kad se je pročulo za taj bijeg! Podigla se za bjeguncima prava hajka. Vijeće »desetorice« odmah je raspisalo tjeralicu i ucjenu za zavodnikom kćeri toli odlična roda, a Blankin je otac, povrh svega, obećao još šest tisuća

onomu, koji mu zavodnika kćeri preda živa ili mrtva!

— Sad mi oživljuju u pameti razne potankosti. Blanka je bila rijetka krasotica, zar ne, Alfonso?

— Krasotica prvoga reda, dotle neviđena. Kažu da se u Mlecima nije nikad rodila ljepša žena!

— I nestala je s tim Bonaventuri! Eto, Alfonso, to ti je uspjeh! Kamo li naši uspjesi!

— Ja mu, dragi moj Marko, ipak ne zaviđam. Stvorovi kao Blanka, naglo planu, pa naglo i ugasnu! Njihova je ljubav dapače prenaglo ugasnula.

— Kako to?

— Lijepo, to jest vrlo jednostavno. Moj dragi Marko, kraj hladnoga ognjišta, — a Bonaventurijevo izgleda da je bilo često mrzlo, — i Blankina je ljubav počela brzo hladnjeti, dokle se najzad nije smrznula.

— Siromašni Bonaventuri! Ali, za nas dvojicu, takvo smrzavanje ženskog srca nije ništa nova! Meni se je, na primjer to dogodilo nebrojeno puta! Ja sam dapače uvijek na vrijeme predvidio približavanje tih ledenih santa, pa sam u pravi čas uzmaknuo. — A što je dalje bilo s Blankom?

— Sad ti istom počima pravi njezin roman. Nije Blanka žena da se utopi u čaši vode! Svijesna svojih čari, kojima ju je priroda izvanredno obilno nadarila, prepustila je siromašnoga Bonaventuri-a njegovoj sudbini.

— A ona?

— Ona? Ona ti je bacila svoju mrežicu... — nasmije se Bovini.

— Da ulovi oboritu ali i zlatnu ribicu, da joj ognjište ne bude nikad više mrzlo, zar ne? — dometne Barbarigo.

— I ulovila je ona ribicu doista zlatnu, bisernu dapače, i još više! Osnova joj je divno uspjela! Pomisli, koga joj je uspjelo da ulovi?

— Koga bogataša?

— To bi za nju bio premalen zalogaj! Ulovila je samoga Velikoga Vojvodu Toskanskoga Franju! Jesi li dobro upamtio?

— Franju Toskanskoga! — klikne Barbarigo.

— Da, njega, Franju Toskanskoga! Njega, glavom!

— Hm! Vojvodu Franju Toskanskoga! — opet će Barbarigo. — Čekaj čas. Ja sam toga velikoga vojvodu vidio jednom u Veneciji. Čekaj! Domislit ću se odmah! Kad je ono bilo...?

— Malo poslije njegova vjenčanja s krasnom Ivanom Austrijskom.

— Jest; točno; pravo imaš; to je bilo poslije vjenčanja s onom nadvojvotkinjom.

— I ja sam ga onom zgodom vidio. A sjećaš li se ti Ivane?

— Kako je se ne bih sjećao! Krasota, koju čovjek lako ne zaboravlja...

— Sad promisli, molim te, da je Blanki ipak uspjelo istisnuti onako divnu ženu iz srca velikoga vojvode...!

— Vražja žena! A što je na to siromašni Bonaventuri?

— Bonaventuri! On ti je najedared postao rušničar na dvoru velikoga vojvode!

— No, sad njegovo ognjište nije sigurno bilo nikad ni mlako, kamo li mrzlo!

— Doduše, ognjište toga siromaka sad je bilo toplo, ali je za to i osnova, kako će se on kratko grijati na svome ognjištu, bila je već gotova!

— Da se ukloni Bonaventuri...? Onako, je li — i učini Barbarigo rukom znak.

— Da, da ga se ukloni.

— Pa jesu li ga uklonili? Kako su to izvršili?

— Slušaj. Kad se je Bonaventuri u svojstvu novoga rušničara uselio u Dvor, njegova se Blanka odmah stala šepiriti, ne kao rušničarova supruga, nego kao da je već velika vojvotkinja.

— A Ivana?

— Nesretna je Ivana morala na svoje oči gledati, kako se Blanki svi klanjaju, jer su svi znali da uživa potpunu milost njezina supruga...

— Blanku ne će bit za to boljela glava!

— Ni brige nju! Blanki je bilo sada najteže to, što je službeno bila žena običnoga rušničara; pa sve misli u jednu smisli, i moga ti Bonaventuri-a...

— Nestade!

— Tako, točno: nestade ga! Ali ga nestade bez traga; tako da se nikad nije doznalo tko ga je umorio.

— Vražja žena! Vidiš, Alfonso, meni se baš takva energija silno sviđa! Najsigurnije ti je sredstvo maknuti s puta one koji smetaju!

— Toga se načela držim i ja, gdjegod mi je moguće. Naravski, ja ne ubijam ljude, ali udesim sve tako, da mi se nitko na putu ne isprsi.

— Jesu li pak istraživali, kako je mogao poginuti lijepi Bonaventuri?

— Našli su ga umorena; pa su ga jednostavno pokopali u crnu zemlju! Svi su se domišljali da je samo Blankin prst tu po srijedi, i stoga je istraga morala da izostane!

— Vražja, stoput vražja žena! Vidiš, to mi se sviđa! Pijmo, Alfonso, u njezino zdravlje!

— Pijmo, tim više što ona danas nije vaša Blanka udova Bonaventuri!

— Nego?

— Slušaj. Kad je Blanka obudovjela, tad je istom veliki vojvoda počeo da gotovo luduje za njom. Kako pak on nije imao od nesretne Ivane nasljednika, očitovao je Blanki želju, neka ga ona obraduje muškim djetetom. Blanka, naravski nije oklijevala da mu tu želju ispuni...

— Tu čednu želju!

— I počela je malo zatim hiniti trudnoću.

— Bez dvojbe: savršeno je hinila?

— Najsavršenije! i po simptomima i vanjskim oblicima.

— Vražja žena! Pijmo Alfonso! Vidim: ništa nema nova pod suncem! Blanka nije bila prva, a ne će biti ni zadnja takva komedijašica!

— Sad slušaj! Kad su se navršili oni stanoviti mjeseci, počela je ona hiniti one stanovite boli, trudove, i...

— Tobože je dala na svijet čedo!

— Da, čedo, isti onaj dan u susjedstvu rođeno i za skupe novce kupljeno!

— Sjajna glumica!

— I tako ti je, moj veliki vojvoda postao najsretniji otac!

— A, je li se znade, tko je prava majka toga čeda? Ne će ni njoj biti zlo...

— Prava je majka brzo netragom nestala. I u tom poslu, valja da je Blanka sve udesila...

— Vražja žena! Pijmo Alfonso!

Kad su prijatelji još jednom ispraznili čaše, Barbarigo će opet:

— A šta je, molim te, na sve to poduzela velika vojvotkinja, Austrijanka?

— Ona? Nije imala vremena da se izjavi u predmetu.

— Zar su i nju? — i Barbarigo učini znak pod vratom.

— Govorilo se i ovo i ono. Sigurno je samo jedno: i njezina je smrt Blankino maslo!

— Gle! gle! To je kao na primjer: treća žrtva. Pijmo Alfonso! Vražja je to žena! ta Blanka! Sad je bila sigurna!

— Varaš se, Marko. Sad je istom dospjela u golemu nepriliku.

— Je li moguće?!

— Moguće, i te kako! Našao se netko, kojemu je bilo već previše tih zločina, pa je priopćio velikomu vojvodi tajnu o podmetnutom djetetu!

— A on? kao da je pao iz oblaka! Je li povjerovao?

— Bio je osvjedočen da je sve Blankina varka, pa je bio ozbiljno odlučio da se raskrsti s tim opasnim stvorom.

— I raskrstio se?

— Bijesa se raskrstio! Blanka ti ga je poslije svega tako majstorski zaplela u svoje mrežice, da se on ne samo nije raskrstio, već ju je, na sveopće iznenađenje...

— Vjenčao! — klikne Barbarigo.

— Tako je, pogodio si! Ali, što je najzanimljivije, kažu, da ga je ona prisilila da je vjenča...

— Divna je to žena! Pijmo Alfonso! Dakle, naša sugrađanka Blanka Cappello sad je prava pravcata velika vojvotkinja toskanska! Živila!

Kad su prijatelji i taj, recimo, deseti put istrusili čaše u Blankino zdravlje, prihvati opet Barbarigo:

— Sada mi reci, dragi Alfonso, kakav je utisak proizvelo sve to u našoj divnoj Veneciji? Što su na te vijesti rekli »kreposni« članovi Vijeća »desetorice«, i oni još kreposniji, Vijeća »trojice«, a da ni ne spomenem najkreposniji senat na svijetu, pogotovu pak Blankinu obitelj?

— No, ne će ti biti teško da se odmah domisliš!

— Nije joj valjda senat čestitao?!

— Čestitao! i te kako! Moj dragi, ne samo što joj je senat čestitao, već ju je posebnim svojim zaključkom proglasio »pravom i osobitom kćerkom Republike«!

— Sjajno! Znadu, bolan, naši kreposni senatori što se pristoji!

— Da su pak i ostali kod toga zaključka! Nego, kreposni je mletački senat izdao naredbu, da se imaju uništiti svi spisi, koji se tiču Blankina bijega i tjeralice!

— Gle! gle! Nije ni to bez vraga! Bit će da su imali nešto u izgledu!

— Pa da! Govorilo se, da je Blankinim uplivom sretno riješen važni jedan spor između Republike i velikoga vojvode.

— Eto! — odmah dometne Barbarigo. — Pa kad ljudi vele, da »zlo rodi zlo«! Čovjek treba da je odvažan, energičan, smion, onda mu uspijeva sve! Što bi se čovjek zgražao pred sredstvima! Glavno je da se postigne za čim se ide, pogotovu za čim se čezne! Sredstva su sporedna stvar! Živila naša sugrađanka Blanka! Pijmo u njezino zdravlje!

— Pijmo! Živila!

— Za njezinim bi se primjerom povele još mnoge Mlečanke!

— Na tisuće, samo kad bi im se zajamčio uspjeh!

— Njezina ću se primjera držati uvijek. Doista su sredstva sporedna stvar! Tako je napisao i slavni fiorentinac Macchiavelli, kažu ljudi.

— Oho! Zar i ti imaš nešto u izgledu?

— Imam, Alfonso, imam i te kako! Ali, prijatelju moj zlatni, to će biti zalogaj samo za njegovo gospodstvo, kneza i kapetana grada Splita, mletačko dijete, Marka Barbariga! Drugo ti ne kažem...

— No, no! Slobodno ti od moje strane, slobodno! Što se mene tiče, ja ti od svega srca želim najbolji i najljepši uspjeh.

— Bravo! to je vrlo lijepo od tebe! Ti si mi pravi prijatelj! Živio!

— Živio, Marko! Živili mi oba i ona treća!

— Tako, tako, Alfonso! Neka živi uz nas i ona, treća!

Prijatelji su savjesno i opet istrusili svoje čaše. Poslije toga »važnoga« čina, Barbarigo je prignuo glavu i kao da se je zamislio. Nakon par časa opet je upiljio krvave svoje oči u Bovini-a, koji ga začuđeno upita:

— A šta me, molim te, tako gledaš, Marko?

— Eto te gledam! Što ćeš, gledam te!... A znaš... vidiš, ti bi mi mogao pomoći...

— Do uspjeha? Vrlo rado, Marko.

— Ti bi mogao uzeti na galiju jednoga ili dva okovana galijota?

— Vrlo rado! Kažem ti: vrlo rado! Ja ti najvolim okovane veslače! Otpustit ću dva plaćena, a uzet ću tvoja dva.

— Hvala ti, moj Alfonso, od srca ti hvala!

— Kakva hvala! To je napokon moja korist! Prije svega okovane ne trebam plaćati, a moraju jesti što im se daje; dočim »plaćeni« nisu nikad zadovoljni. Sad će trošak za dva plaćena ići u moj džep!

— Dobro, dragi Alfonso. To mi je još milije!

— Vrlo rado, vrlo rado — ponovi Bovini ustajući. — Ti, moj Marko, meni činiš uslugu, a ne ja tebi.

— Dobro, Alfonso moj predragi. Istrusimo još kapljicu prije nego li se rastanemo, jer vidim da se spremaš na brod. Živio, Alfonso, i da se sastanemo opet čim prije!

— Hvala, od srca ti hvala, prijatelju! To želim i ja. Onu dvojicu samo ti pošalji.

— Poslat ću ili jednoga ili dvojicu. Moguće već sutra.

— Kakvo sutra! Reci danas. Znaš da je ponoć minula!

— Zbilja! Nisam ni primijetio. U društvu takova prijatelja vrijeme leti!

— Laku noć, Marko!

— Alfonso, laku noć, i sretan ti put na galiju!

Međutim, dok su se prijatelji opraštali, Barbarigovi su sluge napalili fenjere, da isprate na obalu nadkomesa Alfonsa Bovini. Naručeni čamac čekao je već dugo kod maloga mula.

IX.

SPAS!

Na zapad gradu Splitu, zatvarajući s jedne strane ubavi kaštelanski zaliv, podiže se brdo Marjan, kao pravi pravcati poluotok. Na tom su brdu dva glavna vrha, s kojih se uživaju najveličanstveniji vidici. S prvoga, istočnoga vrha, vidiš cijeli Split, s brojnim zvonicima, prostranom obalom i lijepom lukom, koju je koncem šestnaestoga stoljeća zatvarao čedni lukobran, dočim je danas velika splitska luka često preuska za pomorski promet. U doba jedrenjaka, osobiti je utisak pravila šuma njihovih jarbola, djelomice pred južnim zidom Dioklecijanove palače, a djelomice pred samostanom i crkvom franjevačkih trećoreda, u kojoj snivaju vječni san mnogi zaslužni sinovi grada Splita.

S drugoga, zapadnoga vrha brda Marjana, a taj se penje na više od istočnoga, vidik je jednako veličanstven i mnogo dalji, jer obuhvaća cijeli kraj, koji se stere od Biokova nad Makarskom s jedne, pa još dalje od grada Trogira s druge strane. Klisu u jugo-istok protegao se goli Mosor s krasnim dolinicama, gdje no su se prostrla znamenita Poljica, hrvatska Andora, prastara općina od devetnaest sela. Ta su sela, sve do godine 1806., kad je Dalmacija s Kvarnerskim oto-

cima pripala caru Napoleonu, sačinjavala neku vrstu seljačke republike s vlastitim zakonikom. Tu je sitnu republiku omeđivala s istoka rijeka Cetina, kojoj se na ušću koči drevni grad Omiš, nekoč na glasu po smionosti njegovih gusara i krvavih zadjevica sa susjedima, to na kraju, to na otocima. Spram Mosora, omeđujući djelomice splitski kanal, protegao se otok Brač, najveći od hrvatskih otoka. Obala je bračka sve naokolo posuta bijelim varošicama, koje su od uvijek u najživljem saobraćaju sa Splitom. Na Braču su i oni glasoviti kamenolomi, odakle su vadili veći dio gradiva za veličanstvenu carsku Dioklecijanovu palaču. Nedaleko Brača, u istom smjeru, prema zapadu, polegla je Šolta, otok poznat u svijetu po izvrsnom medu, a u prošlosti po vječnim razmiricama sa splitskom općinom. Kroz prolaz što no dijeli Brač od Šolte, može se nazreti zapadni rt otoka Hvara; a još dalje nekadašnji jadranski Gibraltar, glasoviti Vis, pod kojim se je zadnjih sto godina triput prolijevala krv na ratnim brodovima četvero država. Kad se na ovom istom vrhu okreneš prema zapadu, gledaš protegnut pred sobom, nalik golemoj guji, otok Čiovo, ponajviše goli kamen i vrlo rijetko nastanjen. Između Čiova i kopna, onamo daleko u dnu kaštelanskog zaliva, niče ti iz mora, na čednom otočiću, drevni Trogir sa svojim krasnim zvonikom. Mostovi vežu, na obje strane, grad Trogir i s kopnom i s otokom Čiovom. Konačno, kad se okreneš prema sjeveru, pogled ti obuhvata lijepo kaštelansko polje, opjevano od Andrije Kačića, što no omeđuje s jedne strane mrki Kozjak, a s druge morska obala, koja se uvija tako da podaje cijelomu kraju amfiteatralni oblik. Na sjevernoj obali toga zaliva izdiže se sedam ponosnih gradića, sedam Kaštela, poput sedam bijelih labudova, ili sedam u kolu uhvaćenih moma; ili pak, kako napisa zanešeni jedan pjesnik, sedam kristalnih kapljica na lisnatoj ruži! Nešto podalje od zadnjega Kaštela, koji su, po crkvici svetoga Jurja, prozvali Sućurac, prosule se kuće skromnoga hrvatskog Solina, dijelom duž ceste, koja u Klis vodi, a dijelom po ruševinama nekoč sjajne i bogate rimske Salone. Nad Solinom pak, a na dohvat starcu Mosoru, izdigla se kliška tvrđava, a pod njom selo istoga imena. Za Klis pjesma narodna veli: »Teško Klisu, jer je na kamenu, a kamenu, jer je Klis na njemu«!

Sav taj prekrasni kraj hrvatske zemlje uživaš s najvišega vrha brda Marjana, a pod vrhom lako nađeš, u svoj njihovoj romantičnoj ljepoti, špilju svetoga Jerolima i Betlehemsku

crkvu. U Jeronimovoj je špilji često boravio svoje dane po koji pustinjak, nakon što se je zasitio bučnoga života u svijetu, da pred Bogom okaje mladenačke svoje prekršaje. Nekoji su tvrdili da je tu boravio i Nestor hrvatskih pjesnika, dika i ponos grada Splita, Marko Marulić. —

U doba kojim se bavimo živio je u špilji svetoga Jerolima pustinjak Ilija, koga je narod samo pod tim imenom poznavao. Je li to bilo pravo njegovo ime, i je li on doista bio samo isposnik, toga nije znao nitko; kao što nitko nije znao, kako ni odakle je došao. Narod ga je vrlo štovao poradi njegova isposničkog života i prilazio je k njemu za duhovnu pomoć, vjerujući u izvanrednu moć njegove molitve. Romantične svoje špilje Ilija nije ostavljao nikad, osim u ranu zoru blagdanâ, da pribiva službi Božjoj u crkvi poljudskih fratara, ili da inače, u duhovnom poslu, pohodi časnoga oca Mikulu. O drugim kakvim njihovim vezama nitko nije ništa ni slutio, osim njih dvojice i gdjekojega rijetkoga pouzdanika senjskih Uskoka. —

Nije se još bio prostro ni prvi suton, kad je vrtlar Lovro, kao da su ga vile nosile, dospio do pustinjakove špilje, verući se po pustim puteljcima, kako mu je bio naložio otac Mikula. Dok je pustinjak Ilija razabrao, da je Lovro poslanik časnoga Mikule, primio ga je vrlo srdačno. Lovro mu je odmah razložio o čemu se radi, pa su se oba požurila da naprirave suhadi i drva, da im vatre, kako je odredio otac Mikula, budu veselije plamsale.

Kako one večeri mjesečine nije bilo, a bio se nadvio i tanak oblak, da se nije vidjelo zvijezdama traga, mrak se je brzo ulovio, da nisi lako razabirao na nekoliko koračaja tamne predmete. Pustinjak se je najprije Bogu pomolio, da im bude u pomoći pri velevažnom poduzeću; pa kad je bilo doba, kresnuo je o kremen, zapalio gubu, koju su podmetnuli pod drva, pa su vatre lako zaplamtjele. Kako se je pak od istočne strane osjećao lagani lahorić, to su oba, i pustinjak Ilija i Lovro, posjedali na tu stranu otkud se je lahorić osjećao. Tako su bili zaštićeni i od dima i od topline, pa su laglje mogli poticati vatru i slobodno promatrati morsku pučinu.

Vrijeme im je sporo protjecalo, kao što se pričinja svakomu koji čeka. Ali se je ipak nizala ura za urom, te nije mogla biti daleko ponoć, kad su oba ugledali na moru sitno crveno svijetlo, koje se je do tri puta pomaljalo, da se nakon par časa opet sakrije. Lovro je bez daha zurio u daleko ono

svijetlo, pa netom mu je sasvim iščeznulo, stao je veselo zemljom zasipavati svoju vatru, da je čim prije zaguši. Tada se je strelimice spustio k moru, i zaustavio se baš nad onom točkom, gdje se je u moru odrazivala vatra pustinjaka Ilije. Tu je sjeo na niski jedan kamen, koji kao da se je bogzna kada odronio, da sad stari Lovro uzmogne na njem udobno sjediti. Mogao je dapače prekoračiti na taj kamen, a da i ne zagazi u vodu, što ga je svega naokolo okruživala. Lovro sjedne, okrene leđa Marjanu, podvije noge, pa naćuli uši, da mu ne izbjegne ni najsitniji šum.

Nije Lovro mogao da izmoli ni pet očenaša, kad mu dopre do uha jedva zamjetljivi pljusak vesala. Taj je pljusak bivao sve izrazitiji, i najedared se približi obali, upravo u duljini odraza pustinjakove vatre, jači brod, poput brigantina, a pod krmom mu je bilo zapisano ime »Nehaj«. Brod se je zaustavio na nekoliko sežanja udaljenosti, a tada jaki muški glas upita:

— Tko si božji?

— Sveti naš Nikola putnik! — odvrati Lovro također čvrstim glasom, kao da se je bojao ne će li ga oni u brodu prečuti.

— Bio nam u pomoći! — odmah doda isti muški glas s broda.

Od »Nehaja« se odmah otisne čamac s dva čovjeka. Čamac je lagano pristajao uz kamen na kojem je Lovro sjedio, pa je on i pomogao, da čamac ne udari o kamen. Lovro skoči s kamena unutra, a veslači se, koliko bi dlanom o dlan, stvorili uz »Nehaj«. Lovro se popne na palubu, gdje je stojao, okružen od svojih drugova, Đuro Daničić, sin glasovitoga, istog imena vojvode senjskih Uskoka. Lovro mu mahom isporuči pozdrav i razloži poruku oca Mikule, i glede mletačkih galija i glede sudbine kapetana splitskih stratijota Petra Tomića. Vojvoda je slušao sve najvećom pozornošću, a kad je svršio, mladi Daničić rukom udari po balčaku svoga mača, pa zapovjedi:

— Četiri oboružana druga u čamac s našim gostom! Želja časnoga oca Mikule nama je zapovijed! On je najstariji živući Uskok! Veslajte po uputi ovoga dobroga starca i učinite sve kako vas on naputi. »Nehaj« će međutim obići rt svetoga Jurja i čekati vas pri ulazu u kaštelanski zaliv. Sad je tek prošlo ponoći, pa vam se nadamo prije drugoga sata. Ti pak, dragi prijatelju, ako se ne povratiš k nama na brod, izruči moj pozdrav časnomu ocu Mikuli, i reci mu, da

će dobiti od nas glasa iz Neretve, običajnim putem i načinom.

— Na službu, vaša milosti, odvrati stari vrtlar i spusti se u čamac, gdje su se već bila smjestila četiri do zubi oboružana Uskoka. Lovro sjedne na krmu da kormani, a Uskoci skladno zagrabiše veslima, da su se samo svijala. Čamac je odmicao kao da ga vile nose. U tili su čas obišli Marjanski rt, pa je Lovro upravio pramac prema rtu maloga poluotoka ispred poljudskoga samostana. On je vrlo vješto kormanio, te je, kad su prošli poljudsku siku i rt, upravio čamac prema tako zvanoj brodarici, koja gleda zadnji kaštel, biskupov Sućurac. Sve dotle cijelim putem nitko ni da bi slova izustio, te je samo skladni odmjereni pljusak vesala mutio noćnu tišinu. Istom kad su se primakli brodarici, jedan od Uskoka, upita vrtlara:

— Misliš li, prijatelju, da nas ne će nitko iznenaditi na obali, kad pristanemo?

— Jamčim vam svojom glavom — odvrati Lovro. — Od ponoći pa do zore svaka krštena duša izbjegava ovaj kraj.

— Kako to? — upita drugi Uskok.

— Eh, kako! Ljudi vjeruju da u to doba izlaze dusi iz crkvice presvetoga Trojstva, pa da se skiću sve naokolo do mora.

— Ali ti se, prijatelju, toga ne bojiš? — opet će onaj prvi.

— Čega bi se bojao? Nekoč sam se i ja plašio duhova, dokle me časni otac Mikula nije glede toga razuvjerio.

— A kako te je razuvjerio?

— Rekao mi je, da se ne trebamo bojati mrtvih, već živih!

— To ti je rekao otac Mikula? — dometne onaj prvi.

— Da, da, on mi je tako rekao. Dapače je dodao, kad bi to stalo, da pokojnici u noći ostavljaju svoje grobove, onda bi ih naš samostan bio pun, krcat.

— Zašto baš vaš samostan? — opet će onaj drugi.

— Jer u našoj crkvi i dvorištu imade sva sila grobnica; a ima ih i u predvorju samostanskom. A ja sam nebrojeno puta u svako doba noći bio i u crkvi i oko nje, ali nikad nisam vidio traga duhovima.

— Pravo kaže otac Mikula — umiješa se treći Uskok. — Da je istina ono što babe pričaju glede sablasti, ne bi se u noći smjelo nikamo poći, a da ih se ne sastane na stotine, dapače na tisuće.

— To je posve prirodno, — potvrdi onaj drugi. — Dosle je neizmjerno više ljudi pomrlo, nego li ih ima živih, pa da nam u noći ti nebrojeni gosti dođu u pohode, sve bi vrvjelo od njih.

— Tako je — ozva se opet onaj prvi. — Da bi mrtvi mogli obračunavati sa živima, teško da bi itko prošao gore od nas Senjana!

— Zašto baš Senjani? — začudi se Lovro.

— Eh, moj dragi prijatelju — odvrati mu isti Uskok; — promisli samo, koliko smo, otkad vojujemo, potopili i Turaka i Mlečana! Pa da sad svi ti iz mora poskaču, bilo bi nam zlo i naopako. Dosle...

— Laganije, braćo, — prekine ih Lovro. — Blizu smo kraja. Dovoljno je da veslaju dvojica. Tako... laganije, laganije... Stanite i vi zadnji!... Tako... Eto smo baš lijepo zadrli u pijesak!... Dobro je!

Lovro skoči prvi iz čamca, a za njim dva Uskoka s puškama. Okrene se tada prema drugoj dvojici u čamcu, pa im reče:

— Vi ostanite tu. Da bi došlo do nevolje, zazvat ću vas. Ja se nadam, da ću se povratiti za koji čas. Vi pak, — okrene se prema dvojici što su se iskrcala — pratite me do puteljka, koji vodi k crkvici. Ne bi možda ni trebalo; ali, gusti je mrak, pa ne će biti suvišno . . . .

Odmah se zatim Lovro s pratiocima uputi obalom. Kad su se pak uspeli na proplanak, s kojega vodi puteljak do crkvice presvetoga Trojstva, reče im:

— Vi stanite tu. Ja ću dalje ravno, sam. U dva skoka eto mene natrag s vašim novim drugom.

Lovro pobrza puteljkom, i koliko bi dlanom o dlan, stvori se pred crkvicom. Tmina je sveudilj bila gusta, a sve naokolo grobna tišina. Pokuca do tri puta na vratima, a tad otključa.

— Tko si božji? — javi se kapetan Tomić iz tamne crkvice.

— Samostanski vrtlar, koji vas je i zaključao u ovom svetom mjestu. Izvolite, gospodine kapetane, samnom, ali žurno. Dolje na proplanku nas čekaju senjski drugovi, s kojima ćete na brod.

— Bogu hvala, dragi starče! — odvrati Petar. — Ne smijemo časa da počasimo. Samo da nađem sablju i kalpak.

Lovro kresne nekoliko puta o kremen, a to je bilo dovoljno, da Petar nađe što je tražio.

Odmah su izašli. Lovro je pomno zaključao vrata, pa su se oba spustila puteljkom prema obali. Lovro je u kratko, na oduške, obavijestio Petra o svemu, a nije propustio ni da se pohvali, kako je vješto kormanio od Marjana do Luke. Dodao je pak odmah, kako sad njega u čamcu više ne treba, jer će gospodin kapetan na povratku do Marjanskog rta kormaniti još vještije od njega.

— Kako će se radovati časni otac Mikula, kad mu pripovjedim, da nam je, Božjom pomoću, sve lijepo za rukom pošlo — završi Lovro kad su izašli na proplanak. —

— Ona dva Uskoka sad su pristupila k Petru. I dočim su se oni rukovali s njime, oglasi se u onoj mrtvoj tišini konjski topot. Uskoci odmah trgnuše handžare, ali ih Petar umiri, jer na konjima ne mogu da budu neprijatelji, već po svoj prilici njegovi stratijoti, dakle prijatelji. Ali, i ona dva Uskoka u čamcu, dok su zamijetili konjski topot, poskakali su na kraj i potrkali prema proplanku, da pomognu braći, bude li od nevolje. Uspeli su se na proplanak isti čas, kad su se, na kraju zapadnoga puteljka pojavila dva konjanika.

— Tko si božji? — upita kapetan Tomić.

— Prijatelji, dragi moj Petre! — odazove se kapetan Celić, skoči s konja i zagrli svoga pobratima. — Sa mnom je tvoj vjerni Dujam.

— Zdravo Ivo! Zdravo Dujme! — zadovoljno će Petar. Sam Bog vas je poslao, da ipak saznate nešto o meni. Samo, ne pojmim, Ivo, kako si se mogao domisliti, da ću baš u ovo doba noći ostaviti svoj sveti zatvor?

— Slučajno, dragi Petre. Kad smo se ono rastali na solinskoj cesti, rekao si mi, da ćeš po svoj prilici noćiti gore u crkvici, ali da nitko ne smije blizu doći. Kasnije sam promislio, da bi bilo najbolje, ako ja glavom preuzmem noćnu službu na ovoj strani. Stoga sam uzeo sobom samoga Dujma.

— Dobro si se sjetio, Ivo. I nabasali ste u pravi čas. jer da ste došli malo kasnije...

— Nabasali smo, kako rekoh, slučajno. Križali smo dovde, i puteljcima i oputinama, od Marjana pa sve do Brodarice; ali uvijek daleko od crkvice. I kad smo se, iza ponoći, na Brodarici odmarali, pričinilo nam se kao da čujemo pljusak vesala. Kako se nije vidjelo ama baš ništa, spustili smo se na žalo i dalje prisluškivali. Izgledalo nam je kao da se pljusak gubi prema istoku. Kad je opet nastala mrtva tišina, stao sam razmišljati, pa sam došao do osvjedočenja, da je onaj brod ili čamac, što mu drago, sigurno amo u Luku zakrenuo.

Što sad? Tvoj je nalog bio, da se k crkvici ne prilazi; ali sam ipak promislio: ako su doplovili prijatelji, dobro; ako nisu prijatelji, vršit ćemo svoju dužnost! I tako, sve misli u jednu: poklopili smo konje, pa evo nas sretno ovdje.

— Doista, u sretan čas, Ivo . . . Bog zna, kad ćemo se opet vidjeti . .! Ovo su naša senjska braća i ja ću sad na njihov brod.

— Kod rta Svetoga Jurja — tiho doda vrtlar.

— Eto Petre, sad znadem, zašto me je srce neprestano vuklo na ovu stranu. Ni sam ne znam, kuda smo sve noćas projašili, ali nije mi se dalo daleko odavle.

— Ah, moj Ivo, koliko mi je laglje ostaviti ovu svetu rođenu grudu, kad je Bog dopustio, da te u ovom času vidim. Reci mi, Ivo . . . Što je od moje sirotice?

— Petre, . . . možeš se domisliti. Strepi za te . . . Ne može da se primiri . . . Samo bunca o vješalima, otkad je doznala za kneževu zabranu.

— No, utješi je. Barbarigo me ovoga puta vješati ne će! Kaži joj sve, da se umiri.

— Ja se nadam, da će se primiriti, kad dozna, kako si krasno umaknuo.

— U ostalom, dragi moj Ivo, što ćeš . . . da ti rečem. Ti si joj odsele i brat... i sve... Suvišno je, da ti je preporučam . . .

— Petre, ti znaš, koliko ja Jelku ljubim! Štiti je, Ivo, proti svakomu! Slutim da će se sve urotiti protiv sirote...

— Ne će je se nitko ni dodirnuti, osim preko moje lješine!

— I moje! — doda Dujam; a oči su mu, sve u tami, bljesnule.

— Ne smijemo gubiti vremena, gospodine kapetane — izjavi jedan od Uskoka. — Naši na brodu bit će nestrpljivi.

— Pravo veliš, prijatelju. S Bogom, moj dragi Ivo; potresnim će glasom Petar i zagrli svoga pobratima. — Reci Jelki, da će moja misao biti uvijek kod nje . . . Pozdravi mi starca ujaka i tvoju majku.

— Časnom ocu Mikuli taj ću pozdrav još noćas ja isporučiti — oglasi se Lovro jedva suspregnući suze.

— S Bogom, Dujme! S Bogom, Lovro! Bog vas oba čuvao!

— Bog nam bio svima na pomoći! — doda Lovro, pa mu se uz jecaj odronile dvije krupne suze niz staračko lice.

— Vama dragi Lovro, neka Bog naplati. Vaša je velika zasluga, što je sve ovako lijepo doslije prošlo — završi Petar i živo stisne Lovrinu desnicu.

— Časni otac Mikula i ja molit ćemo se Bogu za vas. Inače stari vrtlar Lovro šutjet će uvijek kao grob, makar ga na muke stavili!

— S Bogom, braćo! — doda kapetan Celić rukujući se s Uskocima. Možda se jednom opet sastanemo zdravi i veseli!

— Bog dao! — odvrate složno Uskoci.

Pošto su se svi još jednom izrukovali, Petar se spusti s Uskocima na žalo. Ivo i Dujam poklopili konje, pa vrcem na protivnu stranu, prema istoku. Vrtlar Lovro zakrene prema Dvornikovu vinogradu, da oslobodi drugoga sužnja, Petrova konja. —

Nakon nekoliko časova već se je u daljini gubio topot stratijotskih konja, a gubio se i pljusak vesala. Kad je čamac izašao iz one drage, javila se iza oblaka sjajna jedna zvijezda, da malo zatim opet nestane. A kad je čamac plovio ispred poljudske uvale, Petru se vinuo dubok uzdah. Sjetio se on taj čas svoga dobroga ujaka, koga, slutio je, nikad više u životu vidjeti ne će . . .

Malo zatim čamac je pristao kod rta svetog Jurja uz »Nehaj«, koji je odmah obišao taj rt, da se pridruži ostalim uskočkim brodovima u kanalu.

Taj čas je dogarala i vatra pred pustinjakovom špiljom na Marjanu, a Marko Barbarigo, teturajući, opraštao se s gostom, nadkomesom na galiji »Stella«.

X.

JURIŠ

Marko Barbarigo, knez i kapetan grada Splita, nije običavao ostavljati kreveta ni rano, ni lako, pogotovu ako je lijegao na počinak kasno, i ako je dublje u čašu zavirio. Poslije takvih prigoda, netom bi u jutro protro oči, spopadala ga je takva zijevalica i rastezavica da je u ložnici sve ozvanjalo. Pa kad bi se kod tih napora nategli i nabrekli njegovi mišići i živci, onda mu je po sebi ružno lice postajalo gotovo odvratno.

Tako je eto, on izgledao, u kasno jutro, kad se je probudio poslije one veselice s nadkomesom Alfonsom Bovini.

Glava mu je htjela da pukne od silnoga mamurluka, a žile kao da će mu sad provaliti iz kože. Rastezavica i zijevalica mučile su ga neprestano, tako da mu se je od silne napetosti na časove iz očiju po koja suza odvalila. Kad se je donekle primirio, podmetnuo je obje ruke pod glavu na jastuk, pa je stao prekapati po uspomenama iz prošle noći. Ponajprije, kao da sam sobom razgovara, izlanuo je:

— No, Bovini je mogao doista da bude zadovoljan! Sjajna večerica!

To je doduše bio općeniti, ali možda i jedini bistri utisak njegov iz prošle noći. Od svega drugoga nečega se je sjećao kako tako, ali veći mu je dio bio zastrt kao nekakvom maglom. Sjećao se je dobro, da mu je gost bio sjajno raspoložen, da je pripovijedao same zanimljivosti, a sve opet začinjeno pijanom duhovitošću. A kad se je sjetio koje od onih duhovitih pripovijesti, spopadao ga je nekakov ludi smijeh, koji mu je samo umnažao mamurluk u glavi. Dapače, trzavica smijeha znala je na časove biti toliko neodoljiva, da se je, rastegnut na krevetu, počeo grozničavo tresti, a žile u glavi kao da će mu popucati. Tada nije mogao da dulje drži ruke pod glavom, već bi ih žurno izvukao, složio na čelu prste, a sljepočice čvrsto stisnuo među dlanove. Takav mu je stisak prijao: krv mu je časkom slabije šumila po žilama, pa mu trzavica nije uzrokovala tolike boli.

Prekapajući tako po uspomenama iz prošle noći i boreći se s vlastitim živcima i žilama, najedared ga spopade takav smijeh, da je morao skočiti s kreveta, te onako gô kao mahnit glavinjati po sobi brzim korakom, držeći sveudilj dlanovima stisnute sljepočice. Sjetio se on taj čas prefriganke Blanke Cappello, te kako je ona obradovala velikoga vojvodu toskanskoga tuđim čedom.

— Divna je to žena! — klikne Barbarigo, kad se je konačno zaustavio pred velikim zrcalom. Ali u isti taj čas sjetio se on i Jelke Tomićeve, sjetio se mejdana, pa Luke i svojih odredaba.

— Do bijesa! Eto sam skoro zaboravio onu krasnu gusku! . . . Da, da . . . Krasna je! . . . Luka je valjda sve dobro udesio . . . On je vražji svat! Boji me se kao žive vatre, ali bi za novac izdao i rođenoga oca, da mu je živ . . . Izdao bi možda i mene! . . . No, da je pravi lopov . . . onaj pravi. . . i da se može svemu domisliti . . . on bi sada . . . da . . . ne, to nije moguće . . .

Barbarigo se izvali u naslonjač. Misao mu se ni za čas

nije otkidala od Jelke. On je nastavljao svoje umovanje o Lukinoj zadaći . . . — Ne, nikako! — zaključi konačno svoje umovanje. — Sad nije još mogao . . . Ne, ne, treba najprije vidjeti, da li su oni kapetanići u hladovini . . . Istom tada ona treba da dođe k meni . . . To bi moglo . . . da moglo bi biti još danas. Da, danas bi moglo biti . . . Doći će! . . . Oh, doći će ona k meni! . . . Da, da, doći će . . . kako je ono Luka rekao . . . da plače, da mi padne pred koljena, da me moli za milost . . . A tada? . . . Ha, ha, tada će početi ono, kako je ono Luka kazao, izmjenično popuštanje! . . . Ha! ha! . . . Da, ona će prva početi popuštati . . . Kako ne bi! Prisilit će je uzvišena, sveta bratska ljubav! . . . Ipak je lijepo, što na svijetu postoji ta sveta bratska ljubav! . . . Ha, ha, ha! . . . Ja te ljubavi ne poznam . . . Ja ću joj tu svetu bratsku ljubav ostaviti neozlijeđenu; ja ću joj u lice pohvaliti tu svetu ljubav, to sveto čuvstvo . . . ali konačno . . . . da, da, . . . to će biti zalogaj!, . . . Napokon, to je i pravo! Ha, ha! . . .Njoj neka ostane poezija svete bratske ljubavi, a meni, kako ono kažu, proza . . . Da, da, izvrsno! . . . To je prema onomu posvećenomu načelu: d o u t des! . . . Da, da: ja tebi bratov spas . . . a ti meni . . . Divno! Dakle, danas, . . . da danas moramo s time na kraj . . . Sramota je, grdna sramota, što jedan Barbarigo, knez i kapetan grada Splita, mora da toliko čezne za jednom pučankom . . . .

Sad Barbarigo potegne uzicu zvonca, a u ložnicu uniđe sluga, koji mu je obično pomagao kod odijevanja. Sluga se ustuboči pred gospodarom . . .

— Keko, samo žurno! Danas imam vražjega posla, a već je i prilično kasno . . . Je li što nova u gradu?

— Ima, ekcelencijo, mnogo toga nova — odgovori Keko natežući knezu čarape.

— Mnogo? Na primjer?

— Prva je novost, da je nestao kapetan stratijota Tomić, i to netragom.

— Nestao? — začudi se Barbarigo.

— Da, ekcelencijo, netragom. Ljudi kažu, da je kapetan Zuliani pretražio noćas svaki kutić u gradu, ali Tomiću ni traga ni glasa.

— Dakle, nestao! . . . A od koga si to, Keko, čuo?

— Kazao mi je jutros rano gospodin oficijal Luka.

— A gdje je sada Luka?

— Bit će da još čeka dolje pred kancelarijom.

— Pa što ti je još kazivao Luka?

— To, da je nestao kapetan Tomić, i da su u zoru ljudi našli njegova konja bez sedla.

— Gdje su ga našli?

— To ja ne znam. Luka je kazivao, da je konj lutao po vinogradima.

— A nije li ti Luka kazivao, što on misli, kako je nestao kapetan Tomić?

— Nije ni slova, ekcelencijo. Zašto bi on baš meni kazivao što misli!

— A nije li ti Luka još što drugo kazivao?

— Da su konja ulovili i doveli u grad. Konj je i tako vlasništvo države.

— Samo to? Bit će da ti je Luka još nešto govorio . . . Jeste li dugo brbljali?

— Da, ekcelencijo . . . Rekao mi je . . . No, ne znam kako da se izrazim . . . povjerio . . .

— Kako to? povjerio ti je!

— Da, ekcelencijo, budući da je to stvar tajna, a ja tajnu čuvam.

— Govori, Keko, kaži mi sve!

— Luka je tražio da mu prisegnem, da ne ću odati nikomu niti slova.

— Kakvo je to odati ili ne odati! Preda mnom ne smije biti tajne! Govori!

— Ekcelencijo, ja sam Luki rekao, da mu prisižem, da ne ću . . .

— Govori i ne budali! — srdito će Barbarigo. — Ja ti zapovijedam da govoriš!

— Dakle, ja ne gazim prisegu, kad mi ekcelencija zapovijeda?

— Kakva prisega! Na što si prisegao?

— Na ništa; samo sam rekao da prisižem! Eto, tako sam prisegao . . . .

— Dosta mi je toga! Govori!

— Odmah, ekcelencijo. Molim samo vašu milost, da se pridigne, da mogu straga zakopčati . . .

Barbarigo ustane. Keko čučne iza njega i nastavi svoj posao.

— No, Keko! Počmi!

— Jest, vaša milosti. Luka mi je povjerio, da je kapetan Zuliani tražio čitavu božju noć ne samo Tomića, već i kapetana Celića.

— Pa zar nije ni njega našao! — oštro će Barbarigo, okrenuvši se naglo prema Keku, koji je ostao u istom položaju, tupa lica, držeći u ruci jednu podvezu.

— Što si se zabezeknuo, Keko! Što buljiš tako glupo, kao pravo tele! Govori!

Keko se uspravi, stane prevrtati podvezu s prsta na prst, pa počne:

— Kapetan Zuliani je ipak ulovio Celića . . . Tražio ga je dugo, pa ga je i ulovio!

— Je li to sigurno, da ga je ulovio? Govori!

— Jest, ekcelencijo. Luka mi je i to povjerio kao tajnu, a ja sam mu prisegao . . .

— Što ti je još povjerio Luka kao tajnu, koju ne ćeš odati nikomu?!

— Eto, to, što sam rekao, ekcelencijo . . . Da . . . rekao mi je, da su našli Celića istom u zoru, i to blizu Pojšana, onamo, znate . . .

— Pa onda?

— Da su ga svezali . . . to jest . . . Zuliani ga je svezao i odveo u podzemni zatvor.

— Da li je Celić bio sam?

— Nije bio sam.

— Dakle su s njime bili i njegovi ljudi?

— Ne, nisu bili, ekcelencijo . . Eh, da su oni bili s njime, ne bi to tako glatko išlo! . . . .

— Rekao si, da kapetan Celić nije bio sam?

— Da, bio je s njime samo jedan od stratijota...

— Njegov čovjek?

— Mislim, da nije.

— Onda je Tomićev; iz Tomićeve čete?

— To vam ja ne znam, ekcelencijo . . .

— Ti si, moj Keko, prava pravcata bena! Je li tako?

— Na službu, ekcelencijo; ali to će najbolje kazati on sam . . .

— Tko? pametni Luka?

— Ne; Luka ne; već onaj stratijot.

— Opet ti kažem, Keko, da si bena! Zar nisam i prije znao, da će mi reći sve, ako ga pozovem.

— Vaša ga ekcelencija ne treba pozvati . . . .

— Kako to? . . . Valjda ne namjerava i on nestati!

— Ne, ekcelencijo, on je dolje, pred kancelarijom, čeka.

— Kažeš, da je onaj stratijot dolje i da čeka pred kancelarijom?

— Da, ekcelencijo . . . .
— Dakle, obadva čekaju: i oficijal Luka i onaj stratijot, što je bio s kapetanom Celićem . . .
— Čekaju oba vašu ekcelenciju . . .
— To si mogao odmah reći! Nikad iz Keka pametna čovjeka! Je li tako?
— Jest, ekcelencijo! Ja se nisam sjetio, da bi to morao reći odmah.
— Čekaju li dugo?
— Od osme ure, vaša milosti.
— A sad je?
— Blizu podne.
— Žurno, Keko, pomozi mi da se operem.
Barbarigo se žurno oprao. Tad se je opet uvalio u naslonjač, a Keko ga je počeo češljati. Barbarigo, kao da je nešto razmislio, pa će najedared Keku:
— Je li čeka još netko pred kancelarijom?
— Čeka, vaša milosti.
— Tko to?
— Ne poznam . . . nisam nikad prije vidio . . .
— Je li muško ili žensko? Toliko valjda poznaš?
— Žensko je, ekcelencijo.
— Žensko! — klikne Barbarigo. — Djevojka?
— Mogla bi biti još djevojka . . . Da, da, sigurno je djevojka . . .
— Mlada?
— Kao kaplja.
— Lijepa? . . . Ružna?
— Krasna, ekcelencijo. Ali je ne poznam. Još nikad nije bila u palači.
— Crnka?
— Prava, pravcata crnka!
— I ona čeka od osme?
— Nije, ekcelencijo, ona je došla kasnije, . . . da, da: znatno kasnije.
— Sama?
— Bit će da je došla sama. Nisam vidio nikoga s njome, a Luka i stratijot su došli mnogo prije.
— O sveta bratska ljubavi! — klikne Barbarigo ironičnim posmjehom.
— Ja nisam to rekao, ekcelencijo! — ogradi se Keko, odloživši gospodarev češalj.

— Što nisi rekao, Keko? Opet ti ponavljam: ti si prava pravcata bena!
Keko je sad još glupije buljio u svoga gospodara.
— Navuci mi, Keko, haljinac. Ti, moja beno! Zar nisi ti bena, Keko moj glupi?
— Ja ne znam.
— Kako ne bi ti to znao? . . . Ah, Keko, Keko! — nasmiješi se Barbarigo.
Taj gospodarev smiješak kao da je osokolio sobara, da bi ipak smio da nešto odgovori.
— Onako je, kako kaže vaša milost.
— No, hvala Bogu, da i sam uviđaš . . .
— Ja sve uviđam, ekcelencijo.
— Kad sve uviđaš, mogao si mi odmah sve i reći, a da te ne natežem ovako . . .
— Da sam bena, vaša milosti?
— Ne to; već ono zadnje.
— Ono zadnje? — ponovi Keko smeteno.
— Da, da čeka pred kancelarijom ona djevojka . . .
— Neka mi oprosti vaša milost . . . Smijem li u kuhinju, da donesem zajutrak?
— Ne treba, Keko. I onako je blizu objed.
— Na službu, vaša milosti.
— Možeš otići, Keko.
Sobar se nakloni i ode.
Marko Barbarigo opet pristupi k zrcalu, pomno se ogleda, naravna bolje rijetku kosu i pogladi bradicu. Lice mu je odavalo, kao da je zadovoljan svojim vanjskim izgledom i s razvitkom stvari. Uzme šešir, pa se uputi k vratima. Tu popostane čas, pa se povrati do naslonjača. Položi šešir na najbliži stolac, sjedne i stane razmišljati.
Što je taj čas razmišljao Marko Barbarigo? Nije li mu se možda pojavila pred očima sva grozota zločina, što ga je tolikim cinizmom zasnovao, poradi čega su dva nedužna čovjeka već poginula: Cicvarko i turski aga, bez obzira na sve ostalo zlo što je imalo da se još rasplete? A zašto? Samo da bude do kraja zadovoljena njegova pohota na nedužnoj djevojci, sirotici bez oca i majke, od koje je već jedinoga brata otkinuo, a zaručnika joj ni kriva ni dužna u dno kule strpao! Nije li se on sad na te pomisli zaprepastio? Nipošto! Marko Barbarigo ne bi bio plemić, kad ne bi ostao kod započete osnove, kad je ne bi do kraja izveo; pa neka se izniže još i više nedužnih žrtava na koje nabasa pri ostvarenju svoje

osnove. Tek je dvoumio: da li bi imao saslušati stranke, što mu je sobar spomenuo, dolje u kancelariji, ili pak u svojoj ložnici; hoće li svoj juriš na djevojku poduzeti sad odmah, ili će odgoditi na drugi dan. Odluči li se za odmah, ložnica mu je bila najpodesnija.

Nekoliko je časova nijemo buljio u pod. Konačno se trgnuo i opet povukao uzicu zvonca.

Na vratima se pojavi Keko.

— Vaša milost zapovijeda?

— Čeka li još dolje oficijal Luka?

— Na službu, vaša milosti.

— Neka dođe. Reci mu, ali glasno, da ne ostavljam danas ložnice, jer se ne osjećam najbolje.

Keko se nakloni i ode, a odmah zatim pojavi se oficijal Luka Kolubrin. —

— Ljubim ruke i dobro jutro želim vašoj ekcelenciji! — uz duboki će naklon Luka.

— Dakle, kapetan se Tomić povratio iz Solina odmah poslije oficijala Luke Kolubrina! — ujedljivo će Barbarigo, uprijevši pogled u svoga pouzdanika.

— Zar vaša ekcelencija već znade? — bojazljivo će Kolubrin.

— Ne znam, ali se domišljam, da je kapetan Tomić sjajno odmaglio. Nije li tako, Luka?

— Na žalost, istina je!

— Domišljam se također, da je kapetan Zuliani uzaludno cijelu Božju noć tražio svuda po gradu i kapetana Tomića i kapetana Celića.

— Celić je zatvoren, ekcelencijo!

— Da, zatvoren, istom u zoru! Nije li tako moj odani i pouzdani oficijale?

— Na službu, vaša milosti.

— S kapetanom Celićem bio je samo jedan jedini stratijot. Nije li tako, Luka?

— I taj dolje čeka.

— Znadem da čeka. Osim njega, čeka još netko dolje pred kancelarijom.

— To je ona. Jelka Tomićeva.

— I to znadem. A nije isključeno da to znade već cijeli grad! Moj oficijal misli, da moje lične stvari moraju znati čak i sluge! Dakako, uz prethodnu prisegu!

Luka duboko ponikne glavom, a Barbarigo stane šetati gore dolje po ložnici.

— No, — nastavi Barbarigo, zaustaviv se pred Lukom, — nadam se da će moj oficijal u buduće opreznije čuvati tajne svoga gospodara...

— Neka mi vjeruje vaša ekcelencija, da osim što sam rekao Keku...

— Dobro, dobro — prekine ga Barbarigo. — Dakle, čeka i Tomićeva sestra?

— Na službu, vaša milosti.

— Je li došla od svoje volje, ili ju je netko nagovorio?

— Da nije sama došla, ja bih joj bio savjetovao da dođe svakako danas.

— Neka bude. Što sada?

— Sad, moje je skromno mnijenje, da se počme onako, kako je dogovoreno.

— S popuštanjem? je li? I ti misliš, da će ona...

— Satrta je od tuge. Ja se usuđujem misliti, da će ići lako i glatko.

— To misliš ti; ali ja se bojim, da ne će baš tako glatko ići...

— Samo treba da se vaša milost u početku pokaže stroga i neumoljiva!

— Dobro; vidjet ćemo. A zašto čeka onaj stratijot? Ja njega...

— Treba ga preslušati, ekcelencijo. On ipak mora da nešto znade. Zatečen je s Celićem, i od njegove je čete. On treba da opravda, zašto se je skitao cijelu Božju noć s Celićem, kad nije od Celićeve čete, i kuda su se sve skitali. Nije isključeno, da se njegove izjave budu kosile s Celićevima, pa da se tako otkrije i Tomićev trag.

— Gle, gle, to nije baš bedasto mišljeno! Vidim, da se ipak znadeš domisliti, kad pametno misliš. Ali, stratijota mogu preslušati i kasnije. Napokon, ne može se dogovarati s nikim.

— To je isključeno, vaša milosti.

— Stratijota ti otpremi. Reci mu, da će već biti prizvan.

— Tako ću mu reći. A djevojci?

— Hm!... Misliš li, da bi već sada bio zgodan čas?

— Zašto ne, vaša milosti! Njezina će tuga kasnije popustiti, a to bi bilo opasno.

— I to je istina. Dakle, stratijota otpremi, a nju dovedi gore, jer, zapamti Luka: Njegova se ekcelencija danas ne osjeća najbolje, pa stoga ne ostavlja ložnice.

— Razumijem potpuno, vaša milosti.

Luka pobrza stubama, te priopći Dujmu, da će ga knez kasnije preslušati; a Jelki, da je i nju njegova milost htjela da kasnije sasluša, jer se ne ćuti dobro, pa danas po svoj prilici ne će ni doći u kancelariju; ali on, Luka Kolubrin, molio je kneza, neka bi nju odmah primio, jer ga je ganula njezina velika tuga, pa bi želio, da bude čim prije utješena od milosti njegove ekcelencije.

Kako je Dujam polagano silazio, čuo je dobro svaku Lukinu riječ. Osobito su mu se usjekle one Lukine, da se je on, gadni Luka Kolubrin, založio, da knez primi Jelku!

— Sumnjivo mi je sve to! — propenta Dujam kao sam za sebe kad je dospio do izlaza iz palače. Tad se, ispod onih svodova zaustavi, pogladi svoj mrki brk i sjeti se obećanja što je prošle noći zadao svome kapetanu, da se nitko ne će ni dodirnuti Jelke, osim preko njegove lješine. On sve misli u jednu smisli, okrene se, uniđe kroz ista vrata, popne se do kancelarije i sjedne na zadnju od stepenica, što su vodile na gornji kat. Barbarigova je ložnica bila točno nad kancelarijom koja je bila dolje.

Zadnja dva prepaćena dana ostavila su vidljivih tragova na ubogoj Jelki. Bila je blijeda, ali ta bljedoća nije kvarila njezine ljepote ni dražesti. Dapače, kao da je ta bljedoća umnažala prirođene njezine čari. Ona se je lagano penjala za Lukom, poput ovčice koju vode na klaonicu. Srce joj je kucalo, kao da će provaliti grudi. Kad je pak primijetila, da Luka posiže za kvakom, da otvori vrata na kneževoj ložnici, u sirotici kao da je taj čas stinula krv; ali je ipak, kao po nagonu svrnula svoje divne oči k nebu, te je mišlju svojom zazvala zaštitu Svemogućega Boga i Nebeske Majke sirota. Kad je pak stupila u sobu, sva se je stresla, pogotovu kad se je ogledala naokolo i zamijetila u naslonjaču Marka Barbariga. Luka brže bolje prinese stolac do u sredinu sobe. Ona sjedne, a Luka se postavi iza njezinih leđa blizu prozora.

— Vi ste — počme tobože nehajno Barbarigo — sestra kapetana Petra Tomića?

— Vaša milost to već znade — tiho uzvrati Jelka.

— Je li vas tko nagovorio da dođete danas k meni? Je li vas tko naputio?

— Nije nitko, vaša milosti. Sama sam se odlučila da dođem.

— Sigurno ste, ako je tako, došli, da mi priopćite gdje vam se sada nalazi brat. Jer, on se skriva, da ga moja ruka

ne dosegne... A vi ste pametna djevojka, pa uviđate, da je najbolje reći svome poglavaru svu istinu. Ako vas je ta nakana amo dovela, moram da vas pohvalim.

— Ja niti ne slutim, vaša milosti, gdje se sad nalazi moj brat.

— Vi niti ne slutite? — naglasi Barbarigo svaku slovku.

— Doista ne slutim, niti mogu slutiti. Mene je iznenadilo što sam jutros čula.

— Da vi ništa ne znate, to mi je teško vjerovati! Nije moguće, da baš ništa ne znate, kađa, kuda i kako je nestao vaš brat?

— Baš ništa, vaša milosti. Ja još nikad nisam lagala! Da što znadem, rekla bih: znam gdje mi je brat, i evo moje glave, ali ga odati ne mogu! Ja ga od jučer ujutro nisam više vidjela.

— To vjerujem. Ali ste se i oprostili s njime prije nego što je krenuo u Solin?

— Jesam, vaša milosti, onako kao što smo se opraštali svaki dan, kad je imao na gradskoj međi službu. On se u grad nije više povratio, jer bih ga ja svakako vidjela.

— Ali, kad se je s vama opraštao, nije vam zatajio, sigurno vam nije zatajio svoje namjere.

— Svoje namjere? Ja ne znam uopće ništa o kakovim bratovim namjerama.

— Ipak vam je nešto rekao u času oproštaja, kad je pošao na mejdan?

— Ništa, vaša milosti. Na pragu naše kućice rekao mi je: — Sestro, neka te Bog čuva! — I kad je izgovorila te riječi, briznula je sirotica u grčevit plač.

Barbarigo je čekao, da se bijednica isplače, a međutim je izmijenjivao značajne poglede s Lukom. Kad se je djevojka malo primirila, Barbarigo nastavi:

— Je li vam poznato, da sam bio uvijek sklon i milostiv prema vašemu bratu?

— To mi je poznato, vaša milosti.

— Momak mi se sviđao, pa mu ni ja nisam tajio svoje naklonosti.

— Brat mi se je opetovano pohvalio naklonošću vaše milosti.

— To mi je ugodno čuti! Ali baš stoga ne mogu da dovoljno požalim, što se nije pokorio mojoj zabrani, koju sam izdao, kad sam doznao, da je pošao i poveo svoju četu do solinske rijeke, da dijeli mejdan s kliškim agom.

— Da je taj mejdan vaša milost odmah zabranila, ne bi bilo došlo do svega ovoga. On je vašu zabranu očekivao; ali sam, kao junak, nije smio da je od vas izazove. Vi to shvaćate... on je vojnik... i nije smio pokazati da se boji mejdana.

— Ja sam zabranu izdao, kad sam doznao što namjerava. Priznat ćete, da mi to prije nije bilo moguće. Uostalom, bila zabrana izdata kada mu drago, on joj se je smjesta morao pokoriti. Zar nije tako? Vojnik i posluh, to je nerazdruživo!

Djevojka nije slova uzvratila. Ona je samo nijemo u pod buljila.

— Moja zabrana, — nastavi Barbarigo, — to ćete mi priznati, omogućivala mu je da se časno izvuče iz nemiloga zapletaja. Nije trebao već da se pokori, i nitko živ mu ne bi toga zamjerio. On je morao poslušati stariji nalog! Ali on, mjesto da se pokori, on je prezirno uskratio posluh meni, svome poglavaru! Znate li vi, što je to, kad vojnik uskrati posluh? Pa k tomu na očigled mnoštva naroda? Nesreća je pak htjela, da je na mejdanu pogubio Mehmet-agu! Da ga je srećom samo ranio! Bilo bi se dalo sve izgladiti! Ali ovako, mrtva je glava po srijedi! Sad će Turci tražiti od prejasne Republike zadovoljštinu za mrtvoga svoga agu! Uslijed toga, vaš me je brat rinuo silom u položaj, da moram protiv njega postupati svom strogošću zakona. Njegova je krivnja dapače još veća, što je umaknuo, misleći da ga ruka Republike ne će doseći i da će umaći svojoj osudi! Ali, on se kruto vara! A varaju se i svi oni, koji su u nečasnu ovu stvar upleteni, i koji bi vrlo pametno uradili da mi otkriju njegovo sadanje boravište. U tom biste se slučaju mogli svi još nadati u moju blagost, pa da smrtnu kaznu na vješalima zamijenim kojom drugom, blažom!

Zadnje je riječi Barbarigo oštro naglasio, a Luka mu je, iza Jelkinih leđa, samo kimao glavom, zadovoljan, što mu je gospodar pogodio pravu žicu. Ali djevojka je taj trenutak protrnula i zalomila rukama, kao da ju je otrovnica za srce ugrizla.

— Smilujte se! — vrisnula je sirota, klonuvši na koljena. — Smilujte se, milostivi kneže!... Smilujte se ubogomu mojemu bratu!... Evo moje glave za njegovu!... Smilujte se, tako Bog bio milostiv vama na zadnjem času!... Smilujte se, oprostite mu prvu i jedinu zabludu!... Što ću ja

sirota bez njega!... On mi je sve: i otac i majka!... Smilujte se, jer će me bol ubiti!

— Da se smilujem! — cinički će Barbarigo. — Lako je to reći! Ali tu je po srijedi zakon! A zakon je meni sve i nad svakim!

— Smilujte se! — ponovi opet djevojka sveudilj na koljenima, upirući svoje divne oči u zlotvora. — Vaša milost može sve, ako samo hoće! Smilujte se, a Bog će vam dobrotu naplatiti!...

— Da se smilujem!... Kad bi se radilo samo o njemu! Ali on je zaveo i kapetana Celića, da odvede i on svoje ljude do solinske rijeke, pa da tako svi prisustvuju mejdanu. A taj gospodin Celić, kad je čuo za moju zabranu, i za posljedice, kojima sam zaprijetio, ne samo što je propustio, makar ga života stajalo, da je provede, već se je nehajno i dalje zadržao kod solinske rijeke, da uživa sa svojim ljudima, gledajući kako se prezirno gaze moje naredbe i zakoni prejasne Republike! Ali, on mi nije umakao! On je... to već znate...

— Kapetan Celić!... prigušeno će djevojka.

— On je već okovan na dnu kule...

— Jao! Jao! meni tužnoj siroti!... Bože, Bože, da nije sve to samo ružan san... Da li sam ja bijedna pri sebi... Bože! Bože moj!

Barbarigo je međutim samo izmijenjivao značajne poglede s Lukom, koji se je raspadao od zadovolzstva gledajući, kako njegov gospodar sjajno glumi ogorčena čuvara državnih zakona.

— Zar vas i Celićeva sudbina zabrinjuje? — licemjerski će joj, tobože naivno, Barbarigo.

— Kapetan Celić je njezin zaručnik! — umiješa se Luka, kao da pripovijeda svome gospodaru nešto nova, njemu dotle nepoznata.

— Tako, dakle!... Kapetan Celić je vaš zaručnik?

— Jest, vaša milosti!... Oh, moj Ivo, moj dobri, plemeniti moj Ivo! Okovan si u dnu kule! To je strašno! Smilujte se, ako Boga znate... Mene će sirotu um ostaviti!...

— Da se smilujem, da se smilujem! Po pravu i pravici, morao bih, kao i sve sumnjive glede bijega vašega brata, ponavljam, morao bih zatvoriti i vas. Ali ja toga ne ću. Znam, da ste vi dobra i pametna djevojka. Doista, i od drugih sam čuo da ste dobra i pametna djevojka. Vama je, vidim, iskreno na srcu bratova i vjerenikova sudbina. Ne

ću da vas zatvorim! Želim, dapače, da mi pomognete, da im po mogućnosti olakšamo neminovnu sudbinu.

Jelka taj čas skoči na noge, uspravi se, raskolači oči, te pokazujući prstom na Barbariga, ponovi: — Da im olakšamo neminovnu sudbinu!... Da vam ja u tom pomognem?!... Ja vama da pomognem!

— Da, da, vi! Vi možete da za obadva učinite mnogo, vrlo mnogo, ako samo hoćete...

Luka je iza Jelkinih leđa zadovoljno kimao glavom, kao da mu je htio reći: — Dobro glumite! samo dalje tako!

— Ako samo ja hoću?! Što ja ne bih učinila za moje mile, za moje jedine na svijetu!

— Eto, vidite, to mi je nov dokaz da ste pametna djevojka. Tako i valja!

Barbarigo sad pristupi bliže Jelki. Ona ga je promatrala raskolačenih očiju. On joj se zagleda u oči, pa segne za njezinim licem. Ona odstupi korak dva, neprestano buljeći u njega.

Barbariga kao da je taj otpor pogotovu dražio. On pokroči još bliže, a ona uzmakne čak do protivnoga zida, a u očima kao da su joj bljesnule dvije munje. Barbarigo se nagne prema njoj, a ona se ustuboči poput lavice, pa će mu dršćućim glasom:

— Što hoćete od mene sirote?

— Ništa, draga. Ne bojte se! Naslađujem se gledajući te vaše divne oči! Rekli ste, da pristajete pomagati mi, da olakšamo sudbinu vašega brata i vašega vjerenika...

— Da, milostivi kneže!... Ali...

— Kakav ali? Što znači taj ali?

— Ali...

— Znajte, da im ja mogu sve oprostiti! Sve! Razumijete li, sve!... A to ovisi o vašoj volji!... Dakle?

— Ja sam spremna da i svoj život žrtvujem, ali...

— Opet ali! Što biste htjeli reći, a neda vam se nadovezati na taj ali?

— Ali u poštenju samo — izlane sirotica.

— U poštenju! Ha, ha! U poštenju! Što hoćete da time kažete?

— Vi to znate, milostivi gospodine!

— Kako da ja znadem, što je to vaše poštenje, poštenje običnih ljudi! Kakvo poštenje može da bude tu po srijedi! Ne, ne, vi se varate, draga! Tu poštenje ne ulazi! Vi ćete

za svakoga ostati najpoštenija, makar vas vaš knez stiskao u svome zagrljaju.

I Barbarigo smjelo pokroči i obujmi joj gornje tijelo. Ona ga snažno odrine, ali on je tada još čvršće pograbi. Luka u tom trenutku priskoči u pomoć svome gospodaru, te je zgrabi za obje noge, dočim joj je Barbarigo držao čvrsto obujmljeno gornje tijelo i obje ruke. Ali u taj par ona očajno vikne:

— Pomoć! Pomoć! Ljudi, pomoć!

— Začepite joj usta, ekcelencijo! — vikne Luka. Ali prije nego li je dorekao, otvorila se vrata, kroz koja provali golom sabljom u ruci Dujam. Htjede da zamahne na Barbariga, ali isti čas primijeti da bi mogao pogoditi i Jelku. Kako je Barbarigo, neprestano stišćući djevojku, leđima bio okrenut prema ulazu, mislio je valjda, da je na Jelkinu viku doletio njegov Keko, pa je sveudilj držao čvrsto obujmljenu Jelku. Luka pak, kad je ugledao Dujma, otskočio je od Jelke, ali u isti tren Dujam mu zabode svoju sablju u trbuh, da se je odmah srušio. Odmah zatim, ostavivši sablju zarinutu u nesretnom Luki, udari Barbariga šakom u čelo tolikom snagom, da se je i on srušio. Tad je, a da nije riječi izustio, primio djevojku za ruku, izvukao sablju iz Lukine utrobe, i ostavio s njome kneževsku palaču prije nego li je Barbarigo došao k svijesti. —

Već je Dujam s Jelkom prolazio plokatom svetoga Lovre, kad je Keko stupio kroz rastvorena vrata u ložnicu svoga gospodara. Keko je izmjenice promatrao, neko vrijeme, krvavu lokvu na podu i Luku koji je izdisao. Barbarigo se istom tada osvijestio i podigao, te stao vikati prema Keku:

— Žuri se, trči do kapetana Zuliani-a! Neka smjesta pronađe i okuje onoga stratijota!... Znaš, onoga, što si mi rekao da čeka... Neka ga okuje i baci na dno kule s onim drugim!... Trči, žuri se!

Keko prestravljen iščezne, a Barbarigo svrne pogled na lokvu krvi oko napola mrtvoga Luke. U prvi se čas zgrozio; ali bijes kao da ga je odmah opet spopao, i on stane užurbano koracati gore dolje i urlikati:

— Evo: ubio je ovoga ubogoga čovjeka!... Ja ću poučiti pristojnosti ovu gamad, ove razbojnike!... Čekajte, vi gadovi!... Baš je dobro došla »Stella«!... Dva galijota više!... Vidjet ćemo već!... Luda i glupa curetina!... Je li joj trebalo svega ovoga!... Što ona misli: tko sam ja! Tko

je Marko Barbarigo!... Ja ću joj već pokazati... U poštenju?... Da, u obrani toga gamadskoga poštenja onaj je razbojnik ubio nedužna čovjeka, koji je samo poslušao moje naloge i vršio ih... i onda se usudio, što je najgore, podići ruku na svoga gospodara!... U poštenju!... Dakako: podraga li gradski knez prostu jednu pučanku, odmah ubojstvo!... Počekaj ti, ohola curo!... Vidjet ću ja tebe, prije nego li sanjaš, pred mojim nogama kao crva... Nuđat ćeš se ti meni!... Da, sama ćeš mi se nuđati, ali tad ću biti ja gazda!... I ja ću te tada grliti, koliko samo bude moja gospodska volja, a pȉtat ću te nadama, neprestano ću te pȉtati, da će oni tvoji zločinci biti pomilovani... I ti ćeš, luda curo, povjerovati; a ja ću te milovati, dokle mi ne dosadiš... Pa kad te se zasitim, onda ću te odbaciti kao izažeti limun; a tvoji robijaši ostat će i nadalje okovani za svoju klupu na galiji!... Vidjet ćeš, luda curo, što sve može Marko Barbarigo!...

Međutim je pridošla služinčad i podigla nesretnoga Luku, koji je, uslijed silnoga gubitka krvi, brzo izdahnuo. Kad su njegovo truplo iznašali iz ložnice gradskoga kneza, iz jednoga mu je džepa ispao u lokvu krvi zamusani rubac s dukatima! Cijena krvi!...

Bio je rubac Miška Cicvarka. Podigao ga je i spravio s dukatima u džep Marko Barbarigo, koji, kao za se, izlane:
— Mogli bi mi donijeti sreću u igračnici!...

XI.
BRODOLOM!

Temelj bogatstvu Venecije bila je njezina od davnine silno razgranjena trgovina, koja se je naglo razvila osobito u doba tako zvanih križarskih vojna, to u Crnom moru, to u istočnom bazenu Sredozemnog mora. Vrhunac moći i bogatstva postigla je Venecija u četvrtoj križarskoj vojni, kad su križari, po njezinu nalogu, pomogli razoriti grad Zadar, koji se je neprestano otimao ispod šape krilatoga Lava svetoga Marka. Moć i sjaj Venecije bili su tada toliki, da, kad su, poslije osvojenja Carigrada, godine 1204. križari ponudili krunu istočnoga carstva mletačkomu duždu, devedesetgodišnjem starcu Henriku Dandolu, on ju je odbio, jer da voli biti duždem u Mlecima nego li car u Bizantu! Ali, iako tada

nije mletački dužde primio ponuđene mu carske krune, Republika je svetoga Marka svejedno ugrabila više gradova u Trakiji i na obalama Marmarskoga mora, kao što je i zauzela glavnije otoke u Egejskom moru, i posula svojim skladištima sve obale Crnoga mora i još dalje, preko Kavkaza, na delti Volge.

Ovaki silni trgovački uspjesi podigli su u Mlecima veliki i mali obrt, pa su za svoje proizvode Mlečani tražili i nalazili uvijek nova tržišta, ne samo u Levantu, već i na zapadnim obalama Sredozemnoga mora, a zalijetali su se i u Atlantik, čak do Londona, pa i do Nizozemske. —

Osvajalački uspjesi Turaka u XVI. stoljeću, pa otkrića Španjolaca i Portugalaca u Novom Svijetu, potisnuli su znatno mletačku trgovinu. To je bio za Mlečane golem udarac i preteča konačne njihove propasti; ali, i to je bila historijska njihova odlika, oni ipak nisu klonuli u svojim pregnućima. Diplomacijom svojom, i žutacima iz kovnice svetoga Marka znali su oni podržavati povoljno za sebe raspoloženje kod Visoke Porte baš onako, kako su to znali i podanici republike svetoga Vlaha; a nisu klonuli ni onda, kad je neodoljiva sila utisnula mač među šape Lavu svetoga Marka; kao ni onda, kad je ratna sreća na moru odlučivala, da li će na oceanima zagospodovati engleska ili španjolska kruna. Ta je odluka značila za Veneciju zatvaranje Gilbratarskih vrata, jer će sve atlanske države poduzeti protiv nje najžešću utakmicu, ne samo na vlastitom teritoriju, već i na svim inostranim tržištima, gdje se je tijekom stoljeća vijala zastava svetoga Marka.

Eto tako, zahvalivši međusobnom neprijateljstvu i takmičenju atlanskih država s jedne, a vlastitoj prevejanosti s druge strane, Venecija je mogla još i krajem XVI. stoljeća opremati u inozemstvo svojih običajnih šest trgovačkih eskadra. Prva je polazila u Crno more, druga u Carigrad i luke Rumunije i Grčke, treća u Siriju i gradove na južnoj obali Male Azije, četvrta u Egipat, peta u sjevernu Afriku, a šesta u Englesku i Nizozemsku. —

Koncem lipnja 1584. godine opremali su u Mlecima baš ovu zadnju trgovačku eskadru. Sastojala se od sedam golemih galija, što su se onda zvali »galeoni«, a nakrcanih svim mogućim obrtnim proizvodima. Te su galije imale malen broj veslača, koji nisu bili okovani, toliko da u doba posvemašnje tišine ne ostanu kao pričavlane na istom mjestu, te da uzmognu lakše ulaziti i izlaziti iz luke. Ali za to su ti »gale-

oni« imali golema jedra, koja su ih, kod povoljna vjetra, mogla pomicati po moru brže nego li su to mogle ratne galije, ni kad su na njima uzveslali svi mnogobrojni veslači svih veslačkih redova. Ti su »galeoni« bili donekle i oboružani, ali ne toliko da bi se mogli uspješno oprijeti navali gusarskih brodova, pa stoga, da im plovidba bude sigurnija, Republika bi uvijek dodijelila barem jednu ratnu galiju, da prati takvu trgovačku eskadru. Tako je ovom prilikom zapalo galiju »Gloria«, da prati eskadru Atlantika sve do Nizozemske. Nije nadkomes Zuane Balbi bio baš oduševljen za tu plovidbu, koja se je mogla protegnuti i na više mjeseci, a možda i na cijelu jednu godinu; ali nalogu se je trebalo pokoriti; pa stoga i on sam, kao i njegov komes šior Beppo, svaki u svome djelokrugu, imali su pune ruke posla, da galiju opskrbe svim onim, što je na toj dugoj plovidbi moglo trebati. Božo i Marko, naši poznati kormilari, veselili su se što će imati u inozemstvu veću plaću i što će »vidjeti svijeta!« —

Uoči polaska eskadre Atlantika doplovila je u Mletke galija »Stella«, jer je trebala znatnih popravaka. Među okovanim njezinim veslačima, kako je uvjeravao njezin nadkomes Alfonso Bovini, i kako je glasio službeni izvještaj kneza i kapetana grada Splita, bila su dva vrlo opasna galijota. Jedan od njih, »u svojstvu kapetana stratijotske čete, potaknuo je na bunu svoje ljude i pomogao ubiti jednoga turskoga agu«; dočim je drugi ubio oficijala kneza splitskoga u času kad se je vodila istraga protiv ubojice turskoga age. Stoga je knez Marko Barbarigo osudio ubojicu na doživotnu robiju na galijama, dočim je prvi, obzirom na razne olakoćujuće okolnosti, imao ostati okovan uz veslo samo deset godina. Ali, »— ovako je Marko Barbarigo završio popratni izvještaj, — »budući da ova dva robijaša imadu mnogo prijatelja, koji bi mogli vrebati na zgodan čas, i pokušati da ih oslobode, preporuča se uzvišenomu Vijeću »desetorice«, da odredi, neka se okuju na kojoj od galija, koja ima da otplovi u daleka mora«. I »vlastita opažanja nadkomesa Alfonsa Bovini, za vrijeme plovidbe od Splita do Mletaka, podudarala su se s mnijenjem kneza Barbariga, pa je on od svoje strane svojski podupro svoga prijatelja. Obzirom na te razloge Vijeće je odredilo, da se ta dva robijaša imadu okovati na galiji »Gloria«.

Galijotima i momčadi »Glorie« upravo se je dijelio objed, kad se je sa »Stelle« otisnuo čamac, koji je pod jakom

stražom prenašao svezana ta dva robijaša. Za objed, jer se je boravilo u luci, taj je dan, na galiji, dobio svaki vojnik i mornar: juhu, komadić mesa, komad kruha i mjericu vina; a galijoti: varivo od boba, komadić pržena i pouljena kruha i k tomu sedamnaest unča baškota. Galijoti nisu imali prava na vino, već su, ako je nadkomes bio veledušan, mogli dobiti koju kapljicu, kad su se preko reda izmorili dugim veslanjem, ili prije okršaja s neprijateljem.

Čamac »Stelle« pristao je uz »Gloriu« kad je momčad bila gotova s objedom. Iz čamca je prvi iskočio jedan »plemić od krme«. Taj je potražio u kvadratu nadkomesa Balbi-a, i predao mu spise glede »dvaju opasnih galijota«. Malo zatim izašli su dostojanstveno iz kvadrata nadkomes, njegovi časnici i taj »plemić od krme«, koji s palube zapovjedi straži u čamcu da prekrcaju galijote. Međutim je brodski trubljač zatrubio, a tada su se sabrali na palubi svi mornari i vojnici, dočim su veslači samo ustali sa svojih klupa. Kormilari, naši stari znanci, Marko i Božo, odmah su prepoznali oba nova galijota, pa su se od čuda ukočili, kao da im je krv stinula. Nadkomes Balbi primi — prema službenom izrazu — »u posjed« oba galijota, te ih preda »kapu« Vincencu Pocaterra, koji ih dade odmah okovati za jednu »raspoloživu« klupu, nekako u sredini palube. Jedina prtljaga, što su bijednici sobom imali, bila je kabanica, koju su složili na klupi i privezali remenom po »propisu«. Međutim se čamac »Stelle« otisnuo od »Glorie«, s plemićem od krme i sa stražom. Kad su jadnike okovali, pristupi k njima jedan od kapovih pomagača i utisne svakomu na desnu mišicu, ispod ramena, robijaški žig. Na taj prizor i Marko i Božo jedva su suspregli suze.

Kad su jadnici dobili robijaški žig, nadkomes Balbi pruži jednomu od svojih plemića od krme naredbu Vijeća »desetorice«, da je glasno pročita. U toj naredbi je Vijeće potvrdilo u cijelosti osudu kneza i kapetana grada Splita proti Dujmu Tvrdi i Ivanu Celiću, naređujući u isto doba nadkomesu Zuanu Balbi, da ih dade okovati na svojoj galiji i najstrože čuvati, uz primjedbu, da »ako bi ta dva opasna galijota nestala na nerazjašnjen način, platit će za svakoga od njih, u ime globe, dvadeset i pet zlatnih dukata nadkomes Zuane Balbi i glavar veslača Vinčenco Pocaterra; a vojnik i mornar, na kojima je bio red da straže u doba, kad su dotičnici mogli nestati, bit će doživotno okovani na njihovom mjestu.« Bilo je pak napose u naredbi naglašeno, da »najbliži susjedi —

galijoti — imadu najbudnije paziti, da ne bi ti njihovi novi drugovi ma bilo kako umaknuli. Stoga im se nalaže, da bezodvlačno prijave svaki i najsitniji sumnjivi znak glede takova pokušaja. U slučaju, da bi oni to propustili učiniti, a ta dva opasna galijota bi umakla s broda, to će se susjedima klupe, uz koju budu okovani zločinci, Dujam Tvrde i Ivan Celić, odmah odsjeći nos i oba uha.« Naredba je svršavala oštrom zabranom, da, ako bi ta dva galijota ipak pobjegla »nitko im ne smije pružiti utočišta ni u posvećenom, ni u privatnom mjestu.« Ne će se uvažiti nikakova isprika, »budući da se galijota može na prvi mah prepoznati po sasvim obrijanoj glavi i bradi, po žigu na ruci, i po znaku okova na nozi«. —

Već je slijedeći dan otplovila cijela eskadra Atlantika niz zapadnu obalu Jadrana put Manfredonije. Ako ne bi nastupila nepredviđena nužda, da se skrene kamo drugamo, tu je imala da bude prva postaja. Kako je već bio uveden na brodove kompas, moglo se je ploviti i podalje od obale. Na kormilu su bili Božo i Marko, jer je šior Beppo postavljao za »prvu stražu« uvijek njih dvojicu, kao najvještije i najpouzdanije. — Jutro je bilo divno, a mrtva je tišina vladala sve do desete ure. Tada se istom počeo javljati vjetrić od sjevero-zapada, ali samo toliko, da je u početku tek namrskao onu krasnu veličanstvenu plavu površinu. Istom kad je vjetrić ojačao, maleni su se valići počeli odbijati od bokova mrke eskadre, ali teretne su galije tek lagašno odmicale, jer im je vjetrić bio preslab za jedra, pa je i veslačima pratilice »Glorie« trud bio manji, budući da su lako podržavali svoj brod u propisanoj udaljenosti od eskadre. Nadkomes Balbi zadržavao se na palubi poradi sparine što je vladala u kvadratu. Šetajući hodnikom, između veslačkih klupa, nekoliko se je puta zaustavio kod Tvrde i Celića, i pozorno ih promatrao. Konačno je sjeo blizu kormila, gdje je šior Beppo nepomično stajao, pa se je odmah između njih razvio razgovor, koji nije izbjegao uhu naših kormilara.

— Koliko više promatram — počme Balbi — onu dvojicu Barbarigovih galijota, nikako mi ne ide u glavu, da su oni zločinci, kako su nam ih opisali.

— I ja sam ih promatrao, ekcelencijo, — odgovori šior Beppo —, pa mi se onaj viši čini nekakav krupni dobričina, dočim mi onaj niži odviše plemenito izgleda, a da bi mogao biti zločinac.

— Ali, tu je osuda; a »Vijeće« ju je potvrdilo. Bit će da su ipak krivi...

— To je moguće; ali mi je teško vjerovati. Pogotovu mi je to teško, nakon onoga što sam sinoć, poslije kazališne predstave, čuo u jednom društvu.

— Kakva je to bila predstava?

— »Gelosi« su dali u Gjudeki jednu komediju. Glumila je glasovita Izabela.

— Andreini? »Gelosi« su i tako prva suvremena glumačka družina u Veneciji, a tek s Izabelom!

— Da, Izabela Andreini, ekcelencijo. Kad se danas spomene Izabela, to može da bude samo Andreinka! Divna je to žena! Zanijela je svu publiku.

— Ona je danas slavna umjetnica, a krasotica da joj nema para!

— K svemu tomu: u cvijetu mladosti!

— Istom su joj dvadeset i dvije godine, a već je šesta godina što se je udala za Franju Andreini. Dakle, vi ste se ugodno zabavljali?

— Da bolje nisam mogao. Poslije predstave nije nam srce dalo da se rastanemo, pogotovu kad sam se sjetio da sutradan putujemo, pa nas je nekoliko zašlo u jednu igračnicu kod Rialta.

— A je li bilo sreće?

— Nismo se kartali, tek smo u susjednoj sobi jeli i pili.

— I došli ste u razgovor glede ovih dvaju galijota?

— Slučajno. Ja sam pripovjedio, kakva smo dva opasna zločinca dobili na brod. Ja sam naime vjerovao, da su oni doista krivi.

— Kao što ja još i sad vjerujem!

— Na to me jedan od nazočne gospode upita, da li se sjećam imena tih galijota. Ja mu na to odvratim onako po prilici, jer se nisam točno sjećao kako se zovu. On tada izusti njihova prava prezimena. Taj je gospodin došao prije dva dana iz Splita, a zove se, ako se dobro sjećam Papalić.

— Pa što je on rekao glede tih galijota?

— Rekao je, da su oni baš toliko krivi koliko i on! Naime, da su krivo osuđeni.

— To mi je teško vjerovati, šior Beppo!

— Molim, ekcelencijo. On nam je u kratko pripovjedio o čem se radi.

— Svaka čast tome gospodinu Papaliću, ali ne mogu dozvoliti, da bi se knez Barbarigo, kakav je da je, usudio zavesti krivom osudom i lažnim izvještajem Vijeće »deseto-

rice«! Ta napokon, i on bi se morao bojati, da bi kakvim god slučajem mogla isplivati na površinu istina.

— Onaj gospodin tvrdi, da se je Barbarigo morao uteći krupnoj neistini.

— Kako to?

—Barbarigo, čitalo se na brodu, znademo kako je stvar prikazao. A onaj gospodin tvrdi, da je po srijedi nešto sasvim treće.

— Tako?

— Da, tako, ekcelencijo. Da li se sjećate, što sam ja samo onako bubnuo, kad smo prošle jeseni vozili Barbariga u Split, baš glede njegovih pustolovina?

— Da, da, sjećam se. Pa je li zar kakva pustolovina po srijedi?

— Kad bi bila pustolovina, još, još!

— A radi se...?

— O zločinu, ekcelencijo!

— Da bi Barbarigo počinio zločin?

— Nasilje na jednoj djevojci.

— Tako? A u kakvom bi savezu mogla da bude ta djevojka s ovim galijotima?

— Djevojka je, reče Papalić, sestra onoga što je ubio turskoga agu.

— A gdje je taj?

— Sretno je umakao. Onaj manji galijot mu je pomogao da umakne.

— A onaj visoki? Nije li on ubio Barbarigova oficijala, i to u službi?

— Kakva služba, ekcelencijo! Sestra onoga bjegunca došla je k Barbarigu da isprosi milost za svoga brata. A taj čas je bio kod njega njegov oficijal.

— Pa onda?

— Barbarigo je htio da siluje krasnu djevojku, najljepšu u Splitu, a oficijal mu je njegov pomagao da je svlada. Onaj visoki slučajno se desio u palači kad je djevojka počela vapiti pomoć. To je onaj čuo, provalio je u sobu, i kad je vidio o čemu se radi, trgnuo je sablju i proburazio oficijala.

— A Barbarigo?

— Izgleda, da je i on dobio svoje!

— Ako je doista tako bilo, bogme se je i Barbarigo našao u škakljivom položaju!

— Pa je izvijestio »desetoricu« kako je mislio da će najbolje zaštititi sebe! Eto, tako vam je to bilo, ekcelencijo. —

Balbi se zamisli. Šior Beppo se obazre prema obali, pa dometne:

— Istočna je struja danas prilično jaka. Malko nas zanaša. — A tad se okrene prema kormilarima i zapovjedi:

— Kormilo, malo lijevo!

— Malo lijevo, šior! — odvrate mu oba.

— Da, da — nastavi odmah komes, — Barbarigo se nije usudio da istinski izvijesti »desetoricu« o prigodi, u kojoj je onaj viši ubio oficijala.

— Ako je tako stvar prošla, Barbarigo se našao u vražjem škripcu.

— Ja vjerujem, da je bilo tako.

— A djevojka? — upita Balbi. — Što je bilo dalje s tom sirotom?

— Papalić reče, da je poslije nekoliko dana nestala.

— Pobjegla iz Splita?

— Nestala netragom.

— Siromašni Barbarigo! Prevario se u računu!

— Tako izgleda, ekcelencijo! —

— Ja ću da malo počinem u kvadratu do objeda. Do viđenja, šior Beppo !

— A ja ću malo po palubi, gore dolje, ekcelencijo. Vi — okrene se prema kormilarima — pazite da ostanemo u ovom smjeru.

Tako su naši kormilari ostali sami na krmi.

— Jesi li što ulovio od njihova razgovora? — potiho će Marko. — Ti razumiješ njihov govor.

— Od riječi do riječi.

— Izgaram od želje ,da mi barem glavno rečeš.

— Strpi se. Oni ne znaju da ja nešto razumijem kad govore po mletačku. Kazat ću ti sve, ali kasnije. Mogli bi drugi primijetiti da razgovaramo.

— Je su li govorili o njima?

— Da.

—Dobro ili zlo?

— Čut ćeš kasnije.

— Jesu li doista krivi?

— Oni su nedužni.

— Nedužni?

—Tako sam shvatio.

Božo škrine zubima i izvi mu se iz prsiju značajan uzdah.

— Sad, Božo, dušu u se!

— Dakle, Dujam nije ubio?
— Ubio je; ali u obrani poštenja jedne djevojke.
— Koje djevojke?
— Toga ti ja ne znam.
Božo se zamisli. Poslije male stanke, na uho će Marku:
— Sjećaš li se razgovora one večeri kod »tete Mande«?
— Što misliš reći?
— Da je Celić bio zaručen sa sestrom kapetana Tomića.
— Jest, sjećam se.
— Da nije ona ta djevojka?
— To je moguće.
— Pa tko je htio oskvrnuti djevojku?
— Gradski knez. Sjećaš li ga se?
— Ona kukavica! Ništarija!
— Da, on.
— A što je s djevojkom?
— Komes je rekao, da je nestala.
— Je li umakla, ili su je...
— Umakla bez traga!
Šior Beppo se primicao krmi, pa su oba umukla kao zaliveni. A kad se je komes opet uputio prema pramcu, i upustio se u razgovor s »kapom«, Božo prihvati:
— Mi im moramo pomoći!
— Ako Bog da! nastojat ćemo.
— Moramo! makar nas života stalo!
— Ja sam kajel!
— Čekaj... Izgleda mi, da nas struja zanosi... Obrnimo malo lijevo... Prazni smo pa nas lako zanosi....
Kad je brod bio opet u pravom smjeru, Božo prihvati:
— Sreća božja, što se nismo iskrcali!
— Ti si htio, ali meni nije srce dopuštalo da ostavimo »Gloriu«.
— Ali sam odmah pristao na tvoju, kad sam doznao da ćemo u daleki svijet.
— Sad me dvostruko veseli, što smo ostali...
— I mene, Bog mi je svjedok!
— Ja mislim, da je dragi Bog tako htio...
— Bog će pomoći, da pravedni ne stradaju!
— Da smo se mi dva iskrcali, možda bi oni bili izgubljeni!
— Bog je htio da ostanemo.
— Hvala mu budi i slava!

— I ja velju! — završi Božo i dotakne se desnom svoje mornarske kape .
U to glas brodskoga zvona oglasi podne i da se »straže« mijenjaju, pa su i naši prepustili kormilo drugoj dvojici. —
Eskadru je pratilo najljepše vrijeme. Nije bilo dana, a da se nije na dulje ili kraće po onoj silnoj morskoj pučini prostrla najveća tišina, ali opet bi se javljao i pogodni vjetrić, koji je eskadru nosio prema njezinu cilju. Božo bi znao češće reći Marku, kad je bio njihov red na kormilu:
— Prelijepo nas vrijeme prati. Ne sviđa mi se.
— Ne sviđa se ni meni, jer kad nastupi tišina vruće je kao u paklu; pogotovu pod palubom.
— Znaš, Marko, što ću ti reći: u svakom zlu ima nešto dobra. Promisli, molim te, da nam je vjetar u krmu, kako bi se morali napinjati naši veslači da im teretne galije ne umaknu.
— Vidiš, na to nisam ni mislio. Pravo kažeš!
— Bog vidi, i on upravlja svima i svačim na svijetu. —
Sukao se tako dan za danom, pa je istom pod večer petnaestoga dana, otkad su krenuli iz Mletaka, eskadra spustila sidro pod Manfredonijom, malenim gradom na podnožju brda Gargano. Uvala Manfredonije je vrlo prostrana, ali nije duboka. Manfredonija je bila prva postaja, gdje je trebalo iskrcati robe ne samo za taj grad, već i za obližnje: Barlettu, Trani i Molfettu, odakle su razni trgovci poslali manje brodice, na kojima se roba prevažala. Kad se je iskrcalo što je bilo određeno za te gradove, krcala se je ona roba, koju su odanle trgovci slali u dalje luke. Eskadra je naime imala da pohodi Brindisi, Otranto, pa sve važnije luke na Siciliji, gdje je pak čekao velik teret razne robe. Od Sicilije trebalo je krenuti put Sjeverne Afrike i zaustaviti se pod Tunisom, Alžirom, Oranom, i konačno pod Tangerom. U tim su se lukama zamijenjivali obrtni proizvodi mletački sa sirovinama, što su oni narodi, navikli na periodični dolazak mletačkoga brodovlja donašali iz unutrašnjosti Afrike. A kad se obave poslovi pod Tangerom, eskadra je imala nastaviti plovidbu duž obale Španije, Portugala i Francuske, pa onda dalje u Englesku i Nizozemsku. —
Prije nego li je sunce slijedeći dan granulo, razlijegao se s »Glorie« zvuk trublje čitavom uvalom Manfredonije. Bilo je naime propisano, da se galijoti »imadu svaki osmi dan valjano oprati i očistiti; a također da im se imaju obrijati glave i brade. Onoga, koji bi se ugnuo kojemu od tih propisa,

osobito glede pranja, imalo se žestoko išibati, ali šibama koje se ne upotrebljavaju za djecu.«

Tek što je trubljač svršio s budilicom, galijoti su već bili uspravni na svojim ležajima. Kreveta oni nisu imali, a ni posebnoga mjesta kao spavališta. Ona tvrda klupa, uz koju je bio okovan, to je galijotu bila i soba, i blagovaona i sve, to zimi to ljeti. Iznošena kakva kabanica, na kojoj je kod veslanja sjedio, ili kakvo pokrivalo, što je možda slučajno donio sobom na brod, bilo je sve što ga je zaštićivalo od vlage i studeni. Niti je između klupa bilo prostora, da se čovjek opruži, jer razmak između njih ne bijaše veći od tri stope. Na klupi pak, na kojoj je sjedio i uz koju je bio okovan, nije raspolagao ni tolikim prostorom, tako da je na pojedinca otpadao obilat četvorni metar prostora. Tu se je nesretnik morao zguriti i počivati. Nitko se pak nije brinuo, da li imade čime da se pokrije, pa se nije baš rijetko događalo da je, u zimsko doba, ako galija nije bila raspremljena i ležala u luci, osvanuo koji galijot smrznut uz svoju klupu.

Lanci, kojima bijahu okovani galijoti, nisu bili jednako dugački. Galijoti, koji su bili okovani odmah do brodske ograde, imali su lanac toliko dug, koliko im je trebalo da mogu prekoračiti brodsku ogradu i stupiti na podić, što no su podržavali potpornji vesala; a držao se taj podić jednoga i drugoga brodskoga boka. Galijoti pak, koji su sjedili podalje od brodske ograde, imali su lanac razmjerno dulji, jer su se i oni morali čistiti na spomenutom podiću. —

Na prvi su se znak trublje uspravili galijoti »Glorie« svaki na svojem mjestu. Na drugi su znak svi prekoračili brodsku ogradu i stupili na podić. Tu je svaki hitro svukao svoje haljine, da ih pomno pretraži, očisti i otrese, tako da je odmah svaka guba padala u more. A kad su s time bili gotovi, odmah je svaki navukao žurno na se svoje dronjke i vratio se na svoje mjesto.

Sad je pristupio brodski brijač, koji je vršio i službu ranarnika, da im obrije glave. Ne treba ni spomenuti, da kod toga brijanja nije bilo nježnosti! A osim toga, nije mu bio baš ni lagan posao obrijati stopedeset galijotskih glava, pa je on stoga redovno zamolio koga spretnijega mornara da mu pomogne. A mornari, iz samilosti prema ubogim galijotima, rado su mu pomagali. Eto, tako su se ovaj puta odazvali njegovu pozivu i oba naša kormilara koji su zaredali brijanje na onoj strani palube, gdje su bili okovani Celić i Tvrde.

Kad su dospjeli do njih, orosile su se oči svoj četvorici. Ali, akoprem je »kapo« još spavao pod palubom, trebalo je suspregnuti svaki osjećaj. Stoga su se pred drugima držali kao da su međusobno sasvim nepoznati. Samo u zgodan trenutak, kada nitko nije mogao da čuje, Božo je izmijenio koju riječ s Dujmom, dočim je Marko brijao glavu kapetanu Ivi Celiću.

— Znate li, kako smo dospjeli ovdje?

— Sve znamo, dragi Dujme.

Poslije nekoliko časaka, u zgodan trenutak, opet će Dujam:

— Nedužni smo.

— Znademo. Bog će pomoći!

— Je si li čuo što za djevojku?

— Jesam.

Tad će Ivo pod glas:

— Je li spašena?

— Umakla je na sigurno mjesto.

— Bogu hvala! — izvi se iz srca Dujmu i Ivi.

— Čvrsto vjerujemo u Božju pomoć — dometne Dujam.

— I vas dvojice! — uvjereno će Ivo.

— Do prigode, učinit ćemo više nego li da ste nam rođena braća!

— Bog vam platio! — odvrate im oba.

Dok je pojedini galijot bio obrijan, dodavali su mu u kablu vode, da se opere. Nakon pranja, svaki je metlicom imao da očisti i klupu i palubu pod sobom. —

Eskadra se je pod Manfredonijom zadržala puna tri dana, jer je bilo dosti robe za iskrcati a i za ukrcati. Ta su tri dana bijedni galijoti na »Gloriji« počivali. Kapo i njegovi pomagači strogo su pazili na Ivu i Dujma. Premda su sjedili jedan od drugoga, nisu smjeli razgovarati. Jednom se je kapu pričinilo da su izmijenili koju riječ, pa im se je zagrozio bičem i kaznio ih »čepom« za debela tri sata. —

»Čep« je bila naoko laka, ali u istinu teška kazna za nesretne galijote. Osim vanjskih znakova užasne njihove sudbine, kao što je bio onaj nedostojni žig na mišici, pa okovi i obrijana glava, o vratu im je jošte visio čep, i to pravi čep iz pluta. Na kapovu su zapovijed galijoti morali stisnuti taj čep među zube i držati ga dokle ne bi kapo zapovjedio da ga ispuste. Ta se je kazna zadavala i pojedinom galijotu i svima skupa, ako su se, za vrijeme šutnje, usudili da kojom riječi pomute grobnu tišinu, kakva je imala

da vlada u njihovim redovima. Razumije se po sebi, da je svaki galijot bio i odgovoran za svoj čep. Znalo se je koliko vremena čep traje; a galijotu se nije opraštalo ni onda, kad ga je od muke pregrizao, i tim nanio galiji štetu! —

Ivo je mnogo laglje privikao na taj prisilni muk nego li Dujam. Ivina je misao bila uvijek vrlo daleko, onamo preko mora. Ne samo što je neprestano mislio na sirotu majku, glede koje mu kormilari, prigodom sedmičnog brijanja, nikad nisu znali da išta kažu, on je neprestano mislio i na svoju Jelku, koja mu je, premda spašena, ipak uvijek lebdjela pred očima. On se je domišljao, da je dobro zaštićena, daleko od Splita, možda čak u dalekom kamenom Senju; ali se je također domišljao, da sirotica užasno trpi, ne znajući da li joj je on živ ili mrtav. Istom u gluho doba noći, kad je sve naokolo od umora kao zaklano spavalo, a »kapo« i njegovi pomagači bili pod palubom, Ivo je mogao da izmijeni koju riječ s Dujmom, ali sasvim tiho, da ih straža ne čuje.

— Dujme, — rekao je Ivo jedne noći svome drugu — sad vidim koliko je blago sloboda. Makar čovjek najljuće stradao, makar se korom i korijenjem drveća hranio, u slobodi sve laglje podnese.

— Tako i ja mislim. Ali me ništa toliko ne tišti, koliko što sam ostavio živa Barbariga!

— Ne budi ti žao, Dujme. Meni je sad cijela stvar jasna. Ja vjerujem, čvrsto vjerujem, da ga ne će minuti zaslužena kazna za njegova zlodjela.

— Pravo kažeš. Ne će ga minuti kazna!

— Ja vjerujem u Božju pravdu.

— Vjerujem i ja. Da nije te vjere, držim da bih šenuo, ili bi se skončao.

— Pomoći će nam Bog i njegova pravda!

— Samo se bojim, da ćemo još dugo bit okovani za klupu.

— Meni pak kao da srce sluti, da to ne će potrajati dugo.

— Dao Bog; ali gdje smo mi sad, a gdje je naše more, naša otadžbina!

— Bog je velik i svemoguć! On nas može osloboditi i na tuđem dalekom moru!

Dujam je zašutio; znak, da je u njemu sve kipjelo. Ivo se je tomu domišljao, pa, da ga ublaži, reče mu:

— Dujme, meni je najteže što sam ja skrivio tvoju golemu nesreću.

— Kako?

— Da te one kobne noći nisam sobom uzeo, ti bi danas bio slobodan.

— Ne bi!

— Kako ne bi? Barbarigo ne bi imao razloga da postupa i protiv tebe.

— Ali, da sam ostao u Splitu, netom bih doznao za cijelu paklensku spletku, ja bih Barbariga sigurno rastavio sa životom, pa makar me objesili... A da nije slučajno bilo mene u palači, što bi se bilo dogodilo ono kobno jutro s Jelkom?

— Pravo veliš, možda ne bi ona ostala živa!

— A ja bih itako poginuo!

— Hvala ti, moj Dujme. Veće žrtve nisi ni mogao doprinijeti. Stavio si na kocku svoj život, stradaš koliko i ja sam, a osuđen si gorje od mene.

— Ne govorimo o tom. Što sam uradio za Jelku, to sam kao pošten čovjek morao. Nema ništa na svijetu, što bi me moglo sklonuti da pogazim riječ što sam zadao svome kapetanu. Imam li poginuti, neka bude i to, ali kao pošten čovjek.

— Ti si, Dujme, neizmjerno plemenit! Pravi hrvatski plemić! Kako ću ti ja uzvratiti za toliku ljubav...

— Kad čovjek vrši ono što mu poštenje nalaže, ne može biti govora ni o hvali ni o uzvraćanju. —

Koraci straže, što su se približavali, prekinuli su im razgovor.

Tako im je eto prolazio dan za danom i tjedan za tjednom. Vrijeme uvijek jednako; uvijek isti red, ista dosada. Baš na stoti dan plovidbe, pošto je eskadra obišla sve spomenute luke u Sredozemnom moru, eskadra je ranim jutrom ulazila u Gibraltarski tjesnac. Držala se, naravski, lijeve obale, da prije i zgodnije zaokrene u uvalu Tangera, a to je bila njezina zadnja postaja u Africi.

Već na ulazu u tjesnac počelo se javljati debelo more. Vjetar, u početku slab, neprestano je jačao, pa su teretne galije počele krstariti u tjesnacu, ne bi li ih zgodan poriv vjetra iznio na drugu stranu. Obično su ti brodovi podržavali između sebe razmak od jedne, ili najviše dvije milje; ali sad su ti razmaci postajali sve to veći.

Nadkomes Balbi i šior Beppo bili su neprestano na palubi »Glorie«. Oko podneva je more postalo olujno.

— Naših jedrenjaka ja više ne vidim — počme Balbi, pošto je razgledao sve naokolo.

— Možda nisu daleko od nas, ali je nevrijeme zamutilo obzorje, pa se ne vidi.

— Je li uputno, da mi nastavimo plovidbu, bez obzira na teretne galije?

— Sasvim uputno, ekcelencijo. Ovo je tako zvana »vis major«, slučaj jače sile, a u ovakom slučaju neka se svaki brod brine za se.

— Ali, moglo bi se desiti da mi izađemo iz tjesnaca, a da njih vjetar prikuje na ulazu.

— Mi nešto takova možemo nagađati, ali predvidjeti ne možemo. Može se dogoditi i to, da poslije podneva vjetar okrene, a tada bi njima bio u krmu, pa bi prije nas bili pod Tangerom.

— Je li moguće? S tolikim našim veslačima!

— Poznam ja ove vode. Prošao sam ih ja nekoliko puta, kako se ono veli, uzduž i poprijeko.

— Ako se pak razbijesni oluja?

— Ni to nije isključeno.

— Što bismo u takvom slučaju?

— Mi možemo predvidjeti takav slučaj i poskrbiti se za ono što je najsigurnije.

— Dakle, što bi bilo najuputnije da uredimo?

— Da potražimo odmah sigurnu zaklonicu.

— A ta bi bila?

— Sama uvala Tangera, ako je ulovimo. Na ovoj lijevoj obali tjesnaca tri su rta, a sva su tri opasna. To vam je Alcazar, Alboassa i Malabata. Od prvih dvaju treba se držati daleko. U njihovoj blizini nema zgodna zakloništa.

— A Malabata?

— To je možda najopasniji od sva tri rta, ali je na ulazu u sigurnu uvalu Tangera.

— Dakle rt Malabata je vrlo opasan?

— Španjolci ga se ljuto boje. Oni vele da je »Punta de Malabata« uništila mnogo brodova i podavila mnogo ljudi.

Balbi se zamisli.

— A što mislite, dragi šior Beppo — prihvati Balbi nakon kratke stanke, — ima li nade da bi nevrijeme moglo jenjati?

— Teško, jer u tjesnacu preveć kuha. Bojim se da bi se mogao razviti mali orkan.

— Pa što da uradimo?

— Bježati!

— Obići Malabatu?

— To je jedini spas.

— Neka uzveslaju svi veslači!

— To je lako reći. Ali, ako iznemognu prije nego što obiđemo Malabatu?

— Dakle?

— Pokušajmo!

Komes dade znak kapu. Njegov rog odjekne i prvi odio prestane veslati. Tada kapo zagrmi:

— Svi na vesla! — I kad se je opružilo svih stopedeset vesala, odmah doda: — Veslaj!

Sva su vesla odmah zadrla u vodu. »Gloria« se je pomicala nešto brže, ali i more se je nadimalo sve to jače. Guste su se oblačine nadvijale i silnom brzinom dostizale jedna drugu od zapada prema istoku. Za čas su tako prekrile nebo, da se je gotovo zamračilo. U to su se počele javljati česte munje i silna grmljavina.

— Sad trebam na kormilu najvještije i najjače ljude — reče komes Balbi-u, te odmah naloži Boži i Marku da preuzmu kormanjenje.

— Veslačima bi trebalo dati okrepe! — doda odmah zatim.

— Vina? — upita nadkomes.

— Drugo im ne možemo dati.

Balbi naloži da mornari odmah iznesu na palubu vina i da nataču koliko tko bude želio. Bio je to jedan od rijetkih slučajeva kad se je i galijotu davala okrepa. Takova pira moglo je za njih biti samo prije bitke i prije orkana.

Vrijeme je prolazilo, mrak se sve jači lovio, a oluja sve bjesnija.

— Je li na vidiku koji od naših brodova?

— Ništa se ne vidi — odgovori šior Beppo silazeći vrzama, po kojima se bio popeo do blizu koša. —

Mogla je biti četvrta ura minula, kad se je oluja izrodila u pravi orkan. More se užasno razbijalo o bokove galije i prelijevalo po palubi. Galijoti su bili mokri do kože. Uz to je vjetar kroz užeta jarbola tako zviždao, kao da su se oko njih smotale sve zmije svijeta, pa da sve zajedno sikću.

— Jesmo li blizu Malabate? — upita Balbi.

— Morali bismo sad već biti. Sudim po sili valova, koji su kod rtova uvijek najbjesniji.

— Još vina veslačima! — zapovjedi Balbi, ali se njegova zapovijed nije mogla izvršiti, jer je galija sad užasno posrtala, lomila se i škripala, kao da će se sad nà raspasti. U

to golema munja tako rasvijetli obzorje, da je komes jasno razabrao rt Malabate.

— Mi smo pred Malabatom! — vikne komes. — Kormilo desno!

Božo gurne laktom Marka. Oba odvrate:

— Desno šior! — ali zaokrenuše lijevo. U tami se to nije moglo primijetiti.

»Gloria« je sad bila čitava izložena udarcima mora svojim desnim bokom. Brod se nagnuo na lijevi bok. Veslači na toj strani mogli su da zagrabe veslima, ali onima na desnoj strani to nije bilo moguće. U to se golemi jedan val surva na galiju i prelomi joj kormilo. Netom su naši kormilari ustanovili da kormilo ne osjeća okretanja, stadoše vikati:

— Šior, kormilo je slomljeno!

— Gotovi smo! — klikne komes.

— Što sada? — upita Balbi drhtavim glasom.

Taj čas jaki bljesak rasvijetli užasni položaj. »Gloria« je bila pred rtom Malabata. Isti se čas surva na nju golem val, da se je brod sav stresao.

— Salva chi salva! (Neka se spasi tko može!) — vikne šior Beppo; a Božo će za njim:

— Bože pomozi!

— I svi Sveti! — doda Marko.

Taj isti čas kao da se je galija nasadila na podvodnu pećinu.

— Žurno u oružanu po turpije i pile! — vikne Božo.

Prije nego što bi dlanom o dlan, već je Božo pilio lanac Dujmov, a Marko Ivin. S njima su bili brzo gotovi. Sad su sva četiri preuzela piliti okove ostalim galijotima. Kako su kojemu spali okovi, taj je potrčao u oružanu po turpiju, pilu ili sjekiru, da oslobađa ostale drugove. Pililo se i sjeklo grozničavo. U to se survao novi jedan val na galiju i oštetio joj čitavu prednju stranu. Kad je veći dio galijota bio oslobođen Božo vikne:

— Svaki neka se oboruža kako može!

Galijoti su svi potrčali u oružanu i svaki je zgrabio do čega je došao. Nadkomes, komes, plemići od krme, mornari i vojnici odmah su poskakali u more i doplivali do obale, koja nije bila udaljena više od par sežanja. Vincenco Pocaterra nije znao plivati, pa se je utopio.

Kad je zadnji galijot bio raskovan, prvi Dujam skoči u more. Imao je privezano oko pasa uže, koje su drugovi na brodu odmatali kako je odmicao. Kad je dospio na obalu,

privezao je kraj užeta za stršeću hridinu. Oni su na galiji rastegli to uže, drugi su kraj privezali za donji dio jarbola, pa su se redom po njemu stali spuštati oni galijoti, koji nisu bili vješti plivanju. Zadnji se je spasio Božo.

— Jesmo li svi na broju? — gromkim će glasom Dujam.

— Svi smo spašeni! — odvrate galijoti u jedan glas.

— Bog nam je, braćo, dao slobodu, čuvajmo je! — klikne Dujam.

— Svi za jednoga, a jedan za sve! — doda Celić.

— Tako nam Bog pomogao! — odvrate svi galijoti.

— Naša je vlast nad vama prestala, Bog vas je oslobodio! — vikne šior Beppo.

— Živio dobri naš komes! — kliknuše svi skladno, a tad se je čitava povorka uputila put Tangera. Predvodio ih je šior Beppo, kojemu je onaj kraj bio otprije poznat.

XII.

FRANKOPANSKI BROD

Koncem mjeseca kolovoza godine 1586. bio je usidren blizu »Riva degli Schiavoni« u Mlecima lijep brigantin, kojemu se pod krmom čitalo, naokolo pozlaćenoga grba knezova Frankopanskih, ime: »Sveta Margareta — Bakar«.

Taj je brigantin još pred koji dan bio iskrcao svoj teret, izvrsno bakarsko vino, što se je u Mlecima skupo plaćalo, osobito u poodmaklom ljetu. Brigantin je stoga mogao da po volji izvuče sidro i da razapne jedra za povratak. Dapače, za tu je svrhu bilo već sve pripravno; ali ipak, da je tko upitao zapovjednika, kad će ostaviti Mletke, ili pak, koliko se još namjerava zadržati pred »Riva degli Schiavoni«, ne bi mogao dati siguran odgovor. —

Jedno popodne vladala je iznimna sparina. Nad čitavom palubom »Svete Margarete« bio je razapet veliki čvrsti šator. Sa njegovih rubova, ali to samo na krmenoj strani, visjeli su dugi zastori, da taj krmeni dio broda bude potpuno zaštićen od sunčanih zraka. U toj debeloj sjeni bio je namješten obični brodski stol, a naokolo nekoliko brodskih sjedalica na sklop.

Momčad »Svete Margarete« odmarala se u sjeni šatora na prednjoj strani broda. Zapovjednik, čovjek uviđavan, nije svojim ljudima nikad uskraćivao odmora, kad su sve

svoje poslove uredno obavili. Stoga ih je većina počivala protegnuta na palubi, gdje je sjena bila najbolja, a smotali su, mjesto jastuka, ili mornarsku kapu, ili dugački pojas, ili što mu drago, samo da nije tvrdo pod glavom.

Kod spomenutog stola na krmi sjedila su dva, i po vanjskom izgledu, odlična gospodina. Mlađi je bio knez Stjepan Frankopan, a stariji, brodski zapovjednik Bono Uršić.

Knez Stjepan bio je rođeni brat knezu Gašparu, najstarijem članu kneževske porodice. Stjepan je bio neženja, dočim je Gašpar imao više djece. Gašparov najmlađi sin bio je knez Vuk, otac nesretne hrvatske banice Katarine Zrinjske i kneza Frana Krste, koga su godine 1671. smaknuli u Bečkom Novom Mjestu.

Oba brata, Gašpar i Stjepan, kao i njihovi predaci, zaštićivali su Uskoke, osvjedočeni da su oni još jedini branič hrvatskoga Primorja proti svakog neprijatelja. Baš stoga, nije bilo Uskoka samo u Senju, nego i po ostalim većim primorskim mjestima. Ali svi su ti Uskoci nazivani »senjski«, buduć da je grad Senj bio prvo i najveće njihovo gnijezdo. Razumije se samo po sebi, da knezovi Frankopani nisu preveć upadljivo zaštićivali Uskoke, jer im je ipak bilo do toga, da podrže prijateljske odnošaje s Venecijom, kuda su ponajviše otpremali svoje brodove, nakrcane proizvodima s prostranih svojih imanja. —

Knez je bio još mlad čovjek, uvijek veselo raspoložen i rado se je zabavljao. Kadagod je otplovila put Mletaka »Sveta Margareta«, nije propustio da s njome otplovi i on. U Mlecima pak svuda je zalazio, samo ako se je nadao ugodnoj zabavi. Stoga je bio rado viđen u krugovima mletačkih patricija, pogotovu što je bio otmjen u društvu i vrlo ugodna razgovora. Uz to, što no riječ, prava muška ljepota. Visoka i vitka stasa, vrane kose, prostrana čela, crnih očiju, lijepa pravilna lica, uvijek u odori hrvatskih velikaša, koju su samo zloba i glupost mogle proglasiti tuđinskom, nije čudo, što je taj mladi velikaš kojiput i zavrtio mozgom kojoj patricijki divne Venecije. Ali, kolikogod mu nisu bile neugodne te pobjede ženskih srdaca, ipak se nijedna kćerka svetoga Marka nije mogla pohvaliti, da je barem zaplela u svoje mrežice, kamo li osvojila toga željkovanoga hrvatskoga velikaša. —

Zapovjednik Bono Uršić sjedio je sučelice knezu Stjepanu. Bio je to vrlo simpatičan starac. Nije bilo mnogo pomoraca, između Senja i istočne Istre, koji su uživali onako

općenit ugled, kakav je uživao on. Bio se od malih nogu posvetio moru, pa se je onom strmom ljestvicom teško penjao od časti do časti, dokle nije postao zapovjednikom na brodovima »vjekovječnih gospodara grada Bakra«. Knezovi Frankopanski redom su ga svi poštivali i gojili prema njemu neograničeno povjerenje, ne samo poradi njegove rijetke sposobnosti, već i poradi njegova zlatnoga poštenja. A bio je šior Bona — kako su ga njegovi sugrađani običajno zvali, — i vrlo otmjena ponašanja; salonski član u društvu pomorskih vukova! Tomu se pak ni ne treba čuditi, ako se uvaži, da je pomorac Bono malne cijeli svoj vijek proboravio ili na dvoru ili na brodovima knezova Frankopana. Pa i vanjština mu je bila ugodna. Bio je srednjega stasa, donekle krupan, zdravih rumenih obraza. Imao je oveću, ali pravilnu i malne sasvim ćelavu glavu. Dva zdrava plava oka veselo su mu titrala i podavala i onako zdravomu licu daleko mlađi izražaj, nego li bi to njegovih sedamdeset godina bilo dozvolilo. —

To je sparno popodne mladi knez prikraćivao vrijeme u razgovoru sa šior Bonom. Konačno su prešli i na javne prilike u Veneciji.

— Doista, — prihvati knez — Venecija je prekrasna. Druge Venecije na svijetu nema!

— To stoji, ali ne znam da li će mi vaša milost vjerovati — odgovori starac, — mene ipak ne privlači ovaj grad, i čini mi se, da se ne bih nikad sprijateljio sa životom njegovih građana.

— Kako to? Zašto? Nije moguće da se ne biste snašli u divnoj Veneciji! — začudi se knez.

— Izgleda mi sve preveć raspušteno, sve naopako.

— Ima i ovdje zla, Bože moj! Ali, gdje ga nema? Gradovi su u tom pogledu, svi jednaki.

— Razvraćenost je ovdje, po onom što vidim i što čujem, golema, nevjerojatna. A ta je razvraćenost sad zarazila sve slojeve, dapače sve krugove. Nema staleža, koji bi ovdje toj zarazi odolio. A razvraćenost vodi do propasti pojedinca i narode.

— Vi vidite, dragi šior Bono, sve crnije nego li je uistinu. No, to je već običaj kod starijih ljudi. Moguće, da ću i ja strožije suditi kad ostarim, ako ostarim! Priznajem, Venecija je doista okužena nebrojenim porocima, ali ona će ipak odoljeti svemu. Venecija, kraljica mora, cvasti će uvijek!

— Dvojim, vrlo dvojim, vaša milosti. Mletačka je trgovina znatno popustila u ovom našem vijeku; kažu da je i broj žitelja spao za više tisuća. Otkriće Novoga svijeta, pa novi morski putevi u Indije, sve je to obalilo cijene indijskoj robi, koju je Venecija uvijek karavanama prevažala na obale Crnoga i Sredozemnoga mora. Portugize prijevoz iz Indije oko Rta Dobre Nade, makar je plovidba dugotrajna, ne stoji ni za polovicu troška što Venecija snaša od Indije do Laguna. A Venecija živi samo od trgovine!

— Sve je to istina, jer svuda može da nadođe doba nazadovanja, pa i zastoja u poslovima, i u svemu. Ali Venecija može da izdrži svako poslovno nazadovanje i svaki zastoj. Stoga se je ona u svim nepogodama, koje su je ikad snašle, održala divno; a kad su nepogode minule, odmah se je sve brzo popravilo i napredovalo se je kao nikad dotle. A opet, reći ću vam i to: da li je sve baš onako kako ljudi pripovijedaju? Venecija nije samo trgovac, već je ona i bogatun, koji sam ne zna koliko blaga posjeduje! Venecija je kovala još prije pola milenija vlastiti zlatni novac, a mi Hrvati, izgleda, da svoga vlastitoga zlatnika nismo nikad ni imali. Kod nas je doista kolao i zlatni novac, ali bizantinski i onaj svetoga Marka! Venecija je gavan, s kojim ne može nijedna država da se mjeri. Ta znate i sami, kako razni vladari i knezovi pridolaze u Lagune, da se nadive sjaju i raskoši Kraljice mora.

— A ja ipak dvojim, da bi samo bogatstvo moglo da održi moć i snagu bilo koga naroda i države. Kad su stari Rimljani bili najbogatiji, bili su najslabiji.

— Od bogatstva nije još ni jedan narod propao, već od siromaštva, moj šior Bono!

— Ili od bezumlja, kao mi Hrvati.

— To ste dobro rekli. Da nije bilo bezumlja, ne bi se nikad hrvatskom krunom okrunio čovjek tuđe krvi i tuđeg jezika. Da se oci naši s njim razume, morali su se uteći latinskom jeziku. Nije li to sramota! Niti su oci naši razumjeli govor svoga kralja, niti on govor svojih hrvatskih podanika! Da nisu oci naši bili bogati, bili bi se lako među sobom sporazumjeli i postavili hrvatsku krunu na glavu jednoga Hrvata. Ovako smo mijenjali ne samo kraljeve već i dinastije: u XII. i XIII. stoljeću imali smo Arpadoviće, u XIV. Anžuvince, u XV. razne vladarske rodove, dok nisu u XVI. došli Habsburgi, koji su nam priuštili gubitak gole-

mih teritorija, tako da je slavna naša Croatia brzo postala »ostanak ostanaka«!

— Sve je to istina, vaša milosti, ali ja ću vas upozoriti na danas općenito poznatu istinu, da su »galeoni« dopremili u Španjolsku zlata i srebra koliko ga nemaju sve ostale države zajedno, pa ipak je dobro poznato kakve gospodarske i društvene prilike vladaju sada u onoj zemlji pa i na samom Dvoru Filipa II.; a vaša milost znade sve to bolje od mene.

— Španija je još sveudilj vrlo moćna država.

— Jer je ljudi precjenjuju. Ali stoji, da je crv nekakav rastače, i da je zlato američko donijelo u nju nesreću. Po mojem sudu, u Veneciji je pak pojedinac čovjek, kao takav, vrlo ponižen, jer se u njoj strogo opslužuje načelo »o Bogu govori rijetko, a o vladi ni da si pisnuo«! ako ti je draga na ramenu glava!

— Ne će biti baš tako strašno — nasmije se knez.

— Špijunstvo je u Veneciji rašireno kao nigdje na svijetu. Kao vladini špijuni služe sve propale žene, a tih, vele, da ima kakvih deset tisuća! Dapače su me uvjeravali, da takve žene ne mogu da dobiju obrtnice za svoj bijedni zanat, ako se ne obvežu, da će svakom prilikom uhađati ljude! I kad jedna takva žena turi prijavu u razvaljene ralje onoga poznatoga lava na trgu svetoga Marka, ta prijava dospije odmah na stol članova poznatih mletačkih vrhovnih Vijeća, pred kojima nije sigurna ni glava samoga dužda.

— Znam, to je bio i slučaj dužda Marina Faliera, koji je jedne te iste noći bio prijavljen, suđen i smaknut, navodno jer je kovao urotu protiv vladajuće oligarhije; dočim je pravi uzrok bio taj, što je dužde, kao stariji čovjek, bio vjenčao krasnu djevojku iz patricijske kuće, pa da mu se osvete, mladi su mu patriciji podmetnuli urotu protiv države. Ne, ne može biti ni čvrsta ni jaka država, koja na trulim stupovima počiva, pogotovu na špijunstvu.

— Sve opravdava »državna nužda«, moj šior Bona.

— Zaludu, ne mogu se sprijateljiti s mišlju, da je najveći dio naše obale podložan i takvoj državi.

— Jer je sve centralizirano u Veneciji. I ja to osuđujem. Ali opet, Venecija dava sve što našem čovjeku treba. U Veneciji se štampaju svake godine stotine primjeraka raznih djela i molitvenika hrvatskih; štampaju se knjige za hrvatsko bogoslužje; u Veneciji se štampaju i književni radovi dubrovačkih pjesnika, budući da republika dubrovačka ne dopušta da se na njezinom teritoriju osnuje štamparija;

iz tvornica mletačkih dobivaju se svi obrtni proizvodi, pa Venecija skrbi i za obranu onoga ruba dalmatinske obale što nisu Turci mogli da podjarme. Možda je sreća za dalmatinske gradove što ih je podvrgao sebi mletački lav. Da u njima vladaju nesložni naši velikaši, tko jamči da ih ne bi stigla sudbina Like i zagorske Dalmacije? Moj dragi šior Bona, svoj nesreći našega kraljevstva je bila kriva nesloga naših velikaša! Ta je nesloga naša velika rak-rana! Na maču i na bojnom polju mi smo nepobjedivi; ali što se nutarnje sloge tiče, mi smo veliki siromasi! I sam Bog znade kakva žalosna budućnost nas Hrvate čeka, baš poradi naše nesloge! Ja sam osvjedočen, da, kad bi sutra koji naš čovjek razvio barjak narodne slobode, da bi naišao kod mnogih naših velikaša i plemića na protivštinu, kod drugih na nerazumijevanje, a treći bi se s vanjskim neprijateljem složili protiv svoga čovjeka! Nekoč su se tuđi dvorovi otimali za našu krunu, a sada niti nema posebne krunidbe s tom našom krunom! Nekoč smo postavljali i skidali kraljeve, a sad moramo trpjeti da se poznati budalina[21]) već deset godina prči naslovom kralja hrvatskoga, a da možda ni ne zna na kojoj strani svijeta leži ta zemlja Hrvatska. Tješi me misao, što su Frankopani, poslije Mohačkog poraza, bili protivni kandidaturi Habsburgovaca za našu krunu, a opet me kojiput spopada bojazan, ne će li se ti Habsburgi jednom krvavo osvetiti baš Frankopanima, za ono protivljenje. Guje su oni; njima se ne žuri, a svaki od nas je svaki dan slabiji.

— Ali ni pod ovim režimom ne cvatu ruže našoj braći u Dalmaciji. Jeste li čuli kakve ljude šalju na upravu onih gradova. Marko Barbarigo, o kojem se pričaju grozote, nije bio ni prvi, a ne će biti ni zadnji takav mletački emisar.

— Jeste li čuli što potanjega o njemu?

— On je sad već mrtav! To je sigurno. Ali potanje nisam čuo ništa.

— Dakle stoji, da je neke noći zakartao sve i onda kidisao svome životu?

— Koliko mi je poznato, to stoji. Naš kapetan Tomić preduzeo si je da se točno obavijesti. On će doznati, pa će nas potanko izvijestiti.

— Toga Barbariga čovjek ne treba žaliti. Bolje smrti on nije zaslužio. Ali, čini se, da u Veneciji nisu rijetke ovake posljedice kartaške strasti. Ja dvojim, da je još negdje u

---

[21]) Car Rudolf II., astrolog i alkemist.

svijetu strast kartanja zavladala u svim slojevima pučanstva kao baš u Veneciji.

— I ja sam toga mnijenja.

— Vaša milost ne zna, kakvih sve kartašnica ima među Lagunama!

— Znadem, znadem. Jednom sam, iz puke radoznalosti, i ja zavirio u jednu takvu špilju.

— Pa ste vidjeli, kako je sve to sjajno u njima uređeno?

— I te kako!

— Ali, čini se, da nije bilo uvijek tako kao što je danas. Republika je u boljim vremenima izdala strogih zakona protiv kartanja.

— Bit će protiv hazardnog kartanja?

— Ne, uopće protiv kartanja. Bila je dapače zabranjena i sama prodaja igračih karata.

— To mi je čudnovato!

— Najprije se je svakomu, koji upriličuje igrače sastanke, zaprijetilo golemim globama. Kad to nije pomoglo, i kad se je osobito mlađarija podala toj strasti, oblasti su obećale nagrade prijaviteljima, a zakupnicima igračnica zaprijetilo se, budu li samo dvaput prijavljeni, da će im se odrezati nos i oba uha!

— I sve to nije pomoglo?

— Ne samo što nije pomoglo, već su se u kratkom razmaku vremena hazardne igre u igračnicama samo pojačale. Tako vam danas nema staleža, a da nije zaražen tim ludilom.

— To sam i sam primijetio.

— Danas, a to je vaša milost mogla i sama vidjeti, u Veneciji se karta i danju i noću, po krčmama i gostionama, na cesti, ispod mostova, u gondolama, u dućanima i svuda!

— Ja sam dapače na svoje oči vidio, kako se ljuto kartaju u samom predvorju duždeve palače, pa čak i u Božjim hramovima!

— Eto, toga nisam znao. Ali one strašne, kobne, kako se ono veli, hazardne igre, te se drže u navlaš uređenim igračnicama.

— Baš takvu sam jednu razbojničku špilju sam na svoje oči vidio.

— Ali najglasovitije vam se igračnice nalaze u društvima, što no nose nedužni naslov »kazina«, ili pak imaju svoje poduzetnike. Takve se igračnice sastoje od više prostorija,

do desetak, a noću u njima sve vrvi od igrača. Tu vam je sve sjajno, sve raskošno, a pridolaze ne samo gospoda iz najuglednijih krugova, već i gospođe.

— Mletačke matrone? Ne bih nikad pomislio!

— Bilo je i takvih posjetitelja u tim igračnicama, koji su kasnije obnašali i čast dužda!

— No, još i to!

— Takav jedan, potonji dužde, dolazio je sa svojom suprugom. Sada pak smatraju te igračnice tako otmjenim mjestom, da je gdjekoji aristokrat predstavio patricijima svoga sina baš pri kartaškom stolu!

— To je nevjerojatno!

— Vjerujte mi, da sam na svoje oči vidio, kako je jedan od odličnijih patricija svoga sina doveo baš u igračnicu, da mu priušti čast, da ga na tom mjestu predstavi prviput najotmjenijim patricijima, pa da tom prilikom zaigra do tri, pa i do četiri tisuće dukata.

— Je li moguće!

— Vidio sam patricijskih žena, koje su u jednoj jedinoj noći zakartale do tisuću, a i više, dukata. Pripovijeda se dapače, da su nekoji sretni igrači u kratko vrijeme dobili kartanjem koju stotinu tisuća!

— Pa kad se sve zakarta, svrši se kao i Barbarigo.

— Ako je istina!

— Držim, da je.

Šior Bona se digne, i pogleda daleko preko prove, nadnese ruku nad oči da bolje vidi, pa reče:

— Evo našega čamca od obale. Bit će fra Anđeo i kapetan Tomić. —

Šior Bona pobrza na onu stranu broda gdje je imao da pristane čamac, da pričeka goste. Iz čamca se je prvi popeo redovnik franjevac, srednjih godina, a za njim negdašnji kapetan stratijota Petar Tomić, sada kapetan bakarskih Uskoka, preodjeven kao mornar brigantina »Sveta Margareta«. —

Kapetan Tomić, kad je ono sretno umaknuo iz Splita, doplovio je još sretnije u Senj s »Nehajem«, na povratku iz Neretve, gdje su Uskoci pobrali danak od turskih podanika. Ali u Senju nije se zadržao dugo. Kad je naime doznao za sudbinu svoga pobratima kapetana Celića i prijatelja Tvrde, ishodio je od svoga poglavara, da bude dodijeljen uskočkoj četi u Bakru, gdje je ipak mogao da prije dozna nešto o svojim nesretnim drugovima. I kad je on prispio u

Bakar, knez Stjepan ga je odmah zavolio, te kad je doznao za nesreću njegovu i njegovih drugova ovlastio ga je, da, svaki put, kada koji kneževski brod pođe u Mletke poslovno, može poći i on, preodjeven dakako kao prosti mornar, ne bi li što doznao. Tako je u Mlecima, prigodom jedne plovidbe sa »Svetom Margaretom«, Petar čuo da je nastradala galija »Gloria«, ali kasnije ništa više. —

Franjevački redovnik, što je sad s Petrom stigao na brod, bio je u ono doba glasoviti fra Anđeo Trogiranin. Bio je on redovnik sveta života, koji nije ni o čemu toliko razmišljao koliko o tom, kako bi se oteo Turcima Klis, i obližnje mu tvrđave, te kako bi se onda redom nastavilo osvajanje brojnih gradova i utvrda, što su još u prvoj polovici onoga stoljeća pripadali hrvatskomu kraljevstvu. Za takvo poduzeće trebalo je i moćnih pomagača, pa je sad baš dolazio iz gornjih krajeva, i navratio se u Mletke, da malo ponjuši, kako je on volio reći, »oko lonaca u kuhinji slavne Republike«!

Netom je koraknuo na palubu, fra Anđeo se rukovao sa zapovjednikom, pa s njime odmah krenuo na krmu. Petar ih je slijedio. Knez Stjepan je srdačno dočekao redovnika, i onda svima ponudio da sjednu oko stola.

— Dragi fra Anđele, — počme knez, — kako sam vam već rekao, moj vam brod stoji na raspolaganje. Prije nego li vi budete gotovi s vašim poslom, mi otploviti ne ćemo.

— Zahvaljujem vašoj milosti na dobroti. Što se mene tiče, mogli bismo otploviti i odmah.

— Prema tomu, vi ste već opremili sve, i ne biste trebali vraćati se u grad?

— Što sam imao da opremim, to sam, Bogu hvala, opremio. Što se mene tiče, mogli bismo odmah izvući sidro.

— Pa dobro. A što veli naš zapovjednik — okrene se knez prema šior Boni, — je li na brodu sve što smo trebali nabaviti?

— Sve je priskrbljeno, vaša milosti.

— Kad je tomu tako, izvolite izdati naloge.

Šior Bona pozdravi i udalji se. Nekoliko se mornara odmah latilo posla da izvuku sidro, dočim su ostali počeli skidati zastore i savijati šator. Kad je sidro bilo pričvršćeno na pramcu, četiri su kršna mornara skočila u čamac. S brigantina su im spustili kraj dugačkoga užeta, što su oni čvrsto privezali za čamac, a tada su zagrabili veslima da odtegle brod na otvoreno more, s onu stranu tvrđave svetoga Ni-

kole. Pa da se čim prije izađe iz kanala svetoga Marka, i preostali su mornari ispružili nekoliko dugačkih vesala, kojima su veslali po dva na svakom veslu.

Međutim se je knez upustio u razgovor sa svojim društvom.

— Dragi kapetane, — obrati se najprije Petru, — jeste li danas nešto doznali, ili ste i opet uzaludno lutali po gradu i vozili se gondolama po mletačkim kanalima?

— Sigurna nisam, vaša milosti, čuo ništa, već onako općenite vijesti. Galija »Gloria«, vele, da se je poslije brodoloma raspala na hridini gdje se je i nasadila. Njezini časnici i ono nekoliko vojnika da su se prekrcali na drugi jedan mletački brod, koji je mimo plovio. Glede galijota doznao sam samo to, da su voljeli ostati u Tangeru i čekati Božju sreću, nego li se dati opet okovati na mletačkim galijama.

— Dakle, onim dvama vašim prijateljima nikakova traga?

— Dosle, žalibože, nikakova. Sam Bog znade, što se je s njima dogodilo! Na mletačkim ih galijama nema; to je sigurno. A, nije nemoguće, da nisu više ni živi.

— Vrlo žalim, osobito zbog sirote vaše sestre.

— Jelka se ne će nikad utješiti. Previše ju je žalost shrvala.

— Bog je velik! Moglo bi se dogoditi, da vam povrati vaše drage, kad se najmanje budete nadali.

— Dao Bog! Ali sad je već proteklo predugo vremena. Na izmaku je druga godina.

— Bog je velik i milostiv! — usklikne redovnik i uzdigne oči prema nebu.

Svi su zamukli, par časa, dokle nije Petar preuzeo:

— Ako nisam doznao, vaša milosti, ono što sam najviše želio, čuo sam nešto, čemu se nisam nadao baš sada. Danas je u samostanu časni fra Anđeo doznao, da je moj ubogi ujak, najstariji Uskok, preminuo.

— Vaš se je ujak zvao Barić?

— Jest, vaša milosti. On je bio veliki zaštitnik i velika nada nas Uskoka.

— Bog mu dao duši lako! — pridometne fra Anđeo i učini rukom znak križa. On će pred prijestoljem Višnjega moliti za svoju nesretnu otadžbinu.

Nasta opet muk. Petru su se odvalile niz lica dvije krupne suze. Odmah je ustao i pošao na protivnu stranu, prema pramcu, da sakrije svoje ganuće. U to je i brigantin

bio već na otvorenom moru. — S kopna se osjećao lahorić. Šior Bona sad zapovjedi, da se razapnu sva jedra, a momci iz čamca da se vrate na brod. Kad je šior Bono došao na krmu, da upravlja manovrom mnogobrojnih jedara, upita ga knez:

— Nadate li se vjetru, šior Bono?

— Počeo je lahorić s kraja, a to je dobar znak. Bude li noćas i malo vjetra, mogli bismo, pomoću naših četrnaest jedara, sutra biti u Kvarneru.

— Bit će vjetra, ako Bog da! — doda fra Anđeo.

— Ako Bog da! — ponovi zapovjednik i ode prema pramcu.

U to se je i Petar vratio na krmu, pa je knez nadovezao razgovor.

— A je li istina, što se je pročulo za Marka Barbariga?

— J a m j u d i c a t u s e s t! Već mu je Bog sudio! — odgovori fra Anđeo.

— Dakle, ipak...

— On je već pod zemljom — prihvati Petar. — Doznao sam slučajno sve od njegova gondoliera. Barbarigo je neku večer pošao u igračnicu u San Moisè. Zadržao se do zore slijedećega dana. Pratila ga je nesreća, pa je zakartao čitavi svoj imetak. Izgleda, da je ostao i dužan golemu svotu, koju je obrekao platiti do slijedeće večeri. Njegov ga je gondoliere čekao kao obično. Marko Barbarigo bio je vrlo potišten, pa na gondolierov upit: »Kuda, ekcelencijo?« odvratio mu je: »odvezi me k vragu!« Gondoliere se odmah dosjetio što je na stvari, pa nije više niti obijelio. Iskrcao ga je pred vratima kuće, u kojoj je stanovao. Barbarigo mu nije dao ni prebite pare; znak, da su ga u igračnici odrli do kože. Sutradan su našli Marka Barbariga gdje se bori sa smrću. Kad se je nesretnik probudio, valja da je odmah ispio otrov. Prizvani liječnici nisu mogli da mu pomognu, jer je bio već mrtav. Jutros su ga zakopali.

— Jam judicatus est! — ponovi fra Anđeo. — Bog mu je sudio; mi mu više suditi ne smijemo! —

Nakon kratke stanke knez upita redovnika:

— Jeste li, časni oče, zadovoljni s vašim putovanjem u Grac?

— Nisam ja bio samo u Gracu, vaša milosti. Bio sam ja i u Beču, a zaletio sam se i do Ugarske.

— A sad dolazite?

— Ravno iz Beča.

— Dakle se s gradačkim nadvojvodom niste mogli sporazumjeti?

— Nadvojvoda Karlo samo je sladak. Kod njega lijepih riječi na pretek; ali, kako ono vele Talijani, od lijepih riječi nikad kupus mastan!

— To je istina, — nasmija se knez. —

— A pametni car, što je pak on odlučio?

— Car mi je po nadvojvodi poručio, neka se strpimo još koju godinu, dokle mine primirje s Turcima.

— Mudri je Rudolf to u zvijezdama pročitao, ili našao na dnu svojih alkemijskih lonaca! Bože dragi, kakvi nas jadi biju od 1527. godine! Iznizali se na prijestolju sami zločinci ili luđaci! — razljuti se knez.

— Nadvojvoda se je domišljao, kako će djelovati na me takav odgovor. Stoga, da me tobože otšteti za trud i za silne troškove što sam podnio, ponudio mi je ispražnjenu biskupsku stolicu u Senju.

— A vi ste pristali?

— Da sam mogao, bio bih najradije smjesta odbio! Ali, promislio sam: ako odbijem, uvrijedit će se, pa ću naškoditi samoj stvari. Utekao sam se lukavštini, pa sam odgovorio: »Visosti! biskupska stolica u Senju može čekati, ali pitanje Klisa ne može«!

— Što ste pak dalje poduzeli?

— Kad sam se osvjedočio, da kod nadvojvode ne ću opremiti ništa, obratio sam se na Nuncija s molbom da podupre našu stvar kod Svetoga Oca. Nuncij ili zapravo njegov opunomoćenik Pietro Calvucci, bio je otprije upućen u stvar po samom nadvojvodi. Ali to zauzimanje nadvojvodino ima se shvatiti samo tako, da je nadvojvoda, pod izlikom oslobođenja Klisa, želio izmusti od Pape novaca! Calvucci, svaka mu čast, odmah se je svojski zauzeo za stvar. Opširno je pisao ne samo državnom tajniku u Rim, već i samom Svetom Ocu.

— Je li pak Sveti Otac pristao?

— Odmah! Važnost Klisa shvaća se svuda bolje nego li kod onih, koji su prvi pozvani da se za Klis zauzmu, a to su Habsburgi! Calvucci je nakon malo dana dobio odgovor, te mi nije preostalo, već da se dogovorim s njime glede svih potankosti; i mi smo se glede svega točno sporazumjeli.

— Papa će dakle poslati pomoć?

— Zasad samo u hrani i zairi. Papinske će čete doći istom poslije nego osvojimo Klis.

— A čemu?

— Da u ime Svetoga Oca zaposjednu tvrđavu. Prema ugovoru što sam utanačio, ne samo Klis, već i sve ono što otmemo Turcima, postat će svojinom Svete Crkve, i mi postajemo tim časom podanici Svete Stolice.

— Tako? To mi zvuči nekud čudnovato! Bojim se da će se tomu oprijeti ne samo Venecija, nego i car!

— Uviđam i sam da bi moglo biti tako. Ali nama žalibože drugo ne preostaje.

— A što će biti s biskupskom stolicom?

— Senjskom?

— Da.

— Papin punomoćnik me je nagovorio, da se na onoj nadvojvodinoj ponudi zahvalim, jer da će me Sveta Stolica kud i kamo sjajnije nagraditi i odlikovati.

— A što ste vi na to?

— Nisam imao čega da se odrečem!

— Dakle, sadanji vaš put u Senj nije u nikakvom savezu s tim imenovanjem?

— U nikakvom, vaša milosti. Ovdje sam se osvjedočio da Republika ništa ne sluti o kakvoj našoj osnovi u pogledu Klisa. I ja sam s time zadovoljan. A sad ću da skočim do Senja samo da se sporazumim s uskočkim vođama. Kad sam otklonio pomoć papinskih četa, valja da se pobrinem za pomoć naših Uskoka.

— Ja vam, časni oče, želim najbolji uspjeh, samo se bojim da ćete slabo što polučiti u Senju.

— Kako to, molim?

— Jer Uskoci, bez pristanka i privole gradačkoga nadvojvode, ne će se uopće upustiti u tako zamašno poduzeće.

Sad je brodsko zvonce oglasilo doba večere. Šior Bono je predao zapovijed brodskomu vođi, dokle se on zadrži kod stola s gospodom u salonu. Kod stola je bio i kapetan Tomić, ali ne u mornarskoj, već u svojoj viteškoj odori. Fra Anđeo je neumorno pripovijedao o svojim putnim doživljajima. Poslije večere knez i redovnik povukli su se u svoje kabine. Petar je pošao na palubu, da prikrati vrijeme zapovjedniku. Noć je bila krasna. Osjećao se tek vjetrić, ali brojna jedra »Svete Margarete« pobirala su svaki dašak, pa je brigantin ipak prilično odmicao.

Kad je bilo oko ponoći, Petar se usmjelio da predloži šior Boni, neka pođe na počinak, a on će ga zamijeniti na straži. Na to mu starac odvrati:

— Ne bih ja u noći ostavio svoje straže, da mi daruju Bakar! Dan je dosta dug da čovjek i počine. Kad bude tamo u zoru, ne bude li što nova, kušat ću da se malo protegnem, ali ne pod palubom, već ovdje gore, u tugi.[22]) Danju nije služba tako zapletena, da se čovjek ne bi mogao pouzdati u svoga zamjenika, ali u noći, barem kod mene, to pouzdanje malaksa.

Nije niti Petra privlačilo na počinak. A to je šior Boni bilo svakako milije, nego li da je ostao sam s mornarskom stražom, pa su oni dva, na oduške, pročevrljali sve do zore.

Kad je počelo daniti, vjetrić, što se je osjećao cijelu božju noć, počeo je, čemu se šior Bona nije nadao, jačati.

— No, hvala Bogu! — klikne starac. — Valaj sam se bojao, ne ćemo li, kad sunce grane, još uvijek vidjeti zlatnoga anđela na tornju svetoga Marka! Ma nismo noćas prevaljivali više od dva uzla na uru. Ako nas ovaj vjetrić ne izda, mogli bismo o podne obići istarsku glavinu.

— Brod na vidiku! — javi se taj čas mornar na straži u košu.

— U kojem smjeru? — upita zapovjednik.

— Plovi od juga. Sva su mu jedra razapeta.

— Izgleda kao da strigu vjetar! — dometne Petar, koji se je međutim popeo za nekoliko vrza i odmah sišao.

— Slaba je pomoć protivan a slab vjetar! — primijeti starac.

— Držim da ćemo se izbliza minuti s onim brodom — dometne Petar.

— Ako nas naš smjer nanese. Inače »Sveta Margareta« niti koga traži, niti se komu ugiba na moru. Za obranu časti Frankopanske zastave naši su topovi uvijek nabijeni, a Sveta Barbara[23]) čestito opskrbljena.

— Nisam ja o tom ni časa podvojio, dragi šior Bona.

— U ovim našim vodama dosle je prijatelj i neprijatelj poštovao Frankopansku zastavu.

— Zar se gusari ne zalijeću u ove strane? — primijeti Petar, samo da obrne razgovor.

— Što ja pamtim, vrlo rijetko. Ja ih nisam nikad sastao. Otkad plovim s brodovima naših gospodara, mogu reći, da nisam nikad, koliko se sjećam, susreo druge brodove do li

[22]) »Tuga« od latinske riječi »tugurium« = kolibica. Tomu je donekle nalik drvena kućica na krmi broda.

[23]) »Sveta Barbara« zove se skladište municije na brodu još i danas.

mletačke ili dubrovačke. Rijetko kada koji brod iz Crkvene Države. Ali gusare nikad! Njima je do Kvarnera predaleko!

— Držim, da je u Veneciji od prvoga početka poznato da knezovi Frankopani zaštićuju Uskoke.

— Znadu oni to, i te kako znadu. Ali u Veneciji dobro računaju, da je iza Frankopana uskočka sila. —

U to se pojavio na palubi knez Stjepan. Zapovjednik i Petar smjerno ga pozdrave, a on se srdačno rukova s obojicom. Zatim, razgledajući po obzorju, upita:

— Kakav je ono brod, što nam se približuje?

— Baš se o tom i razgovaramo, — odgovori starac. — Doslije nam je bilo teško to ustanoviti. Bio je predaleko. No, sad smo blizu. Ja bih rekao, da je dubrovački brod.

— Po čemu sudite, da je dubrovački?

— Jer se dubrovački u nekojim sitnicama razlikuju od mletačkih brodova. A sudim i po tom, što vidim da brod smjera ravno put Trsta.

— Zar drugi brodovi ne polaze tršćansku luku?

— Rijetko koji. Pomorski saobraćaj s Trstom podržavaju ponajviše Dubrovčani.

— Ali, i Mlečani plove u Trst.

— To je istina, vaša milosti; ali oni ne plove u Trst izravno iz drugih luka, već jedino iz Mletaka.

— To mi je čudnovato. Ne razumijem.

— Takovi su vam mletački zakoni. Svaki brod, koji vije zastavu svetoga Marka, mora da svoj teret iskrca u Veneciji. Tu Mlečani udaraju robi cijenu, pa se ona, sva ili njezini dijelovi, raznaša u druge strane. Ako dakle mletački brod vozi robu put Trsta, on kreće iz Mletaka. Da, da, to je dubrovački brod! Raspoznajem mu zastavu. Bit će sto godina što dubrovački brodovi viju svoju vlastitu zastavu.

— A koju su prije vijali?

— U četrnaestom i petnaestom stoljeću njihovi su brodovi vijali zastavu našega kralja, koji je i štitio njihovu državu.

— Sad izgleda da im jedra nekud klapaju. Kasno će oni u Trst, ako vjetar ne promijeni.

— Slab, a protivan vjetar ne pomaže a ma baš ništa, — ponovi stari zapovjednik.

— Minut ćemo se sasvim blizu — opet će knez.

— Po svoj prilici. Tako nekako izgleda.

— Brod je dubrovački! — Oglasi se straža iz koša. — Zadušuju jedra!

— Jest, zadušuju jedra — potvrdi zapovjednik.
— Što bi to imalo da znači? — upita knez.
— Bit će da su prepoznali vašu zastavu, pa nam se, iz poštovanja, žele ukloniti s puta.
— Nije li moguće da žele govoriti s nama?
— I to bi moglo biti. Valjda ljudima nešto treba.
— Ne bi bilo zgorega, da i mi krenemo prema njima?
— Ako vaša milost zapovijeda, odmah!
»Sveta Margareta« upravila se ravno prema dubrovačkom brodu. Kad je dospjela na nekoliko sežanja udaljenosti, momčad je izvrsnom manovrom zadušila jedra, to jest, svako je jedro bilo tako obrnuto da je bio osujećen upliv vjetra.
Eto, tako su ostala oba broda malne nepomična, svaki na svome mjestu. Šior Bona naloži najbližemu mornaru, da mu donese trublju (doglašalo), što se u magli upotrebljava. U to, kroz takvu cijev, odjekne s dubrovačkoga broda:
—Zapovjednik dubrovačkoga broda »Lokrum« časti se pozdraviti zapovjednika susjednoga brigantina i njegovu zastavu!
Na to šior Bona uzvrati:
— Zapovjednik brigantina Frankopanskih knezova »Sveta Margareta« svesrdno uzvraća pozdrav zapovjedniku »Lokruma« i zastavi svetoga Vlaha!
— »Lokrum« plovi put Trsta. Smijem li znati, kamo je upravljen brigantin »Sveta Margareta«?
— Vraćamo se iz Mletaka u Bakar!
— U Bakar? Ne u Senj?
— Ravno u Bakar. Želite li što od nas?
— Imali bismo za one strane dva putnika. Vozimo ih do Trsta; onda im je odanle dalek put do Senja.
Sad će knez potiho zapovjedniku:
— Pitajte, od kuda su ti ljudi i kako se zovu?
— Odakle su ti putnici? — oglasi se šior Bona.
— Rodom su iz Splita.
— Bože! Je li moguće! Da nisu moji! — klikne Petar.
— A odakle dolaze? — opet će Šior Bona.
— Lutali su po svijetu, dokle ih nije ukrcao jedan naš brod u Barceloni. Mi smo ih preuzeli u Dubrovniku.
— Molim, njihova imena!
— Jedan se zove Ivan Celić, a drugi pak Dujam Tvrde!
— Bože! Hvala Ti budi i slava! — klikne Petar u najvećoj uzbuđenosti i pade na koljena.

— Primamo ih rado! Šaljemo odmah naš čamac po njih!
— Zahvaljujem od srca, — završi zapovjednik »Lokruma«.
Mornari brže dovuku k brigantinu čamac što je bio privezan za krmu. Dvojica skoče unutra, ispruže vesla i naglo zaveslaju prema »Lokrumu«. Petar nije znao od puste sreće, što bi počeo. Srce mu još nikad u životu nije kucalo kao taj čas. Kako ne bi? Eno, sad, gleda svojim očima, njegov pobratim Ivo, pa prijatelj Dujam, spuštaju se u čamac! Prepoznaje ih po stasu. Eno, mornari su snažno zaveslali... Sad su mnogo bliže... Već im razabire lica! Još par zaveslaja, pa su njegovi mili uz »Svetu Margaretu«!
Nije Petar mogao da dočeka, kad će se oni prekrcati iz čamca, već je uzdigao svoje oči prema knezu, položio desnu ruku na svoje srce, bacio se knezu pred koljena, pa mu stao cjelivati ruku. I tako, kad su Ivo i Dujam stupili na palubu, ugledaju Petra u onom položaju, pa su se odmah i oni spustili na koljena, i klečeći se zagrlili. —
U taj trenutak pojavio se na palubi fra Anđeo. U prvi se mah zapanjio, na pogled one trojice zagrljene, a na koljenima! Ali, odmah mu je bilo sve jasno. Svrne pogled na kneza, koji je bio ganut do suza, pa uzdigne ruke u vis i klikne:
— Bog je velik i milostiv! To sam jučer rekao, a danas ponavljam! Evo najrječitijeg dokaza! Hvala Mu budi i slava!
Zapovjednici sad opet izmjene pozdrave, dadu obrnuti jedra, a mornari kapama stanu mahati jedni drugima.
Nije prošlo ni par časaka, »Lokrum« je proslijedio za Trst, dok je frankopanski brigantin nastavio put Kvarnera.
Treći dan poslije dolaska u Bakar obavilo se vjenčanje Ivana Celića s Jelkom Tomićevom. Obred je obavio fra Anđeo, a kumovali su knez Stjepan i bivši galijot Dujam Tvrde.

XIII.

GORKA ČAŠA JE ISKAPLJENA!

Godina je za godinom izmicala, pa ih je tako proteklo ništa manje od deset. —
Godine 1596. Jurjev-dan je osvanuo divan. Svuda naokolo nad plavim Kvarnerom nebo je bilo vedro kao riblje oko: ni traga najtanjem oblačiću, odnikle ni ćuha: sve je

bilo tiho u veličanstvenoj prirodi.

U ubavoj bakarskoj uvali morsko je plavilo bilo toga jutra još zagasitije nego li obično, pa se je u tom divnom plavom ogledalu mirno odrazivao cijeli grad s okolnim brdinama. Nigdje nisi vidio ni srha na moru, osim što bi, na mahove, koja zlatna ili srebrna ribica navraskala koji sitni dio one mirne kristalne površine, kad bi baš na njoj zaplivala ili veselo poskočila. Iz daleke pak i bliže šumice, s desne i lijeve strane dopirao je čisti srebrni glas gdjekoje nestašne djevojke, koja je jedva dočekala divni Jurjev-danak, da s njihalke pripijeva onu poznatu primorsku:

Ja se zibljem, Jurjevdan,
Svako leto, po vazdan!

Zlatno je sunce već bilo poskočilo iznad Hreljina, kad se je u Bakru, na frankopanskoj kući, u kojoj je bila sudnica »vekovečnih gospodara Bakra«, na gradskom trgu, rastvorio jedan prozor. U toj je kući stanovao i podkapetan bakarskih Uskoka, Ivan Celić sa ženom i sinčićem. —

Na prozoru, što se je taj čas rastvorio, pojavila se divna žena, crnka, kojoj je moglo biti tridesetak godina. Kad je rastvorila na prozoru krila, dobro ih je pričvrstila uza zid, da ne bi lupala ako okrene vjetar. Tad se je krasna žena laktima naslonila na prag, pa je nijemo buljila sad u vedro nebo, sad u zelenu prirodu na desnom i lijevom brijegu krasne bakarske uvale, da se konačno zagleda u tiho morsko plavilo, što no je s tri strane okruživalo razapetu golemu mrežu za lov tune, i to na sjevernoj strani crkve svete Margarete. Izgledalo je, da ta divna žena doista uživa u krasotama najljepšega proljetnoga dana.

Je li pak ta divna žena doista uživala u tim prirodnim krasotama, ili je nesvijesno buljila u prirodu, dok su njezine misli bile daleko, vrlo daleko i od samoga grada Bakra? —

Kad se je ona povukla s prozora, primaknula mu je stolac, na koji je sjela. Taj je čas dotrčao k njoj iz druge sobe rumen plavokos dječak.

— Majčice zlatna! — usklikne dječak skrivajući lice u njezino krilo. — Brzo me počešljaj, majčice!

Mlada žena utisne žarki cjelov u raskuštranu kosu svoga zlata, pogladi mu lijepu glavicu, pa ustane da donese što je trebalo. Kad je opet sjela na isti stolac, počela je češljati zlatnu dugu dječakovu kosu. Ovaj je u tom uživao, pa će odmah prpošno:

— Znaš li, majčice, što mi je obećao porkulab Andre?

— Znadem, dušo, znadem.

— Porkulab je rekao, da ću danas s njim na more!

— Ako bude lijepo vrijeme.

— Pa danas je lijepo, majčice!

— Jest, lijepo je, dušice moja. I tebe će majčica urediti, da joj budeš lijep.

— Porkulab će sigurno do Kraljevice, jelde majčice?

— Po svoj prilici. On ima uvijek da obavi kakav posao u Kraljevici.

— Da ne zakasnim, majčice zlatna!

— Ne ćeš, dušo. Ima još vremena. Hoću da lijepo uredim ovu tvoju zlatnu kosu. Pazi, da u čamcu budeš miran, da se ne bi porkulab ljutio.

— Hoću, majčice. Ja sam uvijek miran, kad me porkulab uzme sobom.

— Ali ti treba da si i inače miran i dobar. Tatica tvoj bi se jako žalostio, kad se s vojne povrati, kad bi doznao, da nisi bio uvijek dobar.

— A kuda je ono tatica pošao?

— Na vojnu je pošao tvoj tata, dušo.

— Zašto nas je naš tata ostavio? Mogao je mene uzeti sobom.

— Tatica je morao sam poći. To je njegova dužnost. Tvoj je tata podkapetan, a ujak je kapetan naše čete, pa su oba morali na vojnu.

— Nije li tatici bilo ljepše ovdje? Da je ostao, danas bi s nama išao u Kraljevicu.

— Tata nije smio da ostane. On je morao poći na vojnu.

— A što je to vojna, majčice?

— To je rat protiv Turaka.

— Rat! Je li lijep rat, majčice?

— Rat nije, dušice moja, lijep. Rat je veliko zlo!

— Pa zašto je tata pošao u rat, kad rat nije lijep?

— Morao je. To mu je bila dužnost.

— A što će tatica u tom ratu?

— Pomoći će Turcima oteti jedan grad; naš grad; kršćanski grad.

— Koji je to grad, majčice?

— Taj se grad zove Klis.

— A što je to Klis?

— To je jaki grad, što se inače zove i tvrđava. Taj su nam grad davno Turci oteli.

— Je li daleko taj grad?
— Daleko je; vrlo je daleko. To je blizu Splita.
— A, blizu Splita! Rekla si mi, majčice, da si se ti rodila u tom Splitu.
— Jesam, zlato moje. Tvoja se je majčica baš u tom Splitu rodila.
— A jesi li vidjela Klis, gdje je sad naš tata?
— Jesam, dušo, mnogo puta ga je vidjela tvoja majčica.
— Je li Klis kao Bakar?
— Veća je ona tvrđava nego li je Kaštel naših knezova, gore u gradu.
— Ima li Klis topove kao naš Kaštel?
— Ima, dušo, više topova nego li ih je gore u gradu.
— I ti će topovi pucati, je li majčice? Ja se uvijek veselim, kada pucaju topovi. Kao da grmi, je li, majčice?
— Jest, dušo, kada topovi pucaju, čini se da grmi.
— Zašto svaki dan ne pucaju topovi?
— Ne smiju pucati svaki dan. Toga ne treba. Prije. kad su naši stari knezovi bili na životu, topovi su često pucali.
— Zašto su onda pucali često?
— Jer su dolazili velikaši u goste, pa je bilo veselo u gradu.
— A kad velikaši nisu dolazili?
— Onda su topovi pucali samo na Božić, kad se je mali Isus rodio, pa kad se je slavio rođendan ili imendan naših knezova.
— A zašto, majčice, i sada ne pucaju na njihov imendan i rođendan?
— Jer je dragi Bog stare knezove pozvao k sebi. Oni su sad u raju, kod dragoga Boga.
— Je li kod dragoga Boga i tata maloga kneza Vuka?
— Pa da, to je bio naš stari knez.
— Zašto nije tata uzeo sobom svoga maloga Vuka?
— Ne smije tata uzeti svoju dječicu sobom u raj.
— Ali Vuk je tako dobar, majčice!
— Jest, knežević Vuk je vrlo dobar, kao i njegova dva starija brata.
— A gdje su braća maloga kneza Vuka?
— Oni su oba u školama; daleko od našega Bakra.
— Da nisu oni u Kraljevici?
— Kraljevica nije od nas daleko. Kraljevica nam je blizu, vrlo blizu.

— Znaš, li majčice, kako se zovu braća maloga kneza Vuka?
— Najstarijemu je ime Juraj.
— Koliko mu je godina?
— Petnaest, dušo.
— A drugi brat maloga Vuka?
— Ime mu je Nikola. Njemu je deset godina.
— A malomu Vuku?
— Kneževiću Vuku je istom sedam godina.
— Zašto su maloga Vuka oni ostavili sama? Mogli bismo se svi lijepo skupa igrati!
— Ne bi se, dušo, oni s tobom igrali.
— Zašto se ne bi igrali sa mnom, majčice?
— Oni su stariji od tebe. Ti si, moje zlato, nešto mlađi od kneževića Vuka. No eto, sad si počešljan, sad si mi lijep — završi mlada žena ponosno promatrajući svoga dječaka. Zatim ga privine k sebi, i utisne mu u oba rumena lica po jedan žarki cjelov.

Dječak kao da je uživao u razgovoru s majkom, pa je obujmi oko pasa, i nasloni krasnu glavicu na njezino krilo.
— Ti si mi, majčice, — preuzme dječak — govorila jednom, da sam i ja imao dva brata.
— Jesi, zlato.
— Pa gdje su ta dva moja brata?
— Kod dragoga Boga, sinko.
— U raju?
— Da, u raju.
— Onda su oni s našim knezovima. Je li, majčice?
— Jesu, dušo, s našim pokojnim knezovima.
— Knezovi su ih uzeli sobom?
— Nisu, zlato. Dobri Bog je uzeo k sebi oba tvoja brata.
— Hoće li i mene dobri Bog uzeti k sebi?
— Hoće, dušo, kada bude njegova sveta volja.
— Kako bih se rado igrao s mojom braćom u raju! Mi bismo samo gledali naše knezove!
— Bit će i to, kada dobri Bog odredi.

Mlada žena ustane kao da će se uputiti k vratima.
— Sad lijepo tu čekaj, dokle se porkulab ne javi.

Dočim je ona izgovarala te riječi, čula se velika žurba ljudi, žena i djece, koji su svi trkom bježali na obalu, i to na onu stranu luke, gdje su pristajali veći brodovi. Premda nije mogla niti da sluti koji je povod tolikoj buci, ipak je mladoj ženi srce počelo silnije da kuca, i ona kao da se je ukočila na

sredini sobe, objesila skupljene svoje ruke i prignula glavu kao da su je napale najcrnije misli. Nekoliko časaka slušala je onaj silni štropot i žamor, pa najzad, mjesto da se uputi k vratima, kuda je prije kanila, povrati se k prozoru, da vidi, što je i zašto je sva ona strka na obali. Taj čas je ispod prozora prolazila jedna starica, koju upita:

— Što se to ljudi žure na obalu, draga susjedo?

— Vraćaju se naši, gospa Jelko. Mi smo odozgo odmah prepoznali brod.

— Bogu hvala!

— Bog s njima, gospa Jelko!

— Bog, draga susjedo, — odvrati Jelka i povuče se sasvim u sobu.

Kad se je mlada žena spustila na isti stolac, s kojega je malo prije ustala, napale su je najstrašnije slutnje. Duša se njezina bila uzrujala netom je začula onu žurbu ljudi prema obali; a sada, poslije odgovora starice susjede, mjesto da se primiri, jer se eto s onim brodom po svoj prilici vraćaju i njezini najmiliji, muž i brat, njezina je uzrujanost dospjela do vrhunca: ona je slutila nesreću.

Maleni sinčić, zlatni Nikica, neko ju je vrijeme nijemo promatrao, pa kad je primijetio da njegovu majčicu svladava silna tuga, obujmi je svojim ručicama, i upita je:

— Što je rekla stara Mare, majčice?

— Rekla mi je, da ljudi na obali čekaju jedan brod.

— Je li to tatin brod, majčice?

— Da, naš je tatica s njim otplovio.

— A sad se tata vraća, je li majčice? — snuždeno će dječak.

— To Bog znade, zlato moje. Možda se vraća.

— Ja bih volio, majčice, da sada naš tatica ne dođe...

— A zašto, dušo moja?

— Tata me ne bi pustio s porkulabom u Kraljevicu!

Dječakove su riječi užasno smutile i potresle ubogu Jelku. Pričinilo joj se kao su je one zadnje riječi ugrizle za srce. Nešto joj je stislo prsa i vrat, i ona nije mogla da dulje suzdrži suze, koje su joj najedared provalile kao dva potočića. Kad je dječak na svojoj kosi osjetio majčine suze, časkom se je zagledao u majku, ovio joj se jače oko struka, pa je i sam briznuo plač, a uz to je kroz suze upitao:

— Majčice zlatna, zašto plačeš?

— Ne plačem, dušice moja. Same su mi suze navalile.

— I meni, majčice.

Dječak se opet otrgne od majke, uspravi se, čas kao da se je zamislio, pa je upita:

— Je li majčice, da naš tatica nije došao danas?

— Život tvoga tatice i tvoga ujaka u Božjim je rukama, sinko moj zlatni!

— A zašto me porkulab još ne zove u čamac?

— On sad ima važnijega posla. Treba da dočeka onaj brod.

— Ako porkulab ne će u čamac, najvolio bih da sad dođe tatica naš.

Jelka ne odvrati slova. Otare suze, ustane, pristupi k prozoru i nagne se da bolje pogleda. Brod je već bio pristao uz obalu, i ljudi su se vraćali u grad. Nekoji su veselo stupali, jer su pratili kojega od svojih, drugi su pak zabrinuto koracali; ali jedni i drugi, dok su ugledali ženu podkapetana Celića na prozoru, a do nje glavu njezina djeteta, snuždeno su prignuli glave, i kao da su pospješili svoje korake da brže prođu mimo one kuće. Nekoliko je žena također mimo prošlo, ali te nisu mogle da se svladaju pa su pregačom otirale suze, a pod Jelkinim su prozorom dublje poniknule. Ona pak nije smogla toliko odvažnosti, da koju što upita. One su joj poniknute glave rječito kazivale, da se je zbila velika nesreća. Zašto joj nije nitko upravio ni cigle riječi, baš ni slova? Pa čemu sve one pognute glave, baš pod njezinim prozorom? Inače su je građani uvijek rado pozdravljali! Što je bilo prirodnije već da joj je kojigod od onih prvih doviknuo: — Eto i vaših, gospa Jelka! — Ali baš nitko da bi se javio! — Ona se tiho povuče s prozora, a malo zatim odjeknu u predsobi nečiji koraci, koji su se pred vratima njezinim zaustavili. Sirotica se odmah sva stresla, svrnula oči k nebu, pa ih odmah oborila i sklopila ruke na koljenima. I dječak je čuo one korake u predsobi, pa upita majku, ne bi li otvorio. Kada mu je ona glavom naznačila da može, on skokne k vratima, ali prije nego li je mogao da ulovi kvaku, vrata su se otvorila, a u sobu je stupio Uskok Dujam Tvrde.

Netom je Jelka ugledala Tvrdu, naglo se je digla i potrčala k njemu; ali se je odmah i zaustavila, raskolačila oči, uprla prstom u došljaka, pa mu prigušenim glasom izlanula:

— Dujme!... ti... sam?

Mrki Uskok prigne glavu, ali ne uzvrati slova.

Njegov je muk Jelki otkrio svu grozotu nesreće što ju je snašla. Sklopljenim rukama stisne prsa, kao da se boji ne će li joj srce provaliti. Tada još jače raskolači oči, svrne po-

gled na dijete, obujmi mu zlatnu glavicu, pa se spusti na stolac. Kad je izrazom zdvojne tuge smogla toliko snage da svrne svoj pogled na Dujma, počme isprekidano:

— Dujme,... reci, Dujme... reci mi, da li je... živ otac moga djeteta?... Reci, Dujme... da li je živ njegov ujak?... moj ljubljeni brat?...

— Jelko! — izlane Dujam, da ga je ona jedva mogla čuti. — Jelko, budi hrabra!

— Jao! Dujme, — vrisne uboga mlada žena. — Dujme, prijatelju, kume, reci, ako Boga znadeš, reci, zaklinjem te... gdje si ostavio Ivu moga?... Reci, Dujme... gdje je ostao brat moj jedini...? Reci... Dujme... molim te... zaklinjem te... sve mi reci!

Uboga se žena svijala od muke. Desni je lakat uprla u koljeno, i tako podbočila glavu, a ljevicom je obujmila svoje dijete, koje nije prestalo jecati na majčinom krilu.

Dujam je stojao kao ukočen. Kakogod se bijaše pripravio da odoli strašnomu prizoru, ipak mu je pogled na Jelku i njezino siroče parao srce. Konačno su se i njemu počele odvaljivati niz obraze krupne suze.

To je potrajalo nekoliko časa. Kad je pak mlada žena podigla glavu i ugledala Dujmove krupne suze, kao da joj je odlanulo. Ona upre svoj pogled u mrkoga Uskoka, pa će mu neizrecivo bolnim glasom:

— Dujme! zaklinjem te... reci mi, da li su ranjeni?... da li se možda sa smrću bore?... da pohitim tužna... da im boli ublažim... da ih spasim... da mi ne umru bez zadnjega cjelova... neoplakani!... Dujme, reci...

Dujmu je srce htjelo da pukne, ali je šutio...

Jelka ga je čas nijemo promatrala, ali odmah zatim oči su joj sjevnule, počela se tresti kao u najljućoj groznici, pa će mu jedva čujno, ali ubrzanim glasom:

— Reci mi, Dujme, da li ih barem crna zemlja pokriva? Smiluj se, Dujme, sve mi reci!

— Jelko, budi hrabra... žena si bila... sestra si bila najvećim junacima... odvrati Dujam, buljeći u pod. — Sve ću ti potanko kazati...

— Sve ćeš mi kazati! — ponovi ona zalomivši rukama. — Eto si mi kazao...!Bože moj, zar je zbilja nad nama nekakvo prokletstvo!...Bože, kad će biti kraj našim patnjama?... Dujme, ne, ne kazuj mi ništa!... Što ćeš mi kazati?... Srce mi je moje već prije kazalo!... Nikad jošte, svih ovih deset godina, što sam udata, nisam se tako teško oprostila s mužem i s bratom... Da je moglo biti na moju, bila bi ih zadržala, bila bi ih otela okrutnoj smrti!... Srce je moje meni kazivalo, da dobro biti ne će!... I otkad su otplovili, nije ljuta bol prestala pritiskati dušu moju... Pa i danas, kad je svanuo krasni ovaj Božji dan, moje je srce možda više nego ikad očajavalo...! Dujme moj, svi mi kao da smo se pod nesretnom zvijezdom rodili!... Ukorio me jednom ljuto naš ujak Mikula, duša mu se raja naužila, poradi sličnih riječi; ali mi izgleda, kao da je zla kob srasla s rodom i narodom našim!... Nesreća naša kao da nema kraja... Oci naši valja da su ljuto sagriješili, kad mi, potomci njihovi, ovako dugu i strašnu pokoru podnosimo!... Eto, sinko, Nikica moj zlatni... taticu svoga nikad više zagrliti ne ćeš!... Niti će te ujak tvoj ikad više milovati!... Ubogo dijete moje...!

— Majčice! — živo usklikne dječak grleći majku. — Mila moja majčice,... ne plači... doći će tatica!... i ujak će moj doći!... Ja ću biti dobar, pa će oni doći!... Tatica se ne će nikad srditi na me!...

— Ne, ne će, dušice moja, tvoj se tata ne će srditi... Nikad više... Tvoga su tatu... kleti Turci... Siroto moja!... Klise! Klise!... ljuta rano naša!... koliko je krvi naše, najplemenitije krvi hrvatske oškropilo tvoje zidine!...

— Klis je pao, Jelko; Klis je naš!

— Veliš, Dujme, da je Klis naš!... A što ima od toga sirotno dijete, kojemu je otac pod onim živcem kamenom izdahnuo...? Što li ima bijedna udovica, koja je poradi Klisa izgubila sve... sve što je na svijetu imala!... Ah, ti prokleti Turci... ima više od sto godina što djedovi i oci naši, pa djeca njihova, prolijevaju krv da se obrane od kletih Turaka...

— Makar da su Turci!... — dometne Dujam.

— Zar ih... nisu Turci? — iznenadi se Jelka.

— Nisu, ne.

— Zar niste pošli na vojnu protiv Turaka?

— Jesmo.

— A kažeš mi... da ih nisu Turci?...

— Ne...

— Dakle je bila izdaja?... Drugo ne može da bude!... Ivu moga i jedinoga brata moga nisu Turci pogubili?... Dujme!... A tko ih je...? Dujme!... Nisu li ih možda Mlečani ulovili, i sad... poslije dvanaest godina, namijenjenu im smrtnu kaznu izvršili!... Bože moj, zar nisu naši pravo radili, kad su im se osvećivali...?

— Počekaj, da ti ispričam . . .

— Ako nisu Turci . . . ako nije bila izdaja . . . ako nije bila kasna mletačka osveta . . . Bože moj, pa što je onda moglo da bude? . . . Dujme, govori, kako se je survala ta nesreća na naše glave . . .? Ja slušam, Dujme, govori!

— Mi smo pod vodstvom junaka i plemića splitskoga Ivana Albertića u osvit Cvijetne Nedjelje zauzeli Klis. Dakako, da nam to ne bi baš lako uspjelo, da nam ga nisu, tako rekuć predali nekoji od kliške posade. Ipak sa svom tom pomoći trebali smo još tri dana krvave borbe, da redom osvojimo sve kliške utvrde. Uz Božju smo pomoć sretno uspjeli. Zaplijenili smo više turskih zastava i dragocijenosti mnogo. Domišljajući se da Turci ne će lako pregorjeti gubitak Klisa i da će čim prije sabrati u Bosni veliku vojsku, da nam oduzme tu važnu tvrđavu, naši su vođe odlučili, da izvijeste potanko o tom našem uspjehu generala Jurja Lenkovića u Senju, ne bi li se on požurio s jakom vojskom u pomoć Klisu, prije nego što stigne turska vojska iz Bosne. U brodu, što je otplovio da odnese tu vijest u Senj bilo je i nekoliko turskih zastava, caru na dar, pa dvije turkinje i dio plijena. Određeno je bilo, da će s tim brodom otploviti tvoj Ivo i Petar. Pri odlasku broda, na ušću solinske rijeke, mi smo se troje srdačno oprostili. Licem na Veliki Četvrtak zatekla ih je kod Zlarina silna oluja. U onom su kanalu bila četiri oboružana broda, a na njima sami divlji Šćipetari. Naš brod nije mogao da odoli tolikoj sili. Naši su se junački borili, dokle ih neprijatelji nisu tako stisnuli, da im nije preostalo već da svoj brod nasuću. To je bilo blizu Vodica. Bio je izgubljen i brod, i one turske zastave i čitavi teret. Veći dio naših ljudi pribjegao je na tursko zemljište, ali Ivo i Petar ostali su u brodu . . .

— Mrtvi! — vrisne uboga žena.

— Mrtvi — potvrdi Dujam. — Pogođeni od neprijateljskog zrna!

— Ivo moj, druže moj . . . kako si mi tužan poginuo! — gorko zarida sirota Jelka. Ivo moj, brate, Petre moj . . . zašto ste me jadnu ostavili! . . . Nitko vam nije trudne oči zaklopio . . . Ni crna vas zemlja pokrila nije . . . već su vas bezdušno u more bacili! . . . Ivo moj, Petre, brate moj . . . zašto ste me tužnu ucvilili! . . . Nikica, zlatno dijete moje, siroto moja, nikad više tvoga tate ti vidjeti ne ćeš . . .! Tvoj te ujak nikad više milovati ne će . . .! Bože, Bože . . . strašne li su te kušnje . . .! Hoće li ikad prestati ljute patnje naše? . . . Hoće li kada stići kazna zatornike naše? . . . Ni sveta zemljica eto ne

pokriva svete kosti branitelja naših . . .! Bijedno dijete moje, jadna li je sudbina naša . . .

— Sudbinu svoju svaki narod sam sebi kroji — upadne joj u riječ fra Anđeo, koji se je tih dana zadržavao u Bakru kod kneza Stjepana Frankopana. On je među prvima doznao za nesreću što je snašla Celićevu Jelku i njezino dijete, pa se je požurio da im blagom riječi ublaži gorku bol.

— Vi ste, tužna ženo, iskapili do dna gorku čašu života . . . Sve ste izgubili, osim zlatnoga djeteta svoga . . . Bog zna, kakav i njega u budućnosti život čeka . . . Ali, treba sve kušnje muževno podnašati, jer drugačije ne može da bude . . . Istočni je grijeh upropastio cijeli ljudski rod, a naš su istočni grijeh oci naši sagriješili prije pet stotina godina, kad su hrvatski mačevi osvajali hrvatsku zemlju za tuđinca . . . Taj su teški grijeh oci naši, u stoljetnim razmacima, bezumno ponavljali, a posljedice te okorjelosti njihove u neslogi, eto mi, potomci njihovi, već toliko stoljeća podnašamo . . . Neka nam se dragi Bog smiluje, neka koljenovićima hrvatskim nadahne čežnju za slogom, pa će prestati i preteške kušnje naše . . .

Konac

SADRŽAJ